ORTAÖĞRETİM

TARİH 10. SINIF

DERS KİTABI

YAZARLAR

Mikail KAPLAN
Mursel CAN
Yahya KARAKAYA

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI .... : 8889
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ .... : 1904

Editör
Prof. Dr. Orhan YAZICI

Dil Uzmanı
Ahmet YALÇİN
Kadir ERDOĞANLI

Görsel Tasarımcı
Şeref ÇAKAR
Ümit ŞENER
Yusuf DEMİR
Zeynal Abidin İŞİKTEL

Program Geliştirme Uzmanı
Süleyman GÜZEL

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Dr. Meltem YURTÇU

Rehberlik Uzmanı
Zafer DEMİR

Baskı

Tel: (000) 000 00 00

ISBN 978-975-11-6788-0

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 04.01.2023 gün ve 02 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

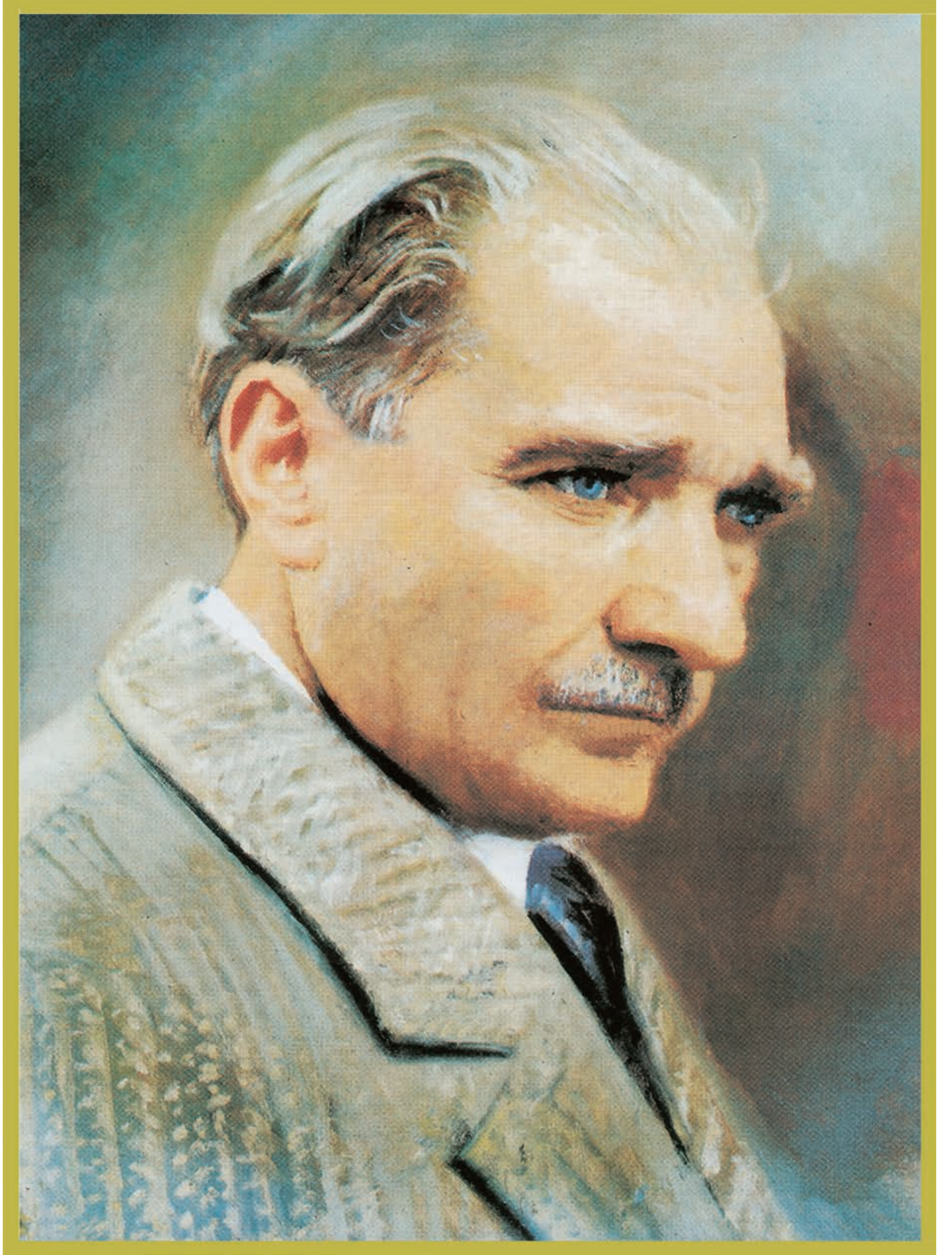
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

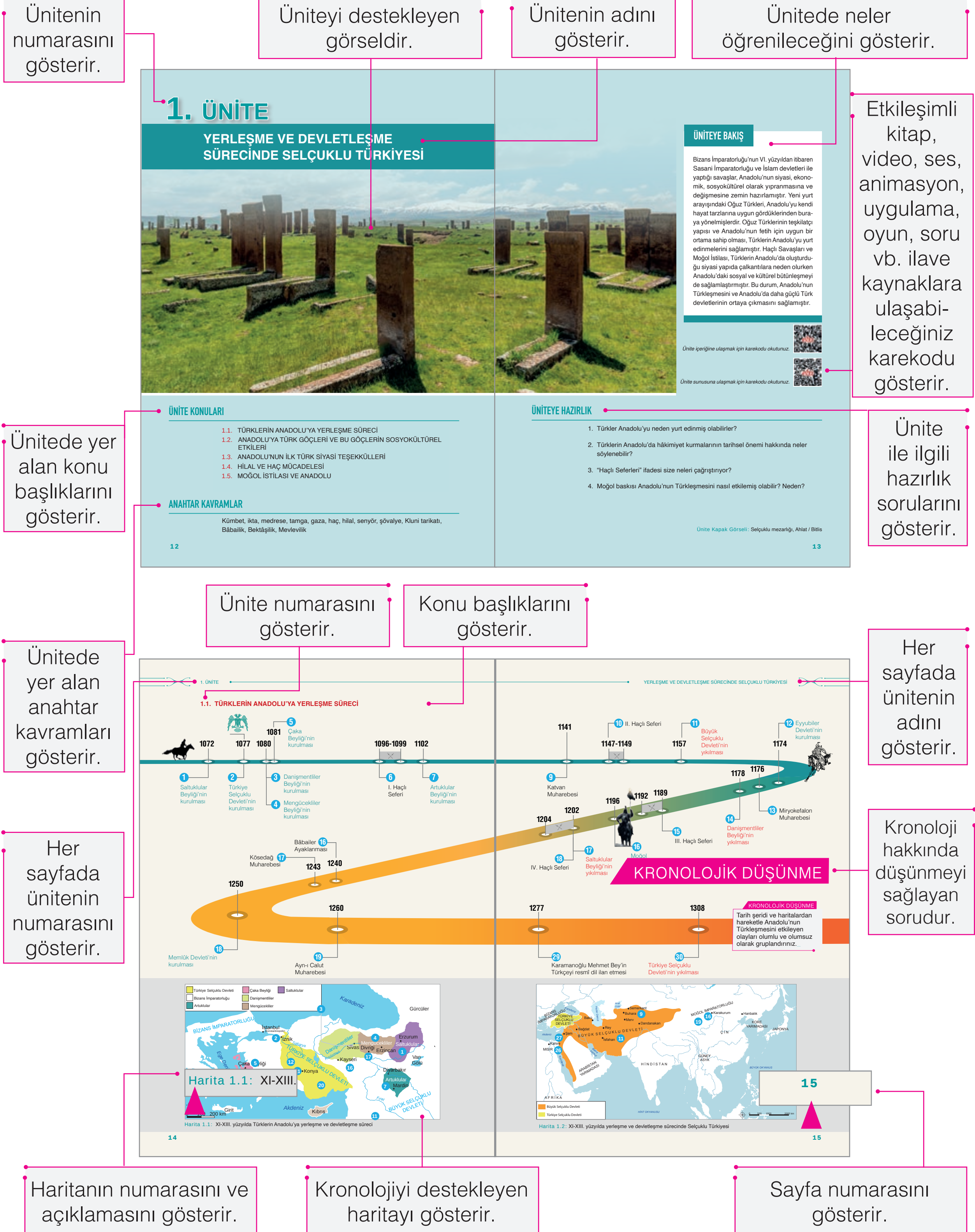
Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Araştırılması için verilen soru veya konuların belirtildiği bölümdür.

ARAŞTIRINIZ

Anlamının açıklanmasına ihtiyaç duyulan kavramları gösterir.

Öğrenmeyi destekleyen tabloyu gösterir.

BİLGİ KUTUSU

Belirli konularda öz bilgiye ulaşılması için verilen bölümdür.

CEVAPLAYINIZ

Konu ile ilgili bilgi birikimini ölçen soruları gösterir.

Öğrencilerin konu hakkında farklı görüşlerini ortaya çıkarmayı sağlayan bölümdür.

TARTIŞINIZ

METİN ANALİZİ

Verilen metin hakkında analiz yapmayı sağlayan bölümdür.

Konu hakkında analiz yapmayı sağlayan bölümdür.

KONU ANALİZİ

Görselin numarası ve açıklamasını gösterir.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Konu ile ilgili öznel değerlendirmenin yapıldığı alanı gösterir.

Ünite ile ilgili kazanımların öğrenilip öğrenilmediğinin kontrol edilmesini sağlayan, farklı soru türlerini içeren bölümü gösterir.

Görseller üzerinden sorularla konunun kavratılmaya çalışıldığı bölümü gösterir.

6.1. SARAY VE ŞEHİR KÜLTÜRÜ

Kültür, bir milletin davranış ve karakteridir. Medeniyet ise inanç ve ahlak nizamıdır. Her devlet kendisinden önceki medeniyetlerin siyasi ve kültürel mirasından istifade ederek teşkilat yapısını kurmuştur. Bu durum, herhangi bir müessesenin aynen alınması yani taklit edilmesi manasına gelmez. Osmanlı Devleti, kendisinden önceki devletlerin örnekleri üzerinden kendine has kurumlar oluşturmuştur. Özellikle Selçuklulardan aldığı mirasın bunda payı fazladır. Öte yandan Osmanlı Devleti'nde bu kurumlar, farklı önem ve işleve sahipti çünkü Klasik Dönem'de Osmanlı medeniyeti kendine özgüydü ve kendini yenileme kabiliyetine sahipti.

Osmanlı Devleti'nde şehir kültürünün temeli, Türkiye Selçuklu Devleti'nin şehir mirasına dayanmaktadır. Şehir hayatında halkın geçim kaynağı zanaat ve ticaret üzerinden gelişmiştir. Bizans'a yüzlerce yıl başkentlik yapmış çok kültürlü bir yapıya sahip olan İstanbul'da şehir hayatı, kendi içerisinde farklı zenginlikler barındırmıştır. Fetihten sonra İstanbul'da, sosyokültürel hayat başta olmak üzere birçok sahada Türk İslam geleneğine göre yeni bir şehir yapılanması görülmüştür. Osmanlı şehirleri, XVI-XVIII. yüzyıllar arasında dünya şartlarının ilerisinde bir gelişme göstermiştir.

Osmanlılar hem eski dönemlerden süregelen yerleşik geleneklerden hem de Türkiye Selçuklu Devleti'nin ve Anadolu beyliklerinin birikimlerinden istifade ... Osmanlı Devleti'nin kendine has özel- ... 1).

GÖRSEL ANALİZ

Aşağıdaki görseli inceleyerek çalışmayı yapınız.

Görsel 6.1: Osmanlı şehir hayatı (temsilî)

Osmanlı şehirlerindeki ticaret kültürü hakkında çıkarımlarda bulununuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü/sözcükleri yazınız.

1. Anadolu'da ……………………'nden sonra beylere fetih izni verilmesi ilk Türk beyliklerinin kurulmasını sağlamıştır.
2. Haçlılara karşı savaşlarda ……………………, Danişmentlilerle birleşerek Türkiye Selçuklularının yanında yer almıştır.
3. Anadolu için …………………………….. tabiri, XII. yüzyılda Latince kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır.
4. İznik'e kadar bütün Anadolu'yu ele geçiren ……………………, 1077 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.
5. I. Haçlı Seferi'yle Türkiye Selçuklu Devleti, merkezini İznik'ten …………………………'ya taşımak zorunda kalmıştır.
6. Artuklular Dönemi'nin ünlü âlimi …………….. bilimde, teknik ve mekanik alanda bazı buluşlara öncülük etmiştir.
7. XIII. yüzyılda ……………… baskısı, Türkmenlerin yaşadıkları yeri terk ederek kitleler hâlinde Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur.

8-12. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Türk beylikleri, Anadolu şehirlerini yeniden inşa ve imar ederken nelere dikkat etmişlerdir?
9. Haçlı Seferleri neden dinî bir isimle adlandırılmıştır?
10. Çocuk Haçlı Seferlerinin düzenlenmesinin nedenleri nelerdir?
11. Türkiye Selçuklu Devleti kendinden sonraki devletlere nasıl bir sosyokültürel miras bırakmış olabilir?
12. Kösedağ Muharebesi Anadolu Türk siyasi birliğini nasıl etkilemiştir?

13-17. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

Danişmendname | I. Murat | Miryokefalon Savaşı | Çaka Beyliği | Sultan I. Kılıçarslan | Sultan I. Alaattin Keykubat | Pasinler Savaşı | Sultan Alparslan | Hittin Savaşı

13. Bizans kuvvetlerinin Selçuklulara yenilmesiyle Türk beylerinin Anadolu'ya yönelmesini sağlayan savaştır.
14. Danişment Gazi'nin destansı başarılarını anlatan Türk edebiyatının önemli eserlerinden biridir.

Harita üzerinden sorularla konunun kavratılmaya çalışıldığı bölümü gösterir.

kendilerine hareket serbestliği sağlayan sahalarda toplanmışlardır. Anadolu'ya birçok Türk boyundan gelenler olmuştur. Bunların çoğunluğunu Oğuz (Türkmen) boyları teşkil etmiştir.

Moğol İstilası'ndan sonra Anadolu'da birçok beylik kurulmuştur. İkinci Beylikler Dönemi'nde (Harita 1.5) beyler, Anadolu'da siyasi birliği sağlamak için bazen birbirleriyle ittifaklar kurmuş bazen de kendi aralarında mücadele etmişlerdir. Anadolu'da siyasi birliği sağlayan beylik ise Osmanlı Beyliği olmuştur. Osmanlı idarecileri, Anadolu'da siyasi birlik sağlanmazsa bölge yeniden istilalara açık bir hâle gelir düşüncesindeydi. Bu tehlikeyi anlamakta gecikmeyen Osmanlı Beyliği, Anadolu Türk beyliklerini kendi hâkimiyeti altına alarak Anadolu'da Türk birliğini kurmaya çalışmıştır. Bu amaca uygun olarak Orhan Bey Dönemi'nde Karesioğulları'nın alınması ile başlayan bu süreç, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde büyük ölçüde tamamlanmıştır. 1608'de I. Ahmet Dönemi'nde ... Devleti'ne katılmasıyla Osmanlı Devleti,

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 1.5: Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi

Moğol İstilası'nın Anadolu'daki Türk siyasi birliğini nasıl etkilediği hakkındaki çıkarımlarınızı aşağıdaki alana yazınız.

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü/sözcükleri yazınız.

1. Anadolu'da ……………………'nden sonra beylere fetih izni verilmesi ilk Türk beyliklerinin kurulmasını sağlamıştır.
2. Haçlılara karşı savaşlarda ……………………, Danişmentlilerle birleşerek Türkiye Selçuklularının yanında yer almıştır.
3. Anadolu için …………………………….. tabiri, XII. yüzyılda Latince kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır.
4. İznik'e kadar bütün Anadolu'yu ele geçiren ……………………, 1077 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.
5. I. Haçlı Seferi'yle Türkiye Selçuklu Devleti, merkezini İznik'ten …………………………'ya taşımak zorunda kalmıştır.
6. Artuklular Dönemi'nin ünlü âlimi …………….. bilimde, teknik ve mekanik alanda bazı buluşlara öncülük etmiştir.
7. XIII. yüzyılda ……………… baskısı, Türkmenlerin yaşadıkları yeri terk ederek kitleler hâlinde Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur.

8-12. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Türk beylikleri, Anadolu şehirlerini yeniden inşa ve imar ederken nelere dikkat etmişlerdir?
9. Haçlı Seferleri neden dinî bir isimle adlandırılmıştır?
10. Çocuk Haçlı Seferlerinin düzenlenmesinin nedenleri nelerdir?
11. Türkiye Selçuklu Devleti kendinden sonraki devletlere nasıl bir sosyokültürel miras bırakmış olabilir?
12. Kösedağ Muharebesi Anadolu Türk siyasi birliğini nasıl etkilemiştir?

13-17. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

Danişmendname | I. Murat | Miryokefalon Savaşı | Çaka Beyliği | Sultan I. Kılıçarslan | Sultan I. Alaattin Keykubat | Pasinler Savaşı | Sultan Alparslan | Hittin Savaşı

13. Bizans kuvvetlerinin Selçuklulara yenilmesiyle Türk beylerinin Anadolu'ya yönelmesini sağlayan savaştır.
14. Danişment Gazi'nin destansı başarılarını anlatan Türk edebiyatının önemli eserlerinden biridir.

43

1. ÜNİTE

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

ÜNİTE KONULARI

1.1. TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞME SÜRECİ
1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ VE BU GÖÇLERİN SOSYOKÜLTÜREL ETKİLERİ
1.3. ANADOLU'NUN İLK TÜRK SİYASİ TEŞEKKÜLLERİ
1.4. HİLAL VE HAÇ MÜCADELESİ
1.5. MOĞOL İSTİLASI VE ANADOLU

ANAHTAR KAVRAMLAR

Kümbet, ikta, medrese, tamga, gaza, haç, hilal, senyör, şövalye, Kluni tarikatı, Bâbailik, Bektaşilik, Mevlevilik, Ahilik, cihat

ÜNİTEYE BAKIŞ

Bizans İmparatorluğu'nun VI. yüzyıldan itibaren Sasani İmparatorluğu ve İslam devletleri ile yaptığı savaşlar, Anadolu'nun siyasi, ekonomik, sosyokültürel olarak yıpranmasına ve değişmesine zemin hazırlamıştır. Yeni yurt arayışındaki Oğuz Türkleri, Anadolu'yu kendi hayat tarzlarına uygun gördüklerinden buraya yönelmişlerdir. Oğuz Türklerinin teşkilatçı yapısı ve Anadolu'nun fetih için uygun bir ortama sahip olması, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerini sağlamıştır. Haçlı Savaşları ve Moğol İstilası, Türklerin Anadolu'da oluşturduğu siyasi yapıda çalkantılara neden olurken Anadolu'daki sosyal ve kültürel bütünleşmeyi de sağlamlaştırmıştır. Bu durum, Anadolu'nun Türkleşmesini ve Anadolu'da daha güçlü Türk devletlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Türkler Anadolu'yu neden yurt edinmiş olabilirler?
2. Türklerin Anadolu'da hâkimiyet kurmalarının tarihsel önemi hakkında neler söylenebilir?
3. "Haçlı Seferleri" ifadesi size neleri çağrıştırıyor?
4. Moğol baskısı Anadolu'nun Türkleşmesini nasıl etkilemiş olabilir? Neden?

Ünite Kapak Görseli: Selçuklu mezarlığı, Ahlat / Bitlis

1.1. TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞME SÜRECİ

1072 — 1 Saltuklular Beyliği'nin kurulması

1077 — 2 Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması

1080 — 3 Danişmentliler Beyliği'nin kurulması

1080 — 4 Mengücekliler Beyliği'nin kurulması

1081 — 5 Çaka Beyliği'nin kurulması

1096-1099 — 6 I. Haçlı Seferi

1102 — 7 Artuklular Beyliği'nin kurulması

1240 — 16 Bâbailer Ayaklanması

1243 — 17 Kösedağ Muharebesi

1250 — 18 Memlûk Devleti'nin kurulması

1260 — 19 Ayn-ı Calut Muharebesi

Harita 1.1: XI-XIII. yüzyılda Türklerin Anadolu'ya yerleşme ve devletleşme süreci

1141 — 8 Katvan Muharebesi

1147-1149 — 9 II. Haçlı Seferi

1157 — 10 Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması

1174 — 11 Eyyubiler Devleti'nin kurulması

1176 — 12 Miryokefalon Muharebesi

1189 — 1192 — 13 III. Haçlı Seferi

1196 — 14 Moğol İmparatorluğu'nun kurulması

1202 — 1204 — 15 IV. Haçlı Seferi

1277 — 20 Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi

1308 — 21 Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması

KRONOLOJİK DÜŞÜNME

Tarih şeridi ve haritalardan hareketle Anadolu'nun Türkleşmesini etkileyen olumlu ve olumsuz olayları gruplandırınız.

Harita 1.2: XI-XIII. yüzyılda yerleşme ve devletleşme sürecinde Selçuklu Türkiyesi

1.2. ANADOLU’YA TÜRK GÖÇLERİ VE BU GÖÇLERİN SOSYOKÜLTÜREL ETKİLERİ

ARAŞTIRINIZ

Türkiye tabirinin Türklerin yaşadığı hangi coğrafyalar için kullanıldığını gerekçeleriyle araştırınız. Elde ettiğiniz sonuçlardan takım çalışmasıyla bir harita hazırlayınız. Bu haritayı sınıf ortamında paylaşınız.

Bizans kaynaklarında Kafkasların kuzeyinde Türklerin yaşadığı sahalar için kullanılan Türkiye tabiri, II ve III. Haçlı Seferi dönemlerinde yazılan Latince kaynaklarda Anadolu için de kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu’yu ifade etmek için Türkiye tabirinin kullanılması, Anadolu’daki demografik ve kültürel değişimin etkisini göstermektedir. Başlangıçta bugünkü Denizli’den Karaman’a kadar uzanan küçük bir sahayı içine alan Türkiye ifadesi, sonraki birkaç yüzyıl içinde bütün Anadolu için kullanılmıştır.

Batılı kaynaklarda Türkiye (Turchia, Turkiya) tabirinin ortaya çıkması ve bu tabirin sınırlarının genişlemesi, söz konusu coğrafyada Türklerin nüfusunun ve siyasi nüfuzunun artmasıyla yakından ilgilidir. Bu iki husus, sonraki yıllarda da Türkiye tabirinin gittikçe genişleyen bir coğrafya için kullanılmasını sağlamıştır.

Selçukluların Anadolu’ya yönelmesi Çağrı Bey’in 1015-1021 yıllarındaki keşif akınlarıyla başlamıştır. 1048 yılında yapılan Pasinler Savaşı’nda Bizans kuvvetlerinin Selçuklulara yenilmesi birçok Türk beyinin Anadolu’ya yönelmesini sağlamıştır. Bu durum, zamanla Türk boylarının Bizans sınırlarına yerleşmesinin önünü açmıştır.

Oğuzların Anadolu’yu yurt olarak seçmesinde Anadolu’nun ticaret yollarının üzerinde bulunması, denizlerle çevrili stratejik bir konumda yer alması, siyasi yapısının çalkantılı olması; Anadolu topraklarının verimli ve hayvancılığa uygun olması, Anadolu nüfusunun az olması gibi şartlar etkili olmuştur.

VI. yüzyılda başlayan Bizans ile Sasani imparatorlukları arasındaki savaşlar Anadolu’yu yıkıma uğratmıştır. VIII. yüzyıldan itibaren ise Bizans İmparatorluğu ile İslam devletleri arasındaki savaşlar, Anadolu şehirlerini harabeye çevirmiş ve Anadolu şehirlerinin nüfusunun iyice azalmasına sebep olmuştur. Bizans İmparatorluğu’nun Anadolu’daki ve Balkanlarda verdiği mücadeleler devleti gittikçe zayıflatmıştır. Bu durum, Anadolu’daki Bizans tekfurlarının merkezden bağımsız davranmalarına zemin hazırlamıştır. Uzun süren savaşlar ve iç çalkantılar, Bizans İmparatorluğu’nun ekonomik olarak gerilemesine neden olmuştur. Yeni vergiler ve ağır çalışma şartları, Anadolu halkının hayatını zorlaştırmıştır.

tekfur: Bizans İmparatorluğu’nda vali düzeyinde olan yöneticiler ile Anadolu ve Rumeli’deki Hristiyan beylere verilen ad.

Türkler, XI. yüzyılda Anadolu’ya geldiğinde Rum, Süryani, Ermeni ve Gürcüler bu coğrafyada yaşamaktaydı. Bizans’ın Ortodoks Hristiyanlar arasında etnik ve dinî yönden ayrımcı bir politika uygulaması başta Ermeniler ve Süryaniler olmak üzere kendisine bağlı olan halkın siyaseten küskünlüğüne sebep olmuştur. Bu yüzünden Türklere karşı yerel halk tarafından direniş olmamış ve Türklerin Anadolu’ya yerleşmeleri kolaylaşmıştır.

Ortodoks: Ortodoks Kilisesine bağlı olan Hristiyanlık mezhebi ve bu mezhebe tabi olan kişilere verilen ad.

Türk beylerinin akınlar başlattığı yıllarda Anadolu imar ve iskân bakımından tahrip olmuştu. Bizans yönetimi derin bir siyasi bunalım içindeydi. Bizans ordusu şehirlerdeki garnizonlarda sıkışıp kalmıştı. Türkler, bu sayede Anadolu’yu fethederken ciddi bir direnişle karşılaşmadılar.

Türk akınları öncesinde Anadolu'da Bizans yönetiminde pek çok kasaba ve şehir vardı. Bu kasaba ve şehirlerin birçoğu askerî garnizon niteliğindeydi. Türkler, Anadolu'da garnizona dönüştürülen bu şehirlerin geliştirilmesi ve yeni yerleşim yerlerinin kurulması için özellikle Anadolu'yu yurt edindikten sonra yoğun bir çaba göstermiştir.

Türkler, 1071 Malazgirt Zaferi'nden (Görsel 1.1) sonra kısa bir sürede Anadolu'nun büyük bir kısmını fethetmişlerdi fakat mesele Anadolu'yu fethetmekle bitmemişti. Zira bir ülkede hâkimiyetin kalıcı olabilmesi için askerî güç ve üstünlük yeterli değildi. Bunlarla beraber düzenli işleyen idari teşkilatlar kurmak, yeni yerleşim yerleri oluşturmak ve kalıcı kültürel eserler inşa etmek gerekliydi. Türkler, bunun için Anadolu'nun birçok şehrinde devlet ve beylikler kurarak bu yerleri hâkimiyetlerine aldılar. Yerleşik hayatı benimseyen Türkler, Anadolu şehirlerini yeniden imar ederek Anadolu'da kalıcı eserler bıraktılar.

GÖRSEL ANALİZ

Aşağıdaki görseli inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Görsel 1.1: Malazgirt Savaşı'ndan bir kesit (temsilî)

Görseldeki silah, teçhizat ve askerî sembolleri inceleyerek o dönem hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.

ARAŞTIRINIZ

Takım çalışmasıyla *Dede Korkut Hikâyeleri, Battal Gazi, Danişment Gazi* ve *Sarı Saltuk* destanlarındaki kahramanların düşünce, amaç, duygu ve tutumlarını açıklayan bir grafik bilgi (infografi) hazırlayınız.

Anadolu, Irak ve Suriye'de Türk Varlığı

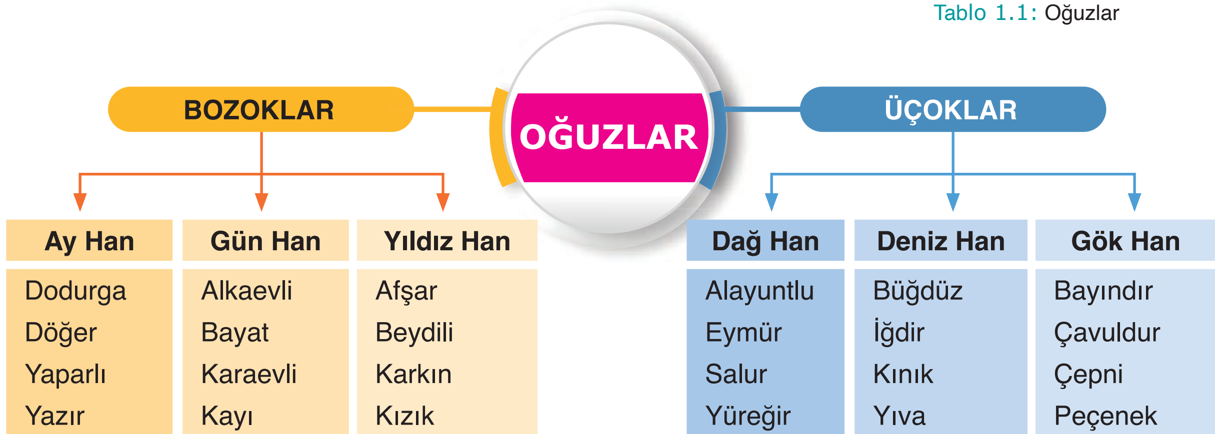
Oğuzlar:
IX. yüzyıl Aral Gölü ve Mâverâünnehir bölgelerinde toplu olarak yaşayan ve daha sonra batıya doğru göç ederek bugünkü Türkmen, Azerbaycan, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin aslını oluşturan büyük Türk boyu.

Avrasya bozkırlarındaki Türkler; boylar veya boy birliği hâlinde siyasi varlıklarını sürdürmüşlerdir. Oğuzlar, Türklerin boy birliği hâlinde yaşamasının son örneğidir. Hun, Kök Türk, Uygur, Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde büyük hanedanlıkların yanında her devirde boylar veya boy birlikleri yer almıştır. Bir diğer ifadeyle büyük devletlerin güçlü bir yapıyla ayakta kalmalarında boyların önemi büyüktür. Oğuz Türkleri içerisinde "Dokuz Oğuzlar" olarak bilinen boylar birliği, Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kurmuştur. Dokuz Oğuzlar ayrıca Karahanlı Devleti'nin kuruluşunda da rol oynamıştır.

Oğuzlara dair bilgiler, Çin kaynakları ile Oğuzlar'ın göçtükleri coğrafyalardaki devletlerin yazılı kaynaklarında yer almaktadır. Orhun Yazıtları'ndan Tonyukuk Anıtı'nda Oğuzlara dair bilgiler bulunmaktadır. Oğuzların 766 senesinde Uygur ve Karluk baskısıyla batıya doğru göç ettikleri ve IX. yüzyılda bu coğrafyadaki etkinliklerinin arttığı İslam kaynaklarında yazmaktadır. Gürgenç sınırından doğuya gidildikçe Aral Gölü'nün güneyi ve Buhara şehrinin kuzey sınırlarına kadar genişleyen bölge, Oğuzların yeni varlık alanları olmuştur.

X. yüzyılda Oğuzlar, Yenikent'e gelip Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuştur. Oğuzlar (Tablo 1.1), bu süreçte Karluklar, Kıpçaklar, Kimekler, Hazarlar ve Peçeneklerle sürekli mücadele hâlinde olmuştur. XI. yüzyılın ilk yıllarında Oğuz Yabgu Devleti yıkılmıştır. Selçuklu ailesi kendine bağlı boylarla batıya doğru ilerleyişine devam etmiştir.

Tablo 1.1: Oğuzlar

X. yüzyıldan itibaren İslam dinine ve medeniyetine girmeye başlayan Oğuzlar, 1040 Dandanakan Savaşı'nda Gaznelileri yenerek Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Dandanakan Savaşı, Gazneli Devleti'nin gerileyerek zayıflamasına ve küçülmesine neden olurken Selçukluların da devletleşerek

büyümesini sağlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin Türkler açısından tarihte oynadığı en önemli rol ise ana vatan Orta Asya'dan binlerce kilometre uzakta Asya ile Avrupa'nın birleştiği bir noktada (Anadolu'da) Türklere yeni bir vatan kazandırmasıdır.

tamga: Bir şeyin kime, hangi boya, topluma, millete ve çağa ait olduğunu gösteren belirgin iz, işaret, damga, nitelik.

Türkler için bugün üzerinde yaşadıkları Anadolu'nun vatan olması kolay olmamıştır. Özellikle Oğuz Türkmenleri Anadolu'ya gelmek için uzun ve zorlu yollardan geçmiştir. Oğuzlar, Anadolu'da tutunmak için Bizans, Ermeni, Gürcü ve Haçlı birliklerine karşı büyük mücadeleler vermişlerdir.

XI. yüzyılda Çağrı Bey'in Anadolu'ya yaptığı keşif harekâtında Oğuzlar önemli rol oynamıştır. Bu harekât sonrasında Oğuz beyleri Anadolu'ya akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar, daha çok Anadolu'yu tanıma amacıyla yapılan ve Bizans-Gürcü kuvvetlerini vurkaç taktikleriyle yıpratan akınlardır. 1048 Pasinler Savaşı'nda Selçukluların zafer kazanmasından sonra Bizans'a yönelik akınlar daha da artmıştır. Pasinler Zaferi'nden sonra Oğuzlar, Bizans sınırındaki faaliyetlerini artırarak önemli kale ve üsleri ele geçirmiştir. Türklerin artan akınlarından rahatsız olan Bizans, yeni ve büyük ordularla Selçukluların gelişini engellemeye çalışmıştır. Anadolu'nun kapılarını Türklere açan 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'nda kazanılan zaferle Selçukluların Anadolu'yu yurt edinme süreci başlamıştır.

Tablo 1.2: Oğuz Boylarının Tamgaları

OĞUZ BOYLARININ TAMGALARI

GÜN HAN (BOZ OK)	KAYI	BAYAT	ALKAEVLİ	KARAEVLİ
AY HAN (BOZ OK)	YAZIR	DÖĞER	DODURGA	YAPARLI
YILDIZ HAN (BOZ OK)	AVŞAR	KIZIK	BEYDİLİ	KARKIN
GÖK HAN (ÜÇ OK)	BAYINDIR	PEÇENEK	ÇAVULDUR	ÇEPNİ
DAĞ HAN (ÜÇ OK)	SALUR	EYMÜR	ALAYUNTLU	YÜREĞİR
DENİZ HAN (ÜÇ OK)	İĞDİR	BÜGDÜZ	YIVA	KINIK

Oğuzlar, Sultan Alp Arslan'ın yönlendirmesiyle kafileler hâlinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Anadolu'yu yurt tutan ve her birinin kendine ait özgü tamgaları (Tablo 1.2) bulunan Oğuzlar, Selçuklulardan önce boy birlikleri hâlinde beylik statüsündeki siyasi yapılarda yer almışlardır. Oğuzlar, içinde bulundukları siyasi yapılardan ayrılarak sonraki dönemlerde tarih sahnesine çıkacak Selçuklu, Osmanlı gibi devletlerin kurucuları ve gerçek sahipleri olmuşlardır. XI. yüzyıldan itibaren Selçukluların Anadolu'ya başlattıkları akınlar ve nüfusun süreklilik gösteren Türk göçleri ile desteklenmesi, Anadolu'nun bir Türk vatanı hâline gelmesini sağlamıştır.

TABLO ANALİZİ

Tamgalar; Türklerin siyasi, sosyal ve kültürel hayatında nasıl bir tarihsel öneme sahip olabilir? Yazınız.

Malazgirt Meydan Muharebesi'nden hemen önce Selçuklu hanedan üyesi Arslan Yabgu'ya bağlı oldukları için Yabgulular olarak adlandırılan Türkmenler, 1063-1068 yılları arasında Halep, Kudüs ve Şam çevrelerine inerek burada faaliyetlerde bulunmuş ve 1076'da Uvakoğlu Atsız önderliğinde Şam'ı ele

geçirerek siyasi bir teşekkülün temelini atmışlardır. Sultan Alparslan'ın oğlu olan Tacüddevle Tutuş, 1079'de Şam'a tam anlamıyla hâkim olmuş ve Suriye ve Filistin Selçuklu Melikliği'ni kurarak bölgenin Türkleşme sürecini bir devlet çatısı altında kurumsal hâle getirmiştir. Suriye ve Filistin Selçuklu Melikliği'nin dağılmasından sonra bölgeye bir başka Türk beyliği olan Tuğtekinliler hâkim olmuş ve Eyyubiler kurulana kadar buradaki Türk varlığını temsil etmişlerdir.

Irak'ın genel anlamda Türkleşmeye başladığı bu dönem, Tuğrul Bey'in 1058'deki ilk Bağdat ziyareti sırasında Dicle'nin batı yakasında kurdurduğu Medinet-i Tuğrul adlı Türk mahallesinin oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bağdat, Ane, Hit, Vasıt, Musul gibi Irak topraklarında artan Selçuklu hâkimiyeti, Musul'un Selçuklu hâkimiyetine girmesiyle kalıcı bir hâle dönüşmüştür.

Kutalmışoğulları, Melikşah'ın tahta çıkmasından sonra Anadolu'ya geçerek Fırat boylarında ve Urfa havalisinde faaliyette bulunmuştur. Antakya'yı kuşatan Kutalmışoğlu Süleyman Şah, başarılı olamasa da şehri haraca bağlamıştır. Şam bölgesindeki yöneticilerin Kutalmışoğullarına karşı ittifak kurması üzerine Süleyman Şah kardeşi Mansur ile birlikte Anadolu'nun iç kesimlerine yönelmiştir. Bizans'ın Anadolu'da etkinliğinin azaldığı XI. yüzyılın sonlarına doğru Süleyman Şah, Anadolu'ya akınlar yaparak önce Konya'yı bir süre sonra da İznik'i fethetmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Süleyman Şah'tan sonra Bizanslılar ve Haçlılar karşısında bazen geri çekilmeler yaşansa da Anadolu'nun fethedilip Türkleşmesinde Kutalmışoğulları'nın etkin rol oynamıştır.

Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'nde Oğuzların öncülüğünde Anadolu'ya yerleşen Türkler burayı yurt edinmişlerdir. Oğuzların bu öncü çabaları Anadolu'nun Türkiye Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri için de vazgeçilmez bir yurt olmasını sağlamıştır.

KONU ANALİZİ

Türkerin Anadolu, Irak ve Suriye'ye yaptığı göçler bu bölgenin geleceği açısından nasıl bir etki yaratmıştır? Günümüzdeki durumu da göz önünde bulundurarak yorumlayınız.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Süleyman şah Türbesi

Anadolu' da büyük bir fetih hareketine girişen Türkiye Selçuklu Devleti ülkenin her köşesini türbe, cami, han, kervansaray, imaret, köprü, çeşme ve medreselerle donatmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışından Osmanlı Devleti'ne ve akabinde günümüze kadar önemli bir vatan parçası olma özelliğine sahip olan ve bu özelliğini günümüzde sürdüren Süleyman Şah Türbesi ve arazinin Anadolu' da Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde önemli bir rolü vardır.

Anadolu'nun fethiyle alınan bu yeni topraklara engin bir vatanseverlik duygusu ile bağlanan Selçuklular, vücuda getirdikleri dinî, içtimai, iktisadi müesseseler yardımıyla, bu toprakları tam bir Türk yurdu hâline getirmişlerdir.

Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Anadolu, Irak, Suriye bölgelerinde Türkmenlere ait türbe, kümbet ve mezar taşlarının çokluğu ile bölgenin Türk yurdu olmasını ilişkilendiriniz.

1.3. ANADOLU'NUN İLK TÜRK SİYASİ TEŞEKKÜLLERİ

Konargöçer yaşam tarzını sürdüren veya şehirlerde yaşayan Türkler, dalga dalga Anadolu'ya göç etmişlerdir. Yerleşik hayata geçenler, genellikle fethedilen eski şehirlerin yakınına yerleşerek önceki mesleklerini ve faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Konargöçerler ise genellikle hayat tarzlarına uygun gördükleri yaylalara, vadilere, otlaklara, sulak ovalara, dere kenarları ve ormanlık alanlara yerleşerek hayvancılık ve ziraat ile uğraşmaya devam etmişlerdir.

konargöçer: Belirli bir yere iskân etmeyip yazın yaylaları kışın ova ve vadilere mesken edinip hayvancılıkla uğraşan oba ve topluluklara verilen ad.

Anadolu'da Kurulan İlk Türk Beylikleri

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucu unsuru olan Türkmenlerin kaldıkları bölgelerde yeni göçlerle barınmaları zorlaşmış ve bu durum onlar için yeni yurt bulmayı zorunlu kılmıştır. Selçuklu sultanları ve beyleri bu sorunu gidermek için Türkmenleri iskân edecek yeni yerler bulmak ve fetihler yapmak üzerine stratejiler geliştirdiler. Ayrıca o dönemde büyük bir bölümü Bizans hâkimiyetinde olan Anadolu coğrafyası, tabiat ve iklim şartları bakımından Türk hayat tarzına en uygun bölgeydi.

Türkler, istila ve işgal amacı gütmeyen fetihlerle Anadolu'yu yeni bir Türk vatanı yapmak istiyorlardı. Türklerin Anadolu'ya yönelmelerinin diğer bir nedeni ise Anadolu'nun coğrafi, jeopolitik ve stratejik konumunun elverişli olmasıydı. Büyük Selçuklu Devleti, ülkelerin fethedilmesinde yararlılık gösteren hanedan mensupları ve emîrlere fethedilen yerlerin yönetimini vermekteydi. Bu yöneticiler, kendi himayelerindeki toprakları idare ettikleri gibi yeni fetih ve ilhaklarla sınırlarını da genişletiyorlardı. Anadolu'yu fetheden Türk beyleri, siyasi olarak Büyük Selçuklu sultanına bağlıydılar ve idari uygulamalarda onun emirlerini de yerine getiriyorlardı. 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Selçuklu komutanlarının ve beylerinin yönetimine fethettikleri yerlerin bırakılması Anadolu'da ilk Türk beyliklerinin (Harita 1.3) kurulmasını sağlamıştı.

jeopolitik: Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisine verilen ad.

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 1.3: Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri

Türk beylerine fethettikleri yerlerin yönetiminin verilmesi Anadolu'da nasıl bir siyasi yapının oluşmasına sebep olmuştur? Çıkarımlarda bulununuz.

Saltuklular Beyliği (1072-1202)

Sultan Melikşah'ın emriyle Kafkaslarda Gürcülere karşı yapılan seferlerle Kars, Erzurum ve Oltu Selçukluların eline geçmişti. Fethedilen bu bölgelerin idaresi Ebü'l-Kasım Saltuk Gazi'ye verildi. 1072'de Erzurum'da kurulan ve adını kurucusu Ebü'l-Kasım Saltuk Gazi'den alan Saltuklular; Bayburt, Tercan, Malazgirt ve Artvin civarlarını fethederek sınırlarını genişlettiler. Anadolu'da Gürcülerle savaşan Saltuklular, Danişmentlilerle birleşerek Haçlılara karşı savaşlarda Türkiye Selçuklularının yanında yer aldılar.

Görsel 1.2: Mama Hatun Türbesi Tercan / Erzincan-XII. yüzyıl

Eb'ül-Kasım'ın torunu Saltuk, Türkiye Selçuklu Devleti sultanları I. Mesut ve II. Kılıç Arslan ile iyi geçindi. Saltuk Bey'in ölümünden sonra beylik büyük bir sarsıntı yaşadı. 1202'de Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah tarafından bu beyliğe son verildi.

Saltuklular mimari, sanat ve kültürel değere sahip şu önemli eserleri bıraktılar: Erzurum Kale Camisi, Erzurum Ulu Cami, Erzurum Tepsi Minare, Üç Kümbetler ve Mama Hatun Türbesi (Görsel 1.2).

Mengücekliler Beyliği (1080-1228)

Görsel 1.3: Divriği Ulu Cami Sivas-XIII. yüzyıl

1080'de Erzincan, Divriği ve Kemah'ı içerisine alan bölgede kurulan bu beylik, adını kurucusu Mengücek Gazi'den almıştır. Mengücek Gazi, Alp Arslan ile Malazgirt Savaşı'nda omuz omuza savaşmıştır. Mengücekliler, Gürcülerle ve Bizans'la savaşarak Doğu Anadolu'daki topraklarını genişletmiştir. Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra beylik, Divriği ve Kemah-Erzincan kolu olmak üzere ikiye bölünmüştür. Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Alaattin Keykubat tarafından 1228'de bu beyliğin Kemah-Erzincan koluna son verilmiştir. Mengüceklilerin bir diğer kolu olan Divriği kolunun ise ne zaman yıkıldığı belli değildir.

Mengüceklilerin Anadolu'da kurulan Türk beylikleri tarihinde kültürel açıdan önemli bir yeri vardır. Mimari alanda kümbet, köprü, cami gibi önemli eserler bırakmışlardır. Divriği Kale Camisi ve Divriği Külliyesi bu eserlerdendir. Divriği Ulu Cami (Görsel 1.3), UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almaktadır.

kümbet: Damı koni veya piramit biçiminde olan, yuvarlak veya köşeli anıt mezar.

Danişmentliler Beyliği (1080-1178)

Melikşah'ın emîrlerinden Danişment Gazi tarafından 1080'de Sivas'ta kurulmuştur. Malatya'nın hâkimiyeti için sık sık Anadolu Selçukluları ile mücadele eden Danişmentliler; Malatya, Kayseri, Tokat, Niksar ve Amasya civarlarını da hâkimiyetleri altına almışlardır.

Danişment Gazi, büyük tehlike arz eden I. Haçlı Seferi sırasında I. Kılıç Arslan'la birlikte hareket ederek Haçlılara büyük kayıplar verdirmiştir. Danişmentliler Beyliği, Melik Gazi'den sonra taht mücadeleleri sonucunda zayıflayarak bölünmüştür.

Danişmentliler Beyliği, Haçlılara ve Bizans'a karşı sürekli başarılar elde etmiş ve fethettiği toprakların Türkleşmesini sağlamıştır. Destansı başarıları anlatan ve Türk edebiyatının önemli bir eseri olan Danişmendname, beyliğin adını ön plana çıkarmıştır. Türkiye Selçukluları, Türkler arasında itibarı yüksek olan Danişmentlileri rakip olarak görmüştür. Beylik içindeki taht mücadelelerinden faydalanan II. Kılıç Arslan, bu beyliğe 1178'de son vermiştir.

Beyliğin Anadolu'da inşa ettiği önemli kültür eserleri şunlardır: Niksar Ulu Cami (Görsel 1.4), Kayseri Ulu Cami, Melik Danişment Kümbeti, Emir Gazi Kümbeti, Hilafet Gazi Kümbeti ve Tokat Yağıbasan Medresesi.

Görsel 1.4: Niksar Ulu Cami Tokat-XII. yüzyıl

Artuklular Beyliği (1102-1231)

Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'nde Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda kurulan beyliktir. Anadolu'nun fethinde büyük yararlılıklar gösteren Oğuzların Döğer boyundan Artuk Bey tarafından kurulmuştur. Diyarbakır ve Mardin çevresinde XII-XIII. yüzyılda hüküm sürmüşlerdir. Artuklular Beyliği; Hasankeyf, Mardin ve Harput kolu olmak üzere üç kol hâlinde varlıklarını devam ettirmiştir. Musul Atabeyi İmadeddin Zengi Artukluları baskı altında tutarak beyliğin büyümesini engellemiştir. Haçlılara karşı başarılı savaşlar yapan İlgazi, Halep'i de bir süreliğine hâkimiyetine almıştır.

Danişmendname: Bizans'a karşı yaptığı fetihlerle şöhret bulan ve Sivas'ta kendi adıyla anılan bir devlet kuran Danişment Gazi'nin etrafında teşekkül etmiş fetih menkıbelerinden oluşan destan.

Artuklular, ilme ve ilim insanlarına değer vermiş ve ilim insanlarını desteklemişlerdir. Dönemin ünlü âlimi El-Cezerî bilimde, teknik ve mekanik alanda bazı buluşlara öncülük etmiştir. Artuklular, hâkim oldukları bölgelerde imar faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir. Bu amaçla ilmî, siyasi ve sosyal alandaki ihtiyaçları karşılamak için eserler inşa etmişlerdir. Diyarbakır Ulu Cami, Mardin Ulu Cami, Harput Ulu Cami, Malabadi Köprüsü (Görsel 1.5), Artuklu Sarayı ve Mardin Zinciriye Medresesi Artuklular Beyliği'nin inşa ettiği önemli yapılardır.

Görsel 1.5: Malabadi Köprüsü Diyarbakır-XII. yüzyıl

BİLGİ KUTUSU

Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri; imar, iskân faaliyetlerinin yanında ilme ve ilim insanına da önem vermişlerdir. Artuklu sarayında yaşayan El-Cezerî yirmi beş yıl Artuklular Beyliği'ne hizmet etmiştir. Artuklular Beyliği Dönemi'nde yaşayan El-Cezerî, bilim ve teknik alanındaki sibernetik çalışmalarıyla ilk robotun mucidi sayılmaktadır. Fizikçi olan El-Cezerî, yaptığı bilimsel çalışmalar ile denge kurma, kontrol sağlama, haberleşme, robotik hizmetler alanında ilim dünyasına lham kaynağı olmuştur.

El-Cezerî dişli çarklarla çalışan makineler, çeşitli şekillerde saatler, otomatik kaplar, insan veya hayvan şeklindeki makineler, açılıp kapanan fıskiyeler, düdük veya saz çalan makineler, kuyu veya ırmaklardan su çeken tulumbalar, saray hizmeti gören makineler ve şifreli kilitler yapmıştır.

Karakaş, 1991, s.335-338.

El-Cezerî

Çaka Beyliği (1081-1093)

Malazgirt'ten sonra Anadolu'da Bizans topraklarına karşı düzenlenen akınlara katılan Çaka Bey (Görsel 1.6), çarpışmaların birinde Bizans'a esir düşmüştür. Bizans İmparatoru, Çaka Bey'i armağanlarla ve soyluluk unvanı ile onurlandırmış, buna karşılık Çaka Bey de İmparator'a bağlılık sözü vermiştir. İstanbul'da uzun süre kalan Çaka Bey, bu süre zarfında Bizans devlet sistemi hakkında bilgi sahibi olmuştur. Çaka Bey, İmparator Nikephoros Botaniates (Nikoforos Botenetes) tarafından kendisine verilen unvan ve ayrıcalıkların 1081 yılında Bizans tahtına geçen I. Aleksios Komnenos (Aleksios Komnenos) tarafından geri alınması üzerine İzmir'e gelmiştir.

Görsel 1.6: Çaka Bey (?-1092) temsilî

Bizans İmparatorluğu, Balkanlarda sarsılan hakimiyetini yeniden güçlendirmeye çalışırken siyasi ortamı iyi değerlendiren Çaka Bey, İzmir'i fethederek 1081'de beyliğini kurmuştur. Oluşturduğu 40 parçalık donanmayla sınırlarını genişleterek Adalar (Ege) Denizi'nin bazı adalarında ve Adalar (Ege) Denizi kıyı şeridindeki bazı şehirlerde hâkimiyet sağlamıştır. Bölgede kısa sürede büyük bir donanma oluşturarak Midilli, Sakız ve Rodos adalarını fethetmiştir. Bizans İmparatorluğu'na karşı mücadele veren Çaka Bey; Peçenekler ve Türkiye Selçukluları ile ittifak kurarak İstanbul'u kuşatmak istemiştir. Bizans'ın siyasi manevraları sonucu Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'i öldürtmüştür. Bu karışıklıktan yararlanan Bizans İmparatorluğu, İzmir'i alarak bu beyliğe son vermiştir. Bu beyliğin Türk tarihi açısından en önemli özelliği, Çaka Bey'in bilinen ilk Türk denizcisi olmasıdır. Çaka Beyliği Türk tarihinde ilk tersane ve donanmayı kurarak denizcilik alanında Türk devletlerine örnek olmuştur. Çaka Beyliği'nin kurulduğu 1081 yılı Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.

CEVAPLAYINIZ

Bizans İmparatorluğu'nun siyasi manevraları Türk denizciliğini nasıl etkilemiştir? Yazınız.

İlk Türk beylikleri; Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması amacıyla camiler, medreseler, kervansaraylar, imarethaneler, zaviyeler, hamamlar, kümbetler gibi dinî, ilmî, sosyal ve kültürel alanda önemli mimari eserler yapmışlardır.

Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri, Anadolu Türk siyasi birliğinin sağlanmasında kalıcı ve birleştirici rol oynamıştır.

KONU ANALİZİ

Anadolu'da kuruldukları bölgelere Türk beylikleri tarafından verilen yer adlarının millî değerleri korumak ve devamlılığını sağlamak açısından önemi nedir? Yazınız.

Türkiye Selçuklu Devleti (1077-1308)

Melikşâh tarafından Anadolu'nun fethi için görevlendirilen Süleyman Şah (Görsel 1.7), İznik'e kadar bütün Anadolu'yu ele geçirerek 1077 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu ve İznik şehrini devletin merkezi yaptı. Büyük Selçuklu Sultanı'na bağlı olarak Anadolu'ya hâkim olan Süleyman Şah, Bizans'ın siyasi durumundan faydalanarak sınırlarını genişletti ve nüfuzunu artırdı. Süleyman Şah, kardeşi Mansur'un isyanını Sultan Melikşah'ın gönderdiği Emîr Porsuk komutasındaki kuvvetin yardımıyla bastırdı. 1085 yılında Antakya Kalesi'ni alan Süleyman Şah, 1086'da Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'a Halep yakınlarında yenildi ve üzüntüsünden vefat etti.

Isfahan'da gözetim altında tutulan I. Kılıç Arslan, Sultan Melikşah'ın ölümü üzerine serbest bırakılınca Anadolu'ya gelerek babasının mirasına sahip çıktı. I. Kılıç Arslan, Malatya'yı kuşattığında Haçlılar İznik'i ele geçirdiler. Eskişehir yakınlarında Dorylaion (Dorileon) Savaşı'nda Haçlılara yenilen I. Kılıçaslan, Haçlılar Anadolu'yu geçene kadar vur kaç taktiği ile onları yıprattı. Bu sırada Haçlıların arkasından gelen Bizanslılar da Batı Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz sahil kesimini tekrar kontrollerine aldılar. I. Kılıçaslan, devletin merkezini Konya'ya taşıyarak Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetini yeniden tesis etti.

Görsel 1.7: Süleyman Şah (?-1236) temsilî

Sultan I. Mesut, II. Haçlı Seferi'nden dolayı Haçlılarla mücadele etti. III. Konrad idaresindeki Alman kuvvetlerini Ceyhan önünde 1147 tarihinde bozguna uğratan Sultan Mesut, VII. Lui idaresindeki Fransız ordusunu da Yalvaç'ta yenerek zafer kazandı. Konya'ya kadar gelen Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'u da durdurmayı başardı.

Sultan II. Kılıç Arslan (Görsel 1.8), Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümü üzerine Batı Anadolu ve Marmara dışında bütün Anadolu'ya sahip oldu. Sultan II. Kılıç Arslan, Bizans ordusunu 1176 Miryokefalon Savaşı'nda yenilgiye uğrattı. Bu zafer ile Bizans'ın askerî gücü kırılmış ve Anadolu'nun Türkleşmesi sağlanmıştır.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1207 yılında Antalya'yı, I. İzzettin Keykâvus, 1214 tarihinde Sinop'u alarak Türklerin denizcilik faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlamışlardır. I. Alaaddin Keykubad ise Anadolu'da Türk birliğini büyük ölçüde sağlayarak Alanya'yı fethetmiştir. Sinop'taki tersanelerde yaptırdığı donanma ile Kırım'ın önemli ticaret şehri olan Suğdak'ı topraklarına katmış (1226), Anadolu'yu ele geçirmek isteyen Celalettin Harzemşah'ı 1230 tarihinde Yassıçemen Savaşı'nda yenmiştir. Ayrıca Moğol tehlikesine karşı Anadolu'daki kaleleri güçlendirmiş, buraları asker ve mühimmat bakımından takviye etmiştir. Komşu devletlerle ittifaklar kurarak ve Moğollarla antlaşma yaparak Anadolu'yu güvence altına almıştır.

Görsel 1.8: II. Kılıç Arslan (1113-1192) temsilî

Selçuklu Veziri Sadettin Köpek'in tesirinde kalan II. Gıyaseddin Dönemi'nde çıkan Baba İshak İsyanı devleti zor durumda bıraktı. Bu isyanın güçlükle bastırılması Moğolları Anadolu'yu istila etmeye yönlendirdi. Baycu Noyan komutasındaki Moğollar, Selçuklu ordusunu 1243 Kösedağ Savaşı'nda yenilgiye uğratarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına sebep oldu. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da Türkmen Beylikleri birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'nun Türk yurdu olmasındaki etkileri nelerdir? Yazınız.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Teşkilat Yapısı ve Sosyokültürel Özellikleri

Türkiye Selçuklu Devleti'nin teşkilat yapısının oluşmasında ikta siteminin önemli bir yeri vardır. İkta sistemi, devletin mülkü olan topraklara ait gelirlerin, yaptıkları hizmet karşılığında asker ve sivil yöneticilere verilmesidir. İkta sahibi; vergi toplar, topladığı vergilerden kendi maaşını alır, atlı askerler yetiştirerek savaşa katılır, tarımsal üretimin devamlılığını ve bulunduğu bölgenin güvenliğini sağlardı. Bu sistem, devlete askerî ve mali alanda büyük güç kazandırmıştı. Büyük Selçuklularda bulunduğu bölgede bağımsız davranan ikta sahibi, Türkiye Selçuklularında mutlak surette sultana bağlıydı. Türkiye Selçukluları bu açıdan Büyük Selçuklu Devleti'ne göre daha merkeziyetçi bir devlet yapısına sahipti.

1192'den sonra sınırları genişleyen Türkiye Selçuklu Devleti'nin vilayet sayıları arttığından her vilayete yönetici olarak şehzade gönderilemedi. Şehzade gönderilmeyen vilayetlere emîrler ve ikta sahipleri vali olarak görevlendirildi. Şehzadeler hangi vilayetin valisi ise oranın iktasının bir kısmı kendilerine dirlik olarak verildi.

Devlet işleri, farklı yetkilere sahip divanlarda görüşülüp karara bağlanıyordu. Her vilayette küçük bir divan bulunuyordu. Valiler, divanın yetkileri dışındaki idari ve örfi işlere bakıyordu. Vilayetlerde şeri ve hukuki işlere bakmak üzere kadılar bulunuyordu.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin idari yapısı diğer Türk beylikleri tarafından örnek alınmıştır. Beylikler, iç işlerinde kısmi olarak serbestken dış işlerinde Selçuklulara bağlı kalmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Askerî Teşkilatı

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî teşkilatı, selefi olan Büyük Selçuklu Devleti ile benzerlik göstermekte olup şu askerî birimlerden meydana gelmiştir:

* Türkmenler
* Hassa kuvvetleri (Gulâmlar)
* İkta kuvvetleri
* Vassal devlet kuvvetleri
* Ücretli askerler

Türkiye Selçuklu ordusunun başkumandanı emîrü'l-ümera (beylerbeyi) unvanı ile orduyu idare ederdi. Ordu kumandanlarına subaşı unvanı verilmekteydi. Ordu kumandanları bulundukları bölgelerin emniyet ve asayişini sağlamakla da yükümlüydüler. Türkmen kuvvetlerinin başında ise beyler bulunurdu. Türkiye Selçuklularında donanma kumandanlarına reis'ül-bahr veya sahillerin kumandanı anlamında melikü̈s-sevâhil veya emîr-i sevâhil denilmiştir.

Sevim-Merçil, 1995, s.513.

Anadolu'ya gelen ilk Türkmen toplulukları genellikle göçebedir. XIII. yüzyıldan itibaren göçebelerin yanı sıra şehirlerde yaşayan sanatkârlar, tüccarlar ve âlimler de Anadolu'ya gelmeye başlamıştır. Anadolu'ya gelen Türkmenler, Türkiye Selçuklu Devleti içerisindeki birçok alanda önemli değişimlere ve yeniliklere öncülük etmiştir.

Bu dönemde göçebe topluluklar, asayiş nedeniyle küçük gruplar hâlinde Doğu ve Orta Anadolu'nun bozkırlarına, göçlerle gelen ve daha önce şehirlerde yaşayan insanlar genellikle şehir merkezlerine, kırsalda konargöçer olarak yaşayanlar ise köylere yerleştirilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'ya gelen Türkmenleri kendi hayat tarzlarına uygun yerlere yerleştirerek sosyal bütünlüğü sağlamayı ve ekonomik verimliliği arttırmayı amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için esnaf ve tüccarlar şehirlere yerleştirilmiştir. Göçebeler ise yaylalarda ve kışlaklarda hayvancılık yaparak üretime katkıda bulunmuşlardır. Büyük bir çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan ve hayvanlarını doyurmak için sürekli kışlak ve yaylaklar arasında göç eden Türkmenler, kendi içlerinde güçlü ve geleneksel bir yapıyı da oluşturmuşlardır.

Görsel 1.9: I. Kılıç Arslan (1079-1107) temsilî

DÜŞÜNCELERİNİZ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin iskân politikasının amaçları nelerdir? Yazınız.

Türkiye Selçuklu sultanları başkent Konya'nın yanı sıra başka şehirlerde imar faaliyetlerinin yanında sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Aksaray, Niğde, Kırşehir, Malatya, Eskişehir, Samsun ve Denizli bu şehirlerin başlıcalarıdır.

Türkiye Selçukluları; dinî, ilmî ve sosyal hizmet veren mimari eserleri genellikle Orta Anadolu'nun büyük şehirlerinde ve ticaret yolları üzerinde inşa etmişlerdir. Anadolu'nun büyük bir kısmını imar ettikten sonra aynı bilinçle şehirlerde de iskân ve imar politikası yürütmüşlerdir.

Fethedilen şehirlerde önce dinî ve idari teşkilatlar kurulmuştur. Bunun için her şehre subaşı, vali, kadı, imam, müezzin gibi askerî, idari ve dinî görevliler tayin edilmiştir. Harap durumdaki surlar tamir edilerek yeni surlar ve kaleler yapılmış, böylece şehirlerin savunmasına ve güvenliğine de önem verilmiştir. İbadete uygun yapıların bazılarına İslam kültürünün damgası olan minberler ve mihraplar koydurup bu eserleri camiye dönüştürmüşlerdir. I. Kılıç Arslan (Görsel 1.9) Dönemi'nde İslam dünyasından çağrılan hatipler, camilere hoca olarak tayin edilmiştir. I. Kılıç Arslan'ın faaliyete geçirdiği bu camiler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır. Sultan I. Mesut (Görsel 1.10) da Doğu Akdeniz bölgesindeki birçok şehri Haçlıların elinden kurtarmıştır.

Görsel 1.10: I. Mesut (1095-1156) temsilî

Selçuklular, XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'nun büyük bir kısmına hükmetmiş, aldıkları önlemlerle ülkede huzuru, asayişi sağlamış ve açtıkları ticaret yollarını emniyet altına almışlardır. Güven ve huzur ortamı, şehir hayatında büyük gelişmelere imkân vermiş; Anadolu'yu ticaret, sanat, bilim ve kültür merkezi hâline getirmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde, alınan şehirlerde sadece idari, askerî ve dinî teşkilât kurmakla yetinilmemiştir. Yeni şehirlerde kısa sürede konutlar, kışlalar, camiler (Görsel 1.11), mescitler, medreseler, zaviyeler, hanlar, hamamlar, çeşmeler de yaptırılmıştır.

Görsel 1.11: Ulu Cami, Malatya-XIII. yüzyıl

Şehirlerin ekonomik bakımdan ilerlemesini sağlamak için başka yerlerden bu şehirlere zengin tüccarlar getirilmiştir. Türkler ele geçirdikleri her şehirde inşa ettikleri camilerin, mescitlerin, medreselerin ve zaviyelerin çevresinde Türk mahalleleri kurmuştur. Zamanla Türkistan ve Horasan'dan göçlerle Anadolu'daki Türk nüfusu artmış ve Türkler şehrin tamamına hâkim olmuştur. Böylece bu şehirler, kısa zamanda İslami hayatın ve Türk kültürünün hâkim olduğu birer Türk beldesi olmuştur. Bu dönemde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında dinî ve etnik sebeplerden kaynaklanan herhangi bir mücadele söz konusu olmamıştır. Türkler gibi yerli halk da dinî hayatlarını ve kültürlerini serbestçe yaşıyordu. Aynı şekilde her iki toplum da ekonomik faaliyetlerini hiçbir kısıtlama olmaksızın serbestçe sürdürüyordu.

Anadolu'nun Türkleşmesi tarihî süreç içinde gerçekleşmiştir çünkü Türkler Anadolu'ya peyderpey gelmişlerdir. Göç dalgası zaman zaman büyük gruplar hâlinde devam etmiş ve göçlerin ardı arkası kesilmemiştir. İlk Türk beylikleri zamanında Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerinde yaşayan Türk nüfusu artmaya devam etmiştir. Anadolu'nun eski şehirleri de tamamen Türk karakterini almıştır. Anadolu'nun etnik yapısı, Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu Türk Beylikleri Dönemi'nde tamamen Türklerin lehine değişmiştir.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Selçuklu Türkiyesi'nde Sağlık Kurumu'nun Gelişimi

Türkiye Selçuklu Devleti'nde sultanlar ve devletin ileri gelenleri tarafından belli merkezlerde medrese, mektep, imaret, zaviye, kütüphane ve dârüşşifa gibi hayır kurumları inşa edilmiştir. Sağlık kurumları için dârüşşifadan başka şifahane, maristan, bimaristan, darüssıhha, dârülafiye gibi tıbbi kurumları tanımlayan birçok terim kullanılmıştır. Bu kurumlarda Türk İslam âlimlerinin eserleri okutulmuştur.

Anadolu coğrafyası, Selçuklu Dönemi'nde çok yoğun bir imar faaliyetine sahne olmuştur. Yüzlerce kervansaray, medrese ve caminin inşa edildiği bu döneme ait yapılar arasında tıp kurumları da önemli bir yer tutar. Ancak Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait tıp kurumlarının çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Bu yapılara en iyi örnek, Türkiye Selçukluları Dönemi'ne ait en önemli vakıf eseri olarak kabul edilen ve II. Kılıçarslan'ın kızı Gevher Nesibe Sultan tarafından yaptırılan Kayseri Gevher Nesibe Hatun Şifahanesidir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nden günümüze ulaşabilen Gevher Nesibe Darüşşifası 1204-1206 yılları arasında inşa edilmiştir. Kayseri'nin Hacı İkiz Mahallesi'nde yan yana iki binadan oluşan bu tıp sitesi; Gevher Nesibe Şifahiyesi, Kayseri Dârüşşifası, Şifa Hatun Medresesi, Dârüşşifa Medresesi, Çifte Medrese, Gıyasiye gibi farklı adlarla anılmaktadır. Türkiye Selçukluları Dönemi'nde yaptırılan Gevher Nesibe Dârüşşifası, Türkiye'deki ilk tıp fakültesi olmasından dolayı Türk tıp tarihinin en önemli müesseselerinden birisidir.

Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Türklerin Anadolu'da sağlık alanında yaptıkları eğitim ve imar faaliyetlerinin tarihsel önemi hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Miryokefalon Muharebesi (1176)

Sultan I. Mesut'un ölümünden sonra tahta geçen oğlu II. Kılıç Arslan kısa sürede Anadolu'da güçlü bir duruma gelmiştir. 1162'de İstanbul'a giderek Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (Manuel Komenos) ile Anadolu'daki siyasi hakimiyetini sağlamak ve uç bölgelerdeki Türkmenleri kontrol altına almak amacıyla barış antlaşması imzalamıştır. Bu barışın ardından Sultan II. Kılıç Arslan, babası Sultan Mesut'un ölümünden sonra Anadolu'da dağılan Türk birliğini yeniden sağlamıştır. II. Kılıç Arslan'ın kudretinin Anadolu'da gittikçe arttığını fark eden İmparator Manuel Komnenos, Anadolu'ya yönelmiş Anadolu'daki Türk beylerini Sultan'a karşı kışkırtmıştır.

İmparator, Türkmenlerin Bizans'a yaptıkları akınları engellemek ve II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'daki gücünü kırmak, Selçukluların başkenti Konya'yı ele geçirmek ve Anadolu'daki Türk varlığına son vermek amacıyla Frenk, Sırp ve Macarlardan oluşan Bizans ordusuyla 1176 senesinin ilkbaharında harekete geçti.

Bizans ile bir savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Sultan II. Kılıç Arslan, komşu İslam devletlerinden yardım istedi. Türkmen güçleriyle beklenmedik zamanlarda yapılan akınlarla Bizans ordusu yıpratıldı. Selçuklular; Amasya, Eskişehir ve Niksar'da Bizans güçlerine saldırıp başarılar elde etti. Ordunun geçeceği güzergâhtaki arazi, ekin, otlak ve bütün su kaynaklarından Bizans ordusunun faydalanmasına fırsat verilmedi..

Sultan II. Kılıç Arslan, Bizans ordusuna karşı yıpratma taktiğini kullanarak onları kendi istediği yere çekmeyi başardı. Kuvvetlerinin bir kısmını Yalvaç Ovası'nda toplayan II. Kılıç Arslan, Miryokefalon'a da kuvvetler sevk etti. Bizans güçleri Miryokefalon'a geldi ve bölgedeki sarp bir geçitten geçmek zorunda kaldı. Sultan bu sayede savaşın Türklerin kontrolündeki bölgede yapılmasını sağladı. İmparator Manuel Komnenos (Manuel Komnen) , stratejik öneme sahip olan bu geçide girmeden önce hiçbir tedbir almadı. Miryokefalon çıkışındaki geçişi kapatan Sultan, Bizans ordusunun büyük bir kısmını kısa sürede yok etti. Miryokefalon'da Türklerin pususuna düşerek bütün ordusunu, silah ve teçhizatını kaybeden İmparator Manuel Komnenos (Görsel 1.12), Sultan II. Kılıç Arslan ile anlaşmak zorunda kaldı.

Görsel 1.12: II. Manuel Komnenos (1118-1180) temsilî

17 Eylül 1176 Miryokefalon Savaşı, Anadolu Türk tarihi ve Bizans tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 1071 Malazgirt Savaşı'yla Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, Miryokefalon Zaferi'nden sonra Anadolu'nun kesin olarak bir Türk yurdu olmasını sağlamışlardır. Bizans'ın askerî gücü kırıldığından Anadolu'yu Türklerden geri alma ümitleri sona ermiştir. Türkler, Batı Anadolu'ya yerleşerek faaliyetlerini İstanbul'a doğru yoğunlaştırmıştır.

KONU ANALİZİ

Pasinler, Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarının Anadolu'nun Türk yurdu olmasındaki etkileri nelerdir? Yazınız.

1.4. HİLAL VE HAÇ MÜCADELESİ

Haçlı Seferleri (1096-1270)

XI. yüzyılın sonlarında Avrupalıların, Kudüs'ü Müslümanlardan almak, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve Yakın Doğu'yu ele geçirmek için papalık öncülüğünde dinî argümanları kullanarak başlattıkları askerî seferlere "Haçlı Seferleri" denir. Bu seferler, 1096'da başlar ve 1270'te Latin Hristiyanların Doğu'daki siyasi güçlerinin kırılmasına kadar süren yaklaşık iki asırlık bir dönemi kapsar.

Haçlı Seferleri, dinî bir hüviyette gözükse de Orta Çağ'da Avrupa toplumunu zorlayan siyasal, sosyal ve ekonomik nedenler Haçlı Seferleri düşüncesinin doğmasında etkili olmuştur. Yoksulluk, açlık, topraksızlık gibi ekonomik sorunların yaşandığı Avrupa'da kiliselerde de bozulmalar görülmüştür. Kudüs, Hz. Ömer Dönemi'nde Müslüman hâkimiyetine girmişti. Hristiyanlar, yüzyıllardır bu duruma ciddi bir tepki gösterememişti. XI. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa, Doğu'da çıkarlarına uygun bir ortam oluştuğuna ve harekete geçme fırsatını yakaladığına inanmıştı.

BİLGİ KUTUSU

Hilal ve Haç

Hilal sembolü, VII. yüzyılda Hz. Muhammed'in Müslüman olan bir kabileye üzerinde hilal bulunan bir sancak vermesi ile İslam dünyasında kullanılmaya başlanmıştır. Hilal, XI. yüzyıldan itibaren Doğu'da ve Batı'da Hristiyanlığın sembolü olan haça karşı İslamiyet'in sembolü olarak kullanılmıştır. Hilal, birçok İslam devletinin bayrak, sancak ve madenî paralarında bazen tek bazen de bir veya birkaç yıldızla birlikte yer almıştır.

Haç, Hristiyanlıkta büyük önem taşıyan dinî simgedir. Avrupalılara göre Haçlı Seferleri'nin ortaya çıkışının temel sebeplerinden biri İsa'nın çarmıha gerildiği haçı ele geçirmektir. Bu arzu, seferlerde o kadar etkili olmuştur ki bu seferlere "Haçlı Seferleri", XII. yüzyıldan itibaren savaşlara katılan gruplara da "haç ile işaretlenen" denilmiştir. Seferlere katılan herkesin omzuna özel bir merasimle kırmızı haç motifi dikilmiştir. Kutsal Haç'a ait bazı parçaların Haçlı Seferleri ile Batı'ya götürüldüğü şeklinde yaygın bir inanış vardır.

Bozkurt,1998, ss.13-15'ten ve Şakiroğlu, 1996, ss.524-525.

1071 Malazgirt Savaşı'nın Selçuklular tarafından kazanılmasından sonra Bizans İmparatoru VII. Mihail Doukas (Mihail Dukas), Papalık ve Avrupa'dan yardım istemiş ve bu talep kabul görmüştür. Papalığın öncülüğünde Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için hazırlıklar başlamıştır. Diğer yandan Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra ortaya çıkan yönetim sorunlarını da fırsat bilen Avrupa ve Bizans, bu durumu kendi lehlerine çevirmeye çalışmıştır.

CEVAPLAYINIZ

Temelinde ekonomik kaygılar olan Haçlı Seferleri'nin dinî etkenlere bağlanmasının sebebi ne olabilir? Yazınız.

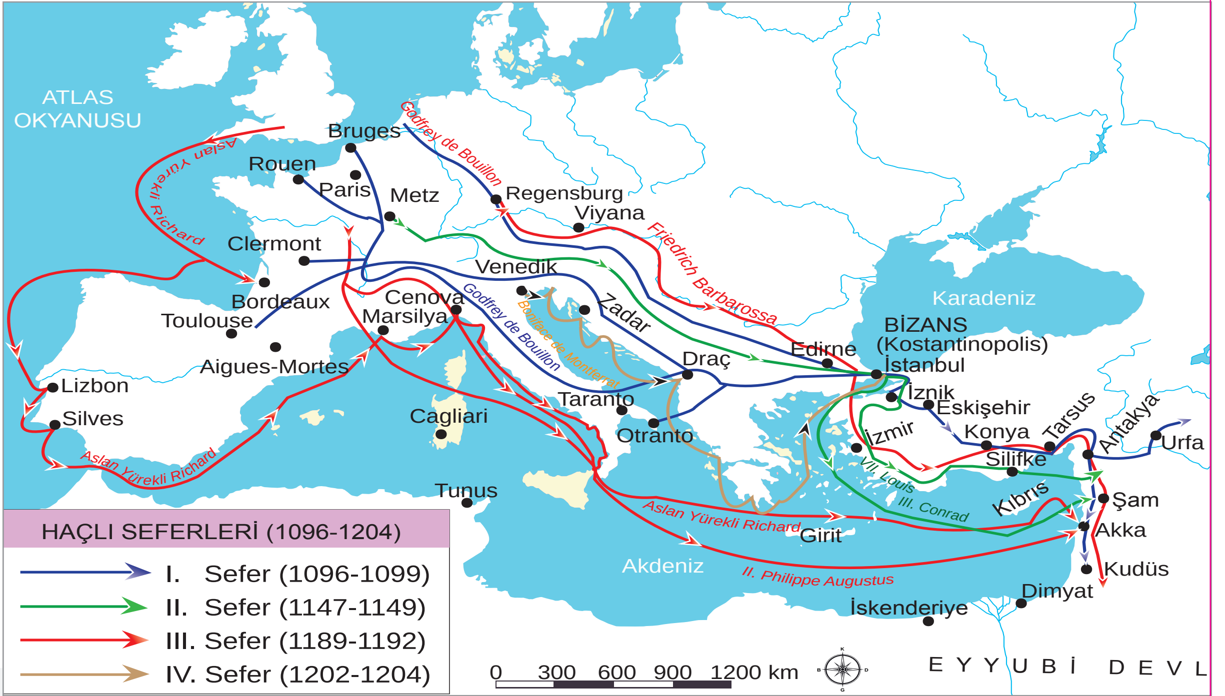
Papa II. Urban, 1095'te Avrupalıları Haçlı Seferleri'ne katılmaya çağırmıştır (Harita 1.4). Bu çağrıda doğudaki Hristiyanların, Müslümanların baskısına maruz kaldığı, Kudüs'ün Hristiyanlar için önemli olduğu ve alınması gerektiği dile getirilmiştir. Seferlere katılacakların günahlarının affedileceği belirtilmiştir. Katolik Kilisesine bağlı olan Kluni tarikatı ise bir yandan misyonerlik faaliyetleri yürütmüş bir yandan seferlere iştirak etmiştir.

Katolik: Roma kilisesine bağlı olan Hristiyan mezhebi ve bu mezhebe inanan kimse.

Haçlı Seferi için vaazlar verildiği dönemde, kuraklık yüzünden tarımda büyük bir çöküş yaşanmaktaydı. 1094 yılındaki sel felaketi ve salgın hastalıkları bir sonraki yıl, kuraklık ve açlık izlemişti. İncil'in ifadesiyle "sokaklarında süt ve bal akan" Kudüs topraklarına yerleşmek, topraksız köylüleri cezbeden bir hayaldi. Haçlı Seferleri'ne sosyal ve ekonomik nedenlerden katılım yoğun olmuştur. Avrupa'daki nüfus artışı, Haçlı Seferleri'ni insan gücü açısından beslemiştir.

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 1.4: Haçlı Seferleri'nin güzergâhları

Haçlıların farklı güzergâhlar kullanmasının stratejik ve siyasi sebepleri neler olabilir? Yazınız.

Katolik Hristiyanlar, mezhep farklılığından dolayı Ortodoks Hristiyanlarla siyasi iktidarı paylaşmak istemiyorlardı. Bundan dolayı onlara yardım etmekten ziyade onlar üzerinde hâkimiyet kurmak düşüncesindeydiler. Avrupa'da sefer hazırlıkları sürerken her millete mensup başıboş silahlı gruplar, 1096'da Doğu'ya gitmek üzere Avrupa'dan yola çıktılar. Başıboş, denetimden uzak ve çoğunluğu Almanlardan oluşan ilk grup Bizans sınırına gelmeden dağıldı.

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

Pierre l'Ermite (Piyer Lermit) adlı bir keşişin öncülüğünde oluşturulan diğer bir Haçlı grubu İstanbul'a geldi. Yalova üzerinden Türkiye Selçuklu Devleti'nin merkezi olan İznik yakınlarına ulaştı. Burada Selçuklu ordusu tarafından pusuya düşürülen Haçlılar ilk büyük yenilgisini aldı. Kaçabilen küçük bir Haçlı grubu Bizans'a sığındı. Bu gelişmelerin ardından asıl Haçlı Seferleri başlatıldı.

Birinci Haçlı Seferi (1096-1099)

Avrupalı soyluların idaresinde yola çıkan Haçlı ordusu, İstanbul'a geldi. Bu orduda kont, baron, dük, senyör gibi asiller sınıfından gelen kişiler bulunuyordu. Haçlıların geliş amacının doğuda devlet kurmak olduğunu anlayan Bizans İmparatoru I. Aleksios (Aleksis) (Görsel 1.13), öncelikle onlardan kendisine bağlı kalmalarını istedi. Antlaşma gereği Haçlılar, Türkiye Selçuklularından alacakları toprakları Bizans'a verecek ve kuracakları Haçlı devletleri Bizans otoritesini tanıyacaktı. Buna karşılık İmparator, sefer boyunca Haçlıların ihtiyaçlarını karşılayacak ve yanlarına Bizans birliklerini verecekti.

kont: Orta Çağ Avrupası'nda derebeyleri için kullanılan bir soyluluk unvanı.

senyör: Orta Çağ Avrupası'nda toprağı olan derebeyi için Fransızların kullandığı bir unvan.

1097'de I. Haçlı ordusu İznik'e geldi. Bu dönemde I. Kılıç Arslan, Malatya'yı almak üzere ülkesinin doğusunda bulunuyordu. I. Kılıç Arslan, İznik'i Haçlı kuşatmasından kurtarmak için İznik önlerine geldiyse de sayıca kendilerinden kalabalık olan Haçlı kuvvetlerini yarıp içeriye giremedi ve İznik Haçlıların eline geçti. İznik'in kaybedilmesi üzerine Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya taşındı.

Eskişehir üzerinden ilerleyen Haçlıları durdurmak için oluşturulan Selçuklu ordusu vurkaç taktiği ile Haçlı ordusunu yıprattı. Haçlı ordusunun geçeceği yerlerdeki su kuyuları ve yollar kullanılamaz hâle getirilerek bu güçlerin lojistik destekleri engellenmeye çalışıldı. Sayıları gittikçe azalan Haçlı ordusu iki koldan ilerledi. Haçlı ordusunun bir kanadı Antakya'ya diğer kanadı Adana'ya ulaştı. 1098 yılında ilk Haçlı kontluğunu Urfa'da kuran Haçlı birlikleri daha sonra Antakya'yı işgal etti. Antakya'nın Haçlıların eline geçmesinin en büyük nedeni, Ermeni kumandan Firuz tarafından şehrin kapılarının Haçlılara açılmasıydı. 1099'da Kudüs önüne gelen Haçlılar, kuşatıkları şehri Fatimilerden aldılar. Kudüs'teki Müslümanların tümü ve Yahudilerin bir kısmı katliama uğradı. Haçlılar, yola çıktıktan üç yıl sonra hedeflerine ulaşıp Kudüs'te bir Haçlı krallığı kurdular. Haçlıların bu başarısında, o yıllarda birlik ve beraberlikten uzaklaşmış Müslüman dünyasının bu meselenin önemini kavrayamamış ve böyle bir saldırıya karşı zamanında birleşememiş olmasının payı büyüktür.

Görsel 1.13: I. Aleksios (1048-1118) temsilî

İkinci Haçlı Seferi (1147-1149)

1144'te Urfa'nın İmadeddin Zengi tarafından fethedildiği haberi Avrupa'da şoka neden oldu. Papa III. Eugenius (Yucinyus), Urfa'nın yeniden alınması için 1145 yılı sonunda yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yaptı. Fransa Kralı VII. Louis (Luiz) ve Alman Kralı III. Konrad bu çağrıyı kabul ederek ordularını hazırladı. II. Haçlı Seferi başladığında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesut öncülüğünde Selçuklu ordusu, Haçlı tehlikesine karşı hazırlıklarını tamamladı. Eskişehir yolunu (I. Haçlı Seferi yolu) yeniden kullanmak isteyen Haçlı ordusu, Selçukluların baskınlarından sonra yönünü değiştirdi. Haçlı ordusuna yol boyunca ağır zayiatlar verdirildi. Haçlılar, Şam'ı kuşattılar ancak Musul Atabeyi Nurettin Mahmut Zengi'ye (Görsel 1.14) yenilince şehri alamadılar. Bu başarısızlık, Haçlıların itibarına büyük bir darbe vurdu. II. Haçlı Seferi'nin başarısızlığı, İslam dünyasının kendisine güvenmesini sağladı.

Görsel 1.14: Nurettin Mahmut Zengi (1118-1174) temsilî

Musul Atabeyi Nurettin Mahmut Zengi'nin sonra da Selahattin Eyyubi'nin (Görsel 1.15) öncülüğünde birleşen Müslümanlar, başarılar kazanmaya devam etti. Haçlılar saldırılar düzenlese de ne Mısır'ı ne de Şam'ı ele geçirebildiler. 1186'da Haçlıların Müslümanlara ait kervanlara saldırması nedeniyle Haçlılar ile Eyyubiler arasında savaş çıktı. 1187 ilkbaharında Selahaddin Eyyubi komutasındaki İslam ordusu ile Akka'da toplanan Haçlılar arasında yapılan Hittin Savaşı'nı Eyyubi ordusu kazandı. Haçlılara ait Kudüs Krallığı'nın askerî gücü büyük oranda yok edildi. Ardından Taberiye, Akka, Nablus, Yafa, Sayda, Beyrut, Askalan, Gazze birbiri ardınca Eyyubiler tarafından fethedildi. 2 Ekim 1187'de Kudüs yeniden Müslümanların eline geçti.

Görsel 1.15: Selahaddin Eyyubi (1137-1193) temsilî

Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)

Kudüs'ün (Görsel 1.16) Müslümanlar tarafından alınması Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Papa III. Clemens (Klemıns); İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard (Riçırd), Fransa Kralı Philippe Auguste (Filip Ogüst) ve Alman Kralı Friedrich Barbarossa (Frederik Barbarossa) ile görüşerek yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Alman Kralı Barbarossa bu çağrıya uyarak 1189 Mayıs'ında büyük bir orduyla yola çıktı. Haçlı ordusu Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçip güneye ilerledi. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, Haçlıların bu akınına karşı açık bir savaşa girişmedi ve vurkaç taktiği uyguladı. Uygulanan bu taktik ile Haçlılar arasında başgösteren açlık ve susuzluk, Haçlıların ağır kayıplar vermesine neden oldu. Bu taktik Haçlı ordusunu durdurmak için yeterli olmadı. Yolları üzerinde bulunan Konya'ya girseler de önceden boşaltılan şehirde kalmayıp Kudüs'e doğru ilerlemeye devam etti. Silifke Ovası'na geldiklerinde Alman Kralı'nın Silifke Çayı'nı geçerken boğulması üzerine Haçlı ordusu dağıldı. Doğudaki Haçlıların ümitle bekledikleri yardım yok olup gitti.

III. Haçlı Seferi'nin Haçlılar açısından en önemli başarısı, Kıbrıs'ın alınmasıdır. Kıbrıs, sonraki yıllarda sadece bir üs olmakla kalmadı, krallık hâline gelerek önem kazandı.

Eyyubi ailesi içindeki anlaşmazlıklar, Müslümanları Akka etrafında bulunan Haçlılara karşı harekete geçmekten alıkoydu. Buna rağmen Kudüs'teki İslam hâkimiyeti devam etti. III. Haçlı Seferi'nde bozguna uğrayan Haçlılar 1193'te Selahaddin Eyyubi'nin ölümüyle birlikte dağılan Müslümanlara karşı yeni bir sefer hazırlığına başladılar.

Görsel 1.16: Kudüs'ten bir görünüm

Dördüncü Haçlı Seferi (1202-1204)

1198'de Papa III. Innocentius (İnnisentyus), kaybedilen toprakları yeniden almak için doğuya yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesini istiyordu. Papa, bu sefere maddi destek sağlamak için 1199'da yeni bir vergi koydu. Aynı yıl Fransa ve diğer devletlerin de katılımıyla sefer hazırlıkları başladı.

Bu Haçlı Seferi'nin Mısır üzerinden yapılması planlandı fakat Venedik'in ticari kaygılarından ötürü seferin Anadolu üzerinden yapılması kararlaştırıldı.

Bu süreçte Haçlı donanması 1203'te İstanbul önüne geldi. Bizans'ta taht değişikliği yaşandı ve Haçlıların desteklediği yeni İmparator Aleksios tahta çıktı. Haçlılar, İstanbul ve çevresindeki köylere saldırıp her şeyi yağmalıyordu. Yeni imparator, kızgın halk tarafından tahtan indirilince bu ayaklanmayı kendilerine karşı bir meydan okuma olarak değerlendiren Haçlılar, şehri ele geçirdiler.

1204'te İstanbul düştü ve Haçlılar, İstanbul'da büyük bir katliam yaparak şehri yağmaladılar. Dokuz asır boyunca Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olan İstanbul, bu yağma sonunda o dönemki ihtişamını ve zenginliğini kaybetti. Yağmalamalar sonucunda sanat eserleri tahrip oldu. Haçlılar, İstanbul'da Latin İmparatorluğu adıyla elli yedi yıl (1204-1261) sürecek bir hâkimiyet kurdular. Bu gelişmelerin ardından İstanbul'dan kaçan Bizanslıların bir kısmı, Trabzon ve İznik'te Bizans'ın uzantısı iki devlet kurdular.

Filistin'deki Haçlılara yardım götürmek için başlayan IV. Haçlı Seferi, asıl amacından uzaklaşarak Bizans'a büyük bir darbe vurdu. Müslümanlar açısından hiçbir tehlike oluşturmayan bu sonuç, Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin güçlenmesini sağladı. Türkiye Selçuklu Devleti, sınırlarını Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına kadar genişletti. Anadolu ticaret yolları ve dünya ticaretine açılan limanlar önem kazandı.

IV. Haçlı Seferi'nden sonra yapılan diğer seferler, Anadolu üzerinden gerçekleşmediği için Türkiye Selçuklu Devleti açısından önemli bir sorun olmamıştır.

ARAŞTIRINIZ

Haçlı Seferleri ile bilimsel ve teknik gelişmelerin Avrupa'ya taşınmasının bilime ve teknolojiye katkılarını araştırarak bunların günümüze yansımaları hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Haçlı Seferleri'nin Sonuçları

Haçlı Seferleri başlangıçta Anadolu'nun siyasi birliğini ve huzur ortamını olumsuz etkilemiştir. I. Haçlı Seferi'yle Türkiye Selçuklu Devleti, merkezini İznik'ten Konya'ya taşımak zorunda kalmıştır. Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılara arka arkaya vurduğu darbeler, Anadolu topraklarının bütünüyle Haçlılar'ın eline geçmesini engellemiştir. Böylece Anadolu'nun Türk yurdu olma süreci devam etmiştir.

Papalığa duyulan güven, yenilgilerle gittikçe zayıflamıştır. Siyasi, dinî, askerî, sosyal ve ekonomik nedenlerle başlayan Haçlı Seferleri, Avrupalılara fayda sağlamaktan çok zarar vermiştir. Haçlı Seferleri'ne katılan birçok derebeyi (senyör) öldüğü için Avrupa'da merkezî krallıklar güçlenmiştir. Haçlı Seferleri'nden asıl zararı gören Bizans olmuştur.

Haçlı Seferleri sonucunda Akdeniz'de limanı bulunan devletler arasında deniz ticareti gelişmiş böylece Doğu ile Batı arasındaki kültürel münasebetler daha da artmıştır.

Pusula, kâğıt, matbaa, barut gibi önemli icatlar Doğu'dan Avrupa'ya götürülmüştür. Pusulanın (Görsel 1.17) geliştirilmesi, Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'in yapılmasına ve sömürgeciliğin artmasına zemin hazırlamıştır. Matbaa ve kâğıt tekniğinin geliştirilmesi Rönesans ve Reform hareketlerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede kilisenin görüşleri dışındaki fikirlere yer vermeyen skolastik düşünce zayıflamıştır. Barutun kullanımı ve ateşli silahların gelişimiyle Avrupa'da feodalite (derebeylik) rejimi yıkılırken merkezî krallıklar güç kazanmıştır. Haçlılar ve Müslümanlar birbirlerinin askerî teçhizat ve savaş stratejilerinden etkilenmiştir.

Görsel 1.17: Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşınan araç: pusula

KONU ANALİZİ

Haçlı Seferleri, Avrupa'nın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında hangi değişimlere sebep olmuştur? Yazınız..

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Çocuk Haçlı Seferleri

Çocuk Haçlı Seferleri, IV. Haçlı Seferi'nden sonra Fransa ve Almanya'da Müslümanlara karşı kışkırtılan alt sınıfa mensup çocukların din adamlarını ve şövalyeleri taklit ederek Kudüs'ü geri almak için başlattıkları bir harekettir. Fransa'da Etienne Stephen of Cloyes (Ötyan Sitefan of Kıloy), Almanya'da Nikolaus von Köln (Nikolas fön Köln) adlı iki çocuk; kendilerine Hz. İsa tarafından görev verildiğini, Hz. Musa gibi denizi yarıp Kudüs'ü Müslümanlardan geri alacaklarını vaaz ederek etraflarında 12-16 yaşlarında birçok çocuk topladı. Bu iki çocuğun Kudüs'ü geri almak için kullanacakları yöntem farklıydı: Etienne, çocukların Kudüs'ü savaşarak kurtarabileceğini söylerken Nikolaus, Müslümanları konuşarak Hristiyanlaştıracağını anlatmaktaydı. Bu harekete halkın alt sınıfından çocuklar ebeveynlerinin izni ve desteğiyle, yurtlarından kaçarak gelen asil ailelerin çocukları da gönüllü olarak katılmıştı. İçlerinde çok genç yaşta papazlar, işsiz güçsüz takımından yaşlı erkekler, kızlar ve bunlara acıyan yaşlı hacılar da vardı.

Papazlar seferi takdis ettikten sonra çocuklar, Cenova ve Marsilya'ya doğru yola çıktı. Yaz aylarının kurak geçmesi, doğal unsurları aşmanın çocuklar için zorluğu, yeterli erzaklarının olmaması, devletlerin ve papalığın çocuklara gereken yardım ve rehberliği yapmaması bu Haçlı çocuklar için felaket oldu. Bazıları yoldan geri dönse de birçoğu açlık, susuzluk ve yolculuğun zorluklarından dolayı hayatını kaybetti.

Marsilya ve Cenova'ya ulaşabilen çocuklar burada oldukça sıcak karşılandı. Ertesi gün, denizin nasıl ikiye yarılacağını görmek üzere limana gittiler ama kendilerine vaat edilen mucizenin gerçekleşmediğini görünce büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Bir kısmı kendilerini kandırdığı gerekçesiyle lider çocukları suçlayarak geri dönme kararı aldı. Ancak çoğunluk günlerce mucizenin gerçekleşmesini bekledi. Bir süre sonra iki Venedikli tacir, çocukları para almadan, sadece Tanrı'yı memnun etmek için gemilerle Filistin'e götürebileceklerini söyledi. Çocuklar bu teklifi kabul ederek gemilere bindi. Gemilerden ikisi batmış ve tüm yolcuları ölmüştü. Geri kalan gemilerdeki çocuklar ise bu tüccarlar tarafından Afrika'nın kuzeyindeki ülkelerde köle olarak satıldı. Mısır valisi tarafından satın alınan köleler Kahire'ye götürüldü ve Mısır valisinin hizmetine alınıp kâtip, Batı dilleri tercümanı, hatta eğitmen olarak prestijli işlerde kullanıldılar.

Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Orta Çağ Avrupası'nda çocukların dinî duygularının kullanılması nasıl bir sosyokültürel etkiye sebep olmuştur? Çıkarımlarda bulununuz.

1.5. MOĞOL İSTİLASI VE ANADOLU

Görsel 1.18: Alaattin Keykubat (1192-1237) temsilî

Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan I. Alaattin Keykubat (Görsel 1.18) Dönemi'nde en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Anadolu'nun birçok şehri, kasabası ve limanı Bizans'tan alınmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken ülkenin doğusunda yeni bir tehlike, Moğol tehlikesi, belirmeye başlamıştır.

Moğol İmparatorluğu'nun (1196-1227) Orta Asya'dan çevreye doğru yayılması, Türkmenlerin yaşadıkları yeri terk ederek geniş kitleler hâlinde Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur. Türkmenlerin bu göçü karşısında Moğol tehdidinin yaklaşmakta olduğunu anlayan Türkiye Selçukluları ve Harzemşahlar arasında bir yakınlaşma olmuştur. Celalettin Harzemşah ile I. Alaattin Keykubat, Moğollara karşı iş birliği yapma konusunda anlaşmıştır.

Harzemşah ordusunun Gürcüler ve Trabzon Rumları karşısında zafer kazanması, Anadolu'da kurulan Türk beylikleri ile Eyyubileri tedirgin etti. Türkiye Selçukluları ve Harzemşahlar arasındaki ittifak sonucunda yok olmaktan çekinen beylikler, iki hükümdarın arasını açmaya çalıştılar. Bu çabaların sonucunda iki ülkenin hükümdarları arasındaki ittifak bozuldu. Harzemşah ordusunun Anadolu'daki yağma hareketleri ile Celalettin Harzemşah'ın yaklaşan Moğol tehlikesini bırakıp Ahlat'ı zapt etmesi, iki ülke arasındaki ilişkileri tamamen kopardı. Bu gelişmelerin ardından Sultan I. Alaattin Keykubat, Eyyubilerle antlaşma yoluna gitti. İki devletin ordusu birleşerek Erzincan'a ulaştı. Bunu öğrenen Celalettin Harzemşah ordusuyla Harput üzerinden Erzincan'a geldi. Yassıçemen Ovası'nda yapılan savaşı Selçuklular kazandı. 1230 Yassıçemen Muharebesi'nde binlerce Türk askeri hayatını kaybetti. Bu durum, Türkiye Selçuklularını Moğol tehlikesi karşısında kuvvetli bir müttefikten mahrum bırakmıştır. Savaştan sonra tampon konumdaki Harzemşahlar Devleti'nin 1231'de yıkılmasıyla Türkiye Selçukluları Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kaldı.

Yaklaşan Moğol tehlikesinin farkında olan I. Alaattin Keykubat, Anadolu'yu emniyete almak için Konya, Sivas ve Kayseri'nin surlarını güçlendirdi. Sultan I. Alaattin Keykubat, barış yapmak için Moğol hükümdarına elçi gönderdi. Selçukluların bu iyi niyetli girişimine karşı Moğollar, gönderdikleri mektupla Türkiye Selçuklu Devleti'nin kendilerine tabi olmasını istediler. Selçuklular bu isteği kabul etmediler. Moğollar (İlhanlılar), Erzurum yakınlarına kadar gelerek bölgeyi yağmalamaya başladılar. Sultan, bu durumu öğrenince Selçuklu ordusunu Erzurum'a gönderdi. I. Alaattin Keykubat Dönemi'nde Moğollar, başarılı bir siyaset izlenmesi ve devletin güçlü bir orduya sahip olması nedeniyle Selçuklulara saldırmaya cesaret edememişti. Moğollar, İran'ı alıp Gürcistan'ı yağmaladıktan sonra Irak ve Anadolu sınırlarında dolaşmaya başladılar.

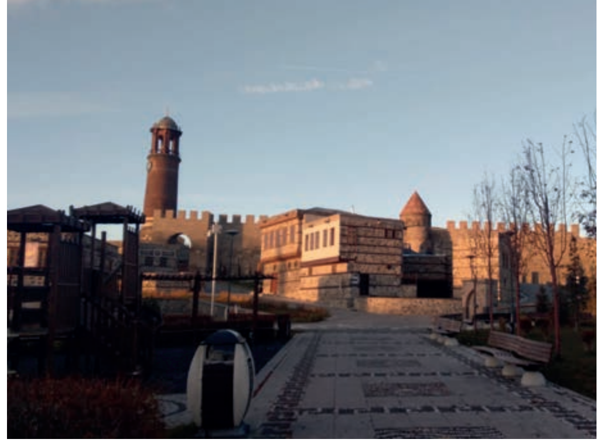
Sultan I. Alaattin Keykubat'ın ölümü sonrasında devlet, içeride ve dışarıda ağır sorunlarla baş başa kaldı. Tahta geçen II. Gıyasettin Keyhüsrev (1237-1246) ilk yıllarını saltanat kavgaları içinde geçirirken doğudan gelen ve Moğollardan kaçan Türkmenleri Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştiriyordu. Türkiye Selçuklu Devleti, XIII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde eski kudretini koruyordu. II. Gıyasettin Keyhüsrev'in sultan olduğu bu dönemde Diyarbakır alındı. Halep hâkimi ve diğer Eyyubi melikleri başta olmak üzere Artuklular Beyliği'nin Mardin kolu, Çukurova'daki Ermeniler ve Trabzon Rum İmparatorluğu, II. Gıyasettin Keyhüsrev'in hâkimiyetini tanıyor ve yükümlülüklerini yerine getiriyordu. 1240'ta Gürcistan'ı işgal eden Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırına yaklaşmıştı. Anadolu'da aynı dönemde Bâbailer İsyanı (Baba İshak Ayaklanması) oldu. Selçuklular isyanı güçlükle bastırdı.

Bâbailer İsyanı'nı yakından izleyen Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu isyanı bastırmakta zorlandığını ve eski gücünden uzaklaştığını gördü. Bunun üzerine Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti'ne saldırmaya karar verdiler. Moğollar; Gürcü ve Ermenilerin de dâhil olduğu Baycu Noyan öncülüğünde büyük bir orduyla 1242 sonbaharında Erzurum'u kuşatmak için harekete geçtiler.

noyan: Moğol İmparatorluğu'nda bölge valisine ve ordu komutanına verilen ad.

Kervan ve ticaret yolu üzerinde bulunan Erzurum, zenginliğin ve Anadolu'nun kapısıydı. Moğol ordularının komutanı Baycu Noyan mancınık ve muhasara aletleriyle surların etrafını çevirdi. Kale, bütün gücüyle saldırılara karşı koydu. Türklerin kahramanlıkları ve kışın yaklaşması Moğolların gücünü kırdı. Moğollar geri dönme düşüncesindeydi. Bu esnada Erzurum Kalesi'nde görevli komutanlardan birinin Moğollarla anlaşıp gizlice şehir kapısını açtırmasıyla Moğol ordusu Erzurum Kalesi'ni (Görsel 1.19) işgal etti. II. Gıyasettin Keyhüsrev'in yardım için gönderdiği ordu Erzincan'a geldiğinde Erzurum şehri çoktan düşmüştü. Erzurum, tarihinde görmediği yağma ve talana maruz kaldı. Şehirde birçok insan Moğol zulmüyle kılıçtan geçirildi. Moğollar kışın yaklaşmasıyla Azerbaycan'a döndü. Moğollar bu baskınlarla Anadolu coğrafyasını tanıdı ve bir sonraki yıl yapacakları saldırı için hazırlıklara başladı.

Görsel 1.19: Erzurum Kalesi

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Baba İshak Ayaklanması (Bâbailik)

Moğol İstilası nedeniyle Türkmenler, Anadolu-Suriye sınırına yerleşerek büyük topluluklar oluşturmaktaydı. Bu tarihlerde İslam'ı tam özümseyememiş, Şamanist inancın etkisini sürdüren Türkmenler daha ziyade Adıyaman ve Maraş çevrelerini kendilerine yurt tutmaktaydı. Böyle bir ortamda meydana çıkan Baba İshak, bu bölgede dinî, siyasi ve sosyal tesirleri kullanarak peygamberlik iddiasında bulunmakta ve Türkmenleri etrafında toplamaktaydı. Adıyaman civarındayken izini kaybettiren Baba İshak, kısa bir süre sonra Amasya'nın Çat köyünde ortaya çıktı. Vaazlarıyla buradaki Türkmenleri etkileyen Baba İshak bir zaviye kurdu. Şöhreti yayılan Baba İshak, Selçuklu sultanının dinden çıktığını ilan ederek Amasya bölgesinde isyan başlattı. İsyana Adıyaman ve Maraş yöresindeki Türkmenler de katıldı. II. Gıyasettin Keyhüsrev, Armağanşah'ı isyanı bastırmakla görevlendirdi. Amasya subaşısı ayaklanmayı bastırıp Baba İshak'ı idam etti fakat müritleri onun "ölümsüz olduğunu ve hiçbir faninin onu öldüremeyeceğine" dair düşünceyi etrafa yayarak yeniden birlik oluştururdu. İsyancılar Amasya subaşısı olan Armağanşah'ı öldürerek Konya'ya doğru ilerlemeye başladı. Selçuklu ordusu, Kırşehir yakınlarındaki Malya sahasında isyancıları bozguna uğratarak isyanı bastırmıştı. Bu isyanın zorlukla bastırılması, Moğolları cesaretlendirerek Moğolların Anadolu'ya yönelmelerine neden olmuştur.

Ocak, 1991, ss.373-374.)

Baba İshak Ayaklanması Anadolu'da hangi sonuçları doğurmuştur? Yazınız.

Kösedağ Muharebesi (1243)

Görsel 1.20: II. Gıyasettin Keyhüsrev (1221-1246) temsilî

Moğolların Erzurum'u talan ve yağma etmesi sonrasında II. Gıyasettin Keyhüsrev (Görsel 1.20), devlet büyüklerini Moğol meselesini etraflı bir şekilde konuşmak üzere topladı. Bu görüşmeler sonunda Türk beylikleri ile diğer devletlerden yardım istenmesine karar verildi. Moğol istilasına cevap verebilmek için hazırlıklara başlandı. Moğollara karşı ortak hareket edilmezse sıranın kendilerine geleceği gerçeği, elçiler aracılığıyla diğer devletlere bildirildi. Yapılan hazırlıklardan başka memleket içinde bütün ikta sahipleri ile Frenk, Gürcü, Rum ve Ermeni ücretli askerlerinden oluşan ordunun başında II. Gıyasettin Keyhüsrev bulunuyordu. Ordu, Sivas'a doğru harekete geçti. Sivas'a gelen Selçuklu ordusunun sayısı diğer devletlerden de gelen güçlerle beraber seksen bini buldu. Sultan antlaşma gereği Eyyubi ve Ermeni kuvvetlerinin de orduya katılmasını bekledi fakat bu devletler sözlerinde durmayarak takviye güç göndermediler.

1243 Kösedağ Muharebesi, Türkiye Selçuklularının yenilgisi ile sona erdi. Moğollar, II. Gıyasettin Keyhüsrev'in otağını, çeşitli silahlar ve diğer değerli eşyaları ele geçirdiler. Bu yenilginin en önemli sebebi, II. Gıyasettin Keyhüsrev'in genç ve tecrübesiz olmasıdır. Diğer yandan Sultan'ın çevresindeki kişilerin devlet ve ordu yönetiminde Sultan'ı yanlış yönlendirmeleri de savaşın kaybedilmesine sebep olmuştur.

Kösedağ Muharebesi yenilgisinden sonra Anadolu'da Erzincan, Sivas, Kayseri gibi birçok şehir Moğol istilasına uğramış, Anadolu Türk siyasi birliği sarsılmıştır. Sultan II. Gıyasettin Keyhüsrev, Moğolların Azerbaycan'a dönmesi üzerine Konya'ya gelmiştir. Moğollar, Erzurum'dan Kayseri'ye kadar Anadolu'yu talan edip yağmaladı. Selçuklular ile Moğollar arasında yapılan antlaşma ile Türkiye Selçuklu Devleti ağır vergiler ödeyerek Moğol hâkimiyetine girdi. Kösedağ Savaşı'nın sonucunda Selçuklu Devleti, Moğollara tabi olarak haraç vermek zorunda kalmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bazı devletler ve beylikler Moğollara tabi olmayı tercih etmiştir. 1244'ten itibaren Ermeniler, Moğollara tabi olup Selçuklulara düşmanca davranmaya başlamıştır. Trabzon Rumları da Moğollara bağlı olduklarını bildirmiştir. Kösedağ mağlubiyeti, Türkiye Selçukluları için sonun başlangıcı olmuştur. 1243 Kösedağ Muharebesi ile Türkiye Selçuklu Devleti, zayıflayarak dağılma sürecine girmiş ve 1308 tarihinde Sultan II. Mesut'un ölümüyle yıkılmıştır.

TARTIŞINIZ

Moğolların kısa bir zamanda Anadolu'da ilerleyişini kolaylaştıran sebepler neler olabilir?

Moğolların Yağmalamasına Karşı Alınan Tedbirler

Görsel 1.21: Hülagü Han (1218-1265) temsilî

II. İzzettin Keykâvus, 1246'da Türkiye Selçuklu sultanı olduktan sonra Moğollara karşı ılımlı bir politika izledi. Şehzade Rüknettin Kılıç Arslan Moğolların desteğini alarak Sultan II. İzzettin Keykâvus'a karşı isyan etti. Moğol hükümdarı Hülagü Han (Görsel 1.21) bu taht kavgasına müdahale edip Türkiye Selçuklu Devleti'ni iki kardeş arasında paylaştırdı. Suriye'ye yapacağı sefere iki Selçuklu hükümdarının da katılmasını istedi. II. İzzettin Keykâvus, bu sefere hazırlanmak için İlhanlı hazinesinden borç aldı. Moğolların istedikleri vergi ve borçlar iki devlet arasında savaşa neden oldu.

Moğollarla hiçbir şekilde anlaşma yolu kalmayınca Sultan II. İzzettin Keykâvus, Mısır Memlûk Devleti'nden yardım talep etti. Memlûk Sultanı

Baybars, II. İzzettin Keykâvus'u Mısır'a davet etti. Baybars ayrıca Selçuklulara her türlü yardımda bulunacağını bildirdi. Görüşmelerin sonunda Sultan Baybars, Ayn-ı Calut Savaşı'nda Moğol ordusunu yenerek Moğollar karşısında tecrübe kazanan Memlûk ordusunu Selçuklulara yardıma gönderdi.

II. İzzettin Keykâvus, Moğollara karşı komşu devletlerden müttefik bulma arayışına girdi. Sultan II. İzzettin Keykâvus, Altın Orda Devleti Hükümdarı Berke Han ve Memlûk Sultanı Baybars ile Moğollara karşı ittifak yapmak istedi. Altın Orda, Memlûkler ve Türkiye Selçuklu Devleti müttefik oldular. Dinî yakınlığı ve akrabalık ilişkisinden dolayı Berke Han, Türkiye Selçuklu sultanına yardım etmek istedi ve ordusunu Anadolu'ya gönderdi. Sultan Baybars (Görsel 1.22) ise 1277'de Anadolu'ya yardım amaçlı büyük bir sefer yaptı. Aynı yıl yapılan Elbistan Savaşı'nda Moğollar ağır bir yenilgiye uğradı. Bu yenilgi ile Moğolların Anadolu'daki yayılma faaliyetleri yavaşladı.

Anadolu'da Moğol baskısı altında zor günler yaşayan Türkmenler, bu yardım girişimleriyle yalnız olmadıklarını anladılar ve Moğollara karşı mücadelelerinde cesaretlendiler. Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol tehlikesi devam ederken kuzeyde Altın Orda, güneyde Memlûk Devleti ile ittifaklar kurarak ömrünü uzattı.

BİLGİ KUTUSU

Ayn-ı Calut Muharebesi (1260)

Memlûkler ile Moğollar arasında meydana gelen savaştır. Bu savaşta Moğollar ilk defa mağlup olmuş ve Moğolların batıya ilerleyişi durmuştur. Ayn-ı Calut, günümüzde Filistin topraklarında yer alan bir bölgedir. Hülagü Han kumandasındaki Moğol orduları, 1258 yılında Bağdat'ı işgal edip Abbasi Halifeliği'ne son verdikten sonra Suriye'ye yönelmiş ve birkaç günlük kuşatmadan sonra Halep ve Şam'ı da zapt etmişlerdi. Ermeni ve Gürcü birliklerinin de içerisinde bulunduğu Moğol ordusu 1260'ta Ayn-ı Calut'ta Memlûklerle karşılaştı. Savaşı Kutuz'un önderliğindeki Mısır Memlûklu ordusu kazandı. Ayn-ı Calut Savaşı, tarihin akışını değiştiren savaşlardan biridir. Bu savaşın önemli komutanlarından biri olan Baybars, Kutuz'un ölümü üzerine savaştan sonra Memlûk tahtına oturdu. Ayn-ı Calut Savaşı sayesinde Memlûkler, Suriye ve Mısır'daki hâkimiyetlerini sağlamlaştırarak Eyyubi nüfuzuna son verdiler. Moğol İstilası karşısında o güne kadar savunmaya çekilen İslam âlemi, bu savaşla ilk defa müdafaayı bırakıp hücuma geçti ve Moğolların yenilemeyeceği düşüncesi sona erdi.

Özaydın, 1991, ss.275-276.

Görsel 1.22: Sultan Baybars (1223-1277) temsilî

Anadolu'da Kurulan İkinci Dönem Türk Beylikleri

Kösedağ Savaşı sonrası Anadolu'da yeni Türk beylikleri ortaya çıkmıştır. İkinci Beylikler Dönemi olarak adlandırılan bu beylikler, Türk siyasi birliğini yeniden gerçekleştirmek ve Anadolu'nun imarını sağlamak amacıyla beylerinin adlarıyla kurulmuştur.

Kastamonu'da kurulan Candaroğulları Beyliği, komşusu olduğu Osmanlı ve Tacettinoğulları'na karşı dengeli bir politika izlemiş, akınlarını Bizans üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ticarete önem veren Candaroğulları, Venedik ve Cenevizliler ile Karadeniz ticareti konusunda ilişkiler kurmuştur.

Denizcilik faaliyetleri ile öne çıkan Karesioğulları Beyliği, Balıkesir çevresinde kurulmuştur. 1345 yılında Orhan Gazi idaresindeki Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Böylece Anadolu'da Türk siyasi birliğini gerçekleştirilmesi yolunda

Görsel 1.23: Karamanoğlu Mehmet Bey (?-1279) temsilî

ilk adım atılmıştır. Karesioğulları Beyliği'nin, Osmanlı Devleti'ne katılmasıyla Osmanlı Devleti'nin donanma gücü oluşturulmuştur.

Burdur, Isparta ve Eğirdir bölgelerinde kurulan Hamitoğulları Beyliği, kendi bölgelerini Kıbrıs Krallığı'na karşı başarılı bir şekilde korumuşlardır. Hamitoğulları, topraklarının bir kısmını Osmanlı Devleti'ne satmıştır.

Konya, Karaman, Ermenek ve çevresinde kurulan Karamanoğulları Beyliği, Anadolu'nun hâkimiyeti için Osmanlı Devleti ile en fazla mücadeleye giren beyliktir. Karamanoğlu Mehmet Bey (Görsel 1.23), beylik içerisinde Türkçe konuşulmasını emrederek Anadolu'da millî bilinci uyandırmıştır.

Muğla ve çevresinde kurulan Menteşeoğulları Beyliği, denizcilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki taht kavgalarına müdahale etmişlerdir.

Kütahya ve çevresinde kurulan Germiyanoğulları Beyliği, evlilik yoluyla Osmanlı Devleti ile akrabalık bağı kurmuştur. I. Murat, oğlu Bayezid'i Germiyan Beyi'nin kızı Devlet Hatun'la evlendirmiştir. Çeyiz olarak Kütahya, Tavşanlı ve çevresi Osmanlı'ya verilmiştir.

Aydınoğulları Beyliği, Aydın ve çevresinde kurulmuş ve denizcilikle uğraşmıştır.

Manisa ve çevresinde kurulan Saruhanoğulları Beyliği, denizcilikle uğraşarak adalara ve Balkanlara akınlar düzenlemiştir. Cenevizliler ile ticaret yapmışlardır. Osmanlı Devleti'ne karşı Bizans ile antlaşma yaptığı bilinen Saruhanoğulları Beyliği'ne Yıldırım Bayezid son vermiştir.

Elbistan, Maraş ve çevresinde kurulan Dulkadiroğulları Beyliği, önceleri Memlûklere bağlıydı. Zamanla Memlûkler ile arası açılan Dulkadiroğulları Beyliği, bir süre sonra Osmanlı himayesine girmiştir. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı sonrası Turnadağ Savaşı ile bu beyliğe son vermiştir (1515). Osmanlı Devleti'nin savaşarak hâkimiyetine kattığı son beyliktir.

Adana ve Çukurova bölgelerinde kurulan Ramazanoğulları Beyliği, önce Memlûklere daha sonra da Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.

Uygur Türklerinden olup İlhanlı ordusunda görev yapan ve "noyan" unvanına sahip olan Alaattin Eretna tarafından Sivas ve çevresinde Eretnaoğulları Beyliği kuruldu. Eretna'nın vefatından sonra yerine geçen oğlu Mehmet Bey idareyi elinde tutamadı. Beyliğin ileri gelenlerinden Kadı Burhanettin (Görsel 1.24), beyliğin başına geçerek beyliğe kendi adını verdi.

Anadolu'nun farklı bölgelerinde, değişik zamanlarda hüküm süren Türk beylikleri, harap olan Anadolu şehirlerini yeniden inşa ve imar etmişlerdir. Türkiye Selçukluları; dinî, ilmî ve sosyal hizmet veren mimari eserlerini genellikle Orta Anadolu'nun büyük şehirlerinde ve ticaret yolları üzerinde inşa etmişlerdir. Anadolu Türk beylikleri, yerlerini aldıkları Türkiye Selçuklularının görev ve sorumluluklarını üstlenerek faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bununla da yetinmeyerek faaliyetlerini fethettikleri Ege, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerine yayarak Anadolu'nun imarını tamamlamışlardır. Beylikler Dönemi'nde özellikle Kütahya (Germiyan), Balıkesir (Karesi), Bergama, Bursa, Kastamonu, İzmir, Manisa (Saruhan), Karaman (Lârende), Isparta, Muğla (Menteşe), Aydın, Beyşehir, Adana gibi şehirler Türkiye Selçuklu şehirleriyle aynı imkânlara sahip olan ve içinde her türlü medeni faaliyetin gerçekleştiği parlak birer merkez hâline gelmiştir. İkinci Beylikler Dönemi'nde Anadolu'ya bolluk ve refah gelmiş, ülkede Moğol İstilası nedeniyle kaybolan huzur ve barış yeniden sağlanmıştır.

Görsel 1.24: Kadı Burhanettin (1345-1398) temsilî

XIII. yüzyıldaki Moğol İstilası sırasında Türkmenler, Anadolu'ya geniş gruplar hâlinde gelmişlerdir. Bu gruplar genellikle hayat tarzlarına uygun olan ve kendilerine hareket serbestliği sağlayan sahalarda toplanmışlardır. Anadolu'ya birçok Türk boyundan gelenler olmuştur. Bunların çoğunluğunu Oğuz (Türkmen) boyları teşkil etmiştir.

Moğol İstilası'ndan sonra Anadolu'da birçok beylik kurulmuştur. İkinci Beylikler Dönemi'nde (Harita 1.5) beyler, Anadolu'da siyasi birliği sağlamak için bazen birbirleriyle ittifaklar kurmuş bazen de kendi aralarında mücadele etmişlerdir. Anadolu'da siyasi birliği sağlayan beylik ise Osmanlı Beyliği olmuştur. Osmanlı idarecileri, Anadolu'da siyasi birlik sağlanmazsa bölge yeniden istilalara açık bir hâle gelir düşüncesindeydi. Bu tehlikeyi anlamakta gecikmeyen Osmanlı Beyliği, Anadolu Türk beyliklerini kendi hâkimiyeti altına alarak Anadolu'da Türk birliğini kurmaya çalışmıştır. Bu amaca uygun olarak Orhan Bey Dönemi'nde Karesioğulları'nın alınması ile başlayan bu süreç, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde büyük ölçüde tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Çukurova bölgesi, yaklaşık yüz yıl boyunca yurtluk-ocaklık statüsünde Ramazanoğlları sülalesinden beyler tarafından yönetildi. 1608 yılından itibaren bölgenin yöneticileri merkezden atandı.

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 1.5: Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi

Moğol İstilası'nın Anadolu'daki Türk siyasi birliğini nasıl etkilediği hakkındaki çıkarımlarınızı aşağıdaki alana yazınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. Anadolu'da ....'nden sonra beylere fetih izni verilmesi ilk Türk beyliklerinin kurulmasını sağlamıştır.
2. Haçlılara karşı savaşlarda ...., Danişmentlilerle birleşerek Türkiye Selçuklularının yanında yer almıştır.
3. Anadolu için .... tabiri, XII. yüzyılda Latince kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır.
4. İznik'e kadar bütün Anadolu'yu ele geçiren ...., 1077 tarihinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.
5. I. Haçlı Seferi'yle Türkiye Selçuklu Devleti, merkezini İznik'ten ....'ya taşımak zorunda kalmıştır.
6. Artuklular Dönemi'nin ünlü âlimi .... bilimde, teknik ve mekanik alanda bazı buluşlara öncülük etmiştir.
7. XIII. yüzyılda .... baskısı, Türkmenlerin yaşadıkları yeri terk ederek kitleler hâlinde Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur.

8-12. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Türk beylikleri, Anadolu şehirlerini yeniden inşa ve imar ederken nelere dikkat etmişlerdir?

9. Anadolu'nun Türkiye olarak adlandırılmasında hangi olaylar etkili olmuştur?

10. Çocuk Haçlı Seferleri'nin düzenlenmesinin nedenleri nelerdir?

11. Türkiye Selçuklu Devleti kendinden sonraki devletlere nasıl bir sosyokültürel miras bırakmış olabilir?

12. Kösedağ Muharebesi Anadolu Türk siyasi birliğini nasıl etkilemiştir?

13-17. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	Danişmendname		I. Murat		Miryokefalon Savaşı		Çaka Beyliği		Sultan I. Kılıçarslan
	Sultan I. Alaattin Keykubat		Pasinler Savaşı		Sultan Alparslan		Hittin Savaşı		

13. Bizans kuvvetlerinin Selçuklulara yenilmesiyle Türk beylerinin Anadolu'ya yönelmesini sağlayan savaştır.
14. Danişment Gazi'nin destansı başarılarını anlatan Türk edebiyatının önemli eserlerinden biridir.

15. Türk tarihinde ilk tersane ve donanmayı kurarak denizcilik alanında Türk devletlerine örnek olan beyliktir.

16. Moğollara karşı Anadolu'yu emniyete almak için Konya, Sivas ve Kayseri'nin surlarını güçlendiren sultandır.

17. 1187'de Selahaddin Eyyubi komutasındaki İslam ordusunun Haçlıları yenilgiye uğrattığı savaştır.

18. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

Malazgirt Zaferi Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesini kolaylaştırmıştır.

D: Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'da siyasi birliği sağlayan ilk Türk teşekkülüdür.

- D: Miryokefalon Zaferi Bizans'ın Anadolu'daki askerî gücünü kırmıştır.
  - D → 1. Çıkış ☐
  - Y → 2. Çıkış ☐
- Y: Kösedağ Savaşı, Anadolu'nun Moğollar tarafından istila edilmesini kolaylaştırmıştır.
  - D → 3. Çıkış ☐
  - Y → 4. Çıkış ☐

Y: Türk beylerinin fethettikleri yerler kendi idarelerine verilmiştir.

- D: Beylikler Haçlılara karşı birlikte mücadele etmişlerdir.
  - D → 5. Çıkış ☐
  - Y → 6. Çıkış ☐
- Y: İkinci Beylikler Dönemi'nde Anadolu'nun harap olan şehirleri yeniden imar edilmiştir.
  - D → 7. Çıkış ☐
  - Y → 8. Çıkış ☐

19- 22. soruları metne göre cevaplayınız.

Selçuklu Türkiyesi'nin Doğuşu

XI. yüzyılda Anadolu, farklı iki uygarlığın birbiriyle karşılaştığı deyim yerindeyse Doğu'nun Batı'ya, Batı'nın da Doğu'ya doğru tarihin en cüretli hamlesini yaptığı bir eşiktir. Bizans VII. yüzyıldan itibaren Batılı köklerinden hızla uzaklaşarak Doğulu bir kimliğe bürünmüş, Orta Asya'nın konargöçer kültürleri ise yine aynı hızla bu defa ters yönde olmak üzere Doğu'dan Batı'ya doğru kendi merkezlerini halka halka genişletmeye başlamışlardır. Sonuçta Anadolu, farklı coğrafyalara ait uygarlıkların yani Bizans ve Selçukluların ortaklaşa paylaştıkları bir tarih sahnesi olmuştur.

Başlangıçta Büyük Selçuklu Devleti'nin Batı'ya uzanan bir kolu gibi hareket eden ancak zamanla ondan bağımsızlaşarak kendi kimliğini bulan Türkiye Selçukluları, bu topraklar üzerinde inşa edilen yeni hayat tarzının, farklı kültürlerle bir arada yaşama becerisinin ve hepsinden önemlisi bugüne miras kalan geleneksel zihniyet dünyasının mimarı olmuştur.

Anadolu tarihinin XI. yüzyıldan sonra yazılan sayfalarında artık Bizans'ın kaderi, Selçuklu'ya ve Selçuklu'nun geleceği de Bizans'a bağlıdır. Biri diğerinin içinde eriyen, sahip çıktıkları "çift başlı kartal"ın gölgesinde aynı yolu adımlayan ama farklı menzillerde konaklamayı ilke edinmiş iki uygarlık ve hayat tarzı söz konusudur.

Hristiyanlık ve İslamiyet'in yüz yüze açık bir dille konuştuğu doğu-batı, kuzey-güney ekseninde canlı bir ticaretin Anadolu şehir hayatına olağanüstü katkılar yaptığı, antik kültürlerin Selçuklu sentezi içinde yoğrulduğu, devleti kendi ayakları üzerinde kaldıran bir yönetim felsefesinin inşa edildiği, bilim ve düşünce hayatındaki ilk kurumsallaşmaların temellerinin atıldığı, farklı kültürlerin birlikte yaşama konusunda ortak bir irade geliştirdiği çağdır Selçuklu Türkiyesi.

19. **Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da yeni bir toplum inşa etmesinin temel etkenleri nelerdir?**

20. **"Bizans'ın kaderi Selçuklu'ya ve Selçuklu'nun geleceği de Bizans'a bağlıdır." ifadesinden ne anlıyorsunuz?**

21. **Selçuklu Türkiyesi, Anadolu'da yönetim, bilim ve düşünce hayatında nasıl bir değişime sebep olmuştur?**

22. **Bizans'ı Doğu'ya, Selçukluları Batı'ya yönelten devlet anlayışı hakkında değerlendirmelerde bulununuz.**

23-34. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

23. Aşağıdakilerden hangisi Anadolu'yu fethedip şehirleri yeniden imar ve iskân eden Türk beyliklerinin özelliklerinden biri değildir?

A) Dünya mirasına dâhil olan mimari eserler bırakmışlardır.
B) Toplumsal huzurun sağlanması için gayret göstermişlerdir.
C) Denizcilik faaliyetleriyle Karadeniz'de hâkimiyet sağlamışlardır.
D) İlme ve ilim insanlarına değer vererek âlimleri koruyup gözetmişlerdir.
E) Anadolu'yu yurt edinerek Anadolu'nun Türkleşmesinde rol oynamışlardır.

24.

Bu haritaya göre Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticari faaliyetleri hakkında aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Kervansaraylar inşa edilerek tüccarların daha rahat ticaret yapmaları sağlanmıştır.
B) Ekonomik olarak sadece Doğu ile Batı arasındaki ticarete önem verilmiştir.
C) Türkiye Selçuklu Devleti'nde ticaret daha çok deniz yolu üzerinden yapılmıştır.
D) Anadolu önemli şehirleri arasındaki ticaret yolları etkin hale getirilmiştir.
E) Ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla yeni askerî birlikler kurulmuştur.

25. Aşağıdakilerden hangisi Pasinler, Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarının ortak özelliğidir?

A) Bizans, Anadolu'daki askerî faaliyetlerini artırmıştır.
B) Mimari eserlerin yeniden inşa edilmesine sebep olmuştur.
C) İç isyanların geniş kitlelere yayılmasına zemin hazırlamıştır.
D) Anadolu'nun Türk yurdu olmasında etkin rol oynamıştır.
E) Moğolların Anadolu'ya yönelmelerine neden olmuştur.

26. Haçlı Seferleri, Doğu-Batı etkileşimini sağlayan önemli tarihî olaylardan biridir. Siyasi olaylar, seyahatnameler ve döneme tanık olanların yazdığı anılar kültürel etkileşimi ortaya koyan tarihî belgelerdir. Haçlılar ile Müslümanlar arasında kültürel etkileşim en çok günlük hayatta görülür. Konuşma dilindeki benzer tabirler, giyim tarzı, ev düzeni ve yemekler konusunda bu iki medeniyet birbirinden etkilenmiştir. Günlük yaşamı askerî ve ticari uygulamalar takip etmiş; savaş aletleri, kuşatma düzenekleri açısından her iki tarafın birbirini taklit ettiği gözlemlenmiştir. Ticari uygulamalarda ise etkileşim daha çok Batı'dan Doğu'yadır. Batı'dan Doğu'ya nakledilen bankacılık, çek, senet, kredi, kefil gibi ticari unsurlar Müslüman tacirler tarafından öğrenilerek uygulanmıştır. Haçlı Seferleri'nin sonucunda ticaretin gelişmesinin ve sosyokültürel etkileşimin yaşanmasının, her iki tarafın da hayat tarzlarında değişikliklere neden olduğu rahatlıkla görülmektedir.

Bu parçaya göre Haçlı Savaşları'nın oluşturduğu etkileşim hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Müslümanlar, Batı'nın ekonomik anlayışından faydalanmıştır.

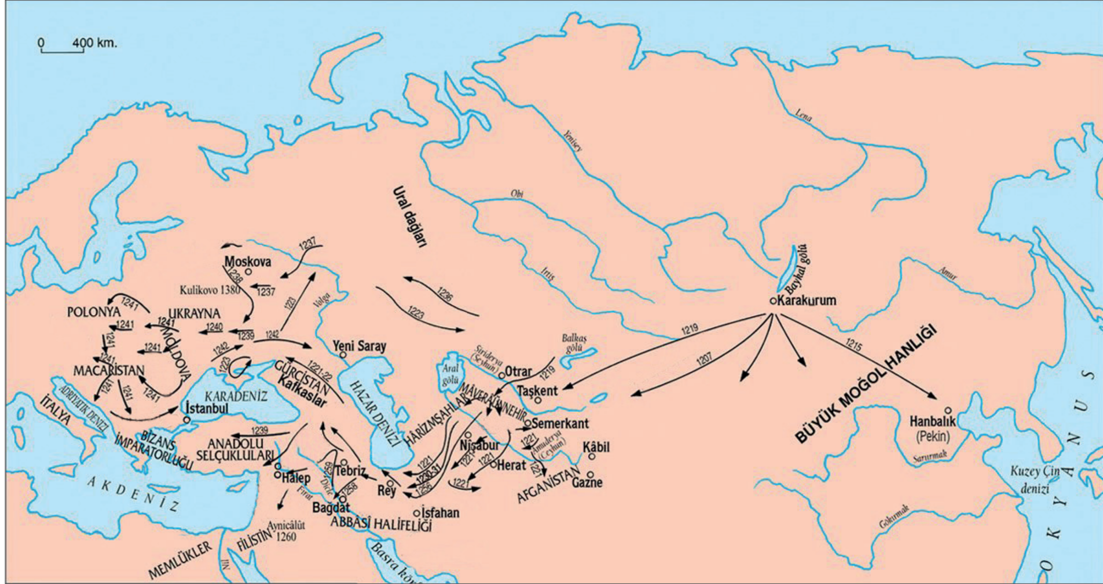
B) Avrupalılar, Müslümanların geliştirdiği bilim ve tekniği kullanmışlardır.

C) Doğu ile Batı birbirlerinin gündelik hayatını etkilemiştir.

D) Konuşma ve yazı diline yeni kelimeler eklenmiştir.

E) Yeni dinî kurumların oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

27.

Bu haritaya göre Moğol İstilası ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Moğol İstilası, Türklerin yaşadıkları bölgelerde yoğunlaşmıştır.

B) Moğollar, Avrupa'ya kadar ilerleyip sonra çekilmişlerdir.

C) Moğollar semavi dinlerin kutsal mekânlarını ele geçirmişlerdir.

D) Moğol ilerleyişi, İslam dünyasında baskı unsuru oluşturmuştur.

E) Moğolların batıya ilerleyişi birkaç farklı yönden gerçekleşmiştir.

28. Anadolu Türk Beylikleri Dönemi'nden bugüne dinî, sosyal, kültürel ve mimari alanda birçok eser kalmıştır. Bunların bir kısmı dünya kültür mirasına dâhil edilerek insanlığın ortak malı sayılmıştır.

Anadolu Türk Beylikleri Dönemi'ne ait olan aşağıdaki mimari eserlerden hangisi UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir?

A) Divriği Ulu Cami
B) Mama Hatun Türbesi
C) Gevher Nesibe Şifahanesi
D) Zinciriye Medresesi
E) Malabadi Köprüsü

29. Türkler, XI. yüzyılda Anadolu'ya geldiklerinde bu coğrafyada Rum, Ermeni ve Gürcüler yaşamaktaydı. Bu dönemin Süryani tarihçilerinden Mihael'in (Mihayil) eserinde "Türkler, kötülük yapan Rumlar (Bizans) gibi kimsenin dinine ve inancına karışmıyor, hiçbir baskı ve zulüm düşünmüyorlardı." ifadesini kullanmıştır. Bu duruş Türklerin .... etkili olmuştur.

Bu parçada boş bırakılan yere, aşağıdaki ifadelerden hangisi yazılırsa bilgi bütünlüğü doğru sağlanmış olur?

A) askerî teşkilatı şekillendirmelerinde
B) yönetimde ve idari konularda ilerlemelerinde
C) kültürel açıdan gelişmelerinde
D) ticari faaliyetlerin geliştirilmelerinde
E) farklı milletler tarafından benimsenmelerinde

30. Selçuklu şehirlerindeki en önemli dinî ve sosyal kurumlardan biri de hiç şüphe yok ki tekke ve zaviyelerdir. Selçuklu Dönemi'nden itibaren Anadolu şehirlerinin en vazgeçilmez dinî ve sosyal kurumlarından olan tekke ve zaviyelerin -belki yerine göre en az camiler kadar yüzyıllar boyunca- toplum hayatında merkezî bir yer işgal ettiğini söylemek mümkündür. Bu kurumlar, bağlı oldukları tarikatların niteliğine göre farklılıklar arz ettiği gibi hepsinin aynı etkinliği gösterebildiğini söylemek de zordur. Tekke ve zaviyeler kuruldukları dönemde kırsal kesimlerde ve şehirlerde etkin rol oynamışlardır. Bunların çoğu Türkiye tarihini etkileyen tasavvufi, dinî, sosyal ve kültürel birtakım hareketlerin odağı olmuştur.

Bu parçaya göre aşağıdaki yargılardan hangisi Mevlevilik, Bektaşilik gibi tasavvufi kurumların etkilerini göstermektedir?

A) Dinî görüşlerini yaymak amacıyla isyanlar çıkarmışlardır.
B) Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamışlardır.
C) Etnik ve dinî yapısı farklı olanları toplumdan dışlamışlardır.
D) Kültürel ve sanatsal faaliyetlerden uzak durmuşlardır.
E) Yöneticilerin aleyhinde yabancılara ajanlık yapmışlardır.

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

2. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

ÜNİTE KONULARI

2.1. 1302-1453 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER
2.2. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ
2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DEKİ İSKÂN POLİTİKASI
2.4. ANADOLU'DA TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMA ÇABALARI

ANAHTAR KAVRAMLAR

Temlik, uç beyliği, ahitname, Bâciyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm, akıncı, fütüvvet, iskân, istimâlet, yörük, fetihname, veraset, Slav

ÜNİTEYE BAKIŞ

1302-1453 arasındaki siyasi gelişmelere bakıldığında bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu ve Rumeli'ye geçişini tamamladığı, siyaseten yerleşmiş bir düzene kavuştuğu görülür. Bu süreçte Osmanlı Devleti, kurulduğu coğrafyanın kendisine sağladığı bütün imkânlardan istifade ederek sınırlarını genişletmiştir. Kuruluş sürecinde denge politikası izleyen Osmanlılar, yeni bir güç olarak ön plana çıkmıştır. Rumeli'de uyguladıkları başarılı iskân ve istimâlet siyasetiyle burada kalıcı olmuşlardır. Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamaya çalışan Osmanlılar, uyguladıkları farklı politikalarla beylikleri hâkimiyet altına almışlardır. Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi, iki büyük güç olan Osmanlı Devleti ile Timur Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. Yıkılma tehlikesi geçiren Osmanlılar, çıkan siyasi ve dinî ayaklanmaları bastırarak siyasi varlığına devam etmiştir.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

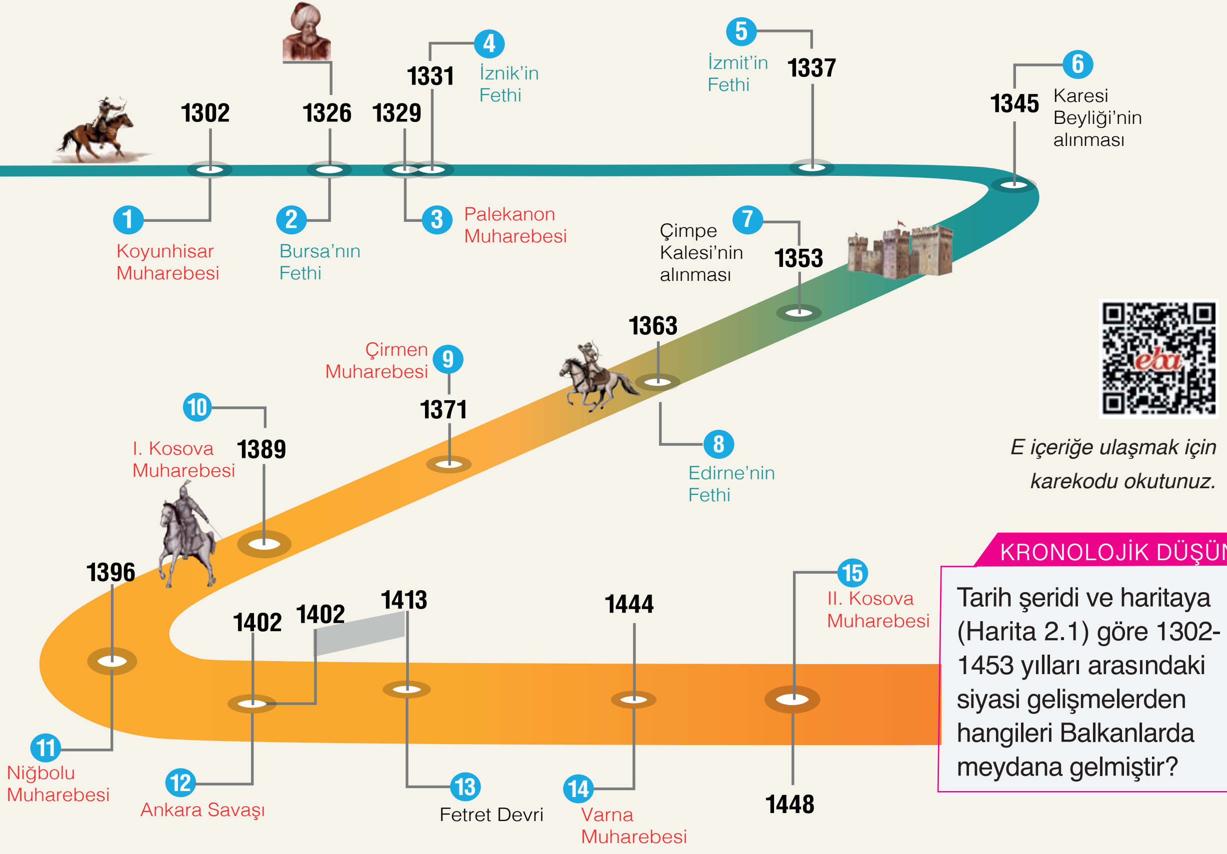

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Anadolu'nun jeopolitik konumu tarihsel süreci nasıl etkilemiş olabilir?
2. İskân (şenlendirme) ve istimâlet (gözetme) politikalarının ortak amaçları neler olabilir?
3. Osmanlıların Balkanlardaki hâkimiyetini kolaylaştıran faktörler neler olabilir?
4. Anadolu'da Türk siyasi birliğinin sağlanması deyince aklınıza neler geliyor?
5. Siyasi birliği sağlama politikası ulusların geleceğini nasıl etkileyebilir?

2.1. 1302-1453 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

KRONOLOJİK DÜŞÜNME

Tarih şeridi ve haritaya (Harita 2.1) göre 1302-1453 yılları arasındaki siyasi gelişmelerden hangileri Balkanlarda meydana gelmiştir?

Harita 2.1: 1302-1453 yılları arasındaki siyasi gelişmeler

2.2. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ

Kuzeybatı Anadolu'da Bizans İmparatorluğu sınırlarında kurulmuş küçük bir Türkmen beyliği olan Osmanlı Beyliği, bulunduğu coğrafyanın sosyal ve siyasi yapısının kazandırdığı dinamikler, idari ve yönetim alanındaki değişmelerle büyük bir devlet olmuştur. Bu gelişim süreci, çeşitli açılardan incelenmesi gereken bir olgudur. Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede gelişip büyük bir güce dönüşmesinde kurulduğu coğrafyanın önemli bir etkisi vardır. Bizans İmparatorluğu, Balkan devletleriyle yaptığı mücadeleler ve taht kavgaları sonucunda zayıflamıştır. Bu durum merkezden uzak tekfurların bağımsız hareket etmesine neden olmuştur. Tüm bu koşullar, Anadolu'da Bizans sınırında bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin gelişmesine ortam hazırlamıştır.

Görsel 2.1: Osman Gazi (1258-1324) temsilî

Ertuğrul Gazi'den sonra beyliğin başına geçen Osman Gazi (Görsel 2.1), babası gibi Rum tekfurlarıyla iyi geçinmiş jeopolitik durumun kendisine sağladığı avantajlarla yükselmeye ve dikkat çekmeye başlamıştır.

Osman Bey'den sonra başa geçen Orhan Bey, Bizanslılarla ilişkilerini savaş, evlilik ve diplomasi gibi yollarla sürdürmüştür. Osmanlı-Bizans münasebetlerindeki en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz evliliklerdir. Osmanlılar, taht kavgaları, Selanik meselesi, Sırplarla olan mücadele gibi sorunlarda Bizans'a yardımcı olmuşlardır. Kantakuzenos taht mücadelesinde Osmanlıların desteğini kazanabilmek için Kilisenin muhalefetine rağmen kızı Theodora'yı Osmanlı Beyi Orhan'a vermiştir. Orhan Bey'in Bizans tekfurunun kızıyla evliliği Osmanlılarda ilk siyasi evlilik olmuştur.

KONU ANALİZİ

Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu bölgenin stratejik önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz? Çıkarımlarınızı aşağıdaki alana yazınız.

XIII. Yüzyılın Sonlarında Anadolu ve Çevresi

Anadolu; önemli geçiş yolları üzerinde bulunması, iklimi, su kaynakları, üç tarafının denizlerle çevrili olması gibi jeopolitik özellikler sayesinde tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim için uygun bir bölge olmuştur. Bu duruma bağlı olarak XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Oğuzlar Anadolu'ya göç etmişlerdir. Anadolu'da İznik ve Konya merkezli hâkimiyet kuran Türkiye Selçuklu Devleti, 1243 Kösedağ Savaşı'nda Moğollara (İlhanlılara) yenilmiştir. Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik düzeni bozulmuştur. Bu dönemde, İlhanlıların egemenliğini kabul etmek istemeyen Türk boyları, çoğunlukla Anadolu'nun batı bölgelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Anadolu'nun batı bölgelerine göç eden boylar buralarda beylikler kurmuşlardır. Böylece Anadolu'da Türk siyasi birliği bozulmuş, İkinci Beylikler Dönemi başlamıştır.

Selçukluların İlhanlı egemenliğine girmesi üzerine sınırlarda bulunan uç beyleri bağımsız birer devlet gibi davranmışlardır. Bu beylikler Türkiye Selçuklu

Devleti'nin yerini alabilmek için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. İlhanlı Devleti egemenliğinde olan Türkiye Selçuklu Devleti, 1308'de Sultan II. Mesut'un ölümüyle yıkılmıştır. XIII. yüzyılda Anadolu'yu çevreleyen denizlerde Venedik ve Ceneviz devletleri hâkimiyet kurmuştur. Bu devletler hem birbiriyle hem de Bizans'la mücadele etmiştir. Akdeniz'de birçok adaya sahip olmuşlardır. Özellikle Cenevizler Boğazlar üzerinde denetim kurmuştur. Bu dönemde Anadolu ve çevresinde Bizans İmparatorluğu, İlhanlılar, Memlûkler ve Altın Orda gibi devletler varlığını sürdürmekteydi.

Bizans İmparatorluğu (330-1453)

aristokrasi: Soylular sınıfı.

Bizans İmparatorluğu, XIV. yüzyılda Anadolu'nun batısındaki Marmara kıyıları, Kocaeli Yarımadası, Trakya, Makedonya ve Ege adalarının bir kısmına hâkimdi. Bu dönemde Bizans'ta sosyal sınıflardan kaynaklı uyumsuzluklar mevcuttu. Yönetimde veraset anlayışından kaynaklanan taht mücadeleleri ve aristokrasi ile ordunun hanedana karşı başlattıkları iç çekişmeler, ülkenin tamamını etkileyerek siyasi istikrarsızlıklara sebep olmuştur. İç çekişmeler dış politikaya olumsuz yansımıştır. XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyılda Bizans, Selçuklu Devleti ve diğer Türk beylikleriyle kıyasıya bir mücadele içindeydi. Bizans, Sırplar ve Bulgarlarla da bir çekişme hâlindeydi.

Latinler tarafından düzenlenen IV. Haçlı Seferi sonucunda İznik ve Trabzon'da iki Hristiyan devlet kuruldu. İznik Rum Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ile bazı çatışmalara girdiyse de genellikle dostane ilişkiler kurdu. Dostane ilişkilerin arkasında yatan asıl sebep, doğudan gelebilecek bir Moğol saldırısına karşı birlikte hareket etmekti. Trabzon Rum Devleti ise varlığını XV. yüzyıla kadar sürdürdü ve II. Mehmet tarafından 1461'de ortadan kaldırıldı.

İlhanlı Devleti (1256-1335)

Cengiz Han'ın torunu Hülagû Han tarafından İran'da kurulan İlhanlı Devleti, İran'ın yanı sıra Kafkasya ve Irak'ı ele geçirmiş, Anadolu'yu doğu ve güneydoğudan çevrelemiştir. İlhanlılar, Türkiye Selçuklu Devleti'ni Kösedağ Savaşı'nda yenilgiye uğratmış ve onları egemenliği altına almıştır. Anadolu'da baskı ve şiddete yönelik bir politika izlemiş fakat sağlam bir düzen kuramamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra ise Anadolu'ya valiler atayıp halkı vergiye bağlamıştır. İlhanlılar, Gazan Han Dönemi'nde İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

Memlûk Devleti (1250-1517)

saltanat: Bir ülkede egemenliğin hükümdar ve ailesine ait olduğu yönetim biçimi.

veraset sistemi: Hükümdardan sonra yerine kimin geçeceğini belirleyen sistem.

Türk asıllı komutanlar tarafından 1250'de Mısır'da kurulmuştur. Memlûklerde saltanat, veraset anlayışına dayanmıyordu. Bu nedenle tahta çıkmak için askerî hizmetlerde yetişip emîrliğe yükselen en nüfuzlu ve mevki sahibi kişi hükümdar seçilmiştir. Bu yönetim tarzı onları diğer Türk devletlerinden farklı kılmıştır. Memlûkler, Moğolların Bağdat'ı işgalinden sonra Abbasi halifesinin koruyuculuğunu üstlenerek siyasi bakımdan İslam dünyasının lideri olmuşlardır. Ayrıca Baharat Yolu sayesinde ticarette gelişmiş ve zenginleşmişlerdir.

Memlûkler, Mısır'a yönelen İlhanlı ordularını 1260 yılında Ayn-ı Calut Savaşı'nda yenerek onları Suriye'den çıkarmışlardır. 1277'de Elbistan Savaşı'nda da Moğolları yenen Baybars komutasındaki Memlûk orduları, Anadolu'dan yeterince destek görmediklerinden Mısır'a dönmüşlerdir. Tarihî süreç içinde Osmanlılarla arası açılan Memlûkler, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından yıkılmıştır.

Altın Orda Devleti (1227-1502)

Cengiz Han'ın torunu Batu Han (Görsel 2.2) tarafından Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinde kurulmuştur. Anadolu'yu kuzey ve kuzeydoğudan çevreleyen Altın Orda Devleti, Anadolu'ya kuzeyden gelebilecek Moskova ve Kiev knezliklerinin saldırılarına karşı kalkan görevi görmüştür. XIV. yüzyıl sonlarında Timur'un düzenlediği seferler karşısında aldığı ağır yenilgilerle zayıflayıp 1502'de yıkılmıştır. Altın Orda Devleti parçalanınca Moskova Knezliği güçlenmiş ve Rus Çarlığı hâline gelmiştir.

Görsel 2.2: Batu Han (?-1255) temsilî

Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu ve Hanedanın Kökeni

Osmanlı hanedanı, Oğuzların Bozok kolunun Günhan soyunun Kayı Boyu'na mensuptur. Kayı Boyu'nun simgesi, iki ok ile bir yaylı oktur. Kayı sözcüğü "güçlü, kuvvetli" anlamına gelmektedir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecini 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'ya yapılan Türk akınlarına bağlamak mümkündür. Moğolların İran ve Azerbaycan'a hâkim olmalarıyla Anadolu'ya yeni ve daha büyük bir göç dalgası gerçekleşmiştir.

Moğolların Anadolu'ya doğru ilerlemesiyle Osmanlılar'ın ataları Ahlat'tan Erzurum-Erzincan taraflarına yönelmişler, bir süre burada kaldıktan sonra eski vatanlarına dönmek niyetiyle Halep'e kadar inmişlerdir. Daha sonra Pasin Ovası'na gitmek zorunda kalmışlar, burada iken ailenin bir kısmı ayrılmış, geri kalanlar Ertuğrul Bey liderliğinde Ankara-Karacadağ yoluyla Söğüt'e gelmişlerdir. Kayılar, Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i ise yaylak olarak kullanmışlardır.

Osmanlı'nın soyu hakkında yapılan birçok araştırmaya göre Osmanlı Devleti'nin kurucusu Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Bey'dir. Osman Bey'in ilk teşkilatı Türkmen boy sistemi şeklindedir. Bu sistem içerisinde ön plana çıkan Osman Bey, zamanla güçlenerek müstakil bir beylik kurma yolunda önemli başarılar elde etmiştir. Beyliğin kurulması sürecinde Bizans'ın içinde bulunduğu durum önemlidir. Bu durumdan istifade eden Osmanlılar, Bitinya bölgesinde faaliyet göstermiş özellikle 1302 Koyunhisar Savaşı'yla bir hanedan kurucusu durumuna gelen Osman Bey, tarihi bir şahsiyet olarak ortaya çıkmıştır. Bu zafer aynı zamanda Osmanlıların aşiretten beyliğe geçişinde bir dönüm noktasıdır.

Osmanlı Beyliği'nin Sınırlarının Genişlemesinde Etkili Olan Fetih Yöntemleri ve Politikalar

Gaza geleneği ve kitle halindeki göçler, Osmanlı Beyliği sınırlarının genişlemesinde önemli faktörler olmuştur. Osmanlı Beyliği, doğudan gelen Türkmenleri uçlara yerleştirerek beyliği genişletme ve büyütme siyasetini izlemiştir. Bu dönemde Moğol baskısıyla batıya doğru büyük göçler yaşanmıştır. Osman Bey, izlediği siyasetle bu göç dalgalarından istifade ederek Türkmen gruplarını beyliğin sınırları içerisine yerleştirmiştir. Fethedilen yerlerde Hristiyan halka "zimmi" statüsü verilerek yerlerinde bırakılıp korumaya alınması da Osmanlıların yükselişini kolaylaştırmıştır. Osmanlılar, imparatorluklarını kurarken, kitleleri çeken bu uzlaşıcı, koruyucu, hoşgörülü siyaseti bilinçle izliyordu.

gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

Osman Bey, yürüttüğü fetih hareketleri ve izlediği politikalar ile Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi, Samsa Çavuş, Turgut Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi gazileri etrafında toplamış, beyliği askerî olarak güçlendirmiş ve beyliğin sınırlarını genişletmiştir. Osman Bey, bir yandan gazaya teşvikte bulunurken diğer

yandan da adalet, ekonomik refah ve farklı inançlara gösterdiği saygıyla hâkimiyetine aldığı bölgelerdeki halkın güvenini kazanmıştır. Fethedilen yerler imar edilerek canlandırılmış, böylelikle beyliğin gelişmesi temin edilmiştir. Osmanlı Beyliği, geliştirdiği bu politika sayesinde kısa sürede beylikten devlete ve nihayetinde dünyaya hükmeden bir devlete dönüşmüştür.

İlk Fetihler

Osman Gazi'nin ilk harekât üssü Söğüt'tür. Devletin doğuşunun ikinci aşaması ise Karacahisar'ın fethedilmesidir. Fetihten sonra Osmanlı Beyliği'nin merkezini Söğüt'ten Karacahisar'a taşıyan Osman Gazi, bağımsızlık iddiasında bulunarak adına hutbe okutmuş, töresini (kanununu) ilan etmiş, Karacahisar'a kadı ve subaşı tayin etmiştir. Böylece beyliğini Türk İslam devletlerindeki gibi teşkilatlandırarak saltanatını pekiştirmiştir. Karacahisar'ın fethi, Osman Gazi'yi gazilikten uç beyine yükseltmiştir. İkinci aşamada 1299 yılında Eskişehir'in batısındaki Bilecik, Yarhisar, Yenişehir ve İnegöl tekfurlarının hisarlarını fethetmiştir. Osman Gazi'nin bir süre Bilecik ve Yenişehir'de kalması, buraların da beyliğin merkezi olarak anılmasına vesile olmuştur.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Osmanlı Beyliği'nin İdari Merkezleri

Söğüt, Kayı boyunun Yassıçemen Savaşı'nda Selçuklu ordusunu desteklemesinden dolayı Sultan I. Alaattin Keykubat tarafından Ertuğrul Gazi'ye yurt olarak verilmiştir. Ertuğrul Bey'in uç beyliğinin merkezi olan Söğüt, Osman Gazi Dönemi'nde de idari merkez olarak öne çıkmıştır. İstanbul'un Marmara üzerinden İç Anadolu'ya ulaşımını sağlayan yollar üzerinde yer alan Söğüt, İstanbul'un Fethi'nden sonra Hac yolunun konak yerlerinden biri olmuştur.

Osmanlıların fethettiği ilk kale olan Karacahisar'da, Osman Bey adına hutbe okutulmuştur. Karacahisar'ın fethiyle Osmanlı Beyliği'nin temelleri atılmıştır. Bu kale Osmanlıların Batıya doğru ilerlemesinde büyük bir öneme sahiptir. Kalenin fetihten sonra Müslüman halk iskân ettirilerek Karacahisar, beyliğin idare merkezi hâline getirilmiştir.

Bilecik,1299 yılında Bizanslılardan alındı. Orduların geçiş güzergâhında bulunması ve önemli bir ticaret merkezi olmasından dolayı Osman Bey, fetihten sonra Bilecik'i beylik merkez yaptı ve şehrin kadılığına da Şeyh Edebali'yi getirdi. Şeyh Edebali imar faaliyetlerine girişti. Osman Bey, buraya bir cami ve bir ev inşa ettirdi. Osman Bey'in fethettiği ilk kalelerden biri olması ve Şeyh Edebali'nin türbesinin burada olmasından dolayı Bilecik, Osmanlılar için önemli bir şehirdir.

Osman Bey tarafından fethedilen Yenişehir, yeni iskânlarla bir Türk şehrine dönüştürülerek bir süre beyliğin yönetim merkezi olmuştur. İdare merkezi olmasında Bizanslılardan gelecek tehlikeyi önleyecek bir konuma sahip olması etkili olmuştur. Yenişehir, üzerinde bulunduğu güzergâhtan dolayı zaman içerisinde önemini sürdürmüştür.

Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecinde yönetim merkezini sık sık değiştirmesinin gerekçeleri neler olabilir? Düşüncelerinizi aşağıdaki alana yazınız.

Harita 2.2: XIV. yüzyıl başlarında Osmanlı Beyliği

1299'dan itibaren Moğol etkisinin zayıflamasından yararlanan Osman Gazi ve diğer uç beyleri, Bizans şehirleri üzerine akınlar düzenlemişlerdir. Osman Gazi, 1300-1304 yılları arasında Bilecik, Bursa ve İznik'i içine alan Bithynia'da (Bitinya) Bizans'a ait iki merkezi, İznik ve Bursa'yı almak için harekete geçmiştir (Harita 2.2). İznik üzerine yürümeden önce geri kalan toprakları koruma altına almak için Bursa Ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar tekfurlarını hâkimiyet altına almıştır. Osman Gazi, 1302'de İznik Ovası'na inmiş ve şehri kuşatmıştır. Osmanlı Devleti, Bizans ile girdiği bu ilk mücadeleyi kesin bir şekilde kazanmıştır. Bir devlet ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman Gazi'yi bölgede lider durumuna getirmiştir. 1302 yılında yapılan Koyunhisar Muharebesi, Osman Gazi'ye bir hanedan kurucusu özelliği kazandırmıştır. Bu başarı, Osmanlı hanedanının, siyasi ve kurumsal olarak devletleştiği tarih olarak kabul edilmektedir.

Osman Gazi, beyliği ailenin diğer üyeleriyle birlikte idare etmiş, Karacahisar (Görsel 2.3) subaşılığını kardeşi Gündüz'e vermiştir. Önemli siyasi kararları amcası Dündar'a danışarak almıştır. 1303'te Bursa Hisarı'nı abluka altına almak için yaptırdığı havale kulelerinden birini kardeşi Gündüz'ün oğlu Aktimur'a vermiştir. Osman Gazi, oğlu Orhan'ı deneyimli kumandanlar Akça Koca, Konuralp, Köse Mihal ile seferlere göndererek onu beylik için hazırlamıştır.

Görsel 2.3: Karacahisar Kalesi kalıntıları

Osmanlı Beyliği'nin Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

- Osmanlı Devleti'ni kuran Kayı Boyu'dur ancak Osmanlı Beyliği sadece Kayılardan oluşmamıştır. Osmanlı Beyliği, sınır nüfusunu çok iyi değerlendirmiştir. Türk kültürünü, töresini beyliğin temellendirilmesinde çok iyi bir biçimde kullanmıştır. Osmanlı hanedanının devletin kuruluşunda çok büyük payı vardır.
- Osmanlı Devleti kurulduğu sırada Türkler Anadolu'da siyasi, askerî, sosyal, kültürel ve iktisadi yönlerden büyük gelişmeler göstermiş, bu tecrübe ve birikimi Osmanlı Devleti'ne aktarmışlardır.
- Başta Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi olmak üzere Osmanlı beyleri, sınır boyu şartlarını çok iyi değerlendirerek hem aşiretlerin kendilerine desteğini sağlamış hem de adaletli bir yönetim anlayışı benimseyerek etrafa güven telkin etmişlerdir.
- Osmanlılarda Orhan Gazi'den itibaren her alanda teşkilat vücuda getirilerek devletin ihtiyaç duyduğu kadrolar oluşturulmuş böylece sosyal ve hukuki düzen sağlanmıştır.
- Osmanlı Beyliği'ni istikrara kavuşturan ve diğer beyliklerden ayıran önemli özelliklerden biri asker, âlim, sûfî vb. unsurların desteğini almasıdır.
- Eski Türk devlet geleneğine göre hükümdar ailesinin üyeleri, devlet yönetiminde ayrı ayrı görev alıyorlardı. Bu durum dâhilî kavgalara ve devletin parçalanmasına yol açıyordu. Osmanlılar, bu geleneği değiştirerek hanedan üyelerinin yetkilerini daraltmış ve merkezî otoriteyi güçlendirmişlerdir.
- Osmanlılar, kanun ve nizam şuuru çerçevesinde siyasi ve sosyal ahengi sağlayarak din, devlet, vatan, millet gibi dört ana unsura dayanan yüksek mefkûreleri ile güç kazanarak kısa sürede cihan devleti hâline gelmişlerdir.

KONU ANALİZİ

Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede genişlemesine etki eden faktörlerin tarihsel önemi hakkında neler düşünüyorsunuz? Yazınız.

Görsel 2.4: Orhan Bey (1281-1362) temsilî

Osmanlı Gazasının Başlaması

Osman Bey ile başlayan gaza faaliyetleri, onun ölümünden sonra başa geçen Orhan Bey (Görsel 2.4) zamanında devam etmiştir. Orhan Bey'in ilk hedefi Bizans'ın önemli merkezlerinden Bursa'yı almak olmuştur.

Osman Gazi Dönemi'nden itibaren başlayan Bursa kuşatmalarını devam ettiren Orhan Bey, 1326 baharında bütün kuvvetleriyle Bursa önlerine gelip şehrin teslim olmasını istemiştir. Savaşı göze alamayan Bursa tekfuru, bir teslim ahitnamesi ile şehri Orhan Bey'e teslim etmiştir.

Maltepe (Palekanon) Muharebesi ve İznik'in Alınması

1329 yılı, Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biridir. Osmanlılar, 1305-1329 yılları arasında Adapazarı'na ve Sapanca'nın doğusuna yerleşerek Bursa, İznik ve İzmit'i abluka altına almışlardır. Osmanlılar, Orhan Bey Dönemi'nde İznik Ovası'nı tümüyle ele geçirmiş daha sonra İstanbul'a en yakın iki önemli şehri; İznik ile İzmit'i almak için sefer düzenlemiştir.

Görsel 2.5: İznik Kalesi

1329 Palekanon Savaşı, Bizans ve Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biridir. Böylece Osmanlılar 1300'den beri Osman Gazi'nin amaçladığı hedefe ulaşmıştır. Osmanlı Devleti, Palekanon Savaşı'nda pusu kurma, sahte ricat gibi farklı savaş taktikleri kullanmıştır. Savaşın kazanılması üzerine Orhan Bey bütün Kocaeli'yi ele geçirmiştir. Palekanon Zaferi'nden sonra İzniklilerin hiçbir ümidi kalmamıştır. Osmanlılar, devam eden ablukayı güçlendirerek 1331'de şehri teslim almıştır.

İznik Kalesi'nin (Görsel 2.5) ve Bursa'nın düşmesi Osmanlı Beyliği'ni doğrudan Bizans'ı tehdit eden bir güç hâline getirmiştir. Gebze ve Hereke dâhil sahildeki tüm küçük hisarlar Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bizans'ın Anadolu'daki askerî gücünün zayıflamasıyla Osmanlılar İstanbul Boğazı'na dayanmıştır.

ARAŞTIRINIZ

Türklerin kullandığı pusu kurma, sahte ricat gibi savaş taktiklerini araştırınız. Araştırma sonuçlarını sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

İzmit'in Fethi

Roma ve Erken Bizans dönemlerinde devletin dört büyük şehri arasında sayılan İzmit, tepedeki güçlü kalesiyle zapt edilmesi güç bir şehirdi. İzmit de daha önce Bursa ve İznik'e uygulanan ablukaya alma yöntemi ile Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatıldı.

Orhan Gazi'nin, 1333'te İzmit'i kuşatmasını haber alan Bizans İmparatoru, İstanbul'dan süratle şehrin yardımına koştu. Gemiler henüz yoldayken Orhan Bey, İmparator'a elçi göndererek antlaşmaya razı olduğu takdirde savaştan çekileceğini fakat savaşmak isterse buna hazır olduğunu bildirdi. İmparator barışa razı oldu. İki taraf arasındaki antlaşmaya göre Bizans'a yapılan akınların durdurulmasına karşılık Bizans, Osmanlı'ya yılda 12 bin altın vergi ödeyecekti. Bu antlaşmadan sonra iki taraf birbirine hediyeler gönderdi.

1337'de Bizans İmparatoru'nun Arnavutluk'ta asilere karşı sefere çıkmasını fırsat bilen Orhan Bey, bütün kuvvetleriyle İzmit'i kuşattı. Ablukaya fazla dayanamayan Bizans, Orhan Bey ile anlaşıp kaleyi ahitname ile teslim etmek zorunda kaldı. İzmit'in teslim ahitnamesine göre "Bursa ve İznik'in tesliminde olduğu gibi Rumlardan isteyenler İstanbul'a gidebilecek ve onlar kaleyi terk ederken Osmanlı kuvvetleri kaleye girecekti."

İzmit'in alınmasıyla artık Osmanlı Beyliği'nin sınırları, Gebze ve İzmit'i de içine alarak Karadeniz'e kadar uzanmıştır. Osmanlı Beyliği'nin Bursa, İznik ve İzmit gibi Bizans'ın üç büyük şehrini ele geçirmesi, Osmanlı'nın varlığını bağımsız bir devlet olarak sürdürecek güce ulaştığını göstermektedir.

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı (Harita 2.3) inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 2.3: XIV. yüzyılda Osmanlı Devleti

Haritaya göre Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölgenin stratejik önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

BİLGİ KUTUSU

Söz: Osmanlı Sözü

1302'de Bursa, Adranos, Kestel ve Kite tekfurları birleşerek Osman Gazi'ye savaş ilan etmişti. Savaşı kazanan Osman Gazi, kaçan Kite tekfurunu takip ederek Ulubat'a gelmişti. Kite tekfuru Ulubat tekfuruna sığındığı için Ulubat Köprüsü'ne kadar gelen Osman Gazi, Ulubat tekfuruna "Zebunumu (güçsüz, zavallı durumda olan kimse) ver yoksa gölün başından dolanarak vilayetini harabeye çeviririm." diyerek onu tehdit etmişti. Zor durumda kalan Ulubat tekfuru da Osman Gazi'ye "Sen ve senin neslinden bir kimsenin köprüden bu tarafa geçmeyeceğine dair söz ver ki zebununu vereyim." demişti. Osman Gazi de Ulubat tekfurunun teklifini kabul etmiş ve ikisi arasında bir antlaşma yapılmıştı. Antlaşmaya göre Osman Gazi, Ulubat tekfurundan düşmanı olan Kite tekfurunu teslim alırken Ulubat tekfuru da bir süreliğine Osmanlı baskısından kurtulmuştu. Bundan sonraki dönemlerde Osmanlılar verilen sözü bozmamak için Ulubat Köprüsü'nü kullanmamış, karşıya geçerken kayık kullanmışlardı.

Irmak, 1994, s.69.

2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DEKİ İSKÂN VE İSTİMÂLET POLİTİKASI

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki görseller ve metinden yararlanarak istenilen çalışmayı yapınız.

Görsel 2.6: Çimpe Kalesi

Rumeli'deki İlk Osmanlı Kalesi

Gelibolu Yarımadası ve Boğazlar, Hristiyanların kontrolünde olduğundan deniz gücü olmayan Osmanlıların Trakya'ya çıkaracakları bir birlik Bizanslılarca bozguna uğratılabilirdi. Karesi Beyliği'nin 1345 yılında Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlı deniz gücü desteğine kavuşmuş, bu ihtimal de ortadan kalkmıştı. Karesioğullarından Osmanlı hizmetine girmiş olan gaziler, Çanakkale Boğazı ötesine bir sefer yapılmasını istiyorlardı. Osmanlı'nın batı sınırını yöneten Orhan Bey'in oğlu Süleyman komutasında sefer için hazırlıklar yapıldı.

Orhan Bey, 1346'da Bizans tahtında hak iddia eden Kantakuzenos (Kantakuzen) ile bir ittifak yapmış kızı Theodora'yla (Teodora) da evlenmiştir. Bu durum Osmanlılara Bizans'ın iç işlerine karışma ve Trakya'daki iç savaşa katılma fırsatı vermiştir. Süleyman Paşa, Sırp ve Bulgar güçlerine karşı Kantakuzenos'a yardım için 1353'te Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ne (Görsel 2.6) yerleşmiştir.

Görsel 2.7: Süleyman Paşa (?-1360) temsilî

Kantakuzenos, yapılan yardımdan sonra Süleyman Paşa'nın Gelibolu bölgesini terk etmesini istediyse de Süleyman Paşa (Görsel 2.7) bunu kabul etmemiştir. 1354'te meydana gelen bir depremle Gelibolu ve çevresindeki kalelerin duvarları yıkılmıştır. Yıkılan bu kaleler Süleyman Paşa tarafından onarılmış, Anadolu'dan getirilen askerler bu kalelere yerleştirilmiştir. Süleyman Paşa, Avrupa'daki ileri mevzilerini güçlendirmek için Anadolu'dan Rumeli'ye göçebeleri taşıyarak yeni Türk köyleri kurmuştur. Böylelikle Osmanlılar Rumeli'ye yerleşmiştir.

Şentürk,1993, ss.90-95.

Çimpe Kalesi'nin alınmasının stratejik önemi hakkındaki çıkarımlarınızı aşağıdaki alana yazınız.

Görsel 2.8: Rumeli'ye geçiş, Hasan Rıza Bey arşivi,1900 yılı yağlı boya çalışması, Askerî Müze Resim Koleksiyonu, Edirne

Rumeli bölgesi, coğrafi konumu itibariyle Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan stratejik öneme sahip bir yerdir. Rumeli, dünya hâkimiyeti iddiasında olan hükümdarlar tarafından kontrol altında tutulmak istenen bir yer olduğu için ilk çağlardan itibaren üzerinde mücadeleler eksik olmamıştır.

Türkler, Osmanlılardan önce de Balkanlarda ve Avrupa'da farklı zamanlarda varlık göstermişlerdir. Bunlar; IV. yüzyılda Hunlar, VI. yüzyılda Avarlar, VII. yüzyılda Bulgarlar, IX. yüzyılda Macarlar, IX-XI. yüzyıllarda Peçenekler, Kıpçaklar ve Uzlar'dır. Anadolu'dan Rumeli'ye ilk Türk göçleri (Görsel 2.8) ise Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi'nde 1263 yılında Bizans'ın izni ile Sarı Saltuk Baba'nın liderliğinde bazı aşiretlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi ile gerçekleşmiştir.

TARTIŞINIZ

Rumeli'nin tarih boyunca farklı milletlerin mücadelelerine sahne olmasının sebepleri neler olabilir?

Rumeli'de Osmanlı Hâkimiyetini Kolaylaştıran Siyasi Faktörler

I. Murat Dönemi'nde Osmanlılar, Kantakuzenos ile Andronikos arasında çıkan taht kavgasından yararlanarak Trakya'da hızla yayılmışlar ve 1363'te Edirne'yi ele geçirmişlerdir. Bu tarihte Osmanlı'nın Balkanlardaki ilerleyişini durduracak büyük bir devletin olmayışı, Osmanlıların Balkanlarda hızla ilerlemesini kolaylaştıran faktörlerden biri olmuştur. Osmanlıların Gelibolu'yu aldıkları sırada Sırp lider Stefan Duşan ölmüş, Makedonya'dan Tuna'ya kadar kurduğu devlet, küçük devletler ve senyörlükler arasında parçalanmıştır. Bu dönemde Bulgar Çarlığı üç parçaya bölünmüştür. Bizans Devleti'nin Balkanlardaki nüfuzu azalmıştır. Bu devletler arasında çetin bir rekabet vardır. Macarlar ve Venedikliler ise Balkanlarda egemenliklerini kurmak için bundan yararlanmaya çalışmışlardır.

Osmanlılar, Balkanlara gelince yerli hanedanlar, bu yeni güçten faydalanmak için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Osmanlı yardımı, kısa zaman sonra himayeye dönüşerek yerli hanedanlıkların ortadan kalkmasına neden olmuş ve Osmanlı'nın Balkanlardaki hakimiyetini güçlendirmiştir. Osmanlılar, Balkanlardaki denge politikasında başlangıçta oynadıkları rol sayesinde egemenliklerini genişletmişlerdir. Bu politikada savaş kadar diplomasi de önemli rol oynamıştır.

Balkanlardaki Osmanlı uç kuvvetleri, 1371'de Sırp ordusunu Çirmen'de bir baskınla yok etmiş ve Bizans-Sırp ittifakını başarısız kılmıştır. Çirmen Muharebesi sonucunda Bizans, Bulgarlar ve Makedonya'daki hanedanlıklar, Osmanlı'ya tabi olmuşlardır. Osmanlı Devleti'ne vergi vermeyi ve ordusuna yardımcı kuvvetlerle katılmayı kabul etmişlerdir. Osmanlılar bölgedeki en büyük askerî güç olarak barışı korumuş, Macarların ve Venediklilerin bölgede yayılma ve egemenlik kurma girişimlerine karşı çıkmıştır.

Balkanlarda Osmanlı'ya tabi hanedanlar, başka devletlerle ilişki kurduklarında veya Osmanlı'ya vergi ödemeyerek tabilikten çıkmaya kalkıştıklarında

Balkanlarda merkeziyetçi bir devlet kurmaya çalışan ve bu siyaseti aşama aşama gerçekleştiren Osmanlılar, çevresindeki devlet ve hanedanlıkları önce himayesine daha sonra da doğrudan egemenliğine almıştır. Doğrudan doğruya kendi yönetimleri altına alınan topraklarda Osmanlılar, yerli senyör ailelerinin çoğunu eski feodal topraklarında tımar sahibi olarak bırakmış, bunun için onlara dinlerini değiştirme koşulu getirmemişlerdir. XVI. yüzyıla kadar Rumeli'de pek çok tımar sahibi Hristiyan'dır. Halk ve yerli aristokrasi yeni bir hanedan olarak Osmanlı hanedanını tanımaktan ve onun hizmetine girmekten başka bir şey yapmamıştır (Görsel 2.9).

Görsel 2.9: Osmanlı'ya bağlılık (temsilî)

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

İşgal mi, İhya mı?

Osmanlı Devleti, bir yeri fethe girişmeden önce üç kez teslim çağrısında bulunurdu. Öneri kabul edilirse şehirlere amanname veya ahitname ile güvenceler tanırlardı. Osmanlı Beyliği, Bilecik, Yarhisar, İnegöl, Yenişehir alındıktan sonra buradaki halka köylerinde kalabileceklerini söylemiş hatta Osmanlı'dan korkup kaçanların tekrar köylerine dönebileceklerini de bildirmiştir.

Latinlerin IV. Haçlı Seferi sırasında İstanbul ve çevresindeki yağmalara, tekfurların halka kötü muamelesine şahit olan halk, Osmanlıların yaptığı farklı muameleyi ilk etapta anlamlandıramamıştır. Osmanlı idaresindeki rahat ortamı duyan başka Hristiyan köylerden de Bilecik, Yarhisar, İnegöl, Yenişehir gibi yerleşim yerlerine daha sonra gelenler olmuştur. Osmanlılar, Geyve'nin Fethi'nde halka emin ellerde olduklarını bildirip kendilerine zarar verilmeyeceğine dair söz vermişlerdir.

Rumlar, İslamiyet'in zimmet hukuku dairesinde Hristiyanları korumasını ve Ortodoks rahiplerine ayrıcalıklar tanımasını Osmanlı egemenliğinin hızla yayılış sırrı olarak açıklamıştır. İslam devletinin egemenliğini kabul eden gayrimüslimler, zimmi haklarını kazanmıştır. Osmanlılar, İslam geleneği içinde ehl-i kitaba hoşgörü ile davranmayı hukuki bir mecburiyet kabul etmişlerdir. Osmanlı hukuku açısından zimmiler, Osmanlı Devleti'ne hukuki ve siyasî bir bağla bağlıdırlar. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ana politikası, gayrimüslim tebaayı İslam hukukunun zimmet ve eman kurumları çerçevesinde yönetmek olmuştur. Onların can ve mal güvenliğini sağlamak ve dinî hayatlarını serbestçe yaşamalarını temin etmek devlet için dinî bir borç kabul edilmiştir.

İnalcık, 2014, ss.12-13.

Osmanlı fetih politikası uygulamalarının insan hakları açısından önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz? Yazınız.

Rumeli'de İstimâlet ve Koruma Politikası

İstimâlet politikası, Osmanlıların Balkan hâkimiyetini kolaylaştıran faktörlerden biridir. Osmanlılar, İslam'ın gayrimüslimler için tanıdığı zimmi hukukunu en geniş anlamıyla uygulamıştır. Cizye ödenmesi dışında onları Müslüman tebaadan ayrı tutmamış; canlarını ve mallarını korumayı Allah'ın bir emri ve devletin başlıca ödevi bilmişlerdir. Osmanlı müsamahası, devletin Müslüman ve gayrimüslim bütün tebaayı korumayı ödev bilmesi, Osmanlı egemenliğinin hızla yayılmasını sağlayan faktörlerdendir. Bu siyaset, Osmanlı kaynaklarında "istimâlet" adıyla ifade edilmiştir.

Osmanlı devlet rejimi, din ve ırk ayrılığı gözetmeyen bütün tebaayı Osmanlı Devleti şemsiyesi altında birleştiren siyasi bir düzendir. Bu düzen, XIX. yüzyılda Bulgarlar, Sırplar ve Yunanlar millî devletler kurmak için ayaklanıncaya kadar Balkanlardaki halk kitleleri tarafından kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti, Balkan fetihlerinde "Toprak ve reaya sultanındır." prensibini ilan ederek toprağı ve köylü emeğini devlet kontrolü altına almıştır. Osmanlı Devleti, himayesine giren feodal beyleri ve voyvodaları tımar sahibi yapmıştır. Zayıflayan Bizans ve Balkan devletlerinde toprağı ve köylü emeğini kontrol altına alan yerel feodaller yerine merkezî otoriteyi tesis etmişlerdir.

BİLGİ KUTUSU

Balkanların Fethi Sırasında Avrupa

Osmanlı'nın Balkan fetihleri sırasında Avrupa'da kargaşa hâkimdi. Papalık ve imparatorluklar çözülme hâlindeydi. Bununla beraber millî devletler doğmaya başlamış ve XIV. yüzyıl Avrupa'sının en önemli hadisesi olan Yüzyıl Savaşları başlamıştı. Avrupa'da ilim ve kültür laiklerin eline geçmiş, ticaret ve sanayi sayesinde zenginleşen şehirli tabaka ise edebiyat ile sanatı himayesine almıştı. Yine bu dönemde Katolik Kilisesi ikiye ayrılmış ve Avrupa büyük bir çıkmaza girmişti. Bu durum elinde büyük bir servet bulunduran ve dünya işleriyle fazla meşgul olan kiliseye karşı bir cephe oluşturmuştu.

Batı Avrupa'da temel güç ve düzen kaynağının kilise olduğu bir ortam bulunuyordu. Hristiyan olmayanlar, dışarıda kabul ediliyordu. Hristiyanlığın bu dine mensup hükümdarlar tarafından Avrupa'da yaygınlaştırılması süreci çoğu zaman dinin kılıç zoruyla yayılması ve zoraki bir Hristiyanlaştırma geleneği çerçevesinde gerçekleşmişti. Papalık inancı kendi tekeline aldığından Hristiyanlar dahi farklı düşündükleri takdirde şiddete ve cezalandırmaya maruz kalıyordu.

Gerek Avrupa'daki siyasal birimlerin içinde yaşayan Museviler gerekse ülkeleri Avrupa dışında olan Müslümanlar dinsiz sayılıyordu. Avrupa'da hem Papalık hem de monarşiler iktidarlarının kaynağını dinden alıyordu.

Yahudiler, Hristiyan Avrupa'da antisemitist yaklaşımlarla yüzyıllar boyunca dışlanarak ve hor görülerek yaşamıştır. Modern çağlara kadar hemen hemen hiçbir Avrupa ülkesinde Hristiyanlarla eşit haklara ve doğrudan siyasi güce sahip olamamışlardır. Dolayısıyla genel olarak getto denilen kent dışı yerleşim yerlerinde yaşamışlardır. İspanya'da Yahudiler din değiştirmeye zorlanmıştır. Avrupa'da büyük bir baskı altında olan Yahudiler, Orta Çağ'ın sonlarına doğru İngiltere, Fransa ve Almanya'dan Polonya'ya doğru göç etmiştir.

Tekin, 2014, ss.189-219'dan, Kızıloğlu, 2012, ss.35-64'ten ve Ballı-Gökçe, 2021, ss. 57-80.

Balkanlardaki Mezhep Çatışmalarının Avantaja Dönüştürülmesi

Balkanlardaki Ortodoks hanedanlar, Osmanlılara karşı Katoliklere ödünler vererek papa aracılığıyla Haçlı ordularına yardım etmişlerdir. XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra köylüler, feodal beylere destek vermemişlerdir.

Görsel 2.10: Ortodoks Kilisesi, İstanbul

Feodal beylerin kendine tabi olan köylü kitlelerini İslam'a karşı din savaşına sürükleme girişimleri başarılı olmamıştır. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin, Ortodoks Kilisesine karşı koruyucu bir politika gütmesidir. Osmanlı Devleti tarafından Ortodoks Kilisesinin (Görsel 2.10) bütün imtiyazları tanınmış, kilise hiyerarşisine devlet içinde yer verilmiştir. Manastırların ayrıcalıkları Osmanlı öncesi devletlerde nasılsa o şekilde devam etmiştir.

Bu tutum devlet rejimi için büyük yararlar getirmiştir. Köylüler, Müslüman devletinin kendi dinlerini ortadan kaldırmadığını, aksine Ortodoks Kilisesini koruduğunu görmüşlerdir. Macarlar, Venedikliler ve Haçlılar, Osmanlıların aksine Balkanlarda Katolikliği egemen kılmış, Ortodoks kiliselerine ve manastır vakıflarına el koymuşlardır.

TARTIŞINIZ

Osmanlıların uyguladığı farklı inanışlara saygılı olmak ve halkların koruyuculuğunu üstlenmek gibi politikaların Balkanların hâkimiyet altına alınmasına etkileri nelerdir?

Balkanlarda Merkeziyetçi ve Bürokratik Sistemin Kurulması

Osmanlı Devleti, Rumeli'de yönetim sistemini kurarken kitleleri çeken bu uzlaşıcı, koruyucu siyaseti bilinçli uygulamıştır. Osmanlı Devleti, Balkanlarda yalnız köylüleri değil kiliseleri, yerli askerî sınıfları ve arazi sahibi feodalleri de istimâlet politikasına dâhil etmiştir. İstimâlet politikası, Osmanlı egemenliğinin Balkanlarda hızla yayılışını ve bir yüzyıl içinde Tuna'dan Fırat'a kadar merkeziyetçi-bürokratik bir devletin kuruluşunu hızlandıran bir faktördür.

Osmanlı Devleti, egemenliğini tanımayan ve tehlikeli olan hanedan ile senyörleri etkisiz hâle getirmiştir. Osmanlı Devleti, kendisine itaat edip egemenliğini kabul edenleri tımar sistemi içine alarak yönetmiştir.

Osmanlı hanedanına bağlılık, hanedanın temsil ettiği devletin rejimini tanımak ve devlet rejimine uygun hareket etmektir. Osmanlı Devleti, Balkanlarda uygulanan kanunları, örf ve adetleri, vergileri, Osmanlı kanunnameleri içine alarak bu uzlaşıcı politikayı en geniş kapsamıyla uygulamıştır. İslam hukuku ile özel hukuku kapsayan örfi kanunlar, merkeziyetçi ve bürokratik yönetimin temelini oluşturmuştur.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Balkanlarda uygulanan kanunlar, örf ve adetler ile vergilerin Osmanlı kanunnameleri içine alınmasının gerekçeleri neler olabilir?

Türk Dervişleri ve Akıncı Uç Beyleriyle Gelen İskân

Görsel 2.11: Sarı Saltuk (temsilî)

Rumeli'nin fethi ve Türkleşmesinde uygulanan iskân yöntemlerinden biri, orduyla birlikte hareket eden çoğunluğu Yesevi, Bektaşi gibi tarikatlara mensup Türkmen dervişlerinin stratejik yerlerde tekkeler ve zaviyeler inşa etmeleridir. Bu tekke ve zaviyeler genellikle nüfusu azalmış ve terk edilmiş bölgelerde kurulmuştur. Dervişler, zaviye ve tekkelerin kuruldukları bölgelerde gelip geçen yolculara hizmet etmiş ve bölgenin asayişini sağlamışlardır. Zaviye ve tekkelerin etrafında Türkmenler tarafından zamanla köy ve kasabalar kurulmuştur.

Osmanlı tarihinde Gaziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm ve Alperen olarak isimlendirilen bu dervişlere araştırmacılar "Kolonizatör Türk Dervişleri" adını vermişlerdir. Bu dervişlerin bazen devletin desteğiyle bazen de kendi inisiyatifleriyle henüz ele geçirilmemiş bölgelerde faaliyet gösterdikleri ve birer üs mahiyetinde koloniler oluşturdukları bilinmektedir. Bu sayede Rumeli'deki Osmanlı fetihleri kolaylaşmıştır. Sarı Saltuk (Görsel 2.11), Kızıl Deli gibi dervişler Rumeli'nin iskânında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

temlik: Mülk olarak verme, bir hakkın diğer bir kimseye geçirilmesi.

Balkanlarda Osmanlıların kurdukları yerleşim birimlerinin isimleri arasında ahi, baba, abdal, fakih gibi tarikat unvanlarına rastlanılmıştır. Bu isimlendirmeler bölge iskânında ve Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinin kalıcı olmasında dervişlerin ne kadar önemli roller oynadıklarını kanıtlamaktadır.

Dervişler, Türk akınlarıyla daima batıya doğru ilerlemişlerdir. Dervişler, siyasi nüfuzlarını padişahların hizmetinde kullanan, zaviyelerinde padişahları kabul eden ve onlara nasihat veren kimseler olmuşlardır. Balkanlardaki dervişler, kırlara ve boş topraklara yerleşmişlerdir. Manevi nüfuzu olan bu dervişler, halkın gönlüne hitap ederek Balkanların fethine, Türkleşmesine ve iskânına bir nevi manevi hazırlık yapmışlardır.

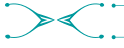
Görsel 2.12: Uç beyi (temsilî)

Rumeli seferlerine katılan akıncı ve dervişlerin bir kısmı, buralarda kalarak yapılacak olan iskânlara önayak olmuşlardır. Osmanlılar, Anadolu'da daha önce tatbik olunmuş bir sistemi Rumeli'de uygulamışlardır. Fethedilen yerleri gazilere temlik yoluyla vermiş ve o alanlara uç beyleri (Görsel 2.12) göndermişlerdir. Bu beyler kendilerine verilen bu arazilerin elden çıkmaması için ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. Sürekli akınlar yaparak da çeşitli kazanımlar elde etmişlerdir. I. Murat Gümülcine, Serez, Manastır havalisini Gazi Evrenos Bey'e; Yıldırım Bayezid ise Plevne ve Niğbolu bölgesini Mihaloğullarına bırakarak buraların imar ve iskân açısından gelişmesini sağlamıştır. Bu uygulamalarla uçlarda tampon bölgeler oluşturulmuştur.

Fethedilen yerlere ilk olarak camiler inşa edilmiş, muhacirler bu alana iskân edilmişlerdir. Böylece camiler, iskânın çekirdeğini oluşturmuştur. Yerleşme, cami etrafından çevreye doğru bir gelişme göstermiştir. Bu camileri genelde akıncı beyleri, beylerbeyi gibi yöneticiler inşa ettirmiştir.

KONU ANALİZİ

Balkan fethilerine katılan akıncı ve dervişlerin iskân ve istimâlet politikalarına katkıları neler olabilir? Çıkarımlarınızı yazınız.

Rumeli'de Aşiretler

Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Avşar, Beğdili, Kayı, Bayat, Büğdüz, Yüreğir, Çepni, Çavundur, Yıva, Karaevli, Yazır, Dodurga, Karkın, Kızık, Salur, Peçenek, Eymür, Bayındır, Kınık, Barak, Döğer, Alayundlu, İğdir, Varsak, Barak ve Çunkarlara bağlı Oğuz boylarını Rumeli'ye yerleştirmiştir. Konargöçer hayat sürüp daha çok hayvancılıkla uğraşan bu gruplar, XVII. yüzyıldan itibaren devlet otoritesinin zayıflamasıyla başıboş kabul edilip Rumeli'de iskân edilmişlerdir. Kimileri devlet tarafından zorla, kimileri yine devletin verdiği teşvikler sonucu kendi isteği ile yerleşik hayata geçmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde iskân edilen toplulukların bir kısmının ismi yerleştikleri yerlere verilmiştir. Bozok Sancağı'nda bulunan altı yüz köyden iki yüzünün adı, köy halkının mensup olduğu topluluğun adıdır. Yapılan iskânın yönü ve niteliğini belirlemek bu şekilde mümkün olmaktadır. Asayişi bozan toplulukların bir arada iskânlarına izin verilmemiş, farklı köy ve kasabalara dağıtılmışlardır. Böylece bir araya gelerek bir güç oluşturmalarına ve asayişi bozmalarına engel olunmuştur.

Ahiyân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm

Ahiyân-ı Rûm, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli alanlarda hem iş yönünden hem de ahlaki yönden yetişmelerini sağlayan bir teşkilattır. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde fetihlere önemli katkıları olan Ahiyân-ı Rûm, fetihlerden sonra kurdukları tekke ve zaviyelerle fetihlerin kalıcı olmasını sağlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük bir rol oynayan bu teşkilat, göçebe Türkmenlerin İslamlaşmasını ve yerleşik hayata geçmesini sağlamıştır. Osmanlıların ilk zamanlarında ahiler, güvenliği sağlamışlardır. Onlar güvenliği sağlayarak kuvvetlerini dış işlerine yöneltmek zorunda olan Osmanlıların yükünü hafifletmişlerdir. Anadolu'yu ve Rumeli'yi Türk yurdu hâline getiren Ahiyân-ı Rûm, gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında ılımlı ilişkiler kurulmasını da sağlamıştır.

Görsel 2.13: Bâciyân-ı Rûm (temsilî)

İlme, sanata ve ahlaka önem veren Ahilik teşkilatında, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yeri vardır. Kadınların teşkilatlanıp gelişmesi için Ahî Evran'ın eşi Fatma Bacı, Osmanlı Devleti'nin ilk kadın teşkilatı olan "Bâciyân-ı Rûm" (Görsel 2.13) teşkilatını kurmuştur.

KONU ANALİZİ

Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesinde Türk kadınının tarihsel önemi hakkında neler söylenebilir? Yazınız.

Bâciyân-ı Rûm'un teşkilatlandırdığı Anadolu kadınları, düşmanlara karşı mücadele etmiş, kültür, sanat, edebiyat ve sosyoekonomik alanlarda aktif roller üstlenmiş ve Anadolu'nun kalkınıp gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bâciyân-ı Rûm, kadınlar arasındaki yardımseverliğin, konukseverliğin, doğruluk ve merhametin gelişmesine katkı sağladığı gibi Türk kültürünün ve İslami değerlerin kadınlar arasında yayılmasını hızlandırmıştır. O dönemde Anadolu'daki kadınlar bir araya gelerek bugünkü anlamda bir sivil toplum örgütü gibi çalışmışlardır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve ahlaki ilkeleriyle Ahilik kültürü, fertlerin hak ve özgürlüklerine önem vermiştir.

İskân Politikası (Şenlendirme)

Yerleşik veya konargöçer grupların kendi istekleriyle ya da devletin isteği doğrultusunda belli bir bölgeye yerleştirilmesine iskân denir. İskânın amacı herhangi bir bölgeyi Türkleştirmek, İslamlaştırmak, şenlendirmek ve bölgenin güvenliğini sağlamaktır. Osmanlı Devleti, Rumeli'de fethettiği topraklara Anadolu'dan getirdiği Türk ailelerini yerleştirmiştir. Yaklaşık iki asır devam eden bu uygulamaya Osmanlı Devleti'nde iskân politikası denir. Osmanlı'daki iskânlar Batı Anadolu'dan başlamış daha sonra Balkanlara yayılmıştır. Fetihleri müteakip izlenen iskân siyasetiyle Osmanlı topraklarına içlerinde tüccar, esnaf, çiftçi, asker âlim, derviş ve konargöçer gibi zümrelerin yer aldığı yoğun ve sürekli bir nüfus akışı yaşanmıştır. Bu nüfus zümreleri fethedilen bölgelerin ihtiyaçlarına göre iskân ettirilmiştir.

Harita 2.4: XIV-XV. yüzyılda Balkanlarda iskân yerleri

İskân politikasının (Harita 2.4) **başlıca amaçları;**

- Belli bölgeleri Türkleştirmek ve İslamlaştırmak,
- Anlaşamayan grupları birbirinden uzaklaştırmak,
- Bataklıkları veya boş yerleri imara açmak,
- Yeni yerleşim birimlerini mamur hâle getirmek,
- İnsanların, kervanların ve madenlerin güvenliğini sağlamaktır.

İskân Politikasının Önemi

Osmanlıların başarılı bir iskân siyaseti izlemesi, bir dünya devleti olmasını sağlamıştır. Bulundukları stratejik konum ve Anadolu'daki diğer Türk beylikleri ile çatışmaya girmeden gaza hareketi içinde bulunmaları bölgeye gelmekte olan Türk gruplarının Osmanlılara katılmasını sağlamıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin elinde her zaman dinamik ve hareketli bir nüfus bulunmuştur. Fetihlerle birlikte Balkanlarda Hristiyanların boşalttıkları alanlar, bu nüfus sayesinde süratle doldurulmuştur. Böylece yeni fethedilen topraklarda hem kalıcılık sağlanmış hem de bölge şenlenerek Müslüman toprağı hâline gelmiştir. Bu bölgelere yerleştirilen zümreler, kısmen boy yapısına bağlı olmakla birlikte genel olarak askerî teşkilatlanmaya tabidir. Bu teşkilatlanmanın devlete büyük faydaları olmuştur. Böylece bölgenin nüfus dengesi Osmanlı lehine dönmüş, Osmanlı'nın Balkanlardaki kalıcılığı sağlanmıştır. Bu teşkilatlanma ülke içerisindeki üretim sürekliliğini sağlamış, bölgede vergi toplamayı bir düzene koymuştur. Osmanlılar ayrıca iskân siyasetiyle bölgedeki asker ihtiyacının bir bölümünü ve ordunun gıda, barınma, binek hayvanı gibi lojistik ihtiyaçlarını karşılamıştır.

KONU ANALİZİ

İskân politikasının daha çok Balkanlarda uygulanmasının gerekçeleri nelerdir? Yazınız.

Rumeli Türklüğü

Osmanlılar, 1353'te Çimpe Kalesi'ne yerleşerek Balkanlara ilk adımı atmıştır. Daha önce Karesioğullarını hakimiyet altına alan Osmanlılar, bu toprakları, Anadolu gazilerini Balkanlara sevkeden başlıca harekât üssü hâline getirmiştir. Kantakuzenos'un müttefiki olarak birçok kez Trakya'ya geçen Süleyman Paşa ve birliği, kışlamak için kendilerine verilen Çimpe Kalesi'ne yerleşip orada kaldı. 1354'te meydana gelen depremde Gelibolu ve civarındaki kaleler yıkıldı. Kalelerin yıkılmasından faydalanan Süleyman Paşa, Anadolu'dan Balkanlara geçirdiği Türkmenlerle Gelibolu Kalesi'ni ve civarındaki diğer kaleleri ele geçirerek Balkan fütuhatını başlatmıştır. Bu fütuhatın ilk harekât üsleri Bolayır ve Gelibolu'dur.

Zamanla bir Balkan devletine dönüşen Osmanlı Devleti, I. Bayezid Dönemi'nden (1389-1402) itibaren Mora'dan Tuna'ya kadar bütün Balkanları kendi egemenlik alanı olarak görmüş ve Dalmaçya, Karadağ, Arnavutluk, Mora, Eğriboz ile Ege adalarındaki Venedik kolonilerini kendi hükmü altına almak için uzun süre mücadele etmiştir. Bu mücadele, 1718'e kadar Osmanlı Devleti'nin adım adım ilerleyişi ile sonuçlanır ve tüm Balkanlar, Ege ve Girit'in de alınmasıyla Osmanlı siyasi birliğine dâhil edilir.

1353'te Osmanlıların ilk kez Rumeli'ye yerleşmesiyle Rumeli Türklüğü doğmuştur. Rumeli'de fütuhata başlandığı andan itibaren ele geçirilen şehir ve köylerde Osmanlı Devleti tarafından sistemli bir iskân politikası takip

edilmiştir. Bu iskân siyaseti, fetihlerle yürütülmüştür. Dervişler, akıncı uç beyleri, aşiretler ve ahiler yürütülen bu iskân siyasetinde önemli bir role sahiptir. Fethedilen yerlerin imarı ve yeni yerleşim yerlerinin kurulmasıyla burada Türk kültürü yerleşmiştir. Ayrıca imaret ve vakıflarla iskân siyaseti desteklenmiştir. Bu doğrultuda özellikle Evrenos Bey ve Hacı İlbeyi gibi komutanlar kurdukları imaret ve vakıflarla Balkanlarda fethedilen yerlerde Türklerin ve Türk kültürünün yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

Balkanlarda ağırlıklı olarak Manisa, Isparta, Kütahya, Muğla, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Çorum Kastamonu, Sinop ve Antalya bölgelerindeki Türklerin yanı sıra Anadolu'nun farklı bölgelerinden Tatar ve Yörükler iskân edilmiştir. Anadolu'nun farklı şehirlerinden Balkanlara göç eden Türklere burada toprak verilerek iktisadi anlamda da bunların kalkınmaları sağlanmıştır. Balkanlara yerleşen Türk unsurlar, zamanla burada nüfus (Tablo 2.1) bakımından önemli bir potansiyele sahip olmuşlardır.

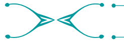
TABLO ANALİZİ

Tablo 2.1: 1520-1530'da Balkanlar'da başlıca şehirlerin nüfusu

Aşağıdaki tabloyu inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Şehirler	Müslüman	Hristiyan	Yahudi	Yekûn
Edirne	3338	522	201	4061
Atina	11	2286	—	2297
Saraybosna	1024	—	—	1024
Manastır	640	171	34	845
Üsküp	630	200	12	842
Sofya	471	238	—	709
Selanik	1229	989	2645	4863
Serez	671	357	65	1093
Tırhala	301	343	181	825
Yenişehir	693	75	—	768
Niğbolu	468	775	—	1243

Tablodaki şehirlerin Müslüman, Hristiyan ve Yahudi nüfuslarını dikkatle inceleyerek çıkarımlarda bulununuz.

2.4. ANADOLU'DA TÜRK SİYASİ BİRLİĞİNİ SAĞLAMA ÇABALARI

Anadolu'da, Selçuklulardan sonra kurulan Osmanoğulları, Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları, Germiyanoğulları, Karamanoğulları, Candaroğulları, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Eretnaoğulları gibi Türk beylikleri uzun süre birbirleriyle iktidar mücadelesine girmişlerdir.

Birbirleriyle sürekli mücadele eden bu beylikler, Orhan Gazi'nin vefatından II. Murat'ın vefatına kadar Fetret Dönemi (1402-1413) dâhil her saltanat değişiminde Osmanlıların aleyhine birlikte hareket etmişlerdir. Osmanlı Devleti (Harita 2.4) ise Anadolu'da dikkatli davranmış, doğudaki beylikleri himaye eden Timur, Akkoyunlu ve Memlûk devletlerine karşı ihtiyatlı bir siyaset izlemiştir. Bu sebeplerden Osmanlıların Anadolu'daki Türk siyasi birliğini sağlaması, Rumeli fetihlerine göre daha zor olmuştur.

Osmanlılar, Anadolu Türk beyliklerini kendi topraklarına dâhil ederken farklı yöntem ve stratejiler izlemiştir. Bu yöntemler arasında dostane ilişkiler geliştirmek, akrabalık ilişkileri kurmak, para ile toprak satın almak ve savaşmak vardır. Onlara karşı askerî, hukuki ve siyasi mücadelelerinin yanı sıra psikolojik olarak da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Osmanlıların bütün bu çabalarının odağında devletin merkeziyetçi yapısını güçlendirmek vardır.

HARİTA ANALİZİ

Aşağıdaki haritayı inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Harita 2.5: XV. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti

Haritadaki siyasi teşekküller incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerinin sonucu hakkında ne gibi çıkarımlar yapılabilir? Yazınız.

Osman Gazi ve Orhan Gazi, Anadolu Türk beylikleri arasındaki çekişmelerden uzak durmuştur. Bizans'ın içine düştüğü çöküntü, uçta bulunmanın avantajı, gaza ve cihat faktörlerinin de etkisiyle daima batıya doğru ilerlemişlerdir. I. Murat da ataları gibi beyliklere karşı ılımlı bir politika takip etmiştir. Osmanlılar, istimâlet politikası diye nitelenen hoşgörülü davranma biçimini Anadolu Türk beyliklerine de uygulamış, mecbur olmadıkça onlarla askerî mücadeleye girmemişlerdir. İlk etapta sadece yakında bulunan beyliklerin kendisine tabi olmasıyla yetinmişlerdir. Bu bağlamda Osmanlılara katılan ilk beylik Karesioğulları olmuştur.

TABLO ANALİZİ

Tablo 2.2: Anadolu Türk Siyasi Birliğini Sağlama Çabaları

Aşağıdaki tabloyu inceleyerek soruyu cevaplayınız.

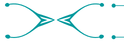
Birinci Aşama	İkinci Aşama	Üçüncü Aşama
Osmanlılar ilk önce kendilerine yakın olan Karesioğulları, Germiyanoğulları, Hamitoğulları gibi beylikleri evlilik bağı, satın alma, veraset gibi yollarla Osmanlı toprağına kolayca dâhil ederek Batı Anadolu'yu hâkimiyetine almıştır.	I. Bayezid; Candaroğulları, Karamanoğulları ve Kadı Burhanettin beyliklerini çetin mücadeleler sonucunda ortadan kaldırarak Orta Anadolu'yu Osmanlı egemenliğine katmıştır.	Osmanlılar, Anadolu'nun doğusunu kontrol altına almak için Akkoyunlular, Memlûkler ve Timurlular ile mücadele etmiştir. Bu mücadele ile Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları gibi beylikler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Osmanlı, Anadolu'nun doğusunu bir asırlık mücadele sonucunda hâkimiyetine almıştır.

Anadolu Türk siyasi birliğinin sağlanmasında hangi politikalar uygulanmıştır? Yazınız.

Merkeziyetçi Devlet Modelini Gerçekleştirme Faaliyetleri

I. Bayezid, Anadolu Türk beyliklerini üç aşamada egemenliğine almıştır. İlk aşamada I. Bayezid kendisinden önceki beylerin ılımlı siyasetini terk ederek sert bir politika ile Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamaya başlamıştır. 1390'da Saruhanoğulları Beyliği'ni savaşmadan almıştır. Aydınoğlu İsa Bey, I. Bayezid'e karşı mukavemet göstermemiştir. Bunun karşılığında kendisine Tire'de bazı topraklar bırakılmıştır. Germiyanoğulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları ve Tekeoğullarının toprakları I. Bayezid tarafından daha sonra alınmıştır.

Osmanlıların Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamasındaki ikinci aşamayı Candaroğulları, Karamanoğulları ve Kadı Burhanettin beylikleri ile mücadeleleri oluşturmaktadır. I. Bayezid kendisine karşı oluşturulan ittifakın başındaki Alâeddin Ali Bey üzerine yürümüş ancak Karamanoğulları'nın barış teklifi ile savaş olmamıştır. Bu sırada Candaroğulları üzerine sefer düzenlenerek

toprakları Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. I. Bayezid Anadolu'nun hâkimiyeti için Kadı Burhanettin'in üzerine yürümüş ancak Osmanlılar, Kadı Burhanettin'in ordularına mağlup olup geri çekilmişlerdir. 1393'te Tırnova'yı hakimiyetine alan I. Bayezid, 1394'te Selanik'i de yeniden ele geçirmiştir. I. Bayezid, İstanbul'u almak için büyük bir gayret sarf ederken Macar Kralı Sigismund idaresindeki Haçlı kuvvetleri Niğbolu'yu kuşatmıştır. Bu gelişme üzerine 1396'da I. Bayezid İstanbul kuşatmasını kaldırarak Niğbolu'ya gitmiş ve Haçlı Birliğini büyük bir bozguna uğratmıştır. Bu zaferle Osmanlıların Balkanlardaki hakimiyeti pekişmiş, Haçlılar, yarım asır boyunca Osmanlılar üzerine harekete geçememiştir. İslam dünyasında önemi artan I. Bayezid'e Abbasi Halifesi tarafından Sultan-ı İklim-i Rum unvanı verilmiştir. Rumeli'de büyük başarılar kazanan I. Bayezid, 1397'de Karamanoğulları Beyliği'nin üzerine yeniden sefer düzenlemiştir. Osmanlı ordusu ile Karamanlı ordusu Akçay Ovası'nda karşı karşıya gelmiştir. Osmanlılar, savaşı kazanarak Karamaoğulları Beyliği'ne son vermiştir.

Karamanoğulları topraklarının Osmanlı Devleti'ne katılması Kadı Burhanettin'i tedirgin etmiştir. Kadı Burhanettin, Osmanlılara karşı Memlûkler ile ittifak yapmıştır. Kadı Burhanettin'in hizmetine giren Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı daha sonra Divriği tarafına gitmiştir. Kara Yülük Osman, kendini yok etmek isteyen Kadı Burhanettin'i pusuya düşürüp öldürmüştür. Böylece Osmanlıların Anadolu'daki en önemli rakiplerinden biri daha saf dışı kalmıştır.

Son aşamada ise I. Bayezid 1399'da ülke sınırlarını Fırat Nehri'ne ulaştırmıştır. Memlûklere tabi olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin iç işlerine Osmanlı Devleti'nin müdahalesi, iki devleti karşı karşıya getirmiştir. I. Selim Dönemi'nde 1514 Çaldıran ve 1515 Turnadağ savaşlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiş ve Anadolu Türk siyasi birliğinin sağlanmasında önemli bir adım atılmıştır.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Anadolu'da Siyasi Birliğin Tesisi

Osmanoğulları, beylikten devlete geçiş sürecinde İslami usullere uygun olarak siyasi ve askerî imkanlardan faydalanıp çevresindeki beyliklerle Anadolu siyasi birliğini sağlama konusunda mücadeleye girmiştir. XV. yüzyılda Anadolu siyasi birliğini yeni yeni sağlamaya başlayan Osmanlı için büyük tehlike, Doğu'da kendini göstermeye başlayacaktır. Emîr Timur'un başlattığı istila hareketi Anadolu kapılarına kadar dayanmıştır. Cihangirlik iddiasıyla 1402 yılında Osmanlı Devleti, Timur Devleti ile karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi, Anadolu'da var olan birliğin bozulmasına, beyliklerin tekrar canlanmasına ve Osmanlı şehzadeleri arasında Fetret Devri olarak adlandırılan mücadele döneminin başlamasına neden olmuştur. Fetret Devri'nde kardeşlerine üstünlük sağlayan I. Mehmet, Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini sağlamak amacıyla beylikler ile tekrar mücadele içerisine girmiştir. 1516 yılında Ramazanoğulları Beyliği'nin önce Osmanlı Devleti'nin himayesine girmesi daha sonra 1608'de tamamen Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıyla Anadolu'da Türk siyasi birliği sağlanmıştır.

Bardakçı, 1999, ss.55-62.

Anadolu'daki Türk siyasi birliğinin dağılması ve yeniden kurulmasında hangi faktörler etkili olmuştur? Yazınız.

I. Bayezid-Timur Mücadelesi

Görsel 2.14: Timur heykeli, Taşkent/Özbekistan

Türk siyasi tarihinde hâkimiyet alanında iki temel güç mücadelesi söz konusudur. Bunlardan biri Türk boylarının kendi aralarında yaptığı hâkimiyet mücadelesi, diğeri ise kendi dışındaki unsurlarla yaptığı mücadelelerdir. Büyük Hun Devleti Dönemi'nden beri diğer devletlerle girişilen mücadeleler, Türk toplumu tarafından normal karşılanmıştır. Türk boyları ve devletleri aralarındaki mücadeleler, toplum tarafından hoş görülmemiştir. Her iki mücadelenin ortaya çıkmasının temel nedeni, Türklerin eski dönemlerden itibaren benimsedikleri yönetim anlayışıdır. Bu anlayışın ilk somut örneği II. Kök Türk Devleti Dönemi'nden bugüne kalan Bilge Kağan yazıtında görülmektedir: "Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta (yaratıldığında), ikisinin arasına kişioğlu (insanoğlu) kılınmış. Kişioğlunun üzerine ecdadım Bumin ve İstemi Kağan oturmuş."

Tarih araştırmalarında "Türk cihan hâkimiyeti anlayışı" olarak geçen bu bakış, bir Türk devletinin neden bir başka Türk devleti ile savaştığının anlaşılmasını kolaylaştıran önemli bir husustur. Türk tarihi bu yönetim anlayışı çerçevesinde gerçekleşen sayısız mücadelelerle doludur. Hunlardan beri pek çok Türk boyu birbirleri ile mücadele etmişlerdir. Timur'un (Görsel 2.14) Altın Orda hükümdarı Toktamış ile mücadelesi ve Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail ile mücadelesi bu mücadelelere örnek olarak gösterilebilir.

Hâkimiyet anlayışının diğer bir boyutu da herhangi bir Türk beyinin kazandığı başarıların kendisine vermiş olduğu güçtür. Osman Bey'in kazandığı başarılardan dolayı kendisinden üstün olan Anadolu Selçuklu Sultanı'nın onayını almadan bağımsız hareket etmesi bu duruma örnektir. Bu nedenle gücü elinde bulunduran Türk yönetici, diğer Türk yöneticinin gücünü görmezden gelebilmektedir. Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan Ankara Savaşı (1402) da bu türden bir mücadele örneğidir. Bir tarafta Balkanlardan Fırat'a kadar hâkimiyet alanı oluşturan Osmanlı Devleti, diğer tarafta ise sınırları Çin'den Anadolu'ya kadar uzanan Timur Devleti bulunmaktadır. Türk cihan hâkimiyeti anlayışı, bu iki Türk devletinin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

Timur'un Altın Orda Devleti üzerine düzenlediği sefer (1392-1397) sırasında Anadolu'da parçalanmış bir siyasi yapı bulunmaktaydı. Karakoyunlular, Akkoyunlular, Kadı Burhaneddin devletleri ve Karamanoğulları, Dulkadiroğulları beyliikleri ile Erzincan Emîrliği gibi siyasi teşekküller Anadolu'da hüküm sürüyordu. Mısır ve Suriye'de Memlûkler bulunmaktaydı. Bu süreçte Karakoyunlular ile Celâyirliler Timur'a karşı mücadele ediyordu.

TARTIŞINIZ

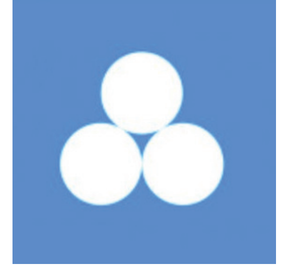
"Dünya, iki hükümdarın sahip olacağı kadar değerli ve büyük değildir. Nasıl gökyüzünde bir Allah var ise yeryüzünde de bir tek sultan olmalıdır." diyen Timur'un devlet felsefesi hakkında neler söylenebilir?

Timur Devleti

BİLGİ KUTUSU

Semerkant merkez olmak üzere Timur tarafından 1370'te kurulmuştur. Hâkimiyet alanı Orta Asya ve İran coğrafyasıdır. Timur, Azerbaycan'ı ele geçirip Irak'a kadar topraklarını genişletmiştir. Daha sonra Altın Orda Hanlığı'nı parçalamış; Anadolu, Suriye ve Bağdat'a kadar ilerleyip çok geniş bir alanda hâkimiyet kurmuştur. Altın Orda Hanlığı'nın parçalanması, Rusların Kafkaslar ve Kıpçak bozkırlarına doğru yayılmasına neden olmuştur. Timur, Memlûkler ve ardından Osmanlılar ile mücadeleye girmiş ve başarılı olmuştur. Anadolu'da Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki beylikleri tekrar canlandırıp onlara egemenliğini kabul ettirmiştir. 1405'te vefat eden Timur, geride çok geniş sınırları olan bir devlet bırakmıştır. Timur Devleti (Görsel 2.15), Timur'un vefatından sonra hanedan mensupları arasındaki kavgalar yüzünden kısa sürede parçalanmış ve bir asır sonra da yıkılmıştır (1507).

Aka, 2012, s.177.

Görsel 2.15: Timur Devleti bayrağı

Söz Düellosundan Meydan Muharebesine

Batı sınırını güvence altına alan Yıldırım Bayezid, Bizans'ı ortadan kaldırmak üzere İstanbul'a yönelmiştir. Timur ise 1393'te Bağdat'ı almış ve Celâyirlilere son vermiştir. Ayrıca İran, Kafkasya ve Azerbaycan'ı ele geçiren Timur, devletinin sınırlarını batı yönünde genişletmiştir. Timur, Celâyirli ve Karakoyunlu Devleti'nin topraklarını ele geçirince Celâyir hükümdarı Ahmet Celâyir ve Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Yıldırım Bayezid'e sığınmıştır. Ahmet Celayir ve Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmesini isteyen Timur, Yıldırım Bayezid'den olumsuz yanıt almıştır. Bununla beraber Timur, Yıldırım Bayezid'den Anadolu beylerinden alınan toprakların iade edilmesini, Bayezid'in şehzadelerinden birinin kendi yanına gönderilmesini, Timur'un Yıldırım Bayezid'e bağlılık alameti olarak göndereceği hilatın (kaftanın) Yıldırım Bayezid'in giymesini istemiştir. Yıldırım Bayezid, bu talepleri kabul etmeyince aradaki ipler kopmuş ve Timur, Anadolu'yu istila etmek için harekete geçmiştir. Bu durum karşısında Bizans İmparatoru'yla anlaşan Yıldırım Bayezid de İstanbul kuşatmasını kaldırarak Ankara'ya doğru hareket etmiştir.

Büyük bir meydan muharebesi şeklinde gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Timur ve Yıldırım Bayezid'in ordularının savaş düzeni şu şekildedir: Timur ordusunu eski Türk devlet ve askerî teşkilatlanmasında olduğu gibi merkez, sağ ve sol şeklinde teşkilatlandırmıştır. Timur, bu savaşta ordusunda filleri de kullanmıştır. Yıldırım Bayezid'in (Görsel 2.16) savaş organizasyonu ise ordunun merkezinde yeniçeri birlikleri, sağında ve solunda kapıkulu süvarileri, ordunun sağ ve sol kanadında tımarlı sipahiler şeklinde oluşturulmuştur.

Osmanlı ordusu atlı ve yayadan oluşmaktadır. Osmanlı Devleti açısından Ankara Savaşı'nın kaderine etki eden en önemli kuvvet, ihtiyaç zamanlarında toplanan yardımcı kuvvetlerdir. Çeşitli kaynaklarda sayıları farklı gösterilen bu yardımcı kuvvetlerin büyük bölümü Kara Tatarlardan oluşmaktadır. Osmanlı ordusunun üçte biri kadar olan Kara Tatarların savaş sırasında taraf değiştirerek Timur'a katılmaları savaşın dengesini Timur Devleti lehine değiştirmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ne destek veren Germiyanoğulları gibi bazı Anadolu beylikleri de taraf değiştirmiştir.

Görsel 2.16: Sultan I. Bayezid (1360-1403) temsilî

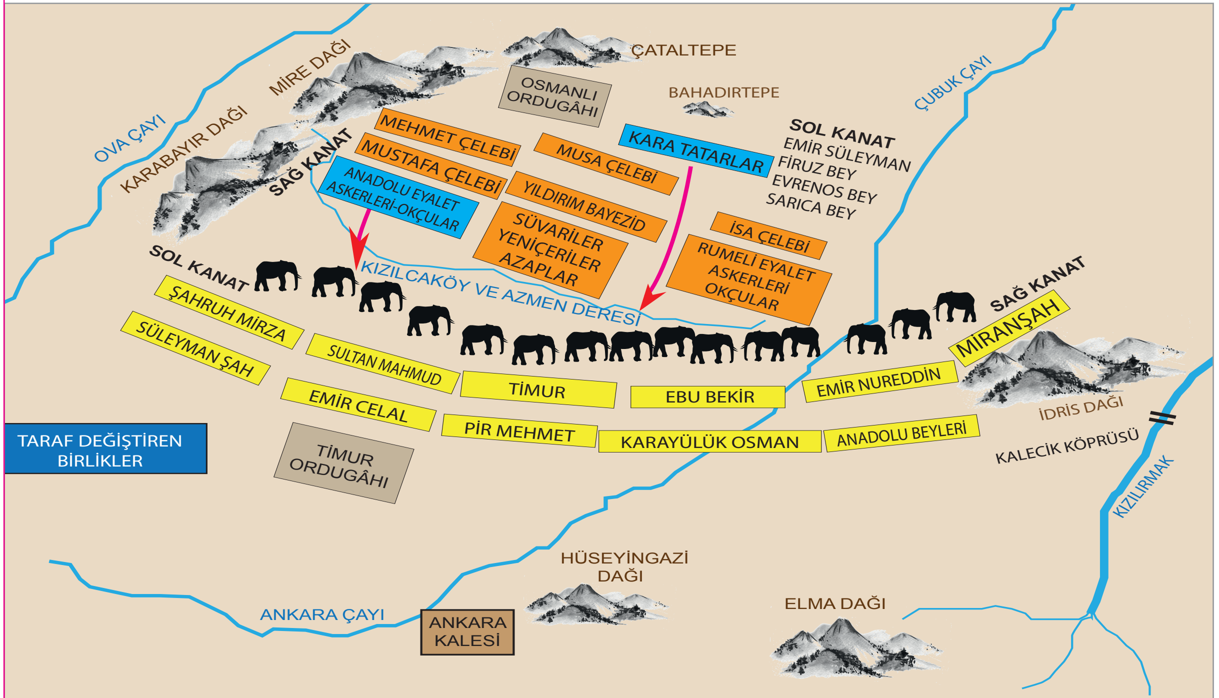
1402'de gerçekleşen Ankara Savaşı'nda (Görsel 2.17) Osmanlı Devleti yenilgiye uğramış, Yıldırım Bayezid Timur'a esir düşmüştür. Timur'un Fetihnamesi'nde "Çoktandır böyle bir savaş olmamıştı." şeklinde nitelendirdiği bu savaştan sonra dağılan Osmanlı kuvvetlerinin ardından bütün Anadolu Timur'a bağlı emîrler tarafından istila edilmiştir. Anadolu'da uzun mücadeleler sonunda kurulmuş olan Türk birliği bozulmuş ve Osmanlı Devleti on bir yıl süren Fetret Devri'ne girmiştir.

Osmanlı Devleti açısından savaşın kaybedilmesindeki sebepler şunlardır:

- Bazı Türk beylerinin Timur tarafına geçmesi
- Osmanlı kumandanlarının taktik hataları yapması
- Askerlerin motivasyonunun bozulması ve yorgun olması
- Ordunun yanlış yerde konumlandırılması ve su kaynaklarının kaybedilmesi

GÖRSEL ANALİZİ

Aşağıdaki görseli inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Görsel 2.17: Çubuk Ovası'nda orduların savaş düzeni (temsilî)

Ankara Savaşı'ndaki orduların düzenini gösteren görsel incelendiğinde I. Bayezid ile Timur'un askerî güçleri hakkında neler söylenebilir? Yazınız.

Timur'un Anadolu'da bulunduğu kısa sürede yaptığı tahribat, Anadolu'nun ve Osmanlı Devleti'nin geleceğini etkilemiştir. Devlet ve toplum hayatında, onarılması uzun yıllar alacak derin yaralar açmıştır. Osmanlı Devleti bir süre padişahsız kalmış, ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü parçalanmıştır. Bu dönemde Osmanlı coğrafyasında tam bir belirsizlik ve karışıklık hüküm sürmüştür.

Ankara Savaşı'ndan sonra Saruhanoğulları, Karamanoğulları, Aydınoğulları, Candaroğulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları, Tekeoğulları ve Germiyanoğulları beylikleri yeniden kurulmuştur.

Osmanlı Devleti, Anadolu'da Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Ankara, Eskişehir, Kocaeli, Bursa ve Balıkesir'de hâkimiyetini devam ettirmiştir. Beypazarı, Sivrihisar, Kayseri gibi Osmanlı Devleti'ne ait bazı şehir ve kasabalar Karamanoğullarının egemenliğine girmiştir. Timur bir süre daha Anadolu'da fetihlerde bulunmuş, bazı emîrlerini buralarda görevlendirmiştir.

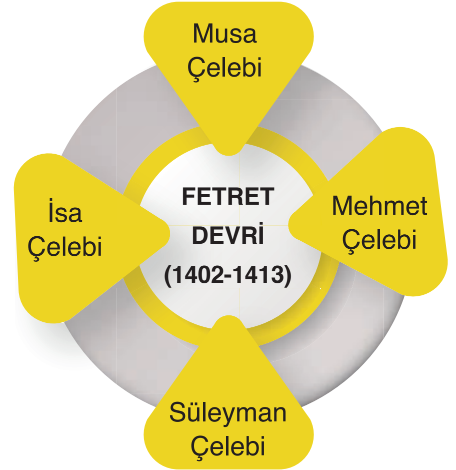
KONU ANALİZİ

Yıldırım Bayezid-Timur mücadelesinin Anadolu'ya yansımaları nelerdir? Yazınız.

Fetret Devri ve Saltanatın Bölünmesi (1402-1413)

Bayezid, vefat ettiğinde ardında altı erkek evlat bırakmıştır. Bu tarihte henüz on iki yaşında olan Şehzade Musa ve Mustafa, babalarıyla beraber Timur'a esir düşmüştür. Bursa Sarayında yaşayan Şehzade Kasım ise bu dönemdeki siyasi karışıklıklarda rol almamıştır. Osmanlı tahtına aday dört kardeş, Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan şartlar gereğince Timur'a tabiiyet bildirmişlerdir.

Süleyman, İsa, Musa ve Mehmet çelebiler, babalarının ölümünden sonra boşalan tahta sahip olmak için birbirleriyle mücadele etmişlerdir (Şema 2.1). Osmanlı şehzadeleri, iktidar kavgasını Bursa ve Edirne şehirleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. İsa Çelebi, Batı Anadolu beyleri ve Kastamonu Beyi İsfendiyar'ın desteğini almış olmasına rağmen Mehmet Çelebi'ye yenilerek Bursa'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Rumeli'de Musa Çelebi, ağabeyi Süleyman Çelebi'yi mağlup ederek Çelebi Mehmet'e karşı harekete geçmiştir. Kardeşi İsa Çelebi'yi ortadan kaldıran Mehmet Çelebi vassalların ve uç beylerinin yardımıyla Musa Çelebiyi mağlup ederek Fetret Devri'ne son vermiştir.

Şema 2.1: Taht mücadelesine katılan şehzadeler

DÜŞÜNCELERİNİZ

Fetret Devri'nin yaşanmasında Türk veraset anlayışının etkileri neler olabilir? Yazınız.

Osmanlı Siyasi Birliğinin Yeniden Sağlanması

Görsel 2.18: I. Mehmet (1383-1421) temsilî

Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Fetret Devri'ne son veren I. Mehmet (Görsel 2.18) bozulan siyasi birliği sağlamak ve kaybedilen toprakları geri almak istemiştir. Bu amaç doğrultusunda Anadolu'ya sefere çıkarak Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları beyliklerini yeniden Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Daha sonra batıya doğru yayılmış Karamanoğulları üzerine giderek Konya'yı almıştır. Konya, Karamanoğulları'nın isteği üzerine yeni bir anlaşma ile Karamanoğullarına iade edilmiştir. Beypazarı, Sivrihisar, Akşehir, Yalvaç, Beyşehir ve Seydişehir ise Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.

Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya çalışan Mehmet Çelebi, "düzmece" lakabıyla anılan Mustafa Çelebi'nin isyanını bastırmaya çalışmıştır. Mustafa Çelebi, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından esir edilmiştir. Timur'un ölmesiyle serbest kalıp Anadolu'ya dönen ve hükümdarlığın kendi hakkı olduğunu savunan Mustafa Çelebi taht mücadelesine başlamıştır.

Mehmet Çelebi'nin üzerine gönderdiği kuvvetler karşısında direnemeyen Mustafa Çelebi Bizans'a sığınmıştır. Mehmet Çelebi'nin 1421'de vefatı üzerine tahta oğlu II. Murat geçmiştir. II. Murat, taht üzerinde hak iddia edip Bizans'a daha önceden sığınan amcası Mustafa Çelebi'nin isyanını bastırmıştır. II. Murat, bazı Anadolu Türk beyliklerinin desteğini alarak tahta geçmek için isyan eden kardeşi Şehzade Mustafa'nın üzerine yürüyüp bu isyanı da bastırmıştır.

II. Murat, Anadolu'da bozulan Türk siyasi birliğini yeniden tesis etmek için Candaroğulları ve Karamanoğulları beyliklerini hâkimiyet altına almıştır. Aydınoğulları ve Menteşeoğulları beyliklerini topraklarına katmıştır. Germiyanoğlu Yakup Bey'in ölümü üzerine vasiyeti gereği beyliğin toprakları Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Böylece Ankara Savaşı'ndan sonra bozulmuş olan Anadolu siyasi birliği büyük oranda yeniden sağlanmıştır.

CEVAPLAYINIZ

Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya çalışan II. Murat, Yıldırım Bayezid'den farklı olarak hangi siyasi mücadelelerde bulunmuştur? Yazınız.

Siyasi Birliğin Sağlanmasında Türk Devlet Geleneğinin Etkileri

Türk toplumunun varlığını mutlaka bir devlet kurarak sürdürmüş olması devletin diğer toplumlara nazaran ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu gösterir. Orhun Yazıtlarına göre devlet, Kağan'a tanrının bir bağışıdır ve toplumsal varoluş devlete bağlıdır. Devletsiz bir toplum varlığını sürdüremez. Devlet varsa toplum vardır. Toplumun varoluşu devletin varlığına bağlıdır. Örneğin Bilge Kağan devletsiz kalınan bir dönemde, "Bey olmağa layık oğlun kul, hatun olmağa layık kızın cariye" olduğundan yakınmaktadır. Devletsizliği kölelik ve cariyelik ile eşdeğer görmekte, toplumun haysiyetten yoksun bu durumdan kurtulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

İlk Türk devletlerinin kuruluşundan itibaren toplumsal tasavvura yerleşen bir ilke olarak devlet, tüm ihtiyaçların üstünde bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Devletin varlığını devam ettirmesi törelere bağlılıkla ilgilidir. Türk milleti, devletini töresine göre kurup devam ettirmiştir. Gerek İslam öncesi gerekse İslami dönemde olsun kurulan her Türk devleti birbirinin devamı niteliğindedir. Çünkü, devletlerin adı veya coğrafyası farklı da olsa Türk devlet anlayışı umumi hatlarıyla hep aynı kalmıştır.

Osmanlı'da devlet, her şeyin önündedir. Türk varlığının devamı için devletin gerekliliği şarttır. Osmanlı saltanat usulü, devlet geleneğine göre hakimiyetin bölünmezliği ilkesine dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bütün teşkilat, padişahın mutlak ve ortak olunamaz egemenliğini gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Osmanlılarda ilk dönemlerden başlayarak teşkilatlanma ve kurumsallaşma gerçekleşmiştir. Bu kurumsallaşma ve teşkilatlanma, devletin zorlukları aşmada ve merkezi sistemini güçlendirmede etkili olmuştur. Anakara Savaşı ile bozulan siyasi birliğin yeniden sağlanmasında yerleşmiş Türk devlet geleneği ve devlet kurumlarının büyük katkısı olmuştur Çelebi Mehmet bu gelenek doğrultusunda kardeşleriyle mücadele edip Osmanlı siyasi birliğini yeniden sağlayarak bir anlamda devletin ikinci kurucusu olmuştur. Çelebi Mehmet Osmanlı Devleti'nin bozulan birliğini yeniden sağlamak gibi zor bir görevi üstlenirken sancağı Amasya'nın fikrî ve kültürel birikiminden ve bölge halkının taşıdığı gaza ruhundan gelen dinamizminden yeterince yararlanmıştır.

KONU ANALİZİ

"Türkler tarih boyunca devlete ve siyasî teşkilatlanmaya büyük önem vermişlerdir." diyen bir kişi bu kanıyı nasıl ve hangi dayanaklarla açıklayabilir? Yazınız

Şeyh Bedrettin İsyanı

Edirne yakınlarında bugün Yunanistan topraklarında bulunan Simavna kasabasında doğan Şeyh Bedreddin, "Câmiu'l-Fusûleyn" isimli eserinin mukaddimesinde kendi ismini Mahmud b. İsrâil olarak zikretmektedir. Babasının mesleği dolayısıyla "Simavna Kadısı Oğlu" diye tanınmıştır. Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesi üzerine ailesi buraya yerleşmiştir.

Fetret Dönemi'nin baş aktörlerinden Musâ Çelebi, Şeyh Bedreddin'i kazaskerlik görevine getirmiştir. I. Mehmet, kardeşi Musa Çelebi'yi saf dışı bırakınca Fetret Devri'nde Musa Çelebi'yi destekleyen Şeyh Bedrettin'i İznik'e sürmüş ve yandaşlarının tımarlarını ellerinden almıştır. Şeyh Bedrettin, 1416'da Dobruca'da I. Mehmet'e isyan etmiştir.

Şeyh Bedrettin'in yönlendirmesiyle isyan edenlerin çoğu, Bâbailer İsyanı'nda olduğu gibi Yörüklerdir. Türkmenlerin dışında Osmanlı merkez yönetimiyle arası açık olan uç beyleri, tımarları alınmış sipahiler, görev alamamış bazı medrese öğrencileri, yoksul halk kesimi, Hristiyan papaz ve köylüler de Şeyh Bedrettin İsyanı'na katılmıştır. Bu ayaklanma, devletin temsil ettiği medrese anlayışına karşı ayrılıkçı ve tasavvuf eksenli bir ayaklanmadır.

Şeyh Bedrettin'in müritlerinden Börklüce Mustafa İzmir'de, Torlak Kemal ise Manisa'da isyan başlatmıştır. I. Mehmet, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in ülkede çıkardıkları bozgunculuk hareketine karşı Bayezid Paşa'yı görevlendirmiştir. Bayezid Paşa, Börklüce Mustafa'nın başlattığı isyanı bastırarak kendisini yandaşlarıyla birlikte bertaraf etmiştir. Manisa'da isyan eden Torlak Kemal'in de isyanı bastırılarak yakalanmış ve idam edilmiştir.

Bayezid Paşa, şeyhin adamlarını dağıtmaya ve kendisini ele geçirmeye muvaffak oldu. Serez'de I. Mehmet'in huzuruna çıkarılan Şeyh Bedreddin'in bir din âlimi olduğu ve hareketinin de dinî bir nitelik taşıdığı dikkate alınarak hakkında hüküm vermek üzere ilim adamlarından bir heyet kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulan heyet, malı ve ailesi korunmak şartıyla şeyhin idamına karar vermiştir.

Bâbailer ve Şeyh Bedrettin isyanları birlikte değerlendirildiğinde her ikisinin de merkezî otoritenin zayıfladığı siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıların yoğunlaştığı dönemlerde ortaya çıktıkları görülür. Dinî söylemler ön planda tutularak siyasi hedeflere ulaşmanın hesapları yapılmıştır.

KONU ANALİZİ

Şeyh Bedrettin İsyanı'nı değerlendirerek devletin siyasi yapısına zarar veren dinî ve etnik ayaklanmaların çıkmaması için hangi tedbirlerin alınması gerektiği ile ilgili düşüncelerinizi yazınız.

Türkçenin Resmî Dil ve Bilim Dili Hâline Getirilmesi

Türkçeyi devletin resmî dili yapan şartlar, Osmanlı Devleti'nin doğduğu yıllarda oluşmuş bulunuyordu. Türkçe, Osmanlı Devleti'nin uygulamadaki resmî diliydi. Sarayın yazışmalarında özel durumlar dışında kullandığı dil hep Türkçe olmuş ve resmî belgeler bu dille üretilmiştir. Saray çevresinin konuşma dili de her zaman Türkçe olmuştur. Devletin çok farklı unsurlarının bir arada yaşadığı yörelerde ve kamusal alan olarak tanımlayabileceğimiz devlet müdahalesi dışındaki her alanda iletişimin ortak dili Türkçe idi.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti süresince Türkçe, tarihindeki en yaygın seviyesine ulaşmıştır. XIV. yüzyılda Kütahya, Bursa ve Edirne gibi şehirlerde Türkçe eserler kaleme alınmıştır. XV. yüzyılla birlikte başta İstanbul ve Edirne olmak üzere Balkanlarda ve Anadolu'nun farklı şehirlerinde de Türkçe eserler verilmiştir. Bu durum Türkçenin edebî bir dil olarak da ön plana çıktığını gösterir.

Bilimsel ve edebî eserlerde Arapça ve Farsçanın hâkimiyeti zamanla azalmıştır. Bu dönemde Türkçe, bir bilim dili hâline gelmiştir. Astronomi alanında Osmanlı Dönemi'nde yazılmış eserlere bakıldığında bu eserlerin çoğunluğunun Türkçe yazıldığı görülmektedir. Bu durum, Türkçenin bir bilim dili hâline geldiğini gösterir. Matematik alanında yazılan eserlerde de zamanla Türkçenin yaygın olarak kullanıldığı ve buna bağlı olarak bu alanda bilimsel gelişmelerin yaşandığı görülür. Yine bu dönemde yazılan coğrafya eserlerinin çoğunluğu Türkçe ile kaleme alınmıştır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. Kayı sözcüğü ……………. , ……………... anlamlarına gelmektedir.
2. Kayılara kışlak olarak ……………. yaylak olarak ……………, ... verilmiştir.
3. Osmanlılar, fethedilen yerlerde Hristiyan halka ………. statüsü vermişlerdir.
4. Osmanlıların Balkanlara yerleşmesini ……............… ve ……..........…… politikaları kolaylaştırmıştır.
5. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde …………ve …………. Balkan fütuhatının ilk harekât üsleridir.
6. 1402 ………..… Savaşı'nda Osmanlı Devleti Timurlular tarafından yenilgiye uğratılmıştır.
7. Yıldırım Bayezid'in oğullarından Musa Çelebi tarafından kazaskerlik makamına getirilen …………………………… daha sonra Osmanlılardaki ilk dinî nitelikli ayaklanmayı gerçekleştirmiştir.

8-12. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Osmanlı Devleti'nin kısa sürede gelişmesine ortam hazırlayan koşullar nelerdir?

9. Türk boyları, 1243 Kösedağ Savaşı'ndan sonra neden Batı Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır?

10. Balkanlarda Osmanlıların kurdukları yerleşim birimlerinin isimleri arasında ahi, baba, abdal, fakih gibi tarikat unvanlarına rastlanılmasının gerekçeleri nelerdir?

11. Ankara Savaşı'nın kaybedilmesinin sebepleri nelerdir?

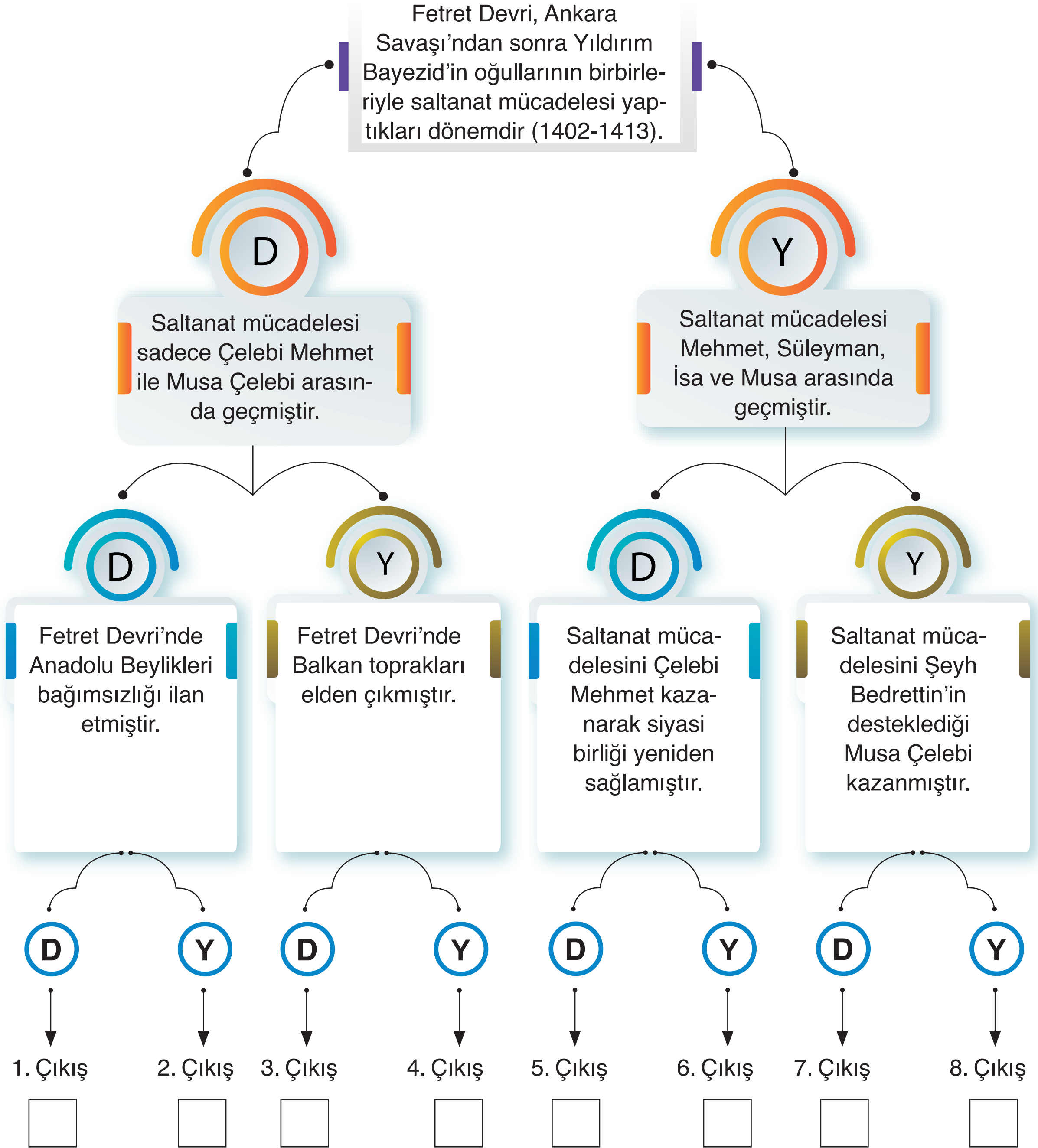
12. Osmanlılarda Türkçe'nin resmî bir dil olarak kullanılması hakkında kısaca bilgi veriniz.

13-17. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	I. Mehmet		Zimmi		Kayı		Kınık		Yenişehir
	Bursa		Koyunhisar Muharebesi		Orhan Bey				

13. Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un kızı Theodora ile evlenerek ilk kez üst seviyede bir siyasi evlilik yapan Osmanlı padişahıdır.
14. Osmanlı hanedanının mensup olduğu boydur.
15. Osman Bey tarafından 1301 yılında alınan bu şehir, Osmanlı yönetim merkezlerinden biridir.
16. Osman Gazi'ye bir hanedan kurucusu özelliği kazandıran muharebedir..
17. Kardeşleriyle giriştiği mücadeleyi kazanarak Osmanlıların siyasi birliğini yeniden sağlayan hükümdardır.

18. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

19-22. soruları metne göre cevaplayınız.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki İskân ve Din Politikası

Osmanlı Devleti'nin Rumeli fetihlerinde takip ettiği stratejilerden biri de yeni hâkimiyet altına alınan topraklara Anadolu'daki Müslüman Türk nüfusunun göç ettirilmesidir. Osmanlılar hem Rumeli'deki gayrimüslimlerin hem de Anadolu'daki Müslüman Türk beyliklerinin topraklarını hâkimiyet altına almaya dayalı iki taraflı bir genişleme siyaseti takip etmişlerdir. Böylece Osmanlı hâkimiyeti altına giren Müslüman Türk beyliklerindeki nüfus, Rumeli'de fethedilen gayrimüslimlerin yaşadığı coğrafyaya göç ettirilmiştir (Harita 2.5). Konargöçer Türkmen aşiretlerinin hâkimiyetine giren yerlerde yerleşik hayata geçirilmesiyle birlikte hayvancılığın yanı sıra tarımsal faaliyetler de gelişme göstermiştir. Bu politikalar, yeni coğrafyanın Osmanlı toprakları hâline dönüştürülmesini sağlamıştır.

Fetihlerde takip edilen en önemli stratejilerden biri de Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de izlediği din politikasıdır. Bu din politikasının temeli İslamiyet'i Rumeli'de yaymak ve İslamiyet'in kılıçdarlığını yapmaktır. Ele geçirilen gayrimüslim coğrafyada Türk İslam kültürünün yerleştirilmesi ve muhafazası için büyük çaba sarf edilirdi. Bu anlayış, konargöçer Türk geleneğini üzerinde taşıyan Osmanlı-Kayı aşiretinin inançlarla ilişkisini belirleyen örfi ve şeri kurallar manzumesi idi. Hem İslami gelenekten hem de eski Türk geleneğinden beslenen Osmanlılar, Rumeli'ye göç ettirilen Müslüman Türk nüfusunu diğer dinî inançlara karşı korumayı amaçlıyorlardı. Bunun için "Kolonizatör Türk Dervişleri" olarak adlandırılan ve Osmanlı merkezi tarafından görevlendirilen zümrenin temel amacı sadece İslam'ı yaymak değil Müslüman Türk nüfusunu din ve gelenek açısından diğer dinî inanç ve gayrimüslim yaşam biçimine karşı korumaktı.

19. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de uyguladığı stratejilerin amaçları nelerdir?

20. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki iskân siyaseti ve din politikasının sonuçları nelerdir?

21. Metinden yararlanarak Fetret Devri'nde Balkanlarda siyasi birliğin bozulmamasının sebebi ne olabilir? Değerlendiriniz.

22. Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimâlet politikalarını nerelerde uyguladığını açıklayınız?

23-28. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

23. Yıldırım Bayezid, 1396 yılında Niğbolu'da Haçlıları bozguna uğrattı. Memlûklere ait Fırat kıyılarındaki kentleri ele geçirdi. Daha sonra da Orta Asya ve İran'ın yeni hükümdarı Timur'la mücadele etti.

Bu açıklamaya göre

I. Osmanlı Devleti'nde Batı'ya karşı düzenlenen en büyük seferler, Yıldırım Bayezid Dönemi'nde gerçekleşmiştir.
II. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki toprakları, başka bir Müslüman devletin tehdidi altına girmiştir.
III. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin sınırları genişlemiştir.

yargılardan hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I, II ve III

24. Osmanlı Devleti iskân siyasetiyle konargöçer Türkmenleri yerleşik hayata geçirmiştir.

Osmanlı Devleti iskân politikasıyla

I. köyden kente göçü önlemek
II. düzenli olarak vergi toplamak
III. boş olan tarım alanlarını değerlendirmek

amaçlarından hangilerini gerçekleştirmek istemiştir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) I ve III
E) II ve III

25. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde Anadolu ve çevresinde siyasi olarak varlığını sürdüren devletlerden biri değildir?

A) Abbasi Devleti
B) İlhanlı Devleti
C) Memlûk Devleti
D) Altın Orda Devleti
E) Bizans İmparatorluğu

26. Osmanlı Devleti yeni fethettiği yerlerde yönetici olarak hanedan üyelerini değil padişaha bağlı kişileri görevlendirmiştir.

Buna göre Osmanlı Devleti

I. adaleti tesis etmek
II. askerî yapıyı güçlendirmek
III. merkezî otoriteyi güçlendirmek
IV. halkın yönetime katılmasını sağlamak

amaçlarından hangilerine ulaşmak istemiştir?

A) Yalnız I B) Yalnız III C) I, II, III D) III ve IV E) II, III ve IV

27. Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu'daki gelişmeler ve Batı Anadolu'daki Bizans toprakları üzerinde Türk beyliklerinin kuruluş süreci çerçevesinde incelemek gerekir. Bu süreçte Anadolu'da yaşanan demografik değişimler, Türkmenlerin Anadolu'ya sürekli göçleri, Moğolların Anadolu'yu istilası ve Anadolu'nun dünya ticaret yolları üzerinde olması Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

Parçaya göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Anadolu'da etnik değişimler yaşanmıştır.
B) Osmanlı Beyliği Batı Anadolu'da kurulan bir Türk beyliğidir.
C) Anadolu uluslararası ticaret için elverişli bir konuma sahiptir.
D) XIII. yüzyılda Anadolu'da sadece Bizans İmparatorluğu vardır.
E) Moğolların Anadolu'yu istila etmesi Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu hızlandırmıştır.

28.

I. Palekanon Muharebesi (1329)
II. İzmit'in Fethi (1337)
III. Çimpe Kalesi'nin alınması (1353)
IV. Çirmen Muharebesi (1371)
V. Niğbolu Muharebesi (1396)

numaralandırılmış gelişmelerden hangileri Anadolu'da gerçekleşmiştir?

A) Yalnız I
B) I ve II
C) I, II ve IV
D) II, III ve V
E) II, IV ve V

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

3. ÜNİTE

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

ÜNİTE KONULARI

3.1. BEYLİK DÖNEMİ'NDE OSMANLI ASKERÎ YAPISI
3.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TIMAR SİSTEMİ
3.3. DEVŞİRME SİSTEMİ VE YENİÇERİ OCAĞI

ANAHTAR KAVRAMLAR

Alplık, gazilik, mirî, yaya, müsellem, devşirme, yeniçeri, Pencik, tımar, reaya, lonca

ÜNİTEYE BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda alplar, gaziler, Ahiler ve aşiret kuvvetleri etkili olmuştur. Devletin sınırlarının genişlemesi ve bu sınırların korunması gerekliliği, yeni sefer, fetihler ve düzenli birliklerin oluşturulması zaruretini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı yaya ve müsellem adında ilk düzenli ordu kurulmuştur. Zamanla asker ihtiyacının artması üzerine devlet, Pencik Kanunu ve devşirme sistemi uygulamalarıyla asker ihtiyacını karşılama yoluna gitmiştir. Merkez ordusunun önemli bir kısmını teşkil eden yeniçeri ordusu bu uygulamalarla oluşturulmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nde uygulanmakta olan ikta sistemi, Osmanlı Devleti'nde tımar adıyla varlığını devam ettirmiştir. Tımar sistemi, devleti ayakta tutan en önemli askerî ve ekonomik uygulamalardan biri olmuştur. Ahiler, üretime ve ekonomik kalkınmaya destek olmanın yanı sıra toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması, toplumsal dayanışma alanlarında da önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Alplık ve gazilik kavramları hakkında neler biliyorsunuz?
2. Aynı işi yapan zanaat erbabının teşkilatlanması üreticiye ve tüketiciye ne gibi faydalar sağlayabilir?
3. Osmanlı Devleti, kendinden önceki Türk İslam devletlerindeki askerî teşkilatların hangi yönlerinden etkilenmiş olabilir?
4. Devletlerin varlıklarını devam ettirmelerinde ordular nasıl bir öneme sahiptir?
5. Devletleri toprak sisteminde düzenlemeler yapmaya sevk eden gerekçeler neler olabilir?

Ünite Kapak Görseli: İstanbul kuşatması, Panorama 1453 Tarih Müzesi

3.1. BEYLİK DÖNEMİ'NDE OSMANLI ASKERÎ YAPISI

milis: Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücü.

Devletlerin varlıklarını devam ettirmelerinin ve hâkim oldukları bölgelerde uzun süre hüküm sürmelerinin en önemli şartı güçlü bir orduya sahip olmalarıdır. Devletten düzenli olarak maaş alan askerlerden oluşan ordunun manevra ve muharebe kabiliyeti, milis kuvvetlere göre daha yüksektir. Osmanlı askerî gücü, milis kuvvetlerden düzenli orduya doğru bir gelişim göstermiştir. Başlangıçta seferler ve ilk fetihler, Osmanlı Beyliği'ne bağlı aşiret kuvvetleri ile yapılırdı. Ayrıca kaynaklarda Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin silah arkadaşları olarak geçen Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi, Samsa Çavuş, Turgut Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi şahsiyetlerin kendilerine bağlı küçük kuvvetleri vardır. Bu alplar, uç liderleri gibi bağımsız hareket etmişlerdir. Siyasi olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin bir şekilde yer alan alplar ve gaziler, dava arkadaşları olarak Osman Bey'in yanında yer almışlardır (Görsel 3.1).

Görsel 3.1: Osman Bey ve Alplar (temsilî)

Âşıkpaşazade, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan dört ayrı zümreden bahsetmiştir. Bunlar; Gaziyân-i Rûm, Ahiyân-i Rûm, Bâciyân-i Rûm (kadınlar teşkilatı) ve Abdalân-ı Rûm'dur (dervişler). Bu zümreler kuvvetleriyle seferlere destek olmuşlardır.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Osmanlı Devleti, kuruluş sürecinde farklı muharip unsurlara neden ihtiyaç duymuştur? Yazınız.

Alplar ve Gaziler

alp: Yiğit, kahraman.

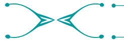
Alp, Türkçede cesur, kahraman, yiğit, zorlu anlamlarında kullanılan bir kelimedir. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te Kaşgarlı Mahmut, alpı "düşman karşısında belli olan yiğit" olarak tanımlamıştır. Türklerin cesur ve kahramanlık yapmaya meyilli karakterini simgeleyen kelime ise alplık ve alperenlik olarak Türk diline yerleşmiştir.

Alplık, ilk Türk devletlerinden başlayarak geç dönem Türk devletlerine kadar varlığını korumuştur. Alplık müessesesinin nasıl meydana geldiği veya kim tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Alp olmanın kesin kuralları ve ayrıcalıkları yoktur. Kahramanlık yapanlar, itibarlı olanlar alp unvanına kavuşmuşlardır.

Görsel 3.2: Alp Er Tunga (temsilî)

Tarihte alp unvanı ile bilinen ilk hükümdar Saka Türklerinin hükümdarı Alp Er Tunga'dır (Görsel 3.2). Hunlar, Kök Türkler ve Uygurlar da alp unvanını kullanmışlardır. Selçuklu hükümdarlarından Alp Arslan da isminin önünde alp unvanını kullanmıştır çünkü Alp Arslan da bir alp ve bir kahramandır.

Türklerdeki "alplık" anlayışı, Türklerin varlıklarını devam ettirebilmesi ve millî birliklerini koruyabilmesi ihtiyacından doğmuştur. Türkler, zamanla alplık karakterini kültürel bir müesseseye dönüştürerek alplığın yayılmasına öncülük etmiştir. Yiğitliğin, cesaretin ve kahramanlığın karşılığı olan alp terimini, hükümdarlar ve milletin içinden gelen yiğit savaşçılar unvan olarak kullanmışlardır. Alplar, Türk devletlerinin kuruluşunda ve yükselişinde muazzam bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

Türk devletlerinin kuruluşunda etkili olan alplar, İslami dönem Türk devletlerinde alp gaziler olmuştur. Siyasi olarak alp teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da etkili olmuştur.

Bilâd-ı Rum: Anadolu.

fütüvvet: Gençlik, cömertlik, el açıklığı; dostlarının kusurlarına karşı af ile muamele etme.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Dünyada Eşi Bulunmayan Bir Cemiyet: Ahilik

Yolculuğumun bu bölümünde Ahiler denilen bir toplulukla tanıştım. Bilâd-ı Rum'a yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her vilayette, her şehirde ve her köyde bulunan Ahiler, bekâr ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir cemiyettir. Bunlar birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içindedir. Her birinin halk içinde muteber birer mesleği vardır.

Memleketlerine gelen yabancılara yakın bir ilgi gösterir, onların yiyecek ve içeceklerini temin eder, konukların ihtiyaçlarını karşılamak için ellerinden geleni yaparlardı. Öte yandan yaşadıkları yerlerdeki zorbaları da yola getirirlerdi. Ahilerin bir araya gelerek oluşturduğu bu cemiyete "fütüvvet" adı verilirdi. Reis seçilen kimse bir zaviye yaptırarak içini gerekli eşyalarla donatırdı.

Ahiler, günlük kazançlarından zaviyeye bağış yaparlardı, bu bağışlar ile zaviyenin ihtiyaçları karşılanırdı. Yörelerine bir misafir gelirse onu zaviyelerinde ağırlar ve ortak sermayeleriyle aldıkları yiyecek ve içeceklerle ona güzel bir ziyafet çekerlerdi (Görsel 3.3). O kimse yöreden gidinceye kadar da onların misafiri olurdu. Ahiler, yörelerine yabancı bir misafir gelmediği zamanlarda da birbirlerinden kopmazlar yine zaviyelerinde toplanıp yemek yerlerdi.

Ben İbn-i Battûta, dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı işler yapan kimseler görmedim. Ahiler, memleketlerine gelen ve giden yolculara yakın ilgi göstermek, şefkat ve iltifatta bulunmak bakımından eşsiz bir teşkilattır.

İbn-i Battûta, 2004, s.204.

Görsel 3.3: Ahiler, *Nusretnâme, TSMK, Hazine, nr. 1365, vr. 34b*

Ahilik teşkilatının misyonunu günümüzde üstlenen kurum ve kuruluşlara örnek vererek bunların toplumsal hayata katkıları hakkında bir metin hazırlayınız.

TARTIŞINIZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahilik teşkilatı nasıl bir öneme sahiptir?

Selçuklular zamanında gelişen Ahilik, Anadolu'nun fethedildiği ilk zamanlarda Rum gazileri, alplar, alperenler gibi örgütlü sosyal kurullar hâlindedir. Askerî ve siyasi kuvvet olarak güvenliği sağlayan Ahilik teşkilatına katılan gençlere atıcılık, binicilik, kılıç kullanma gibi temel askerî eğitimler verilirdi. Bu nedenle Ahiliğin toplumsal düzenin sağlanmasında ve ülkenin müdafaasında alp teşkilatı ile güçlü bir bağı vardır. Bu nedenle Ahiler, alplık ile erenliği bütünleştiren bir hayat tarzını benimsemiştir.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak istenilen çalışmayı yapınız.

Gaza

Eski sözlüklerde "düşmanla savaşma" anlamına gelen bir kelimedir (Görsel 3.4). Osmanlılarda "din için yapılan savaşı" ifade eden ve bir fetih ideolojisi hâline gelen kavramdır. Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıktığı XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başlarında Anadolu uç boylarında yaşanan çatışmalarda Türkmen beylikleri ve derviş toplulukları arasında çok defa hem bir motivasyon hem de bir meşruiyet unsuru olarak kullanılmıştır.

Görsel 3.4: Gaza harekâtından bir görüntü (temsilî)

İslamiyet'i yaymak, Müslümanların yönetimindeki toprakları yahut nüfuz alanını genişletmek için akınlara katılmak ve cenk etmek anlamlarını zamanla kazanmıştır. Orta Çağ Müslüman toplulukları arasında kullanımı çok daha eskilere giden bu kavramın Anadolu'da nasıl yayıldığı ve Türk dilinde kahramanlık ifade eden alplık ile anlamının örtüşmeye ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun batı ve kuzeybatısında kullanılmakta olduğu tespit edilmektedir.

Kafadar, 1996, ss.427-428.

Osmanlı Devleti'ndeki askerî düşünce tarzı hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Gazi, vatanını ve milletini koruma amacıyla savaşan Müslüman savaşçıdır. Gazinin İslam dini, Müslümanlar ve mazlumlar için savaştığı unutulmamalıdır. Gazide kibir ve riya olmamalıdır. Gazi, gazaya sırf ganimet için gitmemelidir. Gazinin niyeti samimi olmalıdır. Bunlar, gazanın dinî ve ideolojik niteliğinin de temel koşullarıdır. Anadolu'da gaza anlayışı Moğol İstilası ve Haçlı Seferleri ile ön plana çıkmıştır.

Savaşta öldürülen Müslüman askerler ise şehit kabul edilmiştir. İslam inancına göre şehit olmak ahirette peygamberlikten sonra gelen en üst makamlardan biri olarak görülmüştür.

CEVAPLAYINIZ

Alplar ve gazilerin Osmanlı'nın devletleşme sürecine etkileri neler olabilir?

Osmanlı'nın İlk Düzenli Askerî Teşkilatı: Yaya ve Müsellemler

Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatı, Türkiye Selçuklu Devleti, İlhanlılar ve Memlûklerin askerî teşkilatlarına benzer özellikler göstermektedir. Genel manasıyla merkeze bağlı her bey kendisine tabi aşiret kuvvetleriyle savaşa katılmıştır. Osman Gazi Dönemi'nde teşkilatlı askerî kuvvetler mevcut değildir. Kuruluş Dönemi'nde ilk fetihler, yiğit gençler ve beyliğe bağlı aşiret kuvvetleri tarafından yapılmıştır. Osman Bey'in ve onun silah arkadaşlarının emri üzerine toplanıp muharebe eden, eli silah tutan kimselerden meydana gelen aşiret kuvvetlerinin hemen hepsi de atlıdır. Bu birlikler, atlı olmaları sebebiyle kale muhasaralarında fazla etkili olamamış ve fetihlerde gecikmeler yaşanmıştır. Acil durumlara müdahale edecek hazır bir askerî kuvvet de yoktur.

Osmanlı Beyliği gittikçe genişlemeye başlamış, büyük kent ve kaleleri ele geçirmiştir. Bu yüzden devamlı savaşa hazır yaya ve atlı bir kuvvetin oluşturulmasını zorunlu hâle getirmiştir. Orhan Gazi, beyliğin idaresini eline aldığı zaman bu eksikliği kavramış, teşkilatlı askerî birliklere ihtiyaç duymuştur. Orhan Gazi ve arkadaşlarının istişaresi neticesinde düzenli bir ordunun kurulmasına karar verilmiştir.

Görsel 3.5: Osmanlı yaya askeri (temsilî)

İlk teşkilatlı askerî yapı fikrini ortaya atanlar, Çandarlı Kara Halil ile Alaattin Paşa'dır. Güçlü Türk gençlerinden “Yaya ve Müsellem” adıyla askerî birlikler kurulmuştur (Görsel 3.5). Bu askerlere savaş zamanında gündelik yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır. Savaş olmadığı zamanlarda ise ziraat yapmak üzere kendilerine toprak tahsis edilmiş ve vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bu askerî birlikler, Osmanlı Devleti'nin ilk daimî ve esaslı askerî teşkilatını meydana getirmiştir.

Orhan Gazi Dönemi'nde kurulan Yaya ve Müsellem Teşkilatı, Yeniçeri Ocağının gelişmesinden sonra önemini kaybetmiş ve geri hizmete alınmıştır. Bu sınıf köprü, yol, kale yapımı, hendek kazımı gibi işlerde kullanılmıştır.

ARAŞTIRINIZ

Yaşadığınız yörede şehitliği ziyaret ederek bu ziyaret sırasında gördükleriniz ve hissettiklerinizle ilgili bir kompozisyon yazınız. Sınıfınızda paylaşınız.

3.2. OSMANLI DEVLETİ’NDE TIMAR SİSTEMİ

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

Tımar Sistemi

Farsça kökenli bir terim olan tımar, “sadakat” ve “bakım” anlamlarına gelmektedir. Osmanlı idari, askerî, iktisadi ve sosyal hayatının temel taşlarından biri olan tımar sistemi, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında belli bir bölgenin vergi toplama yetkisinin verilmesidir. Sistem, askerî ihtiyaçların yanı sıra eyalet idaresi; devletin ekonomik, sosyal ve zirai politikalarını da büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Osmanlı Devleti’nde “dirlik” olarak da ifade edilen bu uygulama ile kâtipler, dinî görevliler, kadılar gibi sivil görevlilere maaşları karşılığında gelir tahsisleri yapılmasına rağmen asıl amaç seferler için cebelü adı verilen atlı asker beslemektir.

BİLGİ KUTUSU

mirî arazi: Devlet hazinesine ait olan topraklar.

Osmanlı Devleti’nde Arazi Taksimatı

Osmanlı kanunnamelerinde toprak beş kısım olarak ele alınmıştır. Bunlar; mülk arazi, mirî arazi, vakıf arazi, metruk (terk edilmiş) arazi ve mevat (hiçbir işe yaramayan) arazi. Bunlardan mirî arazinin mülkiyeti devlete ait olup en önemli bölümü savaşlarda yararlılığı görülen kişilere verilen zeamet ve tımarlardır. Dirlik de denilen ve Osmanlı arazi teşkilatında genel olarak tımar olarak bilinen bu topraklar gelirlerine göre üçe ayrılmıştır:

Has: Yıllık geliri yüz bin akçe ve üzeri olan topraklardır.

Zeamet: Yıllık geliri yirmi bin akçeden yüz bin akçeye kadar olan topraklardır.

Tımar: Yıllık geliri üç bin akçeden yirmi bin akçeye kadar olan topraklardır.

Halaçoğlu, 1995, ss.88-100.

Görsel 3.6: Tımarlı sipahi (temsilî)

Osmanlı askerî teşkilâtında yer alan ve kendilerine toprak tahsis edilen askerî sınıfa sipahi adı verilmekteydi. Sipahiye verilen tımar hem toprağı hem de üzerindeki köylüleri kapsardı. Bu bakımdan devlet, tımarlı sipahiye (Görsel 3.6) başka yetkiler vererek onu taşradaki düzenden de sorumlu tutmuştu. Sahib-i arz veya sahib-i raiyyet olarak da adlandırılan tımarlı sipahiler, kendilerine tahsis edilen toprağın mülkiyetine sahip olmadıkları gibi tımarı dâhilindeki köylülerin efendisi de değillerdi. Diğer yandan sipahi, kanunsuzluk eden birini tutuklama yetkisine sahipti. Sipahi, tımarının olduğu beldede ikâmet ederdi. Sefer zamanında ise orduya katılarak askerî görevlerini yerine getirirdi. Sipahi, kanunnamelerle belirlenen vergilerin haricinde herhangi bir vergi alamazdı. Kurallara aykırı davranan sipahi tımarını kaybederdi.

Tımar sisteminde tarım arazisi devlete aittir. Toprağı işleyen köylüler babadan oğula geçen kiracı konumundadır. Kira bedellerini ödeyen kişiler toprak üzerinde tasarruf hakkı kazanmışlardır. Köylünün toprak üzerindeki hakları sadece babadan oğula geçer; köylü toprağı satamaz, hediye olarak bağışlayamaz veya izinsiz olarak başkasına aktaramazdı.

Tımarlı sipahinin toprak üzerinde bazı hakları vardı. Tımarlı sipahi, devletin toprak yasalarını uygular, boş toprakları "tapu resmi" denilen sözleşmeyle peşin para veya kira karşılığında talep eden köylünün tasarrufuna verirdi. Köylü ise toprağı sürekli işlemeyi ve zorunlu vergileri ödemeyi üstlenirdi. Ekinlik, bostan veya çayır olarak aldığı toprağın kullanımını değiştiremezdi. Köylü toprağı üç yıl boyunca bir neden olmaksızın boş bırakırsa sipahi toprağı başkasına verebilirdi.

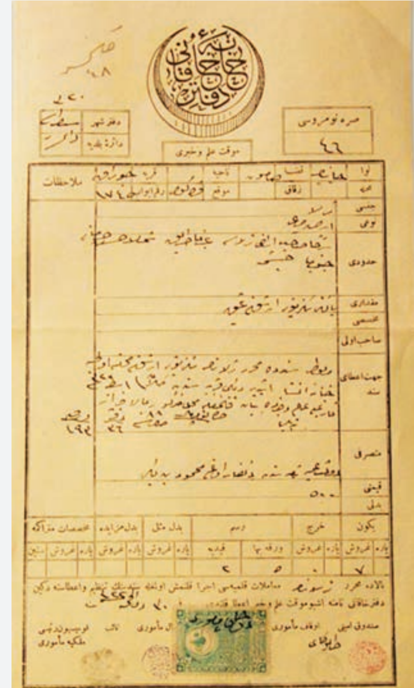
METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak istenilen çalışmayı yapınız.

Tapu Resmi

Mülkiyeti devlete ait olan araziden çiftlik tasarruf eden reaya, bir defaya mahsus olmak üzere bir vergi öderdi. "Tapu resmi" olarak adlandırılan bu vergi çoğu kez arazinin bir yıllık mahsulatının kıymeti olarak takdir edilmiştir. Tapu resmi ödeyen reaya, ölünceye kadar çiftliğini tasarruf eder ve oğluna da bırakabilirdi. Bu durumda raiyyetin oğlu sipahiye tekrar bir tapu resmi ödemezdi ancak ölen raiyyetin oğlu yoksa çiftlik kardeşine verilir ve tapu resmi alınırdı. Ölen raiyyetin kardeşi o sırada köyde bulunmak veya kardeşinin ölümünün üzerinden uzun bir süre geçmeden araziyi tapulamak zorundadır. Ölen raiyyetin oğlu ve kardeşi yoksa çiftlik ölenin kızına, karısına veya amcalarına intikal edebilirdi. Tapu resmi (Görsel 3.7) ödeyen reaya toprağın mülkiyet hakkını değil tasarruf hakkını satın almış olurdu.

Taşkın, 2012, s.68.

Görsel 3.7: Osmanlı Devleti'nde tapu senedi

Osmanlı Devleti'nde özel mülkiyete dair çıkarımlarda bulununuz.

tahrir: Osmanlı mali teşkilâtında vergi tespiti amacıyla yapılan sayım .

Osmanlı Devleti'nin eyalet idaresi, devletin en temel kurumlarından biri olan tımar sistemine dayanmaktadır ancak Mısır, Bağdat, Habeşistan, Basra ve Lahsa (El-Ahsa) eyaletlerinde bu sistem uygulanmamıştır. Klasik Çağ'da Osmanlı ordusunun en büyük bölümünü eyaletlerdeki tımarlı sipahiler oluşturmuştur. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde 6 bin kapıkulu sipahisi, 12 bin yeniçeri ve 40 bin tımarlı sipahi olduğu hesaplanmıştır.

Devlet, tımar sistemini kurmak ve sürekli bir merkezî denetim sağlamak için eyaletlerdeki bütün gelir kaynaklarını ayrıntılı olarak veren tahrir defterleri düzenlemiştir. Tahrir defterlerine bakılarak devlet hazinesi, vezir ve beyler için ayrılan haslar çıkartılır geri kalanı da sipahiler arasında tımar ve zeamet olarak dağıtılırdı. Köylüler kanunnamelerdeki kurallara göre vergilerini öderler, yeni bir tahrire kadar köylülerin durumları değişmezdi. Anlaşmazlık hâlinde kadılar, tahrir defterlerini esas alırlardı. Tımarlar bölünemez ve değiştirilemezdi.

CEVAPLAYINIZ

Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısına etkileri neler olabilir?

Tımar Sisteminin Kökeni

Para ekonomisinin henüz gelişmediği Orta Çağ şartlarında büyük bir ordunun beslenme ihtiyacı tımar sistemini ortaya çıkarmıştır. Türkiye Selçuklularında geniş ölçüde uygulama alanı bulan ve gelişmiş bir model olarak ortaya çıkan ikta sistemi, Selçuklu Devleti'nden sonra Anadolu beyliklerinde de aynı şekilde devam etmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin bir uç beyliği şeklinde ortaya çıkan Osmanlı Devleti, onun bir devamı olarak gelişmiştir. Bu sebeple diğer birçok müessesede olduğu gibi tımar sisteminde de Osmanlılar, Türkiye Selçuklularındaki ikta sistemini esas almışlardır.

Görsel 3.8: Tahrir defteri

Tahrir defterleri (Görsel 3.8), vakıf defterleri gibi resmî belgeler, tımar sisteminin bir kurum olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren uygulandığını göstermektedir. Âşıkpaşazade'nin verdiği bilgiler de bu doğrultudadır. Osmanlı vakayinameleri şehirlerin asayişinden sorumlu subaşından söz etmektedir. Subaşı, tımarlı sınıfından bir görevlidir. Birçok Osmanlı vakayinamesinde Karacahisar'ın fethinden sonra Osman Gazi'nin Karacahisar'a bir subaşı atadığı kayıtlıdır. Bu durum tımar sisteminin kuruluştan itibaren uygulandığını göstermektedir. Sistem hakkındaki en eski resmî belgeler; I. Murat'a ait bir vakıf senedi, I. Bayezid Dönemi'ne ait bir kayıt ve II. Murat Dönemi'nde düzenlenmiş olan arazi tahrirleridir.

TARTIŞINIZ

Tımar Sistemi'nin siyasi, askerî ve ekonomik yönleri göz önünde bulundurularak bu sistemin Osmanlı savaş organizasyonundaki rolü hakkında neler söylenebilir?

3.3. DEVŞİRME SİSTEMİ VE YENİÇERİ OCAĞI

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde sadece yaya ve müsellemlerden oluşan askerî birlikleri çeşitlendirmek, asker ihtiyacını karşılamak ve orduyu güçlendirmek maksadıyla önce Pencik Kanunu akabinde Devşirme Sistemi uygulanmıştır. I. Murat Dönemi'nde kurulan Yeniçeri Ocağına (Görsel 3.9) asker temini için önce "Pencik Kanunu" gereğince gayrimüslim genç savaş esirlerinden faydalanılmış fakat zamanla fetihlerin azalması, Ankara Savaşı'ndan sonra da bir süre durması yüzünden devşirme yoluna başvurulmuştur. Daha önceki İslam devletlerinde uygulanan bu usul Çelebi Mehmet Dönemi'nde de uygulanmaya başlanmış, II. Murat Dönemi'nde de kanunlaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Hristiyan tebaasından belli kurallar dâhilinde topladığı çocukları eğiterek kabiliyetlerine göre başta askerlik olmak üzere çeşitli devlet kadrolarında istihdam etmelerine "devşirme sistemi" denir.

Görsel 3.9: Yeniçeri askeri (temsilî)

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Pencik Kanunu

pencik: Asker yetiştirilmek için savaş tutsaklarından beşte bir oranında ayrılan acemi oğlan adayı.

Pencik Kanunu'yla toplanan vergilere "pencik resmi" (pencik vergisi) denir. Pencik Kanunu'na göre savaş esirlerinin beşte biri devlet hizmetine alınmıştır. Pencik resmi olarak toplanan esirler fiziksel durumlarına göre istihdam edilmiştir. Herhangi bir sakatlığı olmayan ve ileride yeniçeri olması hedeflenen erkekler "pencik oğlanı" olarak isimlendirilmiştir.

Pencik oğlanı seçilmeyen esirler, kul sistemine giremezlerdi. Osmanlı devlet düzeninde padişahın kulu olmak bir kölenin hürriyetini kazanması anlamına geliyordu. Pencik oğlanlarının fiziki yapıları uygun olanları saraya "iç oğlanı" olarak alınmıştır. İç oğlanı sarayda eğitime tabi tutulmuş, geriye kalanlar ise "acemi oğlanı" yapılarak zirai faaliyetler başta olmak üzere farklı alanlarda istihdam edilmiştir.

I. Murat Dönemi'nde, Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Molla Rüstem'in katkılarıyla pencik oğlanlarının yeniçeri olmadan önce eğitilmeleri ve Türkleştirilmeleri için Gelibolu'da ve İstanbul'da "Acemi Oğlanlar Asker Ocağı" kurulmuştur. Önceleri "Pencik Kanunu" ile toplanan sultan kulları, devlet güçlendikçe ve sınırlar büyüdükçe yetersiz kaldığından Devşirme Kanunu ile Hristiyanlardan alınmaya başlanmıştır.

Koçu, 2004, ss.16-18.

Pencik Kanunu'nun amaçları hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Osmanlı tarihçisi Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ* adlı eserinde Çandarlı Kara Halil Paşa'nın "Bunları Türk'e virelim. Hem Müslüman olsunlar hem Türkçe öğrensinler. Sonra getürelüm yiniçeri olsunlar." ifadesini aktararak onun bu teşkilatın kurulmasındaki önemine dikkat çekmiştir. Çandarlı Kara Halil, devşirilen gençlerden oluşan yeni bir ordunun kurulmasını ve böylelikle padişahın hassa ordusunun genişletilmesini önermiştir. Ayrıca bu teşkilatın kuruluşunda önemli rol oynayan diğer bir isim olan Karamanlı Molla Rüstem, ganimet hukukunun esirlere de uygulanmasını teklif etmiştir. Bu kanuna göre ganimetlerin ve esirlerin beşte biri devlet hazinesine verilecektir. Molla Rüstem ayrıca Hristiyan halktan oğlan devşirilmesini de söylemiştir.

Daha önceki İslam devletlerinden örnek alınarak geliştirilen bu usul, I. Mehmet (Çelebi Mehmet) Dönemi'nde (1413-1421) uygulanmaya başlanıp oğlu II. Murat Dönemi'nde (1421-1451) kanunlaşmıştır. Devşirme sistemi, Abbasiler ve Selçuklularda uygulanan gulam sistemi model alınarak geliştirilmiş bir sistemdir. Osmanlılar, Selçuklularda ve Abbasilerde uygulanan gulam sistemini "devşirme sistemi" adı altında daha sistemli hâle getirmişler ve geniş çapta uygulamışlardır.

TARTIŞINIZ

Devşirme siteminin Osmanlı Devleti'ne ne gibi katkıları olmuştur?

Görsel 3.10: Yeniçeri ağası (temsilî)

Devşirme hususunda yeniçeri ağası (Görsel 3.10) yetkilidir. Devşirme işi ihtiyaca göre üç, beş veya yedi yılda bir yapılmıştır. İhtiyaç duyulduğu zaman yeniçeri ağası tarafından divana müracaat edilerek ihtiyaç miktarı bildirilir ve devşirme yapılması için devşirme memurları görevlendirilirdi. Devşirme Kanunu'nda bu işlemin nasıl ve ne şekilde yapılacağı, hangi kazadan ne kadar çocuğun devşirileceği tek tek belirtilmiştir. Devşirme memuru, Hristiyan çocuklarını devşirirken o yörenin kadısı, sipahisi, köy kethüdası ve köy papazı hazır bulunmuştur. Çocuklar arasından sekiz ile yirmi yaş arasında olan ve devşirme kanununda belirtilen niteliklere sahip olanlar tercih edilmiştir. Devşirme alınırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Padişah veya yeniçeri ağasının ihtiyaç belirtmesi hâlinde padişah fermanı ile devşirme yapılmıştır.
- 8 yaş altı ve 20 yaş üstü devşirilmemiştir.
- Devşirilecek oğlanlar akıllı, iyi huylu ve fiziksel açıdan sağlıklı olmalıdır.
- Bir bölgede en fazla kırk hanenin birinden bir devşirme alınmıştır.
- Ailenin tek oğlu veya dul kadının oğulları devşirme alınmamıştır.
- Devşirme günlerinde tımarlı sipahiler ve bölgenin yöneticisi orada bulunmak zorundadır.
- Evlilerden, Müslüman ve Yahudilerden devşirme alınmamıştır.
- Seçilmiş devşirmelerin kayıtları yapılır, devşirmeler isimlendirilir ve görevlilere teslim edilirdi. Her defterin bir kopyası çıkartılır ve turnacıbaşı ağaya verilirdi.
- Turnacıbaşı ağa bölgenin en büyük idari amiri (vali, sancak beyi, kadı vb.) ile temasa geçmeden yola çıkamazdı.

Pencik Kanunu veya devşirme usulüyle toplananlar arasından genç ve askerliğe elverişli olanlar, Türk ailelerinin yanına verilerek Türkçeyi, Türk örf ve âdetlerini öğrenmeleri sağlandıktan sonra Acemi Ocağına (Görsel 3.11) alınmıştır. Burada belli bir süre eğitim gördükten sonra Yeniçeri Ocağına kaydedilmişlerdir. Zamanla yeniçeriye olan ihtiyaç artınca devşirme usulü yaygınlaşmıştır. Pencik Kanunu ve devşirme sisteminin temellerini oluşturduğu Yeniçeri Ocağı, varlığını XIX. yüzyıla kadar sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin dayandığı temel güç unsurlarından biri sahip olduğu ordusudur. Osmanlı Devleti, erken dönemlerden itibaren düzenli ordu birlikleri kurmuş ve kurduğu bu orduyla yüzyıllar boyunca hüküm sürmüştür. Özellikle I. Murat Dönemi'nde kurulan Yeniçeri Ocağı gibi daimî bir orduya sahip olması Osmanlı Devleti'ni çağdaşı olan diğer devletlerden üstün kılmıştır.

Avrupa askerî güç olarak Osmanlı Devleti'nden geridedir. Avrupa'da daimî bir ordu yoktur. Avrupa'da daimî ordular, XVII. yüzyılın ortalarında İsveç, Fransa ve Prusya'da güç kazanırken Osmanlı Devleti'nde özel elbiseleri olan, aylık ücret alan, yaz ve kış kışlalarında bekleyen daimî ordu I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. Askerliği meslek olarak seçen bu kişiler, sürekli maaşları olduğu için toplumda ayrıcalıklı bir konumdadır.

Görsel 3.11: Devşirme sistemi ile Acemi Ocağına asker alımı (temsilî)

Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağını diğer bazı müesseselerde olduğu gibi Selçuklular ve Memlûkleri örnek alarak oluşturmuştur. Orhan Bey Dönemi'nde yaya ve müsellemlerin kurulmasında rolü olan Çandarlı Kara Halil, 1362 yılında Yeniçeri Ocağının kurulmasında da etkili olmuştur. Yeniçeriler, savaş ve barış zamanında maaş alan daimî bir ordudur. Maaş alan daimî ordunun eğitim ve muharebe kabiliyeti daha yüksektir.

Osmanlı Beyliği'ni diğer Anadolu beyliklerinden ayıran icraatların en önemlisi, ilk dönemlerden itibaren düzenli bir askerî teşkilatın kurulmasıdır. Bu durum beylikten devlete geçişte önemli bir adımdır. İbn Battûta bizzat ziyaret ettiği Anadolu beylikleri hakkında bilgi verirken Orhan Bey'i "Ulu Türkmen Beyi" olarak anmış ve düzenli hareket hâlinde olan kuvvetli bir askerî gücünün olduğunu bildirmiştir.

Avrupa'da Orta Çağ'dan itibaren derebeylik (feodalite) sistemi vardır. Bu sistemde askerler genellikle sürekliliği olmayan milis kuvvetlerdir. Bu sistemin zayıflığı Avrupa'da krallık rejimini ortaya çıkarmıştır. Krallık rejiminde sadece kralın özel kuvvetleri vardır ve bunlar sayıca azdır. Savaş zamanında halk arasından toplanan askerlerin eğitim ve muharebe kabiliyetleri yeterli değildir.

CEVAPLAYINIZ

Devşirme sisteminin Osmanlı devletleşme sürecine etkileri nelerdir? Yazınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. İlk dönemlerde Osmanlı Beyliği'nde seferler ve fetihler, Osmanlı Beyliği'ne bağlı ……….............…… ile yapılırdı.
2. Osmanlı Dönemi tarihçisi ……………………………….. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan dört ayrı zümreden bahsetmiştir.
3. Ahilerin bir araya gelerek oluşturduğu cemiyete …………………………………… adı verilirdi.
4. Osmanlılarda …………………………….. kavramı, bir fetih ideolojisi hâline gelen ve "din için yapılan savaşı" ifade eder.
5. Osmanlı'da teşkilatlı ilk askerî yapı fikrini ortaya atanlar, ………………………………………………….. İle ……………………………………………'dır.
6. Devlet hazinesine ait olan topraklara……………………………….. denirdi.
7. Türkiye Selçuklu Devleti'nde uygulanan ikta sistemi, Osmanlı'da ……………………………….. adıyla varlığını devam ettirmiştir.

8-9. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin silah arkadaşları kimlerdir?

9. İbn-i Battûta, seyahatnamesinde Ahilerin hangi özelliklerinden bahsetmektedir?

10-18. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	Orhan Bey		I. Murat		Tahrir		Devşirme		İkta		Yaya ve Müsellem
	Tımar		Acemi oğlanlar ocağı		Zeamet		Abdalân-ı Rûm		Ulufe		Kapıkulu

10. Osmanlı'da ilk düzenli orduyu kuran hükümdar
11. Osmanlı'da kurulan ilk düzenli ordu
12. Devşirme sistemi ile yetiştirilen devlet adamı veya asker
13. Yeniçeri Ocağına asker olarak alınacak çocukların toplanma yöntemi
14. Yeniçeri askerlerinin üç ayda bir aldıkları maaş
15. Devşirme askerlerinin ilk eğitimlerini aldıkları yer
16. Dervişlerden oluşan askeri birlik
17. Yıllık geliri üç bin akçeden yirmi bin akçeye kadar olan topraklar
18. Osmanlı mali teşkilâtında vergi tespiti amacıyla yapılan sayım

19. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

DEVŞİRME SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nde asker toplama yöntemlerinden biridir.

D → I. Mehmet (Çelebi) Dönemi'nde uygulanmaya başlanmıştır.

Y → I. Murat Dönemi'nde uygulanmaya başlanmıştır.

D → Merkez ordusuna asker temini için uygulanmıştır.

Y → Akıncı birliğine asker temini için uygulanmıştır.

D → Devşirme sistemi, askerî birlikleri çeşitlendirmek, orduyu güçlendirmek maksadıyla başvurulmuş bir yöntemdir.

Y → Devşirme sistemi ile güçlü bir donanmaya sahip olunmuştur.

D → 1. Çıkış ☐

Y → 2. Çıkış ☐

D → 3. Çıkış ☐

Y → 4. Çıkış ☐

D → 5. Çıkış ☐

Y → 6. Çıkış ☐

D → 7. Çıkış ☐

Y → 8. Çıkış ☐

20- 23. soruları metne göre cevaplayınız.

Osmanlı Devleti'nde Ulufe Uygulaması

Osmanlı Devleti'nde ulufe tabirinin Osmanlı hanedan mensuplarına verilen düzenli parayı ve paralı askerlere ödenen ücretleri de kapsayan geniş bir kullanımı vardı. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren günlük şeklinde akçe üzerinden hesaplanan ulufeler üç ayda bir ödenirdi. Padişahın hizmetinde bulunan kâtiplerin, ulemanın, kapıkullarının ve çeşitli görevlilerin ücretleri görevlerinin önemine, süresine ve bu süre içinde gösterdikleri yararlılıklara göre belirlenirdi.

Kapıkullarına ve özellikle yeniçerilere ulufe dağıtımı Topkapı Sarayı'nda gösterişli bir törenle gerçekleştirilirdi. Ulufe divanı adı verilen bu törene bütün devlet erkânını hazır bulunurdu. Ulufe dağıtımından önce yeniçerilere bir yemek verilirdi. Yeniçerilerin verilen yemeği istekle yemeleri itaat ve memnuniyet işareti kabul edilirdi. Yeniçeriler dışındaki topçu, cebeci ocaklarına ve diğer ocaklara ulufeleri bu ocakların kışlalarında dağıtılmak üzere kâtiplerine toptan teslim edilirdi.

XVII. yüzyıl başlarında I. Ahmed'in tahta geçişi sırasında 2 akçe olan yeniçeriliğe başlangıç ulufesinin 3 akçeye çıkarıldığı, en yüksek nefer maaşının 8 akçeden 9 akçeye yükseltildiği görülmektedir. Bu miktarların IV. Murad devrinde de geçerli sayıldığı ve Sultan İbrâhim'in padişahlığı döneminde en yüksek yeniçeri neferi maaşının 12 akçeye kadar çıktığı anlaşılmaktadır. Akçenin tağşişler yüzünden değer kaybetmesinin ve fiyat artışlarının yeniçeri ulufelerinin alım gücünü düşürmesine rağmen merkezî yönetimin ulufelere zam yapmadığı, ancak yeniçerilerin askerlik dışı mesleklere yönelmesine de karşı çıkmadığı belirtilmektedir. XVIII. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde yeniçeri ulufelerinin 7-8 akçe arasında seyretmesi ulufelerde herhangi bir iyileştirmenin yapılmadığını göstermektedir. Bu tarihten itibaren özellikle ocağın aktif personelini oluşturan eşkinci yeniçerilerin maaşlarında bazı artışlar yapılmaya çalışıldı, ayrıca sefere giden yeniçerilerin ve eşkincilerin maaşları daha düzenli biçimde ödendi. Yeniçeri ulufelerinin bir miktar artması yeniçeriliğin kaldırılmasına kadar devam etti.

Ulufe yolsuzluklarının önlenememesinin ve Yeniçeri Ocağında istenen reformların yapılamamasının asıl sebebi, kapıkulu ulufelerinin yüksek dereceli devlet görevlilerinin ve hizmetkârlarının elinde bulunmasıydı. Bu sorun II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağının 1826'da kaldırılmasına kadar devam etti. Osmanlı Devleti'nde ulufe tabiri Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırılması üzerine kullanımdan düşmüş, bunun yerini “mahiye” ve “maaş” kelimeleri almıştır.

20. Yeniçeri Ocağı Osmanlı askerî teşkilatı içerisinde nasıl bir öneme sahiptir? Yazınız.

21. Yeniçeri askerlerinin aldığı maaşların zaman içerisinde artırılmasının sebeplerini yazınız.

22. Osmanlı Devleti'nin ücretli askerlik uygulaması ile mesleği askerlik olan profesyonel orduya geçmesinin Osmanlı Devleti üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri neler olabilir? Yazınız.

23. Osmanlı Devleti'nde ulufe uygulamasından hangi kesimler yararlanmaktaydı?

24-26. soruları aşağıdaki tablodan yararlanarak cevaplarını soruların altındaki boşluklara yazınız.

1527-1528 Tarihli Bazı Eyalet Bütçeleri ve Tahsis Edildiği Alanlar					
Vilayet (Eyalet)	Toplam gelir	Padişah hassı	Evkaf ve emlak	Has, zeamet ve tımara tahsis edilen gelirler	
	Milyon akçe	Oran %	Oran %	Oran %	Sayı
Rumeli	198,2	48	6	46	17.288
Anadolu	129,6	26	17	56	16.468
Karaman, Dulkadir, Rum, Diyarbekir	22,7	31	6	63	1.071
Suriye (Halep ve Dımaşk)	51,8	48	14	38	2.694
Mısır	135,4	86	14	------	------
Toplam	537,7	51	12	37	37.521

24. Osmanlı Devleti'nin hangi kıtalarda toprak sahibi olduğu söylenebilir?

25. Tabloya göre en fazla ve en az gelir hangi eyaletlerden elde edilmiştir?

26. Tabloya göre tımar sistemi ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti üç kıtaya yayılmıştır.
B) Tımar sisteminin en yoğun uygulandığı bölge Rumeli'dir.
C) Tımar gelirlerinin yarısından fazlası padişaha ayrılmıştır.
D) Eyaletlerin tamamında tımar sistemi uygulanmıştır.
E) Tımar gelirlerinden vakıf giderleri için de pay ayrılmıştır.

27-33. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

27. Aşağıdakilerden hangisi devşirme sisteminde dikkat edilecek kurallardan biri değildir?

A) 8-20 yaş arasındakiler, devşirme olarak alınabilirdi.
B) Evliler devşirme olarak alınmazdı.
C) Müslümanlar devşirme olarak alınmazdı.
D) Müslüman ve Yahudilerden devşirme alınabilirdi.
E) Ailenin tek erkek çocuğu devşirme olarak alınmazdı.

28. Osmanlı Devleti'nde devşirme sistemi devletin ilk dönemlerinden itibaren uygulanmıştır. Devşirme Kanunu'na göre 8-20 yaş aralığında olanlar devşirme olarak alınmıştır. Devşirilen çocuklar, bedenen ve ruhen sağlıklı olanlardan seçilmiştir. Bu çocuklar, belirli bir eğitimden sonra yeteneklerine göre devletin askerî ve idari kadrolarına yerleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkez kuvvetini oluşturan Yeniçeri Ocağı bu sistem sayesinde kurulmuştur. Sokullu Mehmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa gibi önemli şahsiyetler devşirme sistemi ile yetişen devlet adamlarıdır.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisi devşirme sisteminin Osmanlı Devleti'ne sağladığı askerî ve idari faydalardan biri değildir?

A) Devlet hazinesine yeni gelirler sağlamıştır.
B) Osmanlı merkez ordusunun temelini oluşturmuştur.
C) Üst düzey kadrolar için devlet adamı yetişmiştir.
D) Ruh ve beden sağlığı yerinde asker temin edilmiştir.
E) Yetenekli şahısların yönetimde yer alması sağlanmıştır.

29. Orhan Gazi Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin süvari olan aşiret kuvvetlerinin yerine veziri Alaaddin Paşa ile Çandarlı Halil Paşa'nın tavsiyeleriyle Türk gençlerinden oluşan ayrı ayrı biner kişilik "Yaya ve Müsellem" isimleriyle muvazzaf iki sınıf piyade ve süvari kuvveti oluşturuldu. Daha sonra ihtiyaç nispetinde bunların miktarı arttırıldı. Orhan Gazi ile I. Murad'ın ilk zamanlarındaki başarılarını temin eden bu yaya ve müsellem kuvvetleriyle aşiret kuvvetleriydi.

Verilen parçaya göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Yaya ve Müsellem adıyla ilk düzenli Orhan Bey döneminde kuruldu.
B) Ordunun kurulmasında üst düzey devlet adamlarının önerileri etkili oldu.
C) Oluşturulan orduda yaya ve atlı birlikler mevcuttu.
D) Orhan Gazi ve I. Murad dönemlerindeki fetihlerin tamamı yeni ordu tarafından gerçekleştirildi.
E) Yaya ve müsellem ordusu Türk aşiretlerinden toplanan savaşçı gençlerden oluşturulmuştur.

30. Osmanlı Devleti'nde yaya askeri olan Yeniçeri Ocağı, 1363′ de teşkil edilmiştir. Balkanlardaki gelişmeler elde daimî bir yaya kuvvetinin bulunmasını icap ettirmiş ve acemi ocağı ile bunun temeli atılmıştır. Hristiyan esirleriyle devşirmeler acemi ocağında yetiştirildikten sonra iki akçe gündelikle yeniçeri Ocağı'na alınırlar ve sonra kabiliyet ve kıdemlerine göre bu gündelik artardı. Kapıkulu ocaklarının en itibarlısı olan Yeniçeri Ocağı askerleri muharebede hükümdarın bulunduğu merkez kolunda bulunurdu. Savaş zamanında hükümdar bunların arkasında ve ortasında at üzerinde dururdu. Sefere gidişlerde ve konaklarda yeniçeriler padişahın etrafında bulunup onu muhafaza ederlerdi.

Verilen parçadan hareketle

I. Padişahın en çok güvendiği askerler Yeniçeri askerleridir.
II. Balkanlardaki fetihler Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasına neden olmuştur.
III. Yeniçeri Ordusu esir ve devşirmelerden oluşturulan maaşlı askerlerden oluşmuştur.

Yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

31. Tımar sistemi, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında belirli bir bölgenin vergilerini toplama yetkisinin verilmesidir.

Bu tanıma göre tımar sistemi,

I. ilmî
II. idari
III. dinî
IV. iktisadi

alanlarından hangilerinin düzenlenmesinde etkili olmuştur?

A) I ve II B) I ve III C) II ve IV D) I, II ve III E) I, II, III ve IV

32.

I. Alplar
II. Gaziler
III. Ahiler
IV. Abdallar

Yukarıda yer alan zümrelerden hangileri Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuştur?

A) I ve II B) I ve III C) I, II ve III D) I, II ve IV E) I, II, III, IV

33. Tımar Sistemi'nde toprağın ekilmemesi ve öşrün tahakkuk etmemesi durumunda sipahi çiftçiden çiftbozan vergisi alırdı. Çiftçinin toprağını terk etmemesi gerekirdi. Tımar sahibinin kaçan çiftçiyi on yıl içinde geri getirme yetkisi vardı. Bu şart verimliliği sağlamak ve tımar sahibinin gelirini güvence altına almak için konulmuştu. İlke olarak Osmanlı toprak sistemi, çiftçinin emeğinin mahallî otoritelerce suistimal edilmesine ve askerî sınıflarla çiftçiler arasında kişisel ilişkilerin kurulmasına karşıydı. Reaya üretimle ilgili faaliyetlerini yapmakta serbestti ve tımar sahibine kanunun belirttiğinden fazla veya kanuna aykırı vergi vermezdi. Bu anlamda Osmanlı köylüsü hürdü ve sipahi onu kendi istekleri doğrultusunda zorla çalıştıramazdı.

Metne göre Tımar Sistemi ile ilgili çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Sistemin kurallarını ihlal eden çiftçinin çiftbozan vergisi ile cezalandırıldığı bu sistem Osmanlı toprak sisteminin temelini oluşturmuştur.
B) Üretimde sürekliliği amaçlayan, sipahi ile çiftçinin karşılıklı haklarını koruyan ve suistimalleri engelleyen toprak sistemidir.
C) Osmanlı köylü ve çiftçisinin yerel yöneticiler tarafından keyfi muamelelere maruz bırakan bir sistemdir.
D) Osmanlı Devleti'nin üç kıtada başarıyla uyguladığı bu sistem Osmanlı ekonomisinin temel dayanağıdır.
E) Osmanlı köylüsüne sınırsız özgürlük tanıyan bu sistem Osmanlı'daki demokratik uygulamaların öncüsü sayılmıştır.

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

4. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

ÜNİTE KONULARI

4.1. ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASINDA MUTASAVVIFLAR
4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETİCİ SINIF (ASKERÎ SINIF)
4.3. OSMANLI'DA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN SOSYAL HAYATA ETKİSİ

ANAHTAR KAVRAMLAR

Seyfiye, ilmiye, kalemiye, tasavvuf, tarikat, sûfî, medrese, vakayiname, tekke, hat, kadı, ulema, mahlas, külliye, arif

ÜNİTEYE BAKIŞ

Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinden Anadolu'ya göç eden âlim ve mutasavvıflar, yerleştikleri köy ve kasabalarda tekkeler veya zaviyeler kurmuşlardır. Bu müesseseler, bir taraftan bölgeyi bayındır hâle getirirken bir taraftan da İslam inancının Anadolu'nun en ücra köşesine kadar yayılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde toplum, yönetici sınıf ve reaya olmak üzere iki ana sosyal gruptan oluşmuştur. Osmanlı'da devletin temel amacı, fetihlerle yeni topraklar ele geçirmek ve İslam dinini yaymaktır. Hâkim olan bu düşünceyle devlet içinde askerî görevler daha öne çıkmış ve bu nedenle yönetici sınıfa genel olarak askerîler denmiştir. Askerî sınıf üç ana bölümden oluşmaktadır: Seyfiye, ilmiye ve kalemiye.

Osmanlı Devleti'nde saray çevresi ve şehirlerde daha çok yazılı ve kitabi kültür hâkim iken taşrada ise tasavvuf ve alplık akımlarıyla gazilerin ve dervişlerin etkili olduğu Türk sözlü kültürü egemendi. Osmanlı şehirleri; dinî, sosyal, ekonomik, kültürel, idari ve hukuki kurumların toplu hâlde bulunduğu örgütlenmiş büyük yerleşim yerleridir. Kuruluşundan itibaren Osmanlılar, iskân ve istimâlet politikalarıyla yerleşik hayatı önceleyen faaliyetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı şehirleri, aynı zamanda kültür merkezi hüviyeti göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin sınırları genişleyince Osmanlı'ya dâhil olan yeni yerler ve kültürler, Osmanlı sanatını etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. "Türk tasavvuf önderleri" ifadesi size hangi isimleri çağrıştırıyor?
2. İlim insanlarının devlet yönetimine ve yöneticilerine etkileri neler olabilir?
3. Kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasında hangi unsurlar etkili olabilir?
4. Zanaat ile sanat arasındaki benzer ve farklı yönler neler olabilir?

Ünite Kapak Görseli: Peykler Medresesi, Edirne

4.1. ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASINDA MUTASAVVIFLAR

ARAŞTIRINIZ

Anadolu'nun İslamlaşıp Türkleşmesinde tasavvufun etkilerini araştırarak bu konuda bir metin yazınız. Yazdığınız metni sınıf ortamında paylaşınız.

Tasavvuf, Kur'an-ı Kerim'de önerilen ve Hz. Muhammed'in hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti olarak tanımlanmıştır. Tasavvuf, dini sadece kurallardan ibaret görmeyip o kuralların iç manalarına ulaşmayı, Allah ile kul arasındaki münasebeti derinleştirmeyi amaçlamıştır.

Mutasavvıf ve Âlimlerin Anadolu'nun İslamlaşmasına Etkileri

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Sultan Alp Arslan, komutanlarını Anadolu'nun fethiyle görevlendirmiştir. Kısa süre içinde Doğu ve Orta Anadolu, Türk beyliklerinin hâkimiyetine girmiştir. Anadolu artık Orta Asya'dan gelen konargöçer Türkmenlerin yeni yurdu olmuştur.

Orta Asya Türk toplulukları üzerindeki Moğol baskısı, Anadolu'daki Türkmen nüfusun artışını etkilemiştir. İlhanlı Devleti'nin Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerine baskısı çok sayıda Türkmen topluluğunun Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Bu göç dalgalarıyla Anadolu'ya çok sayıda âlim ve mutasavvıf da gelmiştir. Bu tasavvuf liderleri ve bunlara bağlı dervişler, yerleştikleri köy ve kasabalarda tekke veya zaviyeler kurmuşlardır. Bu şahsiyetler, bir taraftan bölgeyi bayındır hâle getirirken diğer bir taraftan da İslam inancının Anadolu'nun en ücra köşesine kadar yayılmasını sağlamışlardır. Anadolu'nun İslamlaşmasında etkili olan âlim ve tasavvuf önderleri ile bunların öğretileri şunlardır:

Ahmet Yesevî

Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol sen,
Öyle mazlum yolda kalsa yoldaşı ol sen,
Mahşer günü dergâhına yakın ol sen,
Ben, benlik güden kişilerden kaçtım ben işte.

Görsel 4.1: Ahmet Yesevî (1093-1166) temsilî

Ahmet Yesevî (Görsel 4.1), Kazakistan'ın Çimkent şehri yakınlarındaki Sayram kasabasında doğmuş, dinî-tasavvufi eğitimini tamamladıktan sonra yine o bölgedeki Yesi (Türkistan) şehrine yerleşmiş, burada 1166'da vefat etmiştir. İslamiyet'in yayılmaya başladığı dönemlerde Türkler arasında tasavvuf fikrini ilk defa meydana getirerek manevi açıdan Müslümanlar üzerinde asırlarca etkili olmuştur.

Türklerdeki ilk tarikat olan "Yesevilik", İslam'ı Türk boylarının anlayabileceği ve kabul edebileceği şekilde anlatmıştır. İlhamını ilahi aşktan alan Ahmet Yesevî, hoşgörü ve insan sevgisine ağırlık veren, her türlü benlik duygusunu kınayan bir anlayışa sahipti. Ahmet Yesevî tarafından Orta Asya'da tasavvufun temeli o kadar güçlü bir şekilde atılmıştı ki sonraki her tasavvuf akımı, kendisini bu temel üzerine bina etmek zorunda kalmıştır.

Yesevilik kültürü, aradan geçen yüzyıllara rağmen daha da güçlenerek bugüne kadar canlı bir şekilde gelmiştir. Bu kültür, hem Orta Asya hem de Anadolu'da tek başına yer aldığı gibi Nakşibendilik içinde de varlığını sürdürmüştür.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Anadolu'da yaşamayan Ahmet Yesevî'nin, Anadolu tasavvuf hareketleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasının sebepleri neler olabilir?

Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî

Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol.
Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.
Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol.
Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol.
Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.
Hoşgörürlükte deniz gibi ol.
Ya olduğun gibi görün ya göründüğün gibi ol.

Görsel 4.2: Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî (1207-1273) temsilî

Öğretileriyle Mevleviyye tarikatının oluşumuna kaynaklık eden, mutasavvıf, âlim ve şair olan Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî (Görsel 4.2), Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuştur. 1217 yılında Anadolu'ya gelen Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî, ömrünün yarım asırdan fazlasını Anadolu'da geçirmiştir.

Mevlânâ, düşünceleri ve yaşayışıyla insan sevgisinin yayılmasına ve İslam dininin içten sevilmesine katkıda bulunmuştur. İnsanlar arasındaki ortak değerleri dile getirip insanın değerini yüceltmek istemiştir. *Mesnevi*'sinde Allah'a kavuşmak isteyen bir insanın ahlak kapısından girerek mesafe alabileceğini anlatmak istemiş, ahlakla ilgili konulara değinmiştir. Mevlânâ, edep sahibi olmayan kimsenin kötülüğünün yalnız şahsın kendisinde kalmayacağını, bu hâlinin bütün dünyayı ateşe vereceğini savunmuştur. Aşırı mal tutkusunun, tembelliğin ve dilenciliğin de yanlış olduğunu söylemiştir. Daima yardımlaşma ve zayıfları düşünme taraftarıdır. Dünyada nefsin eğilimlerine köle olmanın, övünmenin ve büyüklenmenin karşısındadır. İradeye ve sağduyulu davranışlara önem vermiştir. İnsanın nefsine yenilmediği ölçüde olgunlaşacağı, nefsin esaretinden kurtuldukça özgürleşip kendi aslına döneceği düşüncesini savunmuştur. 1273 yılında vefat eden Mevlânâ'nın türbesi (Görsel 4.3) Konya'dadır.

Görsel 4.3: Mevlânâ türbesi, Konya

Mevlânâ, eserleriyle kendinden sonra gelen mutasavvıf ve şairleri de etkilemiştir. Müzik, edebiyat ve farklı sanat türlerinin sevildiği bir çevrede yetiştiği için etkili üslubu ile sanatın tadını okurlarına aktarmıştır. Türk musiki sanatının

gelişmesinde etkili olmuştur. *Divan*'ı ve *Mesnevî*'sinin çeşitli dillere çevrilmesi, düşüncelerinin geniş alanlara yayılmasını sağlamıştır. Farsça kaleme alınan *Mesnevi*, Mevlânâ tarafından "Birlik Dükkânı" diye adlandırılmaktadır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî, Mevleviliğin temel düşüncesini, tasavvuf anlayışını ve ilahi aşkı anlatmış, Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin oğlu Sultan Veled, Mevlevi tarikatını şekillendirmiş; Ulu Arif Çelebi, Mevleviliğin müziğini geliştirmiş; Abid Çelebi ise sema ayinlerine son şeklini vermiştir. İlim ve siyaset dünyasından pek çok kişinin rağbet ettiği Mevlevilik, müzik, sema ve şiir faaliyetlerinin icra edildiği tekkeleriyle güzel sanatların gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Ahî Evran

Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir.
Akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir.

Görsel 4.4: Ahî Evran (1171-1261) temsilî

Ahî Evran, Azerbaycan'ın Hoy şehrinde doğmuştur. Adı Mahmud, lakabı Nasiruddin olarak bilinmektedir. Azerbaycan'dan sonra Horasan ve Mâverâünnehir'de ilim tahsil etmiştir. Göç ederek Anadolu'ya gelen Ahî Evran (Görsel 4.4), bir süre Denizli, Konya ve Kayseri'de ikamet etmiştir. Birçok şehir ve kasabayı gezerek Ahilik teşkilatının kuruluşunda ve yayılışında önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra Kırşehir'e yerleşmiştir. 1261 yılında Kırşehir'de vefat etmiştir.

Ahî Evran, Anadolu'da Moğol baskısı ile sarsılan esnaf ve sanatkârları birleştirerek Moğolların sebep olduğu olumsuzluklar karşısında insanlara yaşama ve direnme gücü kazandırmıştır. Çalışanların terbiye, eğitim ve öğretimlerini dikkate alarak dinî ve ahlaki eserler yazmıştır. Ahî Evran'ın debbağlık (dericilik) yaparken hakkında anlatılanlar onun veli olarak anılmasını sonra da debbağ esnafının piri sıfatıyla yüceltilmesini sağlamıştır.

Yunus Emre

Yüksekten alçağa inem,
Aşkın oduna ben yanam,
Yana yana küller olam,
Tozam ah dost deyi deyi,

Yunus Emre (Görsel 4.5), 1240 yılında doğmuştur. Orta Anadolu'da yaşamış ve 1320 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinde mahlas olarak "Yunus", "Âşık Yunus", "Miskin Yunus", "Derviş Yunus" gibi isimleri kullanmıştır. Hacı Bektâş'a bağlı olan Tapduk Emre, Yunus Emre'nin yetişmesinde katkısı olan en önemli şahsiyetlerden biridir. *Risâletü'n-Nushiyye* ve *Divan* adında bilinen iki eseri vardır. *Risâletü'n-Nushiyye*, mesnevi şeklinde yazılmış tasavvufi bir nasihatnamedir.

Elif okuduk ötürü, pazar eyledik götürü.
Yaradılanı severiz, yaradandan ötürü.

Görsel 4.5: Yunus Emre (1240-1320) temsilî

Yunus Emre'nin düşünce iklimini Allah aşkı, tevhit düşüncesi, ahlak ve gelenek gibi önemli kavramlar oluşturur. Onun şiirleri sade ve derindir. İdealize ettiği örnek insan, insanıkâmildir. Ahlakı, insani olmayan davranışları terk edip ilahi yaratılışa yönelmek olarak görür. Zararlı davranışların faydalı davranışlara dönüştürülmesini insanıkâmil olmanın esası olarak algılar. İnsan sevgisini, tamamıyla İslam'ın esaslarına dayandırmaktadır. Tasavvuf anlayışını; İslami, insani ve ahlaki değerler üzerine bina etmiştir. O, aslını ve Allah'ı ararken ilahi değerlere sadık olduğu gibi toplumdan da kopmamıştır.

Yunus Emre eserlerinde, derin ve ince düşünceleri sade bir dille anlatmıştır. Şiirleri kendine has millî ve İslami bir yapı sergilemektedir. İnsandaki özü bilip değişmeyeni yakalayarak bunu da insanlara anlatmaktadır. Sanatı ilahi bir ilhama ve ahenge bağlıdır. Servet tutkusunun insanı, ilahi düşüncelerden yoksun bırakacağını vurgulamıştır. Yoksul kişilerin gözetlenmesine önem vermiştir.

İnsan için önemli unsurun kendi öz değerleri olduğunu ve Allah'ı sevdikçe insanın olgunlaşacağını belirtmiştir. Sosyal adaleti sağlamak için mal dağıtmanın, insanı Allah katında daha değerli kılacağını anlatmak istemiştir. Ayrım gözetmeksizin insanlara aynı gözle bakmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Renk, ırk, dil, zengin ve yoksul ayrımı yapmaksızın insanlara sevgi kucağını açmıştır. İnsanın, kendi bilincinin farkında olan onurlu bir varlık olduğunu vurgulamıştır. Özellikle kin gütmek, başkalarına yüksekten bakmak, bencil olmak gibi kötü hâllerin insanı küçülttüğüne inanmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî

Malım, mülküm, servetim
Hepsi evde kaldı.
Eşim, dostum, akrabam
Geçtiğim yolda kaldı.

Dostlarımdan birisi,
Benden hiç ayrılmadı.
Allah için yaptığım
İyilikler bende kaldı.

Bektaşilik tarikatının piri olarak görülen Hacı Bektâş-ı Velî (Görsel 4.6) kaynaklarda "Hünkâr" lakabıyla da tanınmaktadır. Baba tarafından soyu Hz. Ali'ye dayanan Hacı Bektâş-ı Velî, "Horasan Erenleri" diye bilinen sûfîlerden olup Horasan Melami ekolündendir.

XIII. yüzyılda Moğol İstilası sebebiyle derviş göçleri arasında, Haydari dervişlerinden biri olarak aşiretiyle Anadolu'ya gelmiştir. Sivas, Kırşehir, Kayseri ve Orta Anadolu'nun bazı yörelerinde Bektaşilik anlayışını yaymıştır. Hacı Bektâş-ı Velî, tasavvuf görüşlerini yaymaya çalışmış, hayatının büyük bir kısmını Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) geçirmiş ve ömrünü burada tamamlamıştır.

Görsel 4.6: Hacı Bektâş-ı Velî (1209-1271) temsilî

Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât* adlı eserinde dört kapı ve kırk makamdan bahseder. Eserindeki bu bölümlerde 135 ayetin Türkçe anlamı açıklamıştır. Dört kapı, sırasıyla şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Sohbetler yaparak mümin kardeşlerine öğütler vermiştir. İnsan sevgisini yayan Hacı Bektâş-ı Velî din ve vatan sevgisi üzerinde de durmuş, Allah ve yurt savunması için fedakârlık yapılmasını istemiştir. Şehitliğin manevi derecesini hadislere uygun olarak övmüştür.

marifet: Allah'ın sıfatları ve isimleri ile ilgili herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan elde edilen bilgi.

Hacı Bektâş-ı Velî, insanların birbirine saygı ve sevgi göstermesini tavsiye etmiştir. Komşu hakkının önemini dile getirmiş, haksızlık yapanları sohbetlerinde uyarmış ve toplumsal dayanışmayı sağlamaya çalışmıştır. Küskünlerin barışmasını ve helalleşmesini töre hâline getirmiştir. İslamiyet'i, ahlakı, hakikati ve marifeti halka anlatmış, İslamiyet'i eski Türk töreleriyle bağdaştırarak sunmaya çalışmıştır. Kur'an-ı Kerim'in emirleri doğrultusunda hareket etmeye önem vermiştir.

Bektaşilik insan sevgisi temeli üzerine kurulmuştur. Dostluk, Bektaşi inancının, kültür ve düşüncesinin ana kaynağıdır. Hacı Bektâş-ı Velî, öğretisinde evrensel bir yaklaşımla dünya insanının kardeşliğini, dünya uluslarının dostluğunu savunmuştur. Bu düşüncesini "yetmiş iki milleti bir tutmak", "yetmiş iki milleti ayıplamamak", "Yetmiş iki millet birdir bize.", "Dünya içinde yaratılmış nesneler eşittir." ifadeleri ve sözleriyle dile getirmiştir. Bu anlatım ve bakış, Bektaşiliğin temel ilkesini oluşturmuştur. Bektaşilikte insanları ayıran bütün etkenler dışlanmış, bütün dinî inanışlar ve mezheplerdeki insanlar bir görülmüş ve bunlar arasında ayrım yapılmamıştır.

TARTIŞINIZ

"Yetmiş iki milleti bir tutmak" sözünün Anadolu'da birlik ve beraberliğe olan katkısını tartışınız.

Hacı Bayrâm-ı Velî

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm,
Derd ü gamınla doldu bu gönlüm,
Yandı bu gönlüm, yandı bu gönlüm,
Yanmada derman buldu bu gönlüm,

Anadolu topraklarında doğup büyüyen Hacı Bayrâm-ı Velî (Görsel 4.7) Bayramîlik tarikatının kurucusudur. Hacı Bayrâm-ı Velî (Numan bin Ahmet) XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi Dönemi'nde Ankara'nın Zülfazl köyünde doğmuş, 1430 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Şeyh Hamidüddin-i Aksarâyî (Somuncu Baba) ile bir bayram günü karşılaştığı için Şeyh tarafından kendisine Bayram adı verilmiştir. Akli ve dinî ilimlerde eğitim almıştır. Ankara'da müderrislik yaptıktan sonra da Somuncu Baba'ya tabi olmuştur. Şeyh Hamidüddin Aksarâyî'nin vefatından sonra Ankara'ya dönen Hacı Bayrâm-ı Velî, artık müderris olarak değil Hamidüddin Aksarâyî'nin halifesi ve kendi adıyla anılan Bayramîlik tarikatının şeyhi olarak hayatını sürdürmüştür.

Yaşadığı dönem, Anadolu tasavvuf hareketlerinin siyasi hayatla birlikte çalkantılarla dolu olduğu yıllara rastlamaktadır. Yaşanan bu siyasi ve dinî çalkantılar, dönemin Anadolu insanını ekonomik ve sosyal yönden istikrarsızlığa, güvensizliğe ve çaresizliğe iterken Hacı Bayrâm-ı Velî, bütün yaşanan olumsuzlukları tasavvufla aşmaya çalışmıştır. Onun, kültürü hem medrese eğitimine hem de tasavvuf düşüncesine dayanmaktadır.

Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara Savaşı sonrası Anadolu'nun içerisinde bulunduğu düzensizlik ve sosyal çözülmenin arttığı dönemde tasavvuf aracılığıyla ahlaki yapıyı oluşturma gayretinde bulunmuştur. Dört şiirden başka yazılı eser bırakmamıştır. Yazılı eser vermekten ziyade toplumu harekete geçiren ahlakçı bir rol üstlenmiş, insan yetiştirmeye önem vermiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî, sohbete önem vermiş; müritlerinin yetiştirilmesinde yüz yüze eğitim metodunu seçmiştir.

Görsel 4.7: Hacı Bayrâm-ı Velî (1348-1430) temsilî

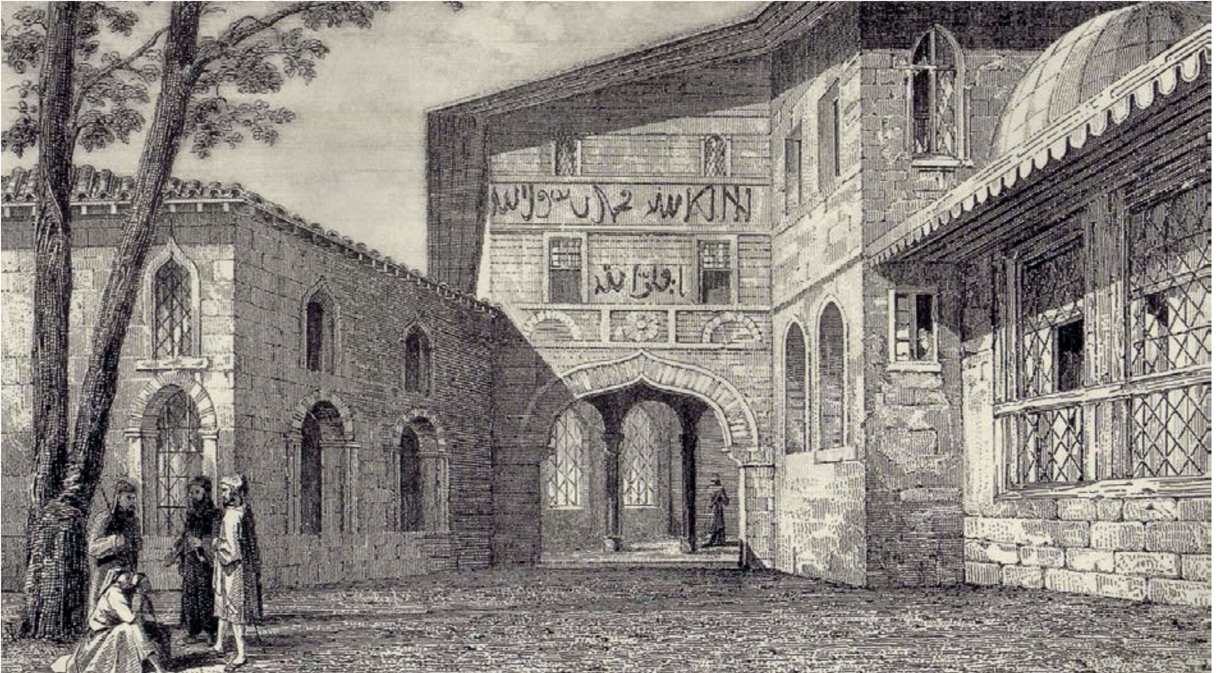
Sohbet onun tasavvuf anlayışında öğretim aracı olmuştur. Anadolu insanını, yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle dinî, ahlaki, iktisadi hatta siyasi açıdan geniş ölçüde etkilemiştir. Yetiştirdiği önemli şahsiyetler arasında Fatih'in hocası Akşemseddin de bulunmaktadır. İyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen Türkçeye rağbet etmesi ve şiirlerini Türkçe söylemesi, Anadolu insanı ile sıcak bir bağ kurmasına ve Anadolu'da millî birliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Davranışları, yaşadığı sade hayatı ve mütevazı hâliyle etrafındakileri çok etkilemiştir.

Hacı Bayrâm-ı Velî, müritlerine el emeği ile geçinmeyi, alın teriyle rızık temininin erdemli yol olduğunu aşılamıştır. İşsiz olanları ve uğraşı olmayanları tarikata almamıştır. Yaşlı ve iş göremezleri himaye etmiş, müritlerini maddi ve manevi sahada yetiştirmeye gayret etmiştir. "Sanatınla meşgul ol, çalış, ye, yedir; geçimini sağla, kimseye avuç açma." demiştir. Göçebelere de tarım ile uğraşmalarını tavsiye etmiştir. Dünyayı dışlamak yerine onu imara ve ıslaha çalışmıştır. Bayramîlik tarikatı kırsal kesimde yaşayanlara da hitap etmiş, bunu da "imece" hâliyle yaşatmıştır. Ürünün ortaklaşa kaldırılması geleneğini başlatıp kendisi de bizzat bu uygulamaya katılmıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin özelliklerinden biri de sosyal yardımlaşmayı teşvik etmesiydi. Ankara Ulus civarında bir tepe üzerinde Roma İmparatoru Augustus adına inşa edilen Augustus (Ogüst) Tapınağı'nın bitişiğinde zaviyesini kuran Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bu tutumu, engin dinî müsamahasının göstergesiydi (Görsel 4.8).

KONU ANALİZİ

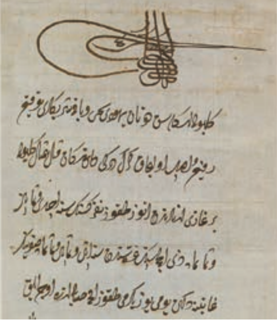
Anadolu'daki tasavvuf önderlerinin dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarına sundukları çözüm yolları hakkında hangi çıkarımlar yapılabilir? Yazınız.

Görsel 4.8: Hacı Bayrâm-ı Velî Camisi ve Türbesi Gravürü, Ankara, Charles Texier. Asia Mineure. Paris, 1849

4.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETİCİ SINIF (ASKERÎ SINIF)

Osmanlı Devleti'nde Toplum

Görsel 4.9: Sultan II. Mehmet'in Beratı

Osmanlı Devleti'nde toplum iki ana grup altında ele alınabilir. Bunlardan birincisi "askerî sınıf" adı altında toplanan ve görevlerinden dolayı vergilerden muaf olan kısımdır. Askerî sınıfa tımardan, hazineden veya vakıflardan hizmetleri karşılığında gelir ayrılırdı. İkincisi ise şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerden meydana gelen ve "reaya" (halk) denilen vergi mükellefi gruptur. Osmanlı Devleti'ndeki toplumsal yapı Avrupa'daki gibi birbirinden aşılmaz duvarlarla ayrılmamıştır. Padişah beratı (Görsel 4.9) ile askerî sınıftan bir kişi reayaya dâhil olurken reayadan herhangi bir kimse de beratla askerî statü kazanabilirdi.

Askerî Sınıf

Osmanlı Devleti'nde idari sisteme bağlı olarak bugünkü anlamda hem askerlik hizmeti yapanlar hem de memur statüsünde bulunanlar askerî sınıfı oluşturmuştur. Bunlardan gerçek anlamda askerlik hizmeti yapanlar, bu hizmetleri karşılığında devletten yıllık olarak bir yerin veya köyün gelirini kendileri adına toplama yetkisini almışlardır. Bu türden ücret alanlar; dirlik erbabı olarak tımarlı sipahiler, sancak beyleri, beylerbeyleri, vezirler, enderun ağaları gibi yüksek rütbeli devlet memurlarıdır.

Osmanlı'da ümera (emîrler) adı verilen dirlik erbabı ancak vazifede bulundukları süre içinde askerî sıfatını taşırlardı. Askerî sınıfa mensup olan bu kişilerin iş hayatına girmeleriyle bu sıfatları kalkar ve reayaya dâhil olurlardı.

Memurlar ise hizmetleri karşılığı devlet hazinesinden gündelik alanlar ile hazineden veya vakıflardan gündelik alanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan birinci grup "ulufe" adıyla gündelik almışlardır. Kapıkulu askerleri, enderun hizmetlileri, kale koruyucuları, subaşılar, asesbaşılar ve benzeri görevliler (ulufe erbabı) bu sınıf içerisinde yer almaktadır. İkinci gruba dâhil olanlar ise kadılar, müderrisler, medrese talebeleri ve mezunları ile bunların yanında çalışanlar ve akrabaları olup ilmiye adı altında vergilerden muaf tutulan görevlilerdir.

Reaya

Görsel 4.10: Reaya (temsilî)

Vergi veren şehir, kasaba ve köy ahalisi ile konargöçer olarak tabir edilen göçebe aşiretler reaya (Görsel 4.10) grubuna dâhildirler. Bu gruplardan herhangi biri devlet tarafından bazı vergilerden muaf tutularak askerlikle vazifelendirildiklerinde vazifeleri devamınca reaya statüleri sona ererdi. Askerî hükmün bitiminde ise yeniden reaya olmuşlardır.

Osmanlılarda Müslüman reaya, "raiyyet rüsumu" denilen çift vergisi verirdi. Gayrimüslim reaya ise cizye, haraç ve ispençe vergilerini verirdi. Bu vergilerin dışında reaya, devletin olağanüstü bir durum karşısında yüklediği avârız vergisini de ödemekle mükellefti.

İlmiye, Kalemiye ve Seyfiye Sınıfları

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk devletleri gibi aynı toplumsal tabakalaşmayı benimseyerek halkı, Müslim ile gayrimüslim ayrımı yapmaksızın yönetici sınıf ve reaya olmak üzere ikiye ayırmıştır. Osmanlı'nın siyasi ve sosyal yapısını karakterize eden bu ayrım, Avrupa'da o dönemde mevcut olan sınıf kavramından tamamen farklıdır.

Osmanlı'da devletin temel amacı, fetihlerle yeni topraklar ele geçirmek ve İslam dinini yaymak olmuştur. Hâkim olan bu düşünceyle devlet içinde askerî görevler daha öne çıkmış bundan dolayı yönetici sınıfa genel olarak "askerî"ler denmiştir. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, askerî teriminin yalnızca ordu mensuplarına karşılık olarak kullanılmadığı, tüm yönetici sınıfı kapsadığıdır. Askerî sınıf üç ana bölümden oluşmaktadır: Seyfiye (kılıç ehli), ilmiye (ilim ehli) ve kalemiye (kalem ehli).

Yönetici sınıfın ilk kısmı seyfiye bir başka deyişle kılıç sahipleridir. Ümera denilen bu sınıf Enderun ve diğer eğitim kurumlarında yetişen kişilerden oluşmaktadır. Sadrazam, vezirler, beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı, kapıkulu askerleri ve tımarlı sipahiler bu sınıfa dâhildi. Osmanlı Devleti, fetih ve gaza temeli üzerine kurulduğu için uzun süre seyfiye, ilmiyeyle beraber yönetici sınıfın en etkili kanadını oluşturmuştur.

ümera: Emîrler, beyler, sancak beyleri, miralay, kaymakam ve binbaşı gibi paşa unvanını almamış büyük subaylara verilen ad.

kapıkulu: Osmanlı'da devlet merkezinde ve padişah emrinde bulunan yeniçeriler, piyadeler ve sipahi bölüklerinin teşkil ettiği askerî kuvvet.

ulema: Âlimler, bilginler. Müderris, müftü, kadı, vaiz vb. ilmiye sınıfına mensup kişilere verilen ad.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren seyfiyeyle beraber üstünlüğü elinde tutan ilmiye, yönetici sınıfın ikinci büyük kanadını oluşturmaktadır. Temelini dinî değerlerin oluşturduğu Osmanlı Devleti'nde birçok önemli makam ilmiye sınıfı (Görsel 4.11) tarafından doldurulmuştu. İlmiye sınıfının başı şeyhülislamdır. Ulemanın şeyhülislamdan sonraki yetkili kişisi kazaskerdir. Şeyhülislamın yargı yetkisi olmadığından kazasker aynı zamanda yargı teşkilatının başkanıdır. Osmanlı Devleti'nde Rumeli ve Anadolu kazaskeri olmak üzere iki kazasker görev yapmaktadır. Bunlar asli üye olarak divan toplantılarına katılmışlar ve Divân-ı Hümâyunda görüşülen davaların karara bağlanmasında etkili olmuşlardır. Osmanlı'da ilmiye sınıfının bütün üyelerini yetiştiren kurum medreselerdir. Medreseyi bitiren öğrenciler ya müderris ya da kadı olarak görev yapmışlardır.

Görsel 4.11: İlmiye sınıfı mensupları (temsilî)

Yönetici sınıfın üçüncü unsurunu kâtipler zümresi olarak isimlendirilen kalemiye oluşturmaktadır. Kalemiye ile ilmiye arasında organik bir bağ kurulmuş, ilmiye sınıfı kalemiyeyi besleyen ana kaynak olmuştur. Kâtipler, nişancı, defterdar gibi merkezî teşkilatın önemli görevlileri, belli bir döneme kadar ilmiye sınıfı mensupları arasından seçilmiştir.

Seyfiye, ilmiye ve kalemiye birimlerinden oluşan Osmanlı bürokrasisinde dikkat çekici durumlardan biri de bütün bürokratların padişah ve onun yetkilendirdiği görevli tarafından atanmış olmasıdır. Bu nedenle hangi makamda olurlarsa olsunlar, bu devlet görevlileri görevlerini yaparken devletin yüce menfaatlerini göz önünde bulundurmak ve uyum içerisinde çalışmak zorundaydılar. Aksi hâlde sahip oldukları makam ve yetkiler yine padişah tarafından ellerinden alınırdı.

4.3. OSMANLI'DA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN SOSYAL HAYATA ETKİSİ

Osmanlı şehirleri dinî, sosyal, ekonomik, kültürel, idari ve hukuki kurumların toplu hâlde bulunduğu örgütlenmiş büyük yerleşim yerleridir. Kuruluşundan itibaren Osmanlılar, iskân ve istimâlet politikalarıyla yerleşik hayatı önemseyen faaliyetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti, yeni fethettiği şehirlerde gayrimüslim mahalleleri dışında Türk mahalleleri kurmuştur. Fethettikleri bölgelerdeki insanlar arasında ayrım gözetmeden yol, köprü, han, cami, medrese, hamam ve imarethane gibi yapılarla buraları imar etmiştir. Osmanlılar, fethedilen şehirlerde çarşı, pazar, bedesten gibi ticari mekânları geliştirerek ticareti canlandırmışlardır.

Türk Biliminin Yıldızları

Tarihte üstün devlet teşkilatçılıkları ve savaşçı özellikleriyle ön plana çıkan Türkler, bilim alanında yaptıkları çalışmalarla da adlarından bahsettirmişlerdir. Türklerin, İslamiyet öncesinde On İki Hayvanlı Türk Takvimi'ni hazırlamaları bilim alanına yaptıkları katkıların en önemlisidir.

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle bilim alanındaki katkıları artarak devam etmiştir. Karahanlılar Dönemi'nde medrese geleneği başlamış, Selçuklular Dönemi'nde Bağdat, Nişabur ve diğer merkezlerde dönemin en üst düzey bilim ve eğitim kurumları olan Nizamiye Medreseleri açılmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde de bilim ile bilim erbabı, Selçuklular Dönemi'nde olduğu gibi aynı ilgi ve saygıyı görmüştür. Devletleşme sürecinin hemen başında Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te ilk Osmanlı medresesi açılmıştır. Bunu daha sonra Bursa, Edirne ve İstanbul'da açılan diğer medreseler takip etmiştir. Gerek bu medreselerden yetişen İslam bilginleri gerekse farklı İslam beldelerinden gelip bu medreselerde eğitim veren dönemin bilginleri, Orta Çağ'da İslam kültür ve medeniyetini zirveye taşımışlardır.

ARAŞTIRINIZ

Osmanlı padişahlarının düşünce dünyalarına etki eden ilim ve irfan sahipleri hakkında araştırma yaparak elde ettiğiniz bilgilerle bir infografik hazırlayınız. Hazırladığınız bu infografiyi sınıf ortamında paylaşınız.

Akşemseddin

Şam'da doğan Akşemseddin'in asıl adı Şeyh Şemseddin Muhammed bin Hamza'dır. XV. yüzyılda yaşamış büyük Türk mutasavvıfı, âlimi, tabip ve şairidir. Yedi yaşına geldiğinde babası Şerafeddin-i Hamza Şâmî ile o dönemde Amasya'ya bağlı olan Kavak nahiyesine yerleşmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridi ve Fatih Sultan Mehmet'in hocalarındandır. İstanbul'un manevi fatihi olarak da anılır. Saçı ve sakalı ak olduğu ve beyaz elbiseler giydiği için "Akşemseddin" veya "Akşeyh" adlarıyla meşhur olmuştur. İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih'ten izin alarak Bolu'nun Göynük ilçesine yerleşmiş ve yetmiş yaşında orada vefat etmiştir.

Akşemseddin, küçük yaşlardan itibaren ilime ilgi duymuştur. Amasya'da medrese eğitimi almıştır. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Osmancık'ta müderris olmuştur. Medrese öğrenimini zamanın büyük velisi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında tamamladıktan sonra seçkin bilginler arasında yerini almıştır. Üstün zekâsı ve anlayışı, yılmak bilmeyen çalışma azmiyle kendini kitaplara adamıştır. Başta İslami bilimler olmak üzere tıp, eczacılık, astronomi, biyoloji ve

matematikte zamanın ünlülerinden olmuştur. Uzun yıllar Osmanlı medreselerinde çalışarak yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir.

Akşemseddin'in *Mâddetü'l-Hayât* ve *Kitabü't-Tıp* adlı eserleri tıp üzerinedir. Tıp ilminde kendini yetiştiren Akşemseddin, bulaşıcı hastalıklar üzerinde çalışmıştır. Mikroorganizmalardan bahseden ilk kişi olup mikrobiyolojinin babası sayılmaktadır. Akşemseddin, Louis Pasteur'ün (Luiz Pastör) yaklaşık 400 yıl sonra deneyle keşfettiği mikrobu, *Mâddetü'l-Hayât* adlı eserinde yıllar öncesinde şu şekilde dile getirmiştir: "Hastalıkların insanlarda teker teker ortaya çıktığını sanmak hatadır. Hastalık, insandan insana bulaşmak suretiyle geçer. Bu bulaşma, gözle görülmeyecek kadar küçük canlı tohumlar vasıtasıyla olur." Nitekim Pasteur de mikrobu kendi dilinde "tohum" olarak adlandırmıştır. Akşemseddin yine o yıllarda "seretan" adıyla bilinen kanseri teşhis etmiştir. Karantinanın mantığından bahsetmiş, ishal mikrobunu ve tedavi yöntemlerini bulmuştur.

Mâddetü'l-Hayât, Akşemseddin'in Türkçe olarak tıp ilmine dair kaleme aldığı *Risâletü'n-fi't-Tıb* olarak da bilinen eseridir. Bu eserinde, mikrobun kalıtımını ve bulaşmasını da ele almıştır.

Akşemseddin'in (Görsel 4.12) tıp ilmine dair yazdığı eseri olan *Mâddetü'l-Hayât*, tıp kitabı olduğu kadar eczacılık kitabı özelliği de taşımaktadır. *Mâddetü'l-Hayât*'taki ifadelerden eserin hem ruhsal hem de bedensel tedavilerde kullanılan ilaçları bir araya toplamak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Akşemseddin sadece beden hastalıklarının değil ruh hastalıklarının da hekimiydi. Ayrıca hangi hastalıkların hangi bitkilerden hazırlanan ilaçlarla tedavi edileceğine dair bilgiler ve formüller ortaya koymuştur.

Görsel 4.12: Akşemseddin (?-1459) temsilî

Akşemseddin, ilmî konulardaki önemli başarılardan sonra tasavvuf konusunda da ağırlığını göstermiş daha sonra da II. Murat'ın emriyle Fatih Sultan Mehmet'in hocalığına tayin edilmiştir. Dünya malına önem vermeyen Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmet'in büyük saygı ve sevgisini kazanmıştır.

Akşemseddin; Akbıyık Sultan, Molla Fenari, Molla Gürani, Şeyh Sinan gibi meşhur veli ve âlim talebeleriyle birlikte İstanbul'un Fethi için orduya katılmıştır. Fethin en önemli günlerinde Hz. Muhammed'in ashabından olan, Emevilerin İstanbul kuşatmasında şehit düşen Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (Eyüp Sultan) kabrini tespit etmesi ordunun maneviyatını yükseltmiştir. Akşemseddin, İstanbul'un Fethi sırasında büyük yararlılıklar göstermiş, Sultan Mehmet'i teşvik ederek zaferin kazanılmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

Uluğ Bey

Uluğ Bey (Görsel 4.13), 1394 yılında Sultaniye kentinde doğmuştur. Timur'un oğlu Şahruh'un büyük oğludur. Timur İmparatorluğu'nun dördüncü sultanıdır. Uluğ Bey hükümdarlığından ziyade bilim insanı oluşuyla tanınmıştır. Küçük yaşlardan itibaren matematik ve astronomi gibi pozitif bilimlere ilgi duymuştur. O, kendini savaştan ziyade bilime adamış bir hükümdardı. Sarayına zamanın bilginlerini toplamış ve onları korumuştur. İnceleme için Çin'e kadar heyetler göndermiştir. Uluğ Bey, Semerkant'ta bir medrese bir de rasathane yaptırmıştır. Yaptığı çalışmalarla astronomi biliminin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu rasathane, Orta Çağ'daki astronomi bilgisini en yüksek düzeye ulaştırmıştır. Semerkant'ta inşa ettirdiği medresenin kapısına "İlim öğrenmek kadın erkek bütün Müslümanlara farzdır." hadisini yazdırmıştır. Ali Kuşçu, Kadızade-i Rumî gibi ilim adamlarının Uluğ Bey başkanlığında pozitif bilimler alanında yürüttüğü çalışmalarla Semerkant, bir bilim ve kültür merkezi olmuştur.

Görsel 4.13: Uluğ Bey (1394-1449) temsilî

Görsel 4.14: Ali Kuşçu (?-1474) temsilî

Ali Kuşçu

Babası, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu için "kuşçu" lakabıyla anılmıştır. Ali Kuşçu (Görsel 4.14), Uluğ Bey'den matematik ve astronomi dersleri almıştır. Uluğ Bey, Kadızade'nin ölümünden sonra rasathanesinin başına Ali Kuşçu'yu getirmiştir. Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in öldürülmesinden sonra Azerbaycan'a gidip Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında çalışmalarına devam etmiştir. Uzun Hasan tarafından Fatih Sultan Mehmet'e elçi olarak gönderilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Ali Kuşçu'nun ilmî dehasını keşfetmiş ve günde 200 akçe maaş ile Ayasofya Medresesine tayin etmek istemiştir.

Ali Kuşçu, elçilik görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve Ayasofya Medresesinde müderrisliğe başlamıştır. Ali Kuşçu'nun Türkistan'dan İstanbul'a gelmesiyle Osmanlı bilim dünyasında matematik ve astronomi alanlarında parlak bir dönem başlamıştır. Ali Kuşçu, İstanbul'un enlem ve boylamını tespit etmiş, 1473'te Fatih Camisi'ne bir güneş saati yapmıştır. Fatih Medresesinin düzenlenmesine de yardımcı olan Ali Kuşçu, Osmanlı'da matematik ve astronomi bilimlerinin gelişmesinde büyük katkısı olan Türk dünyasının yetiştirdiği önemli bilim insanlarından biridir. Ali Kuşçu, aritmetik ve astronomi alanlarındaki eserlerini İstanbul'da yazmış aynı zamanda da Molla Lütfi ve Mirim Çelebi gibi önemli matematikçiler yetiştirmiştir.

CEVAPLAYINIZ

Yusuf Has Hâcip'in "Ülkeler kılıçla fethedilir, kalemle korunur." sözünden hareketle Fatih Sultan Mehmet'in ilim adamlarına verdiği önem hakkında çıkarımlarınızı aşağıdaki alana yazınız.

Görsel 4.15: Taşkınpaşa Camisi mihrabı, Ankara Etnoğrafya Müzesi

Devletleşme Sürecinde Osmanlı Sanatı

Osmanlı sanatı, Orta Asya'dan gelen sanat anlayışından ve Selçuklu, Arap, Bizans, İran sanatlarından etkilenerek gelişmiştir. Beylikler Dönemi'nde Türk sanatında birçok yenilik yapılmış ve gelişmeler olmuştur. Osmanlı Devleti, Anadolu'daki beylikleri idaresi altına alınca bu beyliklerdeki sanat anlayışlarını en iyi şekilde değerlendirip dünya çapında bir sanat anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin büyüyüp gelişmesi ile yaşanan önemli siyasi ve kültürel olaylar da Osmanlı sanatını etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Ahşap Sanatı

Osmanlı Devleti'nde ahşap sanatı (Görsel 4.15), mimari yapıların kapı ve pencere kanatları ile özellikle minberlerde ve vaaz kürsülerinde görülmektedir. Ahşap sanatında Selçuklular ve Beylikler Dönemi ustaları takip edilerek oyma, şebekeli oyma ve kündekârî (geçme) tekniklerine ağırlık verilmiştir. Bursa Ulu Cami'nin minberi, Osmanlı

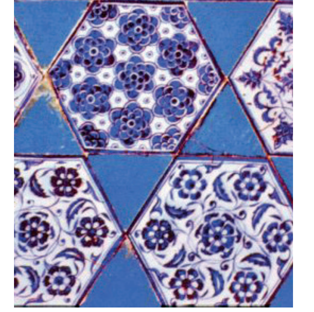
ahşap sanatının Selçuklu üslubunun devamı niteliğindeki ilk önemli örneğiydi. Osmanlılar, kendilerinden önce bilinen tekniklere yenilik getirmemiş daha çok değişik üsluplarda göze hoş gelen kompozisyonlar ortaya koymuşlardır. Anadolu ahşap sanatında tercihen kullanılan ağaçlar ceviz, şimşir, ıhlamur, meşe, elma, armut ve sedir gibi yerli ağaçlarla gül ve abanoz gibi dışarıdan getirilen tropikal ağaçlardı.

Görsel 4.16: Osmanlı motifleri taşıyan bir halı (temsilî)

Dokumacılık

Osmanlı dokumacılığında; yünlü kumaşlar, ipekli elbiseler ve her türlü kadife işlenmektedir. Bursa Osmanlı dokumacılığının merkezi konumundadır. Osmanlı'da halı dokuma (Görsel 4.16) diğer pek çok alanda olduğu gibi Selçuklu geleneğinin devamıydı. O dönemde Osmanlı ülkesini gezen bazı seyyahlar Aksaray, Konya, Kayseri, Sivas ve Bursa şehirlerinde halı üretiminin yaygın olduğunu yazmışlardır. XIV. yüzyıldan itibaren Orta Asya Türk halı sanatına bağlanabilecek yapılması gelenekselleşmiş hayvan figürlerinin bulunduğu halılar, Avrupalı ressamların tablolarında görülmekteydi.

Görsel 4. 17: Muradiye Camisi çinileri, Edirne

Çini Sanatı

Fırınlanmış toprak levhalar üzerine çeşitli boyalarla motifler çizilip sırlandıktan sonra duvar kaplama sanatı olarak kullanmasına çini denir. Çini sanatı (Görsel 4.17), Osmanlılarda başlangıcından itibaren çeşitli tekniklerin uygulanması ile büyük bir ilerleme ve zenginlik göstermiştir. Çinicilik İznik, Bursa ve Kütahya bölgesinde güçlenmiştir. Bu bölgelerde XIV. yüzyıl sonlarında başlayarak yoğun bir imar faaliyeti görülmüş ve bu eserlerin çoğu çini ile bezenmiştir. Bursa Yeşil Cami ile Külliyesi'nin ve Edirne Murâdiye Camisi'nin çini süslemeleri, ilk dönem Osmanlı sanatında çiniciliğin ulaştığı düzeyi göstermektedir.

Taş İşçiliği

Osmanlı Devleti'nde XIV. yüzyıl sonlarında çok yoğun bir şekilde imar faaliyetleri yapılmıştır. İnşa edilen yapılarda çoğunlukla malzeme olarak taş ve mermer kullanılmıştır (Görsel 4.18). Bu yapıların bezemesinde taş süsleme sanatı ileri seviyeye ulaşmıştır. İlk büyük merkez olan Bursa'da Yeşil Cami'nin taç kapısı, pencere söve ve alınlıkları, mihrap nişi ve kitabesi, Edirne'de ise Eski Cami minberinin geometrik motifleri Osmanlı mermer oymacılığının yansımalarıdır.

Görsel 4.18: Edirne Uzun Köprü

Hat Sanatı

Hat (Görsel 4.19), yazı ve güzel yazı yazma sanatıdır. Bu sanatla uğraşan kişiye ise hattat denir. Hat sanatı, el yazmaları dışında taş, tuğla, çini, ağaç, maden ve tekstil üzerindeki yazılarda ve mimaride ön plana çıkmaktadır. Türk sanatının her sahasında iyi değerlendirilen hat sanatı, mimariye hayat veren bir unsur olmuştur. Selçuklu Devleti'ndeki hat sanatı geleneği Beylikler Dönemi ile Osmanlı Devleti Dönemi'nde devam etmiştir. Amasyalı Şeyh Hamdullah, Osmanlı hat sanatının kurucusu kabul edilmiştir. Bursa Ulu Cami mihrabındaki hat sanatı, çini üzerindeki en güzel örnektir.

Görsel 4.19: Hat sanatı örneği

Ebru Sanatı

Görsel 4.20: Ebru sanatı örneği

Geleneksel Türk sanatlarından ebru (Görsel 4.20), kıvamlı su üzerine serpilen boyalar ile resim yapılıp kâğıda aktarılmasıyla oluşan süsleme sanatıdır. Bu sanatın battal, neftli, gelgit, şal, kumlu, akkase, taraklı, somaki ve bülbülyuvası gibi teknikleri vardır. Kâğıdın süslenmesinde, kıta ve levhaların iç ve dış pervazlarında, yazma eserlerin ciltlerinde yan kâğıdı olarak sıkça kullanılmaktadır. Osmanlı'da çok gelişmiş olan ebru geleneği günümüze kadar devam eden sanatlarımızdandır. Mehmet Efendi, Osmanlı'da bilinen ilk ebru ustasıdır.

İstanbul'a gelen Avrupalı seyyahlar ebru sanatını ve ebru kâğıdını kendi memleketlerine götürmüşlerdir. Böylece bu sanat Avrupalılar tatafından benimsenmiş ve yapılmaya başlanmıştır.

KONU ANALİZİ

Osmanlı Dönemi'nde kullanılan motif ve figürlerin Osmanlı öncesi Türk devletlerinde kullanılan motif ve figürlerle benzerlik göstermesini millî kültürün devamlılığı açısından değerlendiriniz.

Sözlü ve Yazılı Kültürün Toplum Hayatına Etkisi

Görsel 4.21: Edirne Sarayı

Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Orta Anadolu'nun eğitimli şehir çevreleri İran kültürünün etkisinde kalmıştır. Saray (Görsel 4.21) ve şehirlerde daha çok yazılı ve kitabi kültür hâkim olmuş ve Farsça edebî dil olarak ön plana çıkmıştır. Uçlarda ise tasavvuf ve alplık ile şekillenen Türk halk kültürü egemendi. İlk Osmanlı beyleriyle yakın ilişkileri olan, genellikle baba, abdal, kalender veya "Ahi" adı verilen uçlardaki şeyh ve dervişler, Türkmen boylarının göç dalgasıyla XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelmeye başladılar. Bunlar, Türkmen aşiretleri için eski Türk inanışındaki şamanlar gibi toplumsal ve dinî hayatın odak noktalarıydı.

Türkmenler, kendi toplum ve kültür biçimlerini temsil eden tasavvuf liderlerine sıkı sıkıya bağlıydılar. Bu topluluklar içinde, kent ve sarayın kozmopolit kültür ve edebiyatından çok farklı bir Türk halk kültürü egemendi.

Gazilik ve alplik coşkusu Osmanlı toplumuna heyecan ve canlılık vermiştir. Bu coşku, *Saltukname* gibi kahramanlık destanlarının niteliklerini taşıyan ve

yazarları bilinmeyen ilk Osmanlı vakayinamelerinde de apaçık görülür. Bu vakayinamelerde özellikle uç bölgelerdeki toplumları derinden etkileyen kahramanların ve sınır boylarında gaza yapan alperenlerin destansı öyküleri anlatılır. Saltukname, Battalname, Danişmendname gibi kahramanlık destanları, doğal olarak eski Türk destan motifleri ile Anadolu ve Balkan folklorundan alınma ögeleri içerir.

Göçebeler, siyasi muhalifler ve maceracılar kaçıp uç bölgelerine sığınmışlardır. İç bölgelerdeki hâkim muhafazakâr yüksek medeniyet şekilleri (din, saray edebiyatı, şeri hukuk) karşısında uçta mistik ve henüz kalıplaşmamış bir halk kültürü (Bâtıni tarikatlar, mistik ve epik bir edebiyat, örfi ve millî hukuk) hâkimdir.

Osmanlı Dönemi'nde yazılı şehir kültürünün en önemli üretim merkezleri saray ve konaklardır (Görsel 4.22). Buralarda, sanat ve bilim alanında en önde gelen isimler toplanırdı. Saray ve konaklar, kültür faaliyetleri konusunda halka öncülük edilen yerler olmuştur. Padişah, vezir, paşa ve beylerin rütbelerine uygun büyüklükteki saray ve konaklarda ilim ve sanat adamları himaye edilmiştir. Bu sebeple yemek kültürü, güzel konuşma, şiir, musiki vb. alanlarında saray ve konaklar, bulundukları çevreyi etkilemişlerdir. Kul sistemi içerisinde yetişen ve taşraya subaşı, sancakbeyi, beylerbeyi vb. olarak atanan devlet adamları da vazifeli olarak gittikleri yerlerde merkezdeki saraya benzeyen daha küçük yapılar inşa etmişlerdir. Bu görevliler, Osmanlı kültürünün gelişmesinde ve bütün devlet coğrafyasına yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Gittikleri yerlerdeki toplumları etkilemişlerdir.

Görsel 4.22: Topkapı Sarayı, İstanbul

Saray ve konaklarda oluşan Osmanlı kültürü, doğal olarak şehir kültürüdür. Bu anlamda Osmanlı başkentleri kozmopolit yapısı ile geniş Osmanlı coğrafyasının her yöresinden birçok unsuru bünyesinde toplamıştır. Osmanlı başkenti ve diğer şehirlerinde farklı etnik kökenlere ve inançlara mensup gruplar bulunduğu gibi ticaret, elçilik vs. amaçlarla Osmanlı sınırları dışından gelmiş heyetlere de sık rastlanırdı. Bütün bu farklı unsurların Osmanlı kültürü üzerinde etkisi olduğu gibi bu grupların da Osmanlı kültüründen etkilenmeleri söz konusuydu. Bunların dışında medrese ve tekkeler kültürel değerlerin oluşması, yaşatılması ve bu kültürün topluma yayılmasında önemli bir yer tutmaktaydı.

Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin çoğunun şiirle ilgilendiği ve şairleri koruyup kolladığı, desteklediği bilinmektedir. Oldukça iyi bir eğitim alan şehzadeler ile sultanlar, müzik ve şiire ilgi göstermiştir. Osmanlı sarayının sanatçılara ve ilim adamlarına verdiği destek neticesinde kültür ve sanat hayatı daima canlılığını korumuş ve Türkçeyi bir bilim dili hâline getirmiştir. Tıp, edebiyat, şiir, tarih alanında yazılan birçok kitap saraylardan çevreye yayılmıştır.

CEVAPLAYINIZ

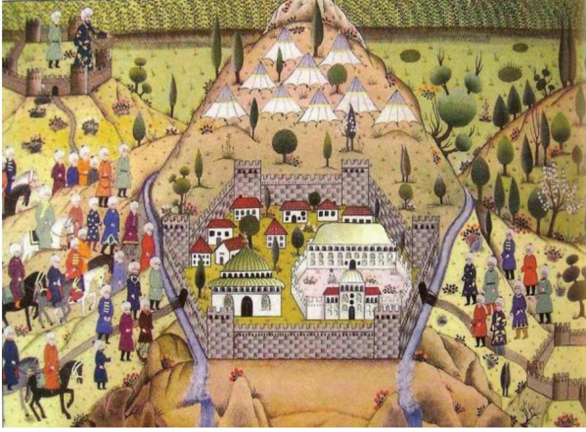
Milli değerler açısından sözlü ve yazılı kültürün sahip olduğu tarihsel önem nedir? Yazınız.

Osmanlı Hâkimiyetiyle Şehirlerin Yapısındaki Dönüşüm

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

XIII. yüzyıl sonlarında konargöçer bir Türkmen boyu olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren şehre ve şehirleşmeye önem vermiştir. Anadolu ve Balkanlardaki şehirlerin birçoğu, Osmanlı Devleti'nden önceki dönemlerde kurulmuştur. Bu şehirlerin hemen hepsinde bir kale bulunmaktadır. Kaleler, şehirlerin fiziksel görünümünde ve yapılanmasında belirleyici rol oynar. Osmanlıların erken dönemlerinden itibaren yerleşim alanlarının kale ve çevresine yayıldığı, artık kalenin savunmasına ihtiyaç duyulmayacak şekilde açık şehir konumuna dönüştüğü söylenebilir. Genellikle bir mahallenin yer aldığı iç kalede yönetim, askerî birimler ve hapishane binaları ile sancak beyi, kadı ve dizdar adı verilen kale komutanı gibi yöneticilerin oturduğu evler bulunurdu.

Görsel 4.23: Bursa'nın Fethi Minyatürü, Mamure Öz 2004, Bursa Kent Müzesi

Bursa, Orhan Bey Dönemi'nde fethedilip başkent yapılmıştır (Görsel 4.23). Fetihten sonra darphane kurularak Orhan Bey adına para bastırılmıştır. Orhan Bey, babası Osman Bey'in kabrini, vasiyeti üzerine Söğüt'ten Bursa'ya getirerek Gümüşlü Kümbet'e nakletmiştir. Bursa, Türklerin fethinden sonra Marmara havzasının en büyük şehri olmuştur. Türklerin yeniden imar ettiği şehre Anadolu'nun farklı bölgelerinden insanlar iskân edilmiştir. Orhan Bey, kale içine iki cami inşa ettirmiştir. Ümera ve ulemanın yaptırdığı hayır eserleriyle süslenen Bursa XVI. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun her bakımdan en büyük şehirlerinden biri olmuştur. Ayrıca şehir, ilim ve irfan ehlinin yetiştirildiği önemli bir eğitim merkezine dönüşmüştür. I. Murat; cami, medrese, zaviye birleşimi olan Kaplıca İmaretini yaptırmıştır. Ayrıca Yıldırım Bayezid; Ulu Cami, medrese, imaret, darüşşifa, han, hamam ve zaviye gibi birçok eser yaptırmıştır. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde yapılan bu eserler için Balkanlara yapılan akınlardan elde edilen gelirler harcanmıştır. Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla Rumeli'de fetihler başlamıştır.

1363'te Edirne fethedilip Osmanlı Devleti'nin yeni başkenti olmuştur. Fetihler gerçekleştikçe her biri Balkanların uç bölgelerinde yer alan Filibe, Eski Zağra, Tatar Pazarı, Sofya, Babadağı, Silistre, Vidin, Üsküp, Serez, Tırhala ve Eğri gibi merkezlere Anadolu'dan gelen Türk göçmenleri yerleştirilmiştir. Bu şehirler Türk kültürünün ağır bastığı şehirler hâline gelmiştir. Balkanlarda ve Anadolu'da pek çok yerleşim yeri, klasik Osmanlı şehircilik anlayışı çerçevesinde kısa sürede yapılan imar faaliyetleri sonucunda çarşı ve mahallelere bölünerek gelişmiş ve Osmanlı şehri özelliği kazanmıştır.

II. Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra ilk iş olarak şehrin imar ve iskân konusunu ele almıştır. II. Mehmet, Bizans imparatoruna ait olan Ayasofya'yı camiye dönüştürerek ilk cuma namazını burada kılmıştır. Ayrıca İstanbul'un nüfusunu artırmak amacıyla Anadolu ve Balkanlardan farklı etnik kökende ve dinî inançta insanlar getirilerek iskân edilmiştir. Şehrin Müslüman nüfusunun artırılmasına özellikle önem verilmiştir. Padişah başta olmak üzere devlet yöneticileri, İstanbul'da cami, medrese, darüşşifa, bedesten, çarşı, pazar ve kervansaraylar yaptırmıştır. Alt yapı işlerine de ağırlık verilmiş, çeşme

ve camilere su getirilmiştir. Ticaret canlandırılmış, bilimsel ve toplumsal hayat düzenlenmiştir. Devletin yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı başta olmak üzere birçok resmî bina inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da bütün Osmanlı padişahları imar ve iskân faaliyetlerinde bulunmuştur.

Anadolu ve Balkanlardaki bazı şehir merkezleri tarihî, kültürel ve coğrafi bakımdan farklılıklar göstermesine rağmen genellikle imaret, bedesten, kervansaray, pazar yeri, ulu cami gibi toplumsal, ticari ve dinî tesisler etrafında şekillenmiştir. Bazen bu yapıların tamamı veya birkaçı bir şehirde mevcut olabilirdi. İmaret, bedesten ve kervansaray gibi tesisler daha ziyade ticari ve ekonomik bakımdan gelişmiş, ana yol üzerindeki şehirlerde görülürdü. Şehir merkezlerini fiziksel bakımdan şekillendiren söz konusu tesisler zannedildiği gibi düzensiz ve karmaşık olmayıp planlı bir şekilde kurulmuştur. Osmanlı şehirleri genelde iki ana kısımdan meydana gelmiştir. Bunlardan biri şehrin ticari faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlar, diğeri ise şehir halkının genelde ibadethaneler etrafında gelişen ikamet yerleri olan mahallelerdi.

Osmanlı Devleti'nde erken dönemlerden itibaren mevcut şehirler geliştirilmiştir. Kasaba ve köyler şehre dönüştürülürken veya yeni bir şehir kurulurken padişah, padişah çocukları ve eşleri ile devlet adamları adına vakıflar kurulur; vakıf için ihtiyaç duyulan dinî, sosyal ve ticari hizmet binaları inşa edilirdi. Bu yöntem birçok kasaba ve köyün değişim, dönüşüm ve kuruluşunda kullanılmıştır.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Kılıç ve Kalem Sahipleri

Osmanlı padişahları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren şairleri ve bilim insanlarını desteklemişler özellikle Türk dilinin gelişmesinde çok büyük rol oynamışlardır. Şair ve bilim adamlarıyla çok sıkı bir ilişki içinde olmuşlar, pek çok Arapça ve Farsça eserin Türk kültürüne kazandırılmasında bizzat önderlik etmişlerdir. Bunun yegâne sebebi, yeni kurulan devletin bilgi ve kültür seviyesini yükseltmekti fakat bunu yapabilmek için kendilerinin de bilgi sahibi olmaları gerekiyordu. İşte meseleyi bu yönüyle ele aldığımızda şehzadelerin çok küçük yaştan itibaren özel bir eğitimle yetiştirildiğini de bilmemiz gerekir. Osmanlı sultanlarının, II. Murat'tan başlayarak İslam kültür ve edebiyatını da çok iyi bildiklerini ve hemen hemen hepsinin şair olduğunu görmekteyiz. Osmanlı sultanları da diğer şairler gibi mahlas kullanmışlardır. Pek çoğunun da divanı bulunmaktadır.

Osmanlı sultanları ve şehzadeleri, edebiyat ve şiirle meşgul olmuş; devirlerinin şiir anlayışını ve kültürünü en az devirlerinin şairleri kadar bilmişlerdir. Osmanlı sultanları ve şehzadeleri onlarla boy ölçüşen şiirler yazmış ve onları korumuşlardır. Şairlerin en yüksek mevkiden başlayarak esnaf tabakalarının her bir dalından çıkabilmesi Osmanlı Devleti'nde insanların kültür seviyelerinin hiç de küçümsenmeyecek derecede olduğunu göstermektedir.

Kut, 2000, ss.161,178.

1. Osmanlı hükümdarları, devlet işlerinin yanında şiir ve güzel sanatlarla neden ilgilenmişlerdir?

2. Sözlü ve yazılı kültürün toplumsal iletişimdeki etkisi hakkında neler söylenebilir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-7. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. Horasandan göç eden alimler ve mutasavvıflar …………..'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.
2. İlhamını ilahi aşktan alan …………….. ………………, hoşgörü ve insan sevgisine ağırlık veren, her türlü benlik duygusunu kınayan bir anlayışa sahiptir.
3. Makâlât adlı esrinde insan sevgisini yayan ……………………….. ………. din ve vatan sevgisi üzerinde de durmuş, Allah ve yurt savunması için fedakârlık yapılmasını istemiştir.
4. Semerkant'ta bir medrese bir de rasathane yaptıran ……………………….., yaptığı çalışmalarla astronomi biliminin gelişmesine katkı sağlamıştır.
5. Geleneksel Türk sanatlarından ………………………, kıvamlı su üzerine serpilen boyalar ile resim yapılıp kâğıda aktarılmasıyla oluşan süsleme sanatıdır.
6. Orhan Bey, ………………….'yı Fethettikten sonra babası Osman Bey'in kabrini, vasiyeti üzerine Söğüt'ten buraya getirerek Gümüşlü Kümbet'e nakletmiştir.
7. Padişah ve onun yetkilendirdiği görevli tarafından atanan Osmanlı bürokrasisi ………………, ilmiye ve kalemiye birimlerinden oluşmaktadır.

8-12. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

8. Mutasavvıf ve Âlimlerin Anadolu'nun İslamlaşmasına ve Türkleşmesine nasıl katkı sağlamışlardır?

9. Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf hangi birimlerden oluşmaktadır?

10. Osmanlı ilim geleneği hangi medeniyetlerin havzasından etkilenmiştir?

11. Osmanlı'nın devletleşme sürecinde etkili olan sanat dalları nelerdir?

12. Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde nasıl bir şehirleşme politikası uygulamıştır?

13-17. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	Reaya		Ahilik		Çinicilik		Ayasofya		Hat		Ebru

13. Temel düşüncesi, ahlakın esasını teşkil eden eline, beline, diline sahip düsturunu benimseten esnaf teşkilatıdır.
14. II. Mehmet, Bizans imparatoruna ait olan kiliseyi camiye dönüştürerek ilk cuma namazını burada kıldığı camidir.

15. El yazmaları dışında taş, tuğla, çini, ağaç, maden ve tekstil üzerindeki yazılarda ve mimaride ön plana çıkan güzel yazı yazma sanatıdır.

16. Osmanlı toplumunda vergi veren şehir, kasaba ve köy ahalisi ile konargöçer olarak tabir edilen göçebe aşiretler grubuna dâhil olanlara verilen addır.

17. Fırınlanmış toprak levhalar üzerine çeşitli boyalarla motifler çizilip sırlandıktan sonra duvar kaplama kullanılan sanat dalıdır.

18. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

Osmanlı Devleti halkı, Müslim ile gayrimüslim ayrımı yapmaksızın yönetici sınıf ve reaya olmak üzere ikiye ayırmıştır.

D — Osmanlı'da devletin temel amacı, yeni topraklar elde etmek olduğu için askerî görevler daha öne çıkmıştır.

Y — Osmanlı Devleti'nde idari sisteme askerlik hizmeti yapanlar ve memur statüsünde bulunanlar askerî sınıfı oluşturmuştur.

D — Osmanlı bürokratları, görevlerini yaparken devletin menfaatlerini göz önünde bulundurmuş ve uyum içerisinde çalışmıştır.

Y — Osmanlı'da bürokratik yapının kurulmasında bilgi ve tecrübeye sahip ilmiye sınıfı, etkin rol oynamıştır.

D — Osmanlı'da ümera, iş hayatına girince askerî sıfatları kalkmış ve reayaya dâhil olmuştur.

Y — Reaya denilen şehir, kasaba ve köy ahalisi ile konargöçerler gelirlerine göre devlete vergi vermişlerdir.

D	Y	D	Y	D	Y	D	Y
1. Çıkış	2. Çıkış	3. Çıkış	4. Çıkış	5. Çıkış	6. Çıkış	7. Çıkış	8. Çıkış
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19- 20. soruları metne göre cevaplayınız.

Osmanlı Şehri Kurma

Osmanlı Devleti'nin siyasi ve kültürel yapısı, içinde bulunduğu toplumsal âdet ve gelenekler ile fethedilen şehirlerdeki maddi-manevi zenginliklerinden istifade edilerek oluşturulmuştur. Fethedilen şehrin halkı kendi mülklerinde oturmaya devam etmiş, fetih sonrası şehre gelen göçmenler ise kurulan yeni mahalleler yerleştirilmiş ve şehrin imarında önemli rol oynamışlardır. Osmanlı şehirlerinde fetih öncesi var olan unsurlar ve mahaller kalkındırılmış ve külliyeler yoluyla şehir büyütülmüştür. Osmanlı Devleti, yeni şehirler kurmak yerine var olan şehirleri büyütmeyi tercih etmiştir.

Osmanlı şehirlerinde özellikle de İstanbul'da dinî ve etnik gruplar, belirli bir mahallede veya taşınabilme esnekliği ile farklı mahallelerde ikamet ettirilmiştir. Dolayısıyla bu şehirlerde farklı dinî ve etnik unsurlardan insan aynı mahallede karışık olarak da oturabilmiştir. Osmanlı şehirlerinin çok dinli ve ırklı yapısı, insanların şehirlerde bir arada ahenkle yaşamalarını ve kültürel anlamda birbirileriyle etkileşim içerisinde olmalarını sağlamıştır. Dinî ve etnik çeşitlilik ile tercihe ve esnekliğe dayalı yerleşim biçimi Osmanlıların Anadolu ve Balkan şehirlerinin pek çoğunda vardır. Osmanlıların şekillendirdiği Bursa, Edirne, İstanbul, Selanik, Saraybosna, Üsküp, Sofya, İşkodra, Belgrad şehirleri pek çok açıdan birbirlerine benzemektedir. Nüfus çeşitliliği ve çok kültürlülüğünün sonucu olarak bu şehirler; mimariden ticarete, gündelik yaşamdan yeme içmeye kadar pek çok farklı alanda benzer özellikler gösterirler. Bu şehirlerde, şehirlerin sahip oldukları zengin çeşitlilik bariz bir şekilde göze çarpmaktadır.

19. Osmanlı şehir kültürünü oluşturan zengin birikimin tarihsel önemi hakkında neler söylenebilir?

20. Metinden hareketle Osmanlı Devleti'nin şehir yapılanması hakkında hangi çıkarımlar yapılabilir?

21-24. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

21. Osmanlı'da yönetenler zümresinin ortaya çıkışını büyük ölçüde devletin ilk dönemlerindeki fetihçi karakter belirlemektedir. Fatihler yani gaziler, Ahiler, dervişler ve aşiret ileri gelenleri üst sosyal tabakayı oluşturuyordu. Fethedilen topraklar tımar sistemi içinde bunlara dağıtılıyordu. Ortak mülkiyet veya devlet mülkiyeti mirî sistem kavramı içerisinde yer almaktadır. Sistem içerisinde köylülere toprağı işleme, fatihlere ise üretimi denetleme ve gelirden pay alma hakkı verilirdi. Bu yaklaşım toprağın mülkiyetinin devlete, kullanım hakkının ise halka ait olduğunu göstermekteydi.

Metinden hareketle Osmanlı'da toprak sistemi ile sosyal tabaka arasındaki durumu ifade eden yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fethedilen topraklarda yeterli insan olmadığından tarımsal ürünler, ihtiyacı karşılayamamıştır.
B) Osmanlı toprak sistemi, tolumsal sınıf içinde sistemleşerek üretimi sürekli hâle getirmiştir.
C) Halka ait mülk arazilerin işlenmesi yöneticiler tarafından kontrol edilip vergilendirilmiştir.
D) Fethedilen toprakların bir kısmı ihtiyaç sahiplerine yardım amacıyla vakıflara devredilmiştir.
E) İlmiye sınıfı, devlet idaresinde daha etkin olduğundan tımar dağılımında büyük pay almıştır.

22. Tarikatlar, yerleşim yerlerinin kenarlarında zaviyeler kurmuşlardır. Bu yapılar, ulaşım ve konaklama gibi ihtiyaçları karşılamıştır. Güvenlik sorunlarının giderilmesine katkı sağlamıştır. İhtiyaç sahiplerinin doyurulması ve fakirlerin birtakım ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur. Zaviyelere bağlı olan Türkmen babaları, abdallar ve derviş grupları; kitlelerin İslamlaşmasında, deruni irfan geleneğinin insan ahlakına yerleşmesinde, marifet ve hakikat merkezli bir Müslümanlık anlayışının benimsenmesinde ve yayılmasında da etkili olmuştur.

Metne göre aşağıdakilerden hangisi Osmanlı'da tekke ve zaviyelerin toplumsal etkilerinden biri değildir?

A) Toplumsal gücünü kullanarak yönetime karşı yapılan isyanları bastırmışlardır.
B) Yolcuların ve kimsesizlerin ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmuşlardır.
C) İlim ve irfan geleneğini sürdürerek toplumun İslamlaşmasını sağlamışlardır.
D) Ulaşım ve konaklama ihtiyacının giderilmesinde etkin rol oynamışlardır.
E) Yol güvenliğini sağlayarak ticari faaliyetleri kolaylaştırmışlardır.

23. Tekke edebiyatının en büyük şairlerindendir. Şiirlerinde Allah ve insan sevgisini, tasavvuf inancını dile getirmiştir. İdealize ettiği insan tipi insanıkâmildir. Ahlakı, insani olmayan davranışları terk edip ilahi yaratılışa yönelmek olarak görür. Sade ve özlü bir anlatım ile Türkçeyi ustaca kullanmıştır. Şiirleri kendine has millî ve İslami bir yapı sergilemektedir. Tapduk Emre'nin dervişlerinden olup hayatının bir kısmını Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanında geçirmiştir.

Bu parçada sözü edilen mutasavvıf aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahî Evran
B) Yunus Emre
C) Ahmet Yesevî
D) Hacı Bayrâm-ı Velî
E) Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî

24. Osmanlı ülkesinde köy, kasaba ve şehirler bulundukları bölgelerin ikliminden, antropolojisinden, coğrafyasından, topoğrafyasından ve Türk İslam kültürünün genel karakterinden izler taşır. Büyük şehirlerin daha uzak iklimlerle olan ticari ve kültürel ilişkileri; şehirlere, bulundukları bölgenin ortak yapıları dışında bazı yeni özellikler de kazandırmıştır. Osmanlı yerleşimlerinin devletin merkez yönetimine karşı olan yükümlülükleri vardı. Ayrıca kişilerin hem birbirlerine karşı hem de mahalle ve hirfet örgütlerine karşı çeşitli yükümlülükleri vardı. Böylece Osmanlı yerleşim birimlerinde mekân düzenlemesi geleneklere saygılı, samimiyete ve insani ölçülere dayanan bir şehir estetiği, kültürü ve mimari yapısı oluşmuştur.

Metne göre aşağıdakilerden hangisi Osmanlı yerleşim birimlerinin özelliklerinden biri olamaz?

A) Osmanlı'nın fethettiği şehirler, kendi kültürel özelliklerini devam ettirmiştir.
B) Şehirleşmede merkezî yapı, yerel yönetim ve bölgesel örgütler etkili olmuştur.
C) Osmanlı fethettiği şehirleri, tamamen Türk İslam mimarisine göre düzenlemiştir.
D) Mimari estetikte insan, mekân ve kültür merkeze alınarak düzenleme yapılmıştır.
E) Mimari yapı, coğrafi özellikler ve ticari faaliyetler şehirlerin yapısını etkilemiştir.

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

5. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1600)

ÜNİTE KONULARI

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER
5.2. İSTANBUL'UN FETHİ VE FETHİN SONUÇLARI
5.3. TÜRK İSLAM DÜNYASINDA BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇABALARI
5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER
5.5. DÜNYANIN MUHTEŞEM GÜCÜ OSMANLI
5.6. STRATEJİK PLANLARLA GELEN DÜNYA GÜCÜ
5.7. OSMANLI DEVLETİ'NİN KARA VE DENİZ POLİTİKALARI

ANAHTAR KAVRAMLAR

Jeopolitik, teçhizat, Katolik, kurumsallaşma, kapitülasyon, Ortodoksluk, muharebe, imtiyaz, Protestanlık, Kanuni, Habsburg, grejuva

ÜNİTEYE BAKIŞ

1453-1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen siyasi gelişmeler, Türk ve dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı Devleti ve İslam dünyası için millî ve manevi öneme sahip İstanbul fethedilmiştir. İstanbul'un Fethi'nin Türk ve dünya tarihi açısından stratejik sonuçları olmuştur. Bir çağ kapanmış ve yeni bir çağ başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin İslam coğrafyasında ve Avrupa'da hâkimiyet kurmasının yolu açılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti Avrupa'da Habsburglarla, doğuda Safevilerle mücadele etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti uyguladığı ekonomi politikalarıyla ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmeye, kapitülasyonlar ve imtiyazlarla Avrupa'daki nüfuzunu ve gücünü artırmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti, XV ve XVI. yüzyıllarda stratejik rakiplerine karşı uyguladığı uzun vadeli politikalarla bir dünya gücü hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin takip ettiği kara ve deniz politikaları ile Akdeniz ve Karadeniz birer Türk gölü hâline gelmiştir.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Tarihî olayların anlaşılmasında kronoloji neden önemlidir?
2. Bir şehrin veya bölgenin fethedilmesinin gerekçeleri neler olabilir?
3. Türk devletleri birbirleriyle neden mücadele etmişlerdir?
4. Osmanlı Devleti'nin mevcut sınırlarını sürekli genişletmeye çalışmasının temel nedenleri nelerdir?
5. Bir devletin dünya siyasetinde söz sahibi olabilmesi için hangi alanlarda güçlü olması gerekir?

Ünite Kapak Görseli: Sultanahmet ve Ayasofya camileri, İstanbul

5.1. 1453-1520 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

1453 — 1 İstanbul'un Fethi

1454 — 2 Sırbistan'ın alınması

1459 — 3 Amasra'nın alınması

1460 — 4 Mora'nın alınması

1461 — 5 Sinop ve Trabzon'un alınması

1462 — 6 Eflâk'ın alınması

1463 — 7 Bosna ve Hersek'in alınması

1463 – 1479 — 8 Venedik ile mücadele

1481 – 1495 — 15 Cem Sultan Olayı

1492 — 16 İspanya'daki Müslümanların ve Yahudilerin kurtarılması

1514 — 17 Çaldıran Muharebesi

Harita 5.1: 1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler-1

1473 — 9 Otlukbeli Muharebesi

1474 — 10 Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi

1475 — 11 Kırım'ın Fethi

1476 — 12 Boğdan'ın alınması

1479 — 13 Arnavutluk'un alınması

1480 — 14 İtalya Seferi

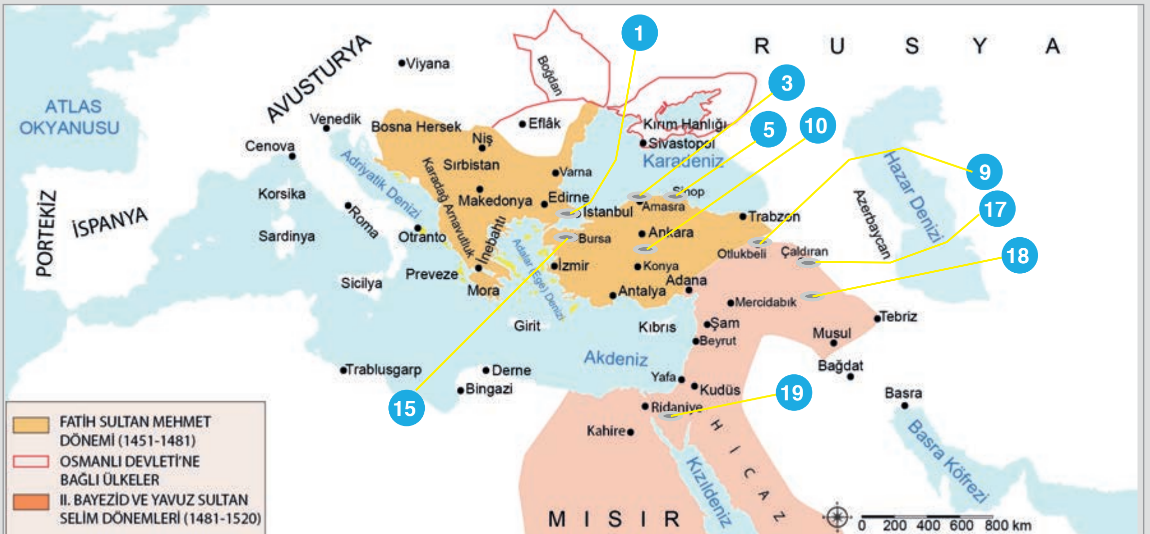
E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

1516 — 18 Mercıdabık Muharebesi

1517 — 19 Ridaniye Muharebesi

KRONOLOJİK DÜŞÜNME

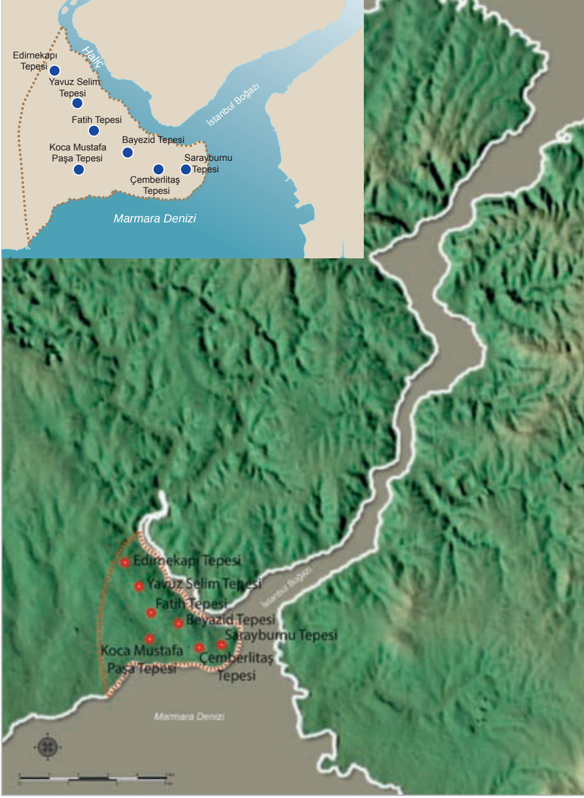
1453-1520 yılları arasında yaşanan gelişmeleri göz önünde bulundurarak Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî ve ekonomik gücü hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Harita 5.2: 1453-1520 yılları arası siyasi gelişmeler-2

5.2. İSTANBUL'UN FETHİ VE FETHİN SONUÇLARI

İstanbul'un Fethini Gerekli Kılan Nedenler

Harita 5.3: İstanbul'un yedi tepesi

Eski İstanbul, Marmara Denizi ve Haliç ile çevrelenmiş bir yarımadadır. Asya ile Avrupa kıtalarını birleştiren ve yedi tepe üzerine kurulmuş İstanbul (Harita 5.3), coğrafi konumu nedeniyle daima bölge devletlerinin ilgisini çekmiştir. Fetihten sonra yeni eserler inşa edilerek yeniden imar ve iskân edilen Yeditepe bölgesi Bizans İmparatorluğu'nun merkezi konumundaydı. İstanbul Boğazı, Akdeniz ve Karadeniz'i birleştirmektedir. Bu durum şehri önemli bir ticari merkez hâline getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin toprakları ortasında kalan ve stratejik öneme sahip olan İstanbul'un alınması, Rumeli'ye geçişte Osmanlı Devleti'ne kolaylık sağlayacaktı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin devamlılığı, Avrupa ve Asya'daki topraklarını birbirinden ayıran İstanbul'un Fethi'ne bağlıydı. II. Mehmet, Boğazlara hâkim olunmadıkça ülkenin tam bir güvenlik içinde olamayacağını biliyordu. İstanbul'un Fethi Osmanlı'nın deniz ticaretini geliştirecek, Karadeniz'i bir Türk gölüne dönüştürecek ve Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki ticarette de söz sahibi olmasını sağlayacaktı. İstanbul'un Fethi'yle Kuzey ve Doğu Avrupa'dan gelen ticaret yolları Osmanlıların eline geçeceği için Osmanlı Devleti ticari ve ekonomik bakımdan güçlenecekti.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

İstanbul'un Adı

Roma İmparatorluğu'nun ikinci başşehri olan İstanbul (Konstantiniyye), Trakya Yarımadası'nın doğu ucunda bulunan yedi tepe üzerine inşa edilmiştir. Önceleri "Bizans" ismi verilirken Konstantin'in bu şehri almasından sonra "Konstantinopolis" adını almıştır. Rumların çöküş devrinde ise şehre "İstanbol" ismi verilmiştir. Bunu Türkler "İslambol" şekline dönüştürmüşlerdir. Rumlar buraya, parlak şehir manasına gelen "Antosa" demişlerdir. Araplar ise "Konstantiniyye" adını verdikleri gibi Avrupa ile Asya'nın sınırı üzerinde olduğu için "Farik" adını da kullanmışlardır. Onlar Mekke'yi "Ümmü'l Bilad" diye adlandırdıkları gibi Türkler de payitahtlarını "Ümmü'l Dünya" diye adlandırmışlardır.

Gündüz, 2008, s.51.

İstanbul için farklı isimlerin kullanılmasının sebepleri neler olabilir? Yazınız.

Bizans İmparatorluğu, Osmanlılara karşı Hristiyan Batı âlemini Haçlı Seferleri için sürekli kışkırtmıştır. Osmanlı'daki taht kavgalarını körükleyerek Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmiştir. Bazı şehzadeleri de himaye ederek Osmanlı Devleti'ne karşı onları kullanmıştır. İstanbul fethedilirse bütün bu olumsuzluklar ortadan kalkacaktı. Bizans Devleti ortadan kalkarsa ondan destek alan Mora Despotluğu ile Trabzon Pontus Rum Devleti'nin de siyasi varlıklarına son verilmesi kolaylaşacaktı.

Fatih'in Ortadoks Kilisesini himayesine alıp tanımasıyla Hristiyan siyasi birliğinin önüne geçilecekti. Böylece II. Mehmet, Latinlerle hiçbir zaman birleşmeyi arzu etmemiş olan Rumların da minnetini kazanmış olacaktı. İstanbul'un Fethi'nin bir diğer nedeni de Hz. Muhammed'in "İstanbul elbette fetholunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan ve onu fetheden asker ne güzel askerdir." müjdesine nail olma isteğidir.

despotluk: Bizans İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti tarafından Sırbistan yöneticilerine ve Balkanlardaki Bizans yöneticilerine verilen unvandır.

Pontus: Kızılırmak'ın doğusunda kalan Gümüşhane, Trabzon ve Samsun vilayetlerini kapsayan coğrafi bölgenin Antik Çağ'daki adıdır.

CEVAPLAYINIZ

İstanbul'un fethedilmek istenmesinin dinî, siyasi ve ekonomik birçok sebebinin olması İstanbul'un hangi özelliğinden kaynaklanmaktadır? Yazınız.

Fetih İçin Yapılan Hazırlıklar

Bizans İmparatorluğu'na başkentlik yapan İstanbul, Osmanlı Devleti tarafından ilk kez Yıldırım Bayezid Dönemi'nde kuşatılmıştır. Yıldırım Bayezid tarafından dört kez kuşatılan İstanbul, daha sonra Musa Çelebi ve II. Murat dönemlerinde de birer kez kuşatılmıştı. Bu kuşatmaların hiçbiri başarıyla sonuçlanmamıştı. II. Mehmet, çocukluğundan itibaren İstanbul'un Fethi'ni kendisine bir amaç edinmişti.

Görsel 5.1: Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) TSMK, Hazine, Albüm, nr. 2153, vr. 10a

Babası II. Murat'ın 1451 yılında ölümüyle yeniden tahta çıkan II. Mehmet (Görsel 5.1), Bizans İmparatoru ve Sırp Despotu'na bazı tavizler vermişti. Venediklilerle ticaret anlaşması ve Macarlarla da üç yıllık bir anlaşma imzalamıştı. II. Mehmet, ilk seferini Karamanoğulları üzerine yaparak bu beyliği itaat altına aldıktan sonra disiplinsiz davranış sergileyen bazı yeniçerileri şiddetle cezalandırarak merkezî otoriteyi güçlendirmişti.

II. Mehmet, güçlü bir merkezî devlet kurabilmek için İstanbul'u fethetmesi gerektiğini biliyordu.İstanbul'un daha önce defalarca kuşatılmasına rağmen alınamamış olması, II. Mehmet'i farklı fetih planları yapmaya yönlendirmiştir. İlk iş olarak Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısına 1452 yılında Rumeli Hisarı'nı (Boğazkesen Hisarı) inşa ettirmiştir.

Rumeli Hisarı'nın yapımından sonra Bizans ile çarpışmalar başlamıştı. 1452 kışında İstanbul, İsfendiyaroğlu ve Karesi kuvvetleri tarafından abluka altına alınmıştı. II. Mehmet, bizzat ordusu ile İstanbul'a çok yakın mesafeye kadar yaklaşmış ve çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra Edirne'ye dönmüştü. II. Mehmet, Edirne'de bir meclis kurarak devlet adamlarına fethin niçin gerekli olduğunu anlatmıştı. Fetih hareketinin başarısız olacağını düşünen Vezir-i Âzam Çandarlı Halil Paşa'nın içinde bulunduğu grubu devre dışı

Görsel 5.2: İstanbul surları

bırakmıştı. Divanda alınan kararla İstanbul'un fethedilmesi kararlaştırılmıştı.

İstanbul'un alınmasının önündeki engellerden en önemlisi İstanbul'u çevreleyen surlardı. Derin hendeklerin arkasında dış sur ve iç sur şeklinde sıralanan İstanbul surları (Görsel 5.2) bir savunma kalkanıydı. Tarih boyunca geçilmez olan bu surları yıkabilecek güçte büyük toplar, Sultan II. Mehmet ve Macar asıllı Urban'ın mühendislik çalışmaları ile Edirne'de döktürülmüştü. Şahi topları denilen bu büyük topların haricinde Osmanlı ordusunda sefer sırasında kullanılacak küçük ve hareket kabiliyeti yüksek toplar da hazırlanmıştı. Kuşatmada kullanılmak üzere büyük hareketli kuleler yapılmış, eski gemiler onarılmış ve tersanelerde güçlü bir donanma hazırlanmıştı.

Görsel 5.3: Molla Gürani (?-1488) temsilî

Osmanlı ordusu 100 binden fazla askerle kuşatma yapacaktı. Ordunun büyük kısmı Anadolu ve Rumeli tımarlı askerlerinden oluşmaktaydı. Orduya katılan mutasavvıflar ve dervişler dua ederek askere manevi açıdan büyük destek veriyordu. Yine II. Mehmet'in yanında bulunan büyük maneviyat erbabı olan Akşemseddin, Molla Gürani (Görsel 5.3) ve Molla Hüsrev gibi tanınmış âlimler hem onu hem de kumandanları manevi açıdan desteklemişti.

II. Mehmet, Mora Yarımadası'nda bulunan ve Bizans'a yardım etme ihtimalleri olan İmparator'un kardeşleri üzerine birlik yollayarak Mora'dan kuşatma sırasında Bizans'a gelebilecek yardımı kesmiştir. Yine başka bir kuvveti, Arnavutluk üzerine gönderilmişti. 1453 Şubat'ında İstanbul civarındaki Bizans kasabaları ele geçirilmişti.

Bizans'ın Savunma Hazırlıkları

Görsel 5.4: Papa II. Pius (1405-1464) temsilî

Bizans İmparatorluğu kuşatmaya karşı Papa II. Pius (Piyus) ile iş birliği yapmıştı (Görsel 5.4). Papa'nın gayesi ise Ortodoks Rumları Katolik yapmaktı. Bizans İmparatoru, Papa'dan yardım görebilmek için İstanbul'a gelen elçiyle kilisede Katolik mezhebine göre ayin yaptı. Halk ise bu ayine, "İstanbul'da Latin külahı görmektense Osmanlı serpuşu görmek daha iyidir." diyerek tepki gösterdi.

Bizans yönetimi, asker sayısını tespit ettirip eli silah tutan herkesi orduya aldırmış ve surları tamir ettirmişti. Bizans, Osmanlı donanmasının Haliç'e girmesini engellemek için zincir çekerek Haliç'i kapatmıştı. Surlara yaklaşan gemileri durdurup yok etmek için suda yanabilen grejuva (Rum ateşi) adı verilen silahı hazırlamıştı. Bizans İmparatoru her zamanki gibi Avrupa devletlerini de yardıma çağırmıştı.

II. Mehmet Fetih Yolunda

Bütün kışı savaş hazırlıkları ile geçiren II. Mehmet, 23 Mart 1453 Cuma günü Edirne'den hareket ederek 6 Nisan Cuma günü İstanbul surları önüne gelmişti. Ordusuyla cuma namazı kıldıktan sonra kuşatmayı başlatmıştı.

BİLGİ KUTUSU

Şahi Topları

Şahi topunun atış denemeleri ilk olarak Edirne'de yapılmıştı. Topun çıkarttığı ses kilometrelerce mesafeden duyulmuştu. Çıkan sesten halkın korkmaması için tellallar gönderilmiş ve halk uyarılmıştı. İstanbul kuşatmasında kullanılan ve iki parçadan oluşan Şahi topunun (Görsel 5.5) namlu uzunluğu 8 metre, iç çapı ise 80 cm'dir. Bu topla ateşlenen gülleler saatte 1500 km hızla 2 km kadar uzağa gidebilirdi.

Yılmaz, 2014, ss.221-223.

Görsel 5.5: İstanbul'un Fethi'nde kullanılan şahi topu, Panorama 1453 Tarih Müzesi

Donanma komutanı Baltaoğlu Süleyman Bey, Haliç tarafındaki surlar dışında deniz tarafından İstanbul'u kuşattı. Sultan II. Mehmet, kuşatmaya başladıktan sonra İslami geleneğe uyarak Mahmut Paşa'yı İstanbul'a yolladı ve şehrin teslim edilmesini istedi. Reddedilince de top atışları ile savaş başladı. Kuşatmada büyük toplar kullanıldı. Topların daha sık ateşlenmesi için toplar zeytinyağı ile soğutuldu ve böylece toplarla surlar daha fazla tahrip edildi. 18 Nisan sabahında topçu atışıyla başlayan ve altı saat süren yürüyüş başarıya ulaşamadı. Osmanlı Devleti'nin Haliç'teki zinciri kırma teşebbüsü ve 20 Nisan'daki deniz muharebesi başarısızlıkla sonuçlandı. 20 Nisan'da üç Ceneviz gemisi ve bir Bizans gemisi, Bizans'a tahıl yardımı yapmak amacıyla yola çıktı. Ablukayı aşan gemiler, Haliç'ten içeri girmeyi başardı. Bu durum, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakırken Bizans'ta ise büyük bir sevince yol açtı.

Görsel 5.6: Fausto Zonaro'nun Osmanlı Donanması'nın Haliç'e İndirilmesi Tablosu, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul

Osmanlı ordusu yoğun top atışları ile kuşatmayı sürdürdü. 21 Nisan'ı 22 Nisan'a bağlayan gece gemiler, karadan yürütülerek Haliç'e indirildi (Görsel 5.6). İrili ufaklı birçok geminin Haliç'te ansızın görülmesi önceki başarısızlıkları telafi etmişti. Bu durum Osmanlı askerinin maneviyatını olumlu etkilerken Bizans kanadında ise büyük bir şaşkınlık ve korku uyandırdı.

Kuşatma sürerken Avrupa'da Bizans'a yardım için bir ordunun yola çıkıldığı ve bir Haçlı donanmasının da Ege'de olduğu gibi söylentiler yayıldı. Bu arada Karamanoğulları, Venediklilerle anlaşma yapıp Osmanlı'ya saldırmak için hazırlıklara başladı. Kuşatma, hem II. Mehmet'in saltanatının devamı için hem de Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü için büyük önem taşıyordu. Tekrar bir divan toplayan II. Mehmet harbe devam kararı aldı. Saldırıları arttıran II. Mehmet, 29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul'a girerek fethi gerçekleştirdi.

CEVAPLAYINIZ

İstanbul'un Fethi sürecinde Osmanlı Devleti'nin kuşatma hazırlıkları ve askerî gücü hakkında neler söylenebilir? Yazınız.

Fetih Sonrası İstanbul

patrik: Ortodoks ve bazı doğu kiliselerinin başkanı.

Osmanlı ordusu İstanbul'a girince Bizanslılar teslim olmaya başladı. Fatih Sultan Mehmet Ayasofya'ya (Görsel 5.7) girdiği zaman Patrik'i buraya sığınmış, yere kapanmış ve ağlar hâlde gördü. Patrik'e "Ayağa kalk! Ben Sultan Mehmet, sana, arkadaşlarına ve bütün halka söylüyorum ki bugünden itibaren artık ne hayatlarınız ne de hürriyetleriniz konusunda benim gazabımdan korkmayınız." dedi. Fetihle beraber İstanbul'da güvenlik problemi kalmadı, herkes evinde emniyet içerisinde oturdu.

Görsel 5.7: Ayasofya Camisi, İstanbul

Fetihten önce İstanbul tam bir viraneydi. Bu yüzden fetihten sonra şehrin imarına geçilmiş ve İstanbul'da yeni mahalleler kurulmuştur. Devlet adamları imar faaliyetlerine destek vermiş böylece birçok han, hamam, çeşme, sebil, cami ve medrese inşa edilmiştir.

Fatih, fetihten sonra gayrimüslim halka dinî açıdan müsamaha ile yaklaşmış, Rum Kilisesine dinî ve özel hukuk işlerinde özerklik vermiştir. Seçtirdiği patriği bütün Ortodoksların lideri yapmıştır. Bu tutumu Yahudi ve Ermeni milletlerine de uygulamıştır. Bu toplulukların başında bulunan İstanbul Rum ve Ermeni patrikleri ile İstanbul hahambaşına, mensuplarını yönetme masrafları için vergi toplama hakkını da vermiştir.

Haçlı Seferinde İstanbul'a gelen Haçlı birlikleri İstanbul'u yağmalamış ve İstanbul'daki Bizans varlığına son vermişlerdi. Ortodoks Hristiyanlar Katolik Hristiyanların zulüm ve katliamlarına maruz kalmışlardı. Fatih İstanbul'un fethinden sonra şehirde yaşamakta olan Hristiyanların canlarını bağışlamış ve onlara kendi mabetlerinde dinlerini yaşama özgürlüğü tanımıştı.

hahambaşı: Bir ülkedeki Yahudi topluluğunun dinî başkanı.

İstanbul'un Fethi'nin Sonuçları

İstanbul'un Fethi'nin ekonomik, siyasi, jeopolitik, kültürel ve dinî alanda sonuçları olmuştur. Fatih, her şeyden önce Asya ve Avrupa'yı birleştiren bu şehri fethederek artık her iki kıtanın ve denizin hükümdarı sıfatını almıştır. İstanbul'un Fethi yalnızca bir şehrin alınması değil bir medeniyetin yerini başka bir medeniyetin almasıydı.

İstanbul’un Fethi’nin Türk ve İslam Dünyası Açısından Önemi

İstanbul’un Fethi’nin, Türk ve İslam dünyası üzerinde büyük etkisi olmuştur. Türklerin İstanbul’u fethetmeleri ile Orta Çağ boyunca hüküm sürmüş olan Bizans İmparatorluğu’na son verilmiş, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğü sağlanmıştır. Bizans İmparatorluğu yıkılınca Bizans’tan destek alan Mora Despotluğu ve Trabzon Rum İmparatorluğu’nun da sonları yaklaşmıştır. İstanbul’un Fethi’yle Osmanlı Devleti, Balkanlarda ve Anadolu’da kendi güvenliğini sağlamıştır. Fetihle beraber devletin ticari gelirleri artmış, ekonomik durumu kuvvetlenmiş, ilim ve sanatta ilerleme kaydedilmiştir. Bu fetih, Türk denizciliğinin kuvvetlenmesini de sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin Akdeniz ve Karadeniz’de hâkimiyet kurmasına zemin hazırlamıştır.

İstanbul’un Fethi, İslam dünyasında da sevinçle karşılanmıştır. Fetihle Osmanlı Devleti’nin Türk İslam dünyasında saygınlığı artmıştır. İstanbul’un alınmasıyla II. Mehmet’e “Fatih” unvanı verilmiştir. Hz. Muhammed’in İstanbul’un Fethi ile ilgili hadisi gerçekleşmiştir. Fatih, İstanbul’u aldıktan sonra kendisini Roma İmparatorluğu’nun varisi olarak ilan etmiş ve İstanbul, Osmanlı Devleti’nin yeni başkenti olmuştur.

İstanbul’un Fethi’nin Dünya Tarihi Açısından Önemi

İstanbul’un Fethi’yle Orta Çağ kapanmış, Yeni Çağ başlamıştır. Bin yıldan fazla hüküm süren Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) tarih sahnesinden silinmiştir. İstanbul’un Fethi’yle Avrupa, Doğu’daki emellerine başka yollardan ulaşmaya çalışmıştır. İstanbul’un Fethi ile Katolik ve Ortodoks mezheplerinin birleşmesi engellenmiştir. Fetih sırasında kullanılan büyük toplar Avrupa’nın ilgisini çekmiş; İstanbul’un Fethi’nden sonra güçlü surları yıkan büyük toplar, Avrupa’daki devletler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa’da krallar, bu güçlü topları feodal beylerin hâkim olduğu yerlerde kullanmışlar böylece derebeylik rejiminin çözülme süreci başlamıştır.

derebeylik: Orta Çağ’da özellikle Batı Avrupa’da toprağı ve üzerinde yaşayan köylüleri tek bir kimsenin malı sayan siyasal düzen, feodalite. Derebeyi yönetimindeki bölge.

Papa, İstanbul’un fethedilmesi üzerine Osmanlılara karşı bir harekât planı hazırlığı içerisine girmiştir. Türklere karşı yapılacak harekât içerisinde Arnavutluk Beyi İskender Bey, Kutsal Roma-Germen İmparatoru III. Friedrich (Frederik), Napoli Krallığı ile Venedik Cumhuriyeti yer almayı kabul etmiş ancak bütün bu Haçlı birliği oluşturma planları olumlu bir sonuç vermemiştir. Osmanlı Devleti’nin ezici kuvvetinden çekinen devletler bu plandan vazgeçmiştir.

ARAŞTIRINIZ

Fatih Dönemi’nde hangi devletlerin teşkilat yapısından etkilenilerek yeni devlet teşkilatı oluşturulmaya çalışıldığı hakkında araştırma yaparak elde ettiğiniz bilgilerle bir metin yazınız. Yazdığınız metni sınıf ortamında paylaşınız.

Devletin Kurumsallaşmasında Fethin Rolü

İstanbul’un Fethi’nden sonra Osmanlı Devleti’nde bazı kurum ve uygulamalar, Bizans Devleti’ndeki bazı kurum ve uygulamalara benzerlik göstermiştir. Bu kurumlar, Bizans’taki kurumların taklidi olmayıp Osmanlı Devleti’nin kendi geleneği içinde geliştirdiği kurumlardır. Osmanlı Devleti, Bizans’a ait olan muhaberat (haberleşme) sisteminden yararlanarak devlet içinde bulunan farklı halklar için bu halkların dili ile yazılan fermanlar düzenlemiştir. Şehir teşkilatında mahallelerin ayrı kapılarla birbirinden ayrılması ve gece bekçilerinin var olması Osmanlı Devleti’nde aynen devam ettirilmiştir.

Fatih, İstanbul'un Fethi'nden sonra önündeki tüm engelleri ortadan kaldırarak tüm yetkileri elinde tutan bir hükümdar olmuştur. İtaatte kusurlu bulunan yeniçerileri cezalandırmış, yeniçeri ağalarını ve kumandanlarını kendi oluşturduğu yeniçeri bölüğünden (sekban) seçmiştir. Yeniçeri sayısını artırarak yeniçerileri ordunun merkezine yerleştirmiştir. Yeniçerileri doğrudan kendi şahsına bağlayarak yeniçerilerin yetkilerini artırmıştır. Bağımsız davranan uç beylerini sıradan sancak beyleri hâline getirmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in kalelere yerleştirdiği yeniçeriler, yerel yöneticilerden değil merkezî yönetimden emir almışlardır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi ile yeniçeriler, eyaletlerde padişah otoritesinin temsilcisi olmuşlardır.

Görsel 5.8: Vezir-i âzam (temsilî)

Fatih, vezirlik yapan Çandarlı ailesine İstanbul'un Fethi'nden sonra müdahale ederek onların devlet içindeki güçlerini kırmıştır. Daha sonra kendisine bağlı kişilerden seçtiği vezir-i âzamların (Görsel 5.8) yetkilerini sınırlandırmıştır. Yeniçeri ağası, defterdar, kazasker ve kadılar hiyerarşide vezir-i âzamın altında yer almasına rağmen kendi alanlarıyla ilgili işleri yapmada bağımsızdılar ve doğrudan padişaha bağlıydılar. Yeniçeri ağası vezir-i âzama değil doğrudan padişaha bağlıydı. Fatih, defterdar, vezir ve kazaskerleri kendine bağlayarak vezir-i âzamın yetkilerini sınırlandırmıştır.

Fatih, vezir-i âzamı mutlak vekili olarak tayin etmiş ve mali işlerde bağımsız olan defterdarın kontrol yetkisini vezir-i âzama bırakmıştır. Fatih, idarenin her kademesindeki kişileri kendine bağlı adamlardan seçmiş, yalnızca şeriatın uygulanmasını ulemaya bırakmış ve idarede yargı ile yürütmeyi birbirinden ayırmıştır.

Fatih, kendinden önce var olan devlet teşkilatına ve kurallara bazı eklemeler yaparak yeni bir kanunname hazırlamıştır. Osmanlı Devleti öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi hükümdarlar örfi hukuka katkıda bulunabilirlerdi. Fatih Sultan Mehmet de örfi hukuk koyma yetkisini kullanarak pek çok kanun ve yasakname çıkartmıştır.

İstanbul'un Fethi ile şehir, tarihî yarımadanın dışına taşarak büyümüştür. İstanbul payitaht olunca nüfusunun artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Fetihle beraber boş kalan binaların İstanbul'a gelenlere verileceği duyurulmuş, esnaf ve zanaatkârların İstanbul'a yerleşmeleri için teşviklerde bulunulmuştur. Fatih Sultan Mehmet, 1459 yılında İstanbul'dan kaçan Rum ahalisinin yerlerine dönmesi için bir ferman çıkarmıştır. Amasra'dan Ermeni ve Rum tüccarlar; Mora, Taşoz, İmroz ve Semadirek adalarının Rum ahalisi; Trabzon Rumlarının bir kısmı; Konya, Larende, Aksaray ve Ereğli'den Müslüman halk ile Rum halkı; Kefe'den Rum, Ermeni ve Latinler İstanbul'a getirilerek iskân ettirilmiştir. XV. yüzyılın sonlarında İspanya, Portekiz ve Güney İtalya'dan sürülen Yahudilerin bir kısmı da İstanbul'a yerleştirilmiştir. 1477 yılında 100 bin civarında olan İstanbul nüfusunun %60'ı Müslümanlardan oluşuyordu. XVI. yüzyılda siyasi ve ekonomik sebeplerle Rumeli, Anadolu, İran ve Mısır'dan gelen göçmenler kente yerleşmeye devam etmiştir. Osmanlı ülkesi zamanla İstanbul merkezli bir kültür ve sosyal yapının etkisi altına girmiştir.

CEVAPLAYINIZ

Fatih Sultan Mehmet, fetihten sonra azalan İstanbul nüfusunu neden artırmak istemiştir? Yazınız.

II. Mehmet Dönemi'ndeki Fetihlerin Stratejik Önemi

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un Fethi'nden sonra karada ve denizde yeni fetihlere girişti. Karadeniz'de Amasra (1459), Sinop (1460), Trabzon (1461) ve Kırım'ı fethederek (1475) Karadeniz'i bir Türk gölü hâline getirmiştir. Ege'de Taşoz, Eğriboz, Limni, Semadirek, Gökçeada, Midilli ve Bozcaada adalarını, 1460'ta Mora yarımadasını fethederek Ege'deki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirmiş ve Bizans'ın yeniden bu bölgelerde hâkimiyet kurmasını engellemiştir.

Fatih, Rumeli topraklarında 1459'da Sırbistan Krallığı'na son verdi, 1462'de Eflâk'ı Osmanlı Devleti'ne bağladı ve 1463'te Bosna'yı tamamen ele geçirdi. 1465'te Hersek'in büyük bölümünü, 1466'da da Arnavutluk'taki bazı kaleleri fethetti. Böylece Rumeli'deki Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırıp Balkanlardaki ve Avrupa'daki fetihler için zemin hazırladı.

Fatih, Anadolu'ya yönelerek 1466'da Karamanoğullarının başkenti Konya'yı ele geçirdi. Ama kısa süre sonra Karamanoğulları, Osmanlılara geçen yerleri geri aldı. Osmanlı Veziri Gedik Ahmet Paşa, 1471'de Karamanoğullarını bir kez daha yenilgiye uğrattı. Akkoyunluların Karamanoğullarını Osmanlı'ya karşı desteklemeleri üzerine Fatih, 1473 Otlukbeli Savaşı'nda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı ağır bir yenilgiye uğratarak Akkoyunların varlığına son verdi. Ertesi yıl Karamanoğulları beyliğini ortadan kaldırdı. Bu başarılarla birlikte Anadolu'da Türk siyasi birliği önemli ölçüde sağlanmış oldu.

Fatih Sultan Mehmet; Ege'de, Karadeniz'de, Rumeli'de ve Anadolu'da büyük zaferler elde etmiştir. İstanbul başta olmak üzere karada ve denizde alınan bu stratejik merkezler Osmanlı Devleti'nin bir dünya gücü hâline gelmesini sağlamıştır.

Fatih Sultan Mehmet'in Şahsiyeti

Fatih Sultan Mehmet, kaynaklara göre son derece atılgan, çalışkan, zeki, sert mizaçlı bir hükümdardı. Türkçenin yanı sıra Rumca, Slavca; Arapça ve Farsça bilmekteydi. Bilime değer veren, bilim adamlarına yakınlık gösteren bir padişahtı. Ayrıca yanına gelen ilim erbaplarını saygıyla karşılardı. Kısaca Fatih, tarihte imparatorluk kuran liderlerin vasıflarını taşıyan kudretli bir komutan ve ileri görüşlü bir devlet adamıdır.

Fatih'in yegâne amacı devletini her alanda dünyanın en üstün ve kudretli imparatorluğu hâline getirmekti. Dünyaya hâkim olma fikrini benimseyen Fatih, şahsında Türk, İran, İslâm ve Roma hükümdarlık geleneklerini birleştirmiştir.

Fatih Sultan Mehmet "Avnî" mahlasıyla sade ve akıcı üslûbuyla şiirler yazmıştır. Şiirlerinde Arapça-Farsça tamlamalar yerine Türkçe ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in coğrafya, tarih, matematik, astronomi ve dinî ilimlere özel bir ilgisi vardı. Dönemin önemli bilim adamlarından dersler almıştır.

Fatih, fetihten sonra İstanbul'da sekiz kiliseyi medrese hâline getirdi. Daha sonra Ayasofya medresesini ve Semâniye medreselerini yaptırdı. Ali Kuşçu, Amiroutzes, Georgios Trapezuntios, Hocazâde gibi dönemin önemli bilim insanlarının fikirlerinden yararlandı. Resim sanatına ilgi duyan Fatih, İtalyan ressam Gentile Bellini'ye resmini yaptırdı.

BİLGİ KUTUSU

Cem Sultan Olayı

Fatih'in vefatından sonra tahtta hak iddia eden Cem Sultan, II. Bayezid ile arasında yapılan savaşları kaybetti. Cem Sultan, önce Karamanoğullarına sonra Memlûk Devleti'ne sığındı. Memlûklerin desteğini alan Cem Sultan Anadolu'ya gelerek tekrar taht mücadelesine girişti. II. Bayezid'e tekrar yenilen Cem Sultan Rodos Adası'na kaçtı ve Sen Jan Şövalyeleri'ne sığındı. Cem Sultan önce Fransa'ya ardından da Papa'ya götürüldü. Cem Sultan, Papa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak tekliflerini reddetti. Cem Sultan'ın önce Memlûklere ardından da Sen Jan Şövalyelerine sığınarak Fransa'ya ve papaya götürülmesi, Osmanlı Devleti'ne ait bir iç sorunun dış sorun haline gelmesine yol açtı. Cem Sultan'ın Avrupalıların elinde bulunması, bu dönemde Osmanlı'nın pasif bir politika izlemesine neden oldu. Cem Sultan'ın Memlûklere sığındığı dönemde bu devlet tarafından padişah gibi karşılanıp himaye görmesi, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin daha da bozulmasına neden olmuştur.

Şakiroğlu, Mahmut.H. ss.283-284.

5.3. TÜRK İSLAM DÜNYASINDA BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇABALARI

Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve İran'daki Hâkimiyet Mücadelesi

Osmanlı Devleti, Anadolu ve İran coğrafyasında hüküm sürmek ve Türk İslam birliğini sağlamak amacıyla Akkoyunlu ve Safevi devletleri ile mücadele etmiştir. Karakoyunlu Devleti ile de siyasi ilişkiler kurmuştur.

Azerbaycan'ın Türkleşmesinde önemli bir yere sahip olan Karakoyunlu Devleti, Osmanlı Devleti için oldukça önemliydi. Timur, Anadolu'ya yöneldiğinde Karakoyunlu Devleti bir tampon devlet statüsü görmüştür. Timur hanedanına mensup Mirza Ebubekir komutasındaki orduyu yenilgiye uğratan Karakoyunlu Devleti, Timur Devleti'nin gücünü kırmıştır. Karakoyunlar, Timur'a karşı başarılı bir mücadele vererek onun Mâverâünnehir'e dönmesinde etkili olmuştur. Timur'un tekrar batıya yönelmesi Karakoyunlu Devleti'ni yeniden sıkıntıya sokmuştur. Timur, Karakoyunlu Devleti'ne en parlak dönemi yaşatan Kara Yusuf'u ele geçirerek Karakoyunlu topraklarında kalıcı olmak istemiş ancak başarılı olamamıştır.

Timur'un batıya doğru ilerlemesi nedeniyle Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ve Celayirliler Sultanı Ahmet Celayir, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid, Timur'un bu iki devlet adamını ısrarla istemesine rağmen onları Timur'a teslim etmemiştir. Yıldırım Bayezid'in bu hareketi İslam dünyasında kendisine duyulan güveni artırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve İran coğrafyasında siyasi birliği sağlamak amacıyla mücadele ettiği diğer bir devlet de Akkoyunlu Devleti'ydi. İlhanlılar, Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetine son verince oluşan siyasi boşluk nedeniyle birçok devlet kurulmuştur. Kurulan bu devletlerden biri de Akkoyunlu Devleti'ydi. Akkoyunlu Devleti, Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifaklara katılmış, 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'un yanında yer alarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Siyasi sınırlarını genişletmek amacıyla zaman zaman Osmanlı Devleti'nden toprak isteyen Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın toprak istekleri iki devlet arasında savaşa sebep olmuş, 1473 yılında Otlukbeli Savaşı'nda Osmanlı Devleti, Akkoyunlu Devleti'ne karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zafer, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve İran'daki siyasi gücünü artırmıştır. Uzun Hasan'ın ölmeden önce çocuklarına Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmayı

vasiyet etmesi, Osmanlı Devleti'nin gücünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Görsel 5.9: Şah İsmail (1487-1514) temsilî

Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve İran coğrafyasında mücadele ettiği devletlerden biri de Safevi Devleti'ydi. Safevi Devleti, XVI. yüzyılın başlarından XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar Azerbaycan, İran, Ermenistan, Irak ve Afganistan çevresinde hüküm sürmüş bir Türkmen Şii devletiydi. Adını merkezi Erdebil'de bulunan Safeviyye tarikatının piri Şeyh Safiyyüddin'den almıştır. Şii Türkmen aşiretleri Şah İsmail'i (Görsel 5. 9) destekleyerek Safevilerin kurulmasında etkin rol oynamıştır. Şah İsmail, müritlerinin çoğunlukta olduğu Anadolu'ya yönelmişti. Anadolu'daki bazı Türkmen gruplar Şah İsmail'i coşkuyla karşılamıştı. Türkmenlerin amacı Orta Anadolu'nun Şah İsmail'in egemenliğine girmesini sağlamaktı fakat Osmanlı Devleti, Şiilere karşı sert tedbirler almıştır. Bunun üzerine Şah İsmail, Tebriz'e yönelmiş, Şiiliği devletin resmî mezhebi ilan etmiştir. Şah İsmail'in tahta çıkmasından sonra Osmanlı hükümdarı II. Bayezid, elçiler göndererek onu tebrik etmiş ancak Şah, Anadolu'daki yıkıcı faaliyetlerine devam etmiştir. Safevi hükümdarları, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Türkmenleri Şiilik propagandası ile Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmiştir. Bu kışkırtmalar sonucunda Antalya ve çevresinde Şahkulu Baba Tekeli tarafından 1511 yılında isyan çıkarılmıştır. Şahkulu, kendisine bağlı kuvvetlerle Antalya, Burdur ve Kütahya bölgesini yağmalamıştır. Şahkulu İsyanı, Osmanlı Devleti tarafından bastırılmıştır.

Görsel 5.10: Yavuz Sultan Selim 1470-1520 (Levnî, TSMK, III. Ahmed, nr. 3109, vr. 9b)

Safeviler, bir taraftan Osmanlı Devleti'ne karşı Memlûk ve Venedik ile ittifak kurmuş, diğer taraftan da Orta Asya'dan gelen Türkmenlerin batıya geçişine izin vermeyerek Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. II. Bayezid Dönemi'nde Trabzon'da bulunan Şehzade Selim, Safevilerin Anadolu'da sürdürdüğü Şii propagandasını yakından takip etmiştir. Babasının Safeviler konusunda gerekli adımları atmadığını düşünen Şehzade Selim (Görsel 5.10), yeniçerilerin desteğini alarak İstanbul'a gelip babasından tahtı devralmıştır. Taht kavgalarına son vererek iç düzeni sağlayan Yavuz Sultan Selim, Safevilere yönelmiştir.

Yavuz Sultan Selim, Safevilerle daha iyi mücadele etmek için batıda barış siyaseti izlemiştir. Safevi Hükümdarı Şah İsmail, adamları vasıtasıyla Anadolu'da Şiilik propagandası yapmaya devam etmiştir. Safevilerin İpek Yolu üzerinde denetim kurmaya başlaması, Osmanlı Devleti'ni devre dışı bırakarak Venedik ile ilişkilerini geliştirmesi ve Dulkadiroğluları Beyliği'ne yönelik izlediği politika, Yavuz Sultan Selim'in Safeviler üzerine sefer düzenlemesine sebep olmuştur. Yavuz Sultan Selim, sefere çıkmadan önce isyana karışan Şah İsmail taraftarlarını cezalandırmıştır.

İpek Yolu: Adını Çin'den getirilen ipekten alan ve Çin'den başlayıp Asya'yı boydan boya geçerek Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında son bulan tarihî ticaret yolu.

Şah İsmail, Osmanlı ordusunu İran içlerinde karşılamak istemiş böylece Osmanlı ordusunu tamamen imha etmeyi amaçlamıştır. Sürekli geri çekilen Safevi ordusu ile karşılaşamayan yeniçeriler, İstanbul'a dönme isteklerini padişaha bildirmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki hakaret içeren mektuplaşmalar ve birbirlerine gönderdikleri aşağılayıcı hediyeler sonrasında iki ordu Çaldıran Ovası'nda 1514'te karşılaşmıştır. Savaşı Osmanlı ordusu kazanmıştır. Yavuz Sultan Selim, iki hafta sonra ordusuyla Tebriz'e girmiş ve adına hutbe okutmuştur. Şah'ın Horasan'dan Tebriz'e zorla getirdiği tüccar ve sanatkârları da İstanbul'a göndermiştir.

Çaldıran Zaferi, Osmanlı Devleti için Anadolu'da bir dönüm noktası olmuştur.

cihat: Din uğruna yapılan savaş.

Yavuz, bu zaferin ardından Doğu Anadolu'yu tamamıyla ülkesine katmış, bölgedeki Türkmen ve Kürt aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Osmanlı Devleti böylece Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa İpek Yolu'nun kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Bu iki yol üzerindeki zengin ticaret şehirleri (özellikle o zaman Mezopotamya ile İran, Anadolu ve Halep ticaret yollarını birleştiren büyük ticaret merkezi olan Diyarbakır'ın alınması) Osmanlı hazinesine büyük bir gelir kaynağı olmuştur. Çaldıran Zaferi sonrasında Anadolu'da huzur ortamı oluşmuştur. Şii grupların birçoğu İran'a kaçmış böylece halk arasındaki çekişmeler son bulmuştur. Toplumsal barışın sağlanması, Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasi ve sosyal yapısını güçlendirmiştir.

Dulkadiroğulları Beyliği'nin Safevi Seferi sırasında Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alması Yavuz'un, 1515 baharında Dulkadiroğluları Beyliği üzerine sefer düzenlemesine sebep olmuştur. Dulkadiroğluları Beyliği'ne Turnadağ Savaşı ile son verilmiştir. Turnadağ Savaşı ile Anadolu Türk siyasi birliği büyük ölçüde sağlanmıştır.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı-Memlûk İlişkileri

Osmanlı-Memlûk ilişkileri I. Bayezid (Yıldırım) Dönemi'nde dostane bir şekilde başlamıştır. Memlûk Devleti, Abbasi halifesinin koruyuculuğunu üstlendiğinden İslam dünyasında lider bir konuma sahipti. Osmanlı Devleti'nin gaza ve cihat hareketleri ile sınırlarını batı yönünde genişletmesi İslam dünyasında Osmanlı Devleti'ne olan sevgi ve saygıyı artırmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi İslam dünyasında Osmanlı Devleti'nin saygınlığını daha da artırmıştır.

Memlûk Devleti XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'ni İslam dünyasında kendisine rakip olarak görmeye başlamıştır. Fatih'in Hicaz su yollarının tamirini üstlenmek için Memlûklere gönderdiği elçilik heyetine Memlûk Sultanı'nın kötü davranması iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Daha sonra Memlûk Devleti'nin, Karamanoğulları ve Dulkadiroğluları Beyliği ile Osmanlı Devleti aleyhinde ittifaklar kurması ilişkileri iyice bozmuştur. II. Bayezid Dönemi'nde Memlûklerin Çukurova'da hâkimiyet kurma çabası ve II. Bayezid ile taht mücadelesine girişen Cem Sultan'ı himaye etmesi, Osmanlı Devleti ile Memlûkler arasında savaşa neden olmuştur.

Görsel 5.11: Gülek Kalesi, Adana

1485-1491 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Memlûk Devleti arasında savaşlar yapılmış, yapılan bu savaşlar Memlûk ekonomisini sarsmıştır. Memlûk Devleti barış istemesine rağmen Osmanlı Devleti savaşın devam etmesinden yanaydı. İstanbul'a gelen Tunus elçisinin gayretleri ile Osmanlı Devleti ikna edilerek iki devlet arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Yapılan barış antlaşması gereğince Mısır'da esir olan bazı Osmanlı devlet adamları serbest bırakılmış, Mekke ve Medine vakıflarına bağlı Adana, Tarsus ve civarındaki kaleler, Memlûk Devleti'ne terk edilmiş ve Gülek Kalesi (Görsel 5.11) iki taraf arasında sınır olmuştur.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Dulkadiroğluları Beyliği'nin 1515 yılında alınması, Osmanlı Devleti'nin güneye doğru genişleme siyaseti içerisinde olduğunu göstermiştir. Bu durum Memlûk Devleti için büyük bir tehdit olmuş, Memlûk Devleti, Osmanlı Devleti'ne karşı Safevilerle ittifak kurmuştur. Yavuz Sultan

Selim, Konya'da iken Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye elçi heyeti göndererek Osmanlı Devleti aleyhindeki politikalardan vazgeçmesini istemiştir. Kansu Gavri elçileri esir almış, Sultan Selim'in kararlı tavrı karşısında yaptığından pişman olup elçileri serbest bırakmıştır.

Malatya Ovası'ndan Halep'e yönelen Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavri'ye sert bir üslupla yazılmış bir mektup göndererek onu savaşa davet etmiştir. Karşılıklı yazışmalarla Mercidabık Ovası savaş alanı olarak belirlenmiştir. Her iki ordu sayı olarak birbirine denk olmasına rağmen Osmanlı ordusu dönemin askerî teçhizatı ve donanımı bakımından Memlûk ordusundan çok üstündü. Memlûk ordusu daha çok at üzerinde hızlı mızrak kullanabilen askerlerden oluşurken Osmanlı ordusu ise ateşli silahlar kullanan askerlerden oluşuyordu. Osmanlı ordusunun sahip olduğu teknolojik üstünlük Memlûk ordusunu psikolojik olarak çökertmişti.

1516 yılında iki ordu Mercidabık Ovası'nda karşı karşıya gelmiş, yapılan savaşı Osmanlı Devleti kazanmıştı. Osmanlı'nın, Mercidabık Savaşı'nı kazanmasında bu savaşta kullandığı topların ve tüfeklerin etkisi büyüktü. Memlûk Sultanı Kansu Gavri, savaştan kaçarken öldü, Memlûklere ait birçok değerli mal ve yüklü miktarda altın ganimet olarak Osmanlıların eline geçti. Osmanlı Devleti, Suriye ve Filistin bölgelerinin kontrolünü ele geçirdi. Yavuz Sultan Selim, Memlûk himayesinde bulunan Abbasi halifesiyle görüştü ve saygısını gösterdi. Halifeye kendi adına hutbe okutup bölgenin idari planlamasını yaptı.

Yavuz Sultan Selim, Memlûk Devleti'nin Mercidabık yenilgisinden sonra kolay kolay toparlanamayacağını düşünse de durumu izlemek için Şam'a gitti. Böylece Akdeniz'deki donanmadan kolayca yardım alabilecekti. Şah İsmail'den gelebilecek tehlikeye karşı tımarlı sipahilerin büyük bir kısmını Diyarbakır'da bıraktı. Yavuz Sultan Selim, Memlûklerin Tomanbay'ı (Görsel 5.12) sultan seçtiklerini ve yeniden toparlandıklarını haber alınca önce diplomatik girişimlerde bulundu. Bazı devlet adamları ve komutanlar yeni bir sefere şiddetle karşı çıkıyorlardı. Özellikle yol şartlarından ötürü ordu, sefer için isteksizdi. Yavuz Sultan Selim, Tomanbay'a yazdığı mektupta Osmanlı'ya itaat ederse Mısır'ın idaresini kendisine vereceğini söylenmesine rağmen Tomanbay'dan gereken cevabı alamadı.

Görsel 5.12: Tomanbay (1475-1517) temsilî

Yavuz Sultan Selim, Şam'da savaş hazırlıkları yapmaya başladı ve Sinan Paşa'yı öncü bir kuvvet olarak Gazze'ye gönderdi. Bu sırada Canbirdi Gazâlî öncülüğünde bir Memlûk birliğinin Kahire'den Gazze'ye yola çıktığı haberi geldi, bu haber üzerine Osmanlı Devleti, Mısır'a sefer düzenledi. Yavuz Sultan Selim, sefer sırasında yakında bulunan Kudüs'ü ziyaret etti, hava şartlarının çölü geçmeye müsait olduğunu görerek yoluna devam etti. Sina Çölü'nü geçerken yağmurun yağması ordunun su ihtiyacını büyük ölçüde karşıladı.

Osmanlı ve Memlûk orduları 1517 yılında Kahire yakınlarındaki Ridaniye'de karşı karşıya geldi, yapılan savaş sonucunda Memlûk askerleri büyük bir yenilgiye uğradı. Yavuz Sultan Selim büyük bir törenle Kahire'ye girdi. Kahire'ye girişinden sonra Cuma namazında kendi adına hutbe okuttu. Tomanbay'ı idam ettirerek Mısır'da sükûneti sağladı. Memlûk hazinesi Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Bunun yanında Baharat Yolu, Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçtiği için Osmanlı gelirleri arttı. Venedik, Kıbrıs için Memlûklere ödediği vergiyi Osmanlı Devleti'ne ödeyecekti. Kutsal emanetler ve Kâbe'nin anahtarı Yavuz Sultan Selim'e teslim edildi. Mısır'ı ele geçiren Osmanlı sultanı, İslamiyet'in beşiği olan Mekke ve Medine gibi kutsal kentlerin savunucusu olarak halifelik ile saltanatı birleştirdi ve İslam dünyasının lideri oldu.

Baharat Yolu: Hindistan'dan Avrupa'ya uzanan bir ticaret yolu.

kutsal emanetler: Hz. Muhammed'e, ashabına ve bazı peygamberlere ait olduğuna inanılıp İslam'da kutsal sayılan eşyalara verilen ad.

5.4. 1520-1595 YILLARI ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

1521 — 1 Belgrad'ın Fethi

1522 — 2 Rodos'un Fethi

1526 — 3 Mohaç Muharebesi

1548 — 9 Tebriz'in alınması

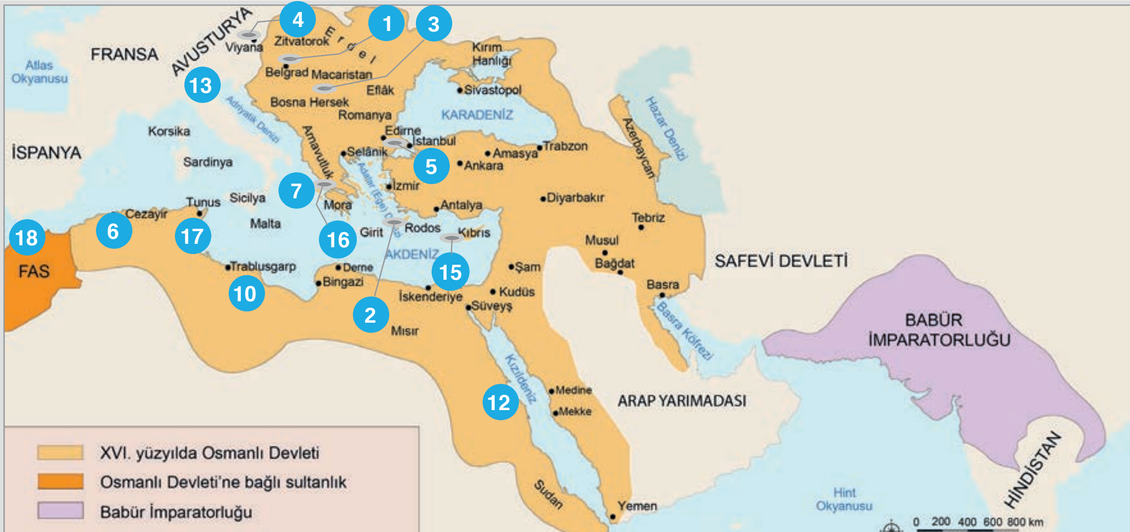
1551 — 10 Trablusgarp'ın Fethi

1553 — 11 Nahçıvan'ın alınması

1555 — 12 Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması

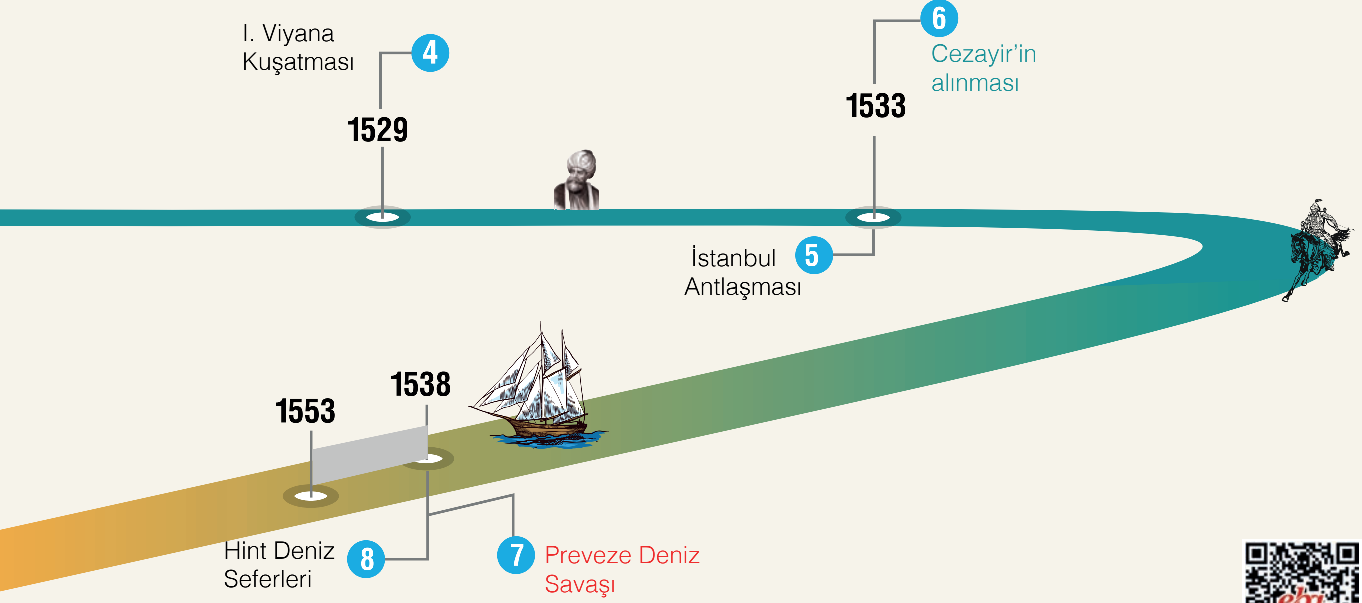
1566 — 13 Zigetvar Seferi

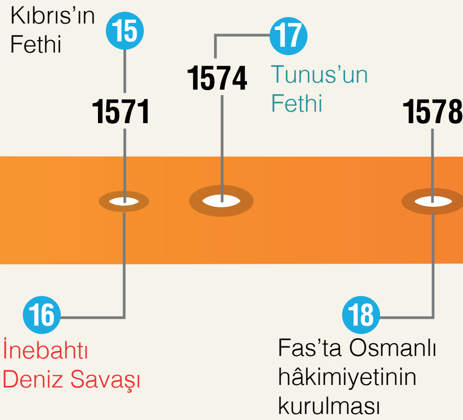
1568 — 14 Yemen'in alınması

Harita 5.4: 1520-1595 yılları arası siyasi gelişmeler-1

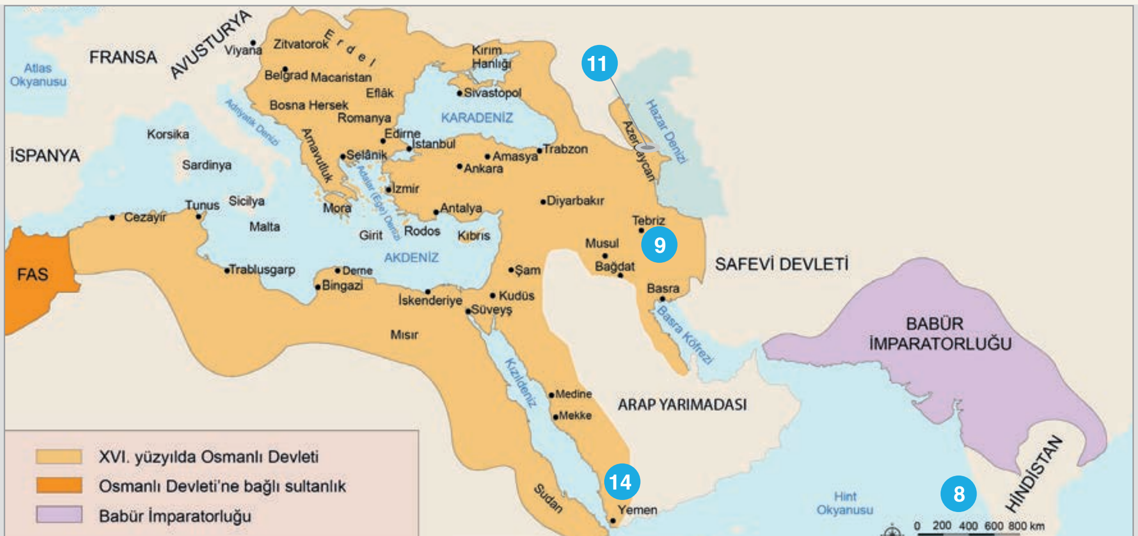

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

Kıbrıs'ın Fethi 15
1571
1574
17 Tunus'un Fethi
1578
16 İnebahtı Deniz Savaşı
18 Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması

KRONOLOJİK DÜŞÜNME

1520-1595 yılları arasındaki siyasi gelişmelere göre Osmanlı Devleti'nin kara ve deniz politikası hakkında neler söylenebilir?

Harita 5.5: 1520-1595 yılları arası siyasi gelişmeler-2

5.5. DÜNYANIN MUHTEŞEM GÜCÜ OSMANLI

Doğu ve Orta Avrupa'da Hâkimiyet Kurma Mücadelesi

I. Süleyman, babasından güçlü bir ekonomi devralarak tahta çıkmıştır. Tahta çıktığı zaman Avrupa kendi iç meseleleri ile uğraşıyordu. Kanuni Sultan Süleyman da bu ortamdan yararlanarak batı seferlerine ağırlık vermiştir.

Görsel 5.13: Belgrad Kalesi'nin günümüzdeki görünümü, Sırbistan

Kanuni Sultan Süleyman, dış politikada ilk olarak Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde alınamayan Belgrad Kalesi'ni (Görsel 5.13) hedef almıştır. Sefer sonucunda Orta Avrupa'ya açılan kapı ve Osmanlı ordusu için Avrupa seferlerinde bir üs olacak şehir, 1521 yılında ele geçirilmiştir. Böylece Avrupa'nın Tuna'daki savunma hattı yarılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman, 1522 yılında Rodos'u fethettikten sonra ülke içinde çıkan isyanları da bastırmıştır. İsyanlar bastırılınca Macar Seferi'ne karar vermiştir. Macarlar, Rumeli'de Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tavır sergilemişti. Bu nedenle Macar Krallığı ortadan kaldırılmalıydı. Macar Krallığı'nın iç durumu da iyi değildi. Halk, Kral II. Lajos'tan (Layoş) memnun değildi. Kanuni, bu sebeplerden 1526 yılında sefere çıkmıştı. İki üç saat süren Mohaç Meydan Muharebesi Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlandı. Macar Kralı bu savaşta, Tuna Nehri'nde boğularak öldü. Macaristan'ın başkenti Budin kendiliğinden teslim oldu. Budin'den kaçanlar Peşte'ye sığındı. Osmanlı ordusu buraya da gelince kale teslim oldu. Macar kralının tahta geçecek bir çocuğu olmadığı için Macar tahtına Erdel Voyvodası Jan Zapolya (Yanoş) getirildi.

Görsel 5.14: Mohaç Muharebesini tasvir eden minyatür (Ârifî Çelebi, Süleymannâme, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 219)

Osmanlı Devleti'nin Mohaç Meydan Savaşı'yla (Görsel 5.14) Macaristan Krallığı'na son vermesi, XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı-Avusturya mücadelelerinin yaşanmasına neden oldu. Avrupa'nın güçlü bir imparatorluğu olan Habsburg hanedanının kralı Şarlken, Macaristan ile Avusturya tahtını kardeşi Ferdinand'a bırakmıştı. Osmanlı Devleti, Macar tahtına Yanoş'u atayınca Ferdinand, Macar topraklarında hak iddia ederek saldırıya geçti. Ferdinand'ın Budin'i alması üzerine Kanuni, 1529 yılında sefere çıkarak Budin'i geri aldı. Ardından Macaristan sorununu kesin olarak çözmek için sefer yönünü Avusturya'nın başkenti Viyana'ya çevirdi (1529).

Kanuni Sultan Süleyman, Ferdinand'ı savaş meydanına çekmek için 1529 tarihinde Viyana'yı kuşattı. Ferdinand'ın Kanuni Sultan Süleyman'ın karşısına çıkmaması, kış mevsiminin yaklaşması, kuşatmaya büyük topların getirilmemesi, ordunun erzak sıkıntısı çekmesi kuşatmanın kısa sürede kaldırılmasına neden oldu. Kanuni, orduyu Budin'e geri çekerek İstanbul'a döndü.

Doğu Avrupa'daki hâkimiyet mücadelesi, Ferdinand'ın Budin'i kuşatmasıyla yeniden başladı. Kanuni, bir sefer daha düzenleyerek hem Avusturya Kralı Ferdinand'ı hem de Habsburg Kralı Şarlken'i savaş meydanında ağır bir yenilgiye uğratmak istedi.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Viyana Kuşatması

Viyana kuşatıldığı zaman büyük toplar getirilmemişti. Ferdinand, Viyana'yı savunmak üzere 16 bin kişilik bir ordu bırakıp şehrin surlarını da güçlendirmişti. Ferdinand, yardım arayışlarına girmişti. Osmanlı Devleti, Viyana şehrini kuşatarak Avusturya kuvvetlerini savaş alanına çekmek istemiş ancak Ferdinand, ordusu ile yerinden kımıldamamıştı. Osmanlı Devleti Viyana'yı alabilmek için hazırlıklara başlamıştı. Surları güçlü olan bu kaleyi alabilmek için birçok lağım ve siper kazılmıştı. Kapıkulu ve Rumeli askerleri kalenin çevresindeki hendekleri doldurmak için çalı, çırpı ve ağaç getirmişti. Kuşatmanın altıncı günü kalenin iki tarafına açılan lağımlar patlatılmış ve gedikler açılmıştı. Osmanlı ordusu bu gediklerden girmeye çalıştıysa da karşı tarafın top ve tüfek atışlarıyla ağır zayiat vermişti. Geriden de takviye birlik gelmeyince kale alınamamıştı.

Öztuna, tarihsiz, ss.55-57.

I. Viyana kuşatmasındaki başarısızlık Osmanlı'nın Batı politikasını nasıl etkilemiştir? Yazınız.

Kanuni Sultan Süleyman'ın (Görsel 5.15) 1532 yılında gerçekleştirdiği Alman Seferi'nde ne Ferdinand ne de Şarlken (Görsel 5.16) onun karşısına çıkmaya cesaret etmişti. 1532 Alman Seferi'nden sonra Ferdinand, İstanbul'a elçi göndererek Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması imzalamak istemiştir. İstanbul'da Vezir-i Âzam İbrahim Paşa ile Avusturya elçileri arasında 1533 yılında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Avusturya Kralı protokol olarak Osmanlı vezir-i âzamına eşit sayılmıştır. Avusturya Kralı Ferdinand (Görsel 5.16), Macaristan üzerinde hak iddia etmekten vazgeçerek elinde bulundurduğu Macar toprakları için Osmanlı Devleti'ne yılda 30 bin altın vergi ödemeyi kabul etmiştir.

Görsel 5.15: Kanuni Sultan Süleyman 1494-1566 Yağlı boya tablo, özel koleksiyon – Harborough

Macar Kralı Yanoş'un ölümü üzerine harekete geçen Ferdinand, tekrar Budin'i kuşattı. Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman, 1541 yılında tekrar sefere çıktı. Sefer sonucunda Budin, doğrudan Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilerek beylerbeylik hâline getirildi. Böylece Macaristan toprakları üçe bölündü. Güney Macaristan Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmak şartıyla Erdel, Yanoş'un eşi ve çocuğuna; Kuzey Macaristan ise vergisini vermek şartıyla Ferdinand'a bırakıldı.

1543 yılında Avusturya'nın tekrar Macaristan'ı ele geçirmek için teşebbüs etmesi üzerine Kanuni Sultan Süleyman, yeni bir sefer düzenledi. Bu seferde Estergon ve İstolni dâhil birçok kale ele geçirildi. 1561 yılında Şarlken (Görsel 5.18) ve Ferdinand'ın isteğiyle Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalandı. Her iki devlet de Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünü kabul etti. Ferdinand'ın Erdel'i ele geçirmeyi istemesi üzerine tekrar savaş çıktı. 1562 yılına kadar ara ara savaşlar yaşandı. 1562 yılında Ferdinand'ın barış istemesi üzerine sekiz yıllık

Görsel 5.16: Şarlken (1500-1558) temsilî

Görsel 5.17: Ferdinand (1503-1564) temsilî

yeni bir antlaşma imzalandı. Avusturya hükümdarı Ferdinand'ın (Görsel 5.17) ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Maximillian (Maksimilyan) Osmanlı Devleti'ne karşı yükümlülüklerini yerine getirmedi ve Erdel'e saldırdı. Böylece barış dönemi sona erdi. Kanuni Sultan Süleyman tekrar Avusturya üzerine sefere çıktı. Zigetvar Seferi, padişahın son seferidir. Kanuni, 1566 yılında Zigetvar Kalesi'ni kuşattı. Kale fethedilmeden Kanuni Sultan Süleyman vefat etti.

Zigetvar Kalesi'nin (Görsel 5.18) fethinden sonra Osmanlı-Avusturya ilişkileri bir süre barış içerisinde devam etmiştir. Osmanlı himayesinde bulunan Eflâk, Boğdan ve Erdel'de 1593'te birtakım karışıklıkların çıkması ve sınırda meydana gelen bazı olaylar üzerine Osmanlı-Avusturya ilişkileri tekrar bozulmuştur. Osmanlı Devleti, Avusturya üzerine sefere çıktıysa da savaşın ilk yıllarında Avusturya karşısında başarı gösterememiştir. Stratejik öneme sahip olan Estergon Kalesi'ni Avusturya'ya terk eden Osmanlı Devleti, Eflâk'taki kontrolü de kaybetmiştir (1595). Bu arada III. Murat vefat etmiş ve yerine oğlu III. Mehmet tahta çıkmıştır. III. Mehmet, yeniçerilerin baskısı sonucunda ordunun başında sefere çıkmıştır. III. Mehmet, Eğri Kalesi'ni aldıktan sonra düşman ordusu ile Haçova'da karşı karşıya gelmiştir. Haçova Meydan Muharebesi'ni Osmanlı Devleti kazanmıştır (1596). Osmanlı Devleti ile Habsburg hanedanı arasında daha sonraki dönemlerde de Doğu Avrupa hâkimiyeti için savaşlar yapılmıştır.

Görsel 5.18: Zigetvar Kalesi, günümüzdeki görünümü, Macaristan

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Osmanlı Zaferlerinin Avrupa'ya Yansıması

Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Şarlken'e karşı düzenlediği seferler, Avrupa'da büyük paniğe ve korkuya sebep olmuştur. Türk ilerleyişinin Avrupa'da durdurulamaması Türklerin yenilmez olduğu anlayışını doğurmuştur. Din adamları, Türklerin, işlenen günahlardan dolayı Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza, Tanrı'nın gazabı veya laneti olduğunu düşünmüşlerdir. Osmanlı Devleti "Tanrı'nın kırbacıydı." O yüzden Osmanlı Devleti'yle savaşmak "Tanrı ile savaşmaktır." diyenler bile çıkmıştır.

Yapılan mücadeleler Avrupa'da öyle bir yılgınlık oluşturmuştur ki bu dünyanın Türklere, ahiretin ise Hristiyanlara verildiği inancı doğmuştur. Osmanlı ilerleyişi kıyametin habercisi olarak görülmüştür. Habsburg hanedanının yenilgileri aydınları da harekete geçirerek Osmanlı Devleti'nin nasıl yıkılabileceğine dair eserlerin de yazılmasına neden olmuştur. Osmanlı ilerleyişi bazı Hristiyanlar için bir ümit kaynağı oluşturmuştur. Vergi yükünden ezilen veya dinini tam yaşayamayan bazı Hristiyanlar, krallık veya prenslik idaresi altında yaşamaktansa Türk idaresi altında yaşamayı arzulamışlardır. Türklerin başarıları Avrupa'da baleye, tiyatro eserlerine, halk şarkılarına, hikâye ve şiirlere yansımıştır. XVI. yüzyılda Türklerle ilgili 2 bin 463 kitap, broşür ve el ilanı bastırılmıştır.

Afyoncu, 2011, ss.152-154.

Osmanlı Devleti'nin askerî başarılarının Avrupa toplumunun sosyokültürel yapısı üzerindeki etkileri nelerdir? Yazınız.

Osmanlı-Safevi İlişkileri

ARAŞTIRINIZ

Safevilerin Şiilik propagandası ile Osmanlı topraklarında çıkardığı isyanları araştırarak elde ettiğiniz bilgileri sınıf ortamında paylaşınız.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde yapılan doğu ve güney seferleri ile Osmanlı Devleti'nin toprakları iki katına çıkmış ve Osmanlı Devleti üç kıtada toprağı olan bir devlet hâline gelmiştir. Kanuni Dönemi'nin ilk yıllarında ise batıya doğru yoğun seferler yapılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Doğu politikasını yumuşatarak Safevi Devleti'ne, Hristiyanlara karşı iş birliği teklif etmişti. Kanuni Sultan Süleyman Batı ile uğraşırken onun iş birliği teklifini reddeden Safeviler, doğudaki yıkıcı faaliyetlerine devam etmiştir.

Görsel 5.19: Vezir-i Âzam İbrahim Paşa (1495-1536) temsilî

Safevilerin etkisiyle Anadolu'da 1526-1527 yıllarında Şii eğilimli pek çok isyan (Zünnunoğlu, Veli Halife, Kalenderoğlu isyanları) çıkmıştır. Çıkan bu isyanlar Osmanlı Devleti tarafından bastırılmıştır. Safevileri, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan çıkarmak, Basra Körfezi ve Hazar Denizi arasında hâkimiyet kurmak amacıyla 1533-1535 yılları arasında Irakeyn Seferi düzenlenmiştir.

Şah Tahmasb, Kanuni Sultan Süleyman'ın önünden kaçarak Osmanlı'yı yıpratmaya çalışmıştır. 1534'te Vezir-i Âzam İbrahim Paşa (Görsel 5.19), Azerbaycan, Tebriz ve Bağdat'ı fethetmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Bağdat'ta iken Şah Tahmasb'ın Tebriz'i tekrar ele geçirmesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın bu kez bizzat sefere çıkmasına neden olmuştur. Şah, savaş meydanına çıkmayınca Kanuni Sultan Süleyman İstanbul'a dönmüştür. Irakeyn Seferi sonucunda Van ve Erciş hariç Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun fethi tamamlanmıştır. Irak'ın birçok şehri ele geçirilmiş, Azerbaycan'da geçici olarak hâkimiyet sağlanmıştır. Erzurum Eyaleti kurulmuştur. Osmanlı Devleti, Kafkasya sınırının güvenliğini sağlamıştır. Yapılan bu sefer, coğrafi sahanın dağlık ve geniş olması, ağır silah ve gerekli mühimmatların bu bölgede taşınmasının zor olması gibi sebeplerden dolayı Safevi Devleti'nin tamamen ortadan kaldırılamayacağını göstermiştir. Kanuni Sultan Süleyman, Safevi Devleti üzerine 1548 tarihinde tekrar bir sefer düzenleyerek Tebriz'e kadar ilerlemiştir. Şah Tahmasb yine onun karşısına çıkmamıştır. Kanuni Sultan Süleyman İran'da ele geçirdiği yerlerin bir kısmını kendine bağlamıştır. Bir kısmını ise eski yerel yöneticilere bırakarak İran'ın parçalanmasını sağlamıştır. Geri dönen Kanuni, dönüş yolunda Van'ı ele geçirmiştir. Kars ve Van beylerbeyliklerini kurmuştur.

Görsel 5.20: Nahçıvan Seferi minyatürü, Ârifi Fethullah Çelebi, Topkapı Sarayı Müzesi

1554 yılında Kanuni Sultan Süleyman, Nahçıvan Seferi'ne çıkmıştır (Görsel 5.20). Bu seferin sebebi Avrupa'daki savaşları fırsat bilen Safevilerin,

Osmanlı Devleti'nin doğu sınırlarına dört koldan saldırarak büyük yıkımlara sebep olmasıdır. Nahçıvan Seferi'nde Safevilere ağır bir darbe vurulmuş; pek çok esir, mal ve ganimet ele geçirilmiş olmasına rağmen bu seferden de kesin bir sonuç alınamamıştır. Şah Tahmasb, aralarındaki savaş hâline son vermek için Osmanlı Devleti'ne barış teklifinde bulunmuştur.

KONU ANALİZİ

Kanuni'nin doğu seferleri ülke ekonomisini nasıl etkilemiştir? Yazınız.

Görsel 5.21: III. Murat (1546-1595) Galleria degli Uffizi / Floransa

1555 yılında Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında imzalanan ilk antlaşma olan Amasya Antlaşması ile Safeviler, Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmıştır. Safeviler, bu antlaşma ile Şiiliğin İran'da kalıcı olmasını sağlamış ve kendi içerisindeki sorunları çözebilmek için zaman kazanmıştır. Safeviler, Irak ve Doğu Anadolu'daki tüm yerleri ve Azerbaycan'ı Osmanlı Devleti'ne bırakmıştır. Gürcistan toprakları Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında paylaşılmıştır. Osmanlı Devleti'nin doğu sınırı Hazar Denizi'nin batı kıyılarına kadar uzanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti ile Türkistan hanları arasındaki ilişkiler zayıflamıştır. Safeviler antlaşmaya uymayarak Şiilik propagandası yapmaya devam etmiştir.

II. Selim Dönemi'nde Osmanlı-İran arasındaki ilişkiler, barış içerisinde devam etmiştir. II. Selim'den sonra tahta çıkan III. Murat Dönemi'nde (Görsel 5.21), Şah Tahmasb ile dostluk devam ederken Şah'ın ölümüyle tahta çıkan II. Şah İsmail antlaşmayı bozmuştur. 1578-1590 yılları arasında Osmanlı-İran savaşları yaşanmıştır. Savaş, 1590 yılında İstanbul Antlaşması'nın (Ferhat Paşa Antlaşması) imzalanması ile son bulmuştur. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti doğuda en geniş sınırlara ulaşmıştır.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Kanuni'nin Safevi Siyaseti

Kanuni Sultan Süleyman, tahta çıktığında Yavuz Sultan Selim'in Safevi Devleti'ne ve Şah İsmail'e karşı uyguladığı siyaseti uygulamamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, babası Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi sonucu Tebriz'den getirttiği altı yüz hanelik sürgünleri serbest bırakmıştır. İran'a karşı uygulanan ipek ticareti boykot kararını kaldırmıştır. Babası Selim Dönemi'nde yasağa uymayıp hapse atılan tüccarları serbest bırakmış, el konulan malları da iade etmiştir. Kanuni, babasının döneminde İran'a tüccarların bakır, demir, altın ve gümüş madenleri ile ateşli silahları götürüp satmalarını yasaklayan kanunu da kaldırmıştır.

Emecen, 1999, ss.116-117.

Kanuni Sultan Süleyman'ın, tahta çıkışının ilk yıllarında Safevi Devleti'ne karşı barışçıl politikalar uygulamasının nedenleri neler olabilir? Yazınız.

5.6. STRATEJİK SİYASET VE DÜNYA GÜCÜ OLAN OSMANLI DEVLETİ

Osmanlı Devleti'nin XV ve XVI. Yüzyıllarda Stratejik Rakiplerine Karşı İzlediği Politikalar

Osmanlı Devleti'nin Venedik ve Ceneviz ile Münasebetleri

Osmanlı Devleti, karada güçlenmeye devam ederken denizlerdeki ticari faaliyetlerin bir parçası olmak, ticaret yollarını kontrol edip doğrudan veya dolaylı olarak ticari gelirlerden pay almak ve denizlerde de söz sahibi olmak istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde en büyük siyasi ve ticari rakipleri Venedik ile Ceneviz'di. Denizlerde bu iki devlet birbirine rakipti. Osmanlılar bu iki deniz devletine karşı denge siyaseti izlemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu siyasetinden dolayı bu devletler, Osmanlı Devleti'nden zaman zaman yardım istemişlerdir.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un Fethi'nden hemen sonra Galata'da yaşayan Cenevizlilere gümrük vergisi ile yıllık vergi vermek koşuluyla ticaret ve din serbestliği vermiştir. Osmanlı Devleti denizlerde hâkimiyet alanını genişletince Sakız, Limni, Amasra ve Kefe, Osmanlılara yıllık vergi vermiştir. Cenevizlilere bağlı olarak siyasi varlıklarını bir süre devam ettiren bu yerler, bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Osmanlı Devleti ile Venedik arasında birçok savaş yapılmıştır. XV. yüzyılda Venedik'e kapitülasyon verilmiştir. Ayrıcalık kazanan Venedik, Akdeniz'deki gücünü artırınca Osmanlı deniz ticaretine zarar vermeye başlamıştır. Bunun üzerine Modon, Koron, Navarin ve İnebahtı fethedilmiştir. Venediklilerle yeniden antlaşma yapılarak kapitülasyonlar devam ettirilmiştir.

Osmanlı-İspanya Münasebetleri

Osmanlı Devleti'nin batıdaki diğer rakipleri İspanya, Portekiz ve Avusturya'ydı. Osmanlı Devleti ile İspanya, XVI. yüzyılın başlarından itibaren denizde ve karada karşı karşıya gelmiştir. İki devlet Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da hâkimiyet mücadelesine girmiştir.

İspanya, Akdeniz üzerinde egemenlik kurarak Doğu-Batı ticaretini ve kendisi için hayati öneme sahip buğday ticaretini kontrol etmek, Kuzey Afrika kıyılarında kurduğu üsler üzerinden Sudan altınlarına ulaşmak istemiştir. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'den batıya doğru ilerleyişi ve Mısır'ı alması, iki tarafı karşı karşıya getirmiş böylece Akdeniz'de yüzyılın sonuna kadar sürecek bir rekabet başlamıştır.

Osmanlı Devleti ile İspanya arasındaki ilişkiler, II. Bayezid Dönemi'nde Endülüs'teki Müslümanların yardım istemesi ile başlamıştır. Gırnata'nın teslim olması ve Müslümanlara yapılan eziyetler nedeniyle Osmanlı Devleti, İspanya'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir. İspanya'dan sürülen Müslüman ve Yahudiler Osmanlı Devleti topraklarına kabul edilmiştir. Zulme uğrayan Müslümanlara Cem Sultan Olayı nedeniyle yeteri kadar yardım edilememiştir. Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde İspanya ile dostane ilişkiler sürerken Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde ise husumet başlamıştır. İspanya ve Almanya İmparatoru Şarlken, kendisini Macar topraklarının hamisi olarak görmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Macar Krallığı'nı yıkmasıyla beraber Avusturya Hükümdarı Ferdinand ve Şarlken Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele etmişler fakat başarılı olamamışlardır. Osmanlı Devleti, Fransa'yı yanına çekerek Hristiyan Katolik birliğini parçalamıştır. Bu durum, Haçlı ittifakı için büyük bir darbe olmuştur.

Görsel 5.22: Barbaros Hayrettin Paşa (1478-1546) TSMK, Hazine, Albüm, nr. 2134 / 9

İspanya-Osmanlı mücadelesi XVI. yüzyılda Akdeniz'de kendini göstermiştir. İki devlet arasındaki rekabet yüzyılın sonlarına kadar Akdeniz'in batısında ve Kuzey Afrika'da devam etmiştir. Barbaros Hayrettin Paşa'nın (Görsel 5.22) Osmanlı donanmasının başına geçmesiyle çok etkili bir Akdeniz siyaseti izlenmiştir. Böylece Alman İmparatoru olan V. Karl (Şarlken) sadece karadan değil denizden de sıkıştırılmaya başlanmıştır.

Akdeniz'e hâkim olmak isteyen Osmanlı Devleti ile Haçlı İttifakı 1538 yılında karşı karşıya geldi. Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Anderea Doria (Andrea Dorya) komutasındaki Haçlı donanmasını yenilgiye uğrattı. Bu zafer sonucunda Kuzey Afrika ve Akdeniz'de hâkimiyet Osmanlı Devleti'ne geçti. Preveze Deniz Zaferi, İspanya'nın Akdeniz'e yönelik genişlemesine de ağır bir darbe vurdu.

İspanya ordusu Cerbe'de ağır bir yenilgiye uğratılmış Batı Akdeniz'deki İspanya egemenliğine son verilmiştir. İspanya Cezayir ve Tunus'u Osmanlıya kaptırmıştır. Nice (Nis), Fransa adına alınmıştır. Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ı fetheden Osmanlı Devleti'ne karşı hazırlanan Haçlı donanması, İnebahtı'da Osmanlı donanmasını yakmıştır. İngiltere ve İspanya arasındaki mücadele sebebiyle İspanya'ya karşı İngiliz dostluğu bir güvence olarak görülmüştür.

Osmanlı-Avusturya Münasebetleri

Osmanlı Devleti (Harita 5.6) galip geldiği İspanya ile mücadelesinden sonra Avusturya mücadelesine ağırlık vermiştir. Avusturya, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişinden (1353) II. Kosova Savaşı'na (1448) kadar Haçlı birliklerine yalnızca asker göndermiştir. Osmanlı fetihlerinin Macaristan sınırına dayanması ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde Macaristan Krallığı'nın ortadan kaldırılması ile Osmanlı-Avusturya ilişkileri bozulmuştur.

Harita 5.6: XVI-XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti

Avusturya hükümdarının ölen Macar kralı ile akrabalığına dayanarak Macaristan üzerinde hak iddia etmesi, Osmanlı-Avusturya savaşlarının başlamasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin amacı Habsburg hanedanının Macaristan üzerindeki emellerine tamamen son vermektir. 1529 yılında başlayan savaşlar, Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. 1533 İstanbul Antlaşması ile Habsburglar, Osmanlı üstünlüğünü resmen kabul etmiş ve elinde tuttuğu Macar toprakları için Osmanlı Devleti'ne vergi vermeye başlamıştır.

Avusturya'yı Osmanlı'ya karşı sürekli kışkırtan Alman İmparatoru Şarlken üzerine büyük bir sefer düzenlenmiştir. Bu seferin amacı herhangi bir toprak parçası almaktan ziyade Şarlken'e gözdağı verip Macar hâkimiyetini güçlendirmektir. Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıl boyunca yapılan savaşlarda Avusturya karşısında daha güçlü bir devlet konumundaydı. Buna rağmen Haçlı ordusu ile Osmanlı ordusu arasında yapılan savaşlarda kesin bir sonuç alınamamıştır. Osmanlı Devleti, kuzeydeki hâkimiyetini güçlendirmek için vergisini ödemeyen Boğdan'a sefer düzenlemiş ve Boğdan'ı kendine bağlamıştır.

Osmanlı-Portekiz Münasebetleri

Preveze Deniz Savaşı'nda (28 Eylül 1538) Haçlılara karşı zafer kazanan Osmanlı Devleti, Hint Okyanusu'na da sefer düzenlemiştir. Portekiz'in yeni keşfedilen okyanus yoluyla baharatın kaynağı olan Hindistan'a ulaşması, Akdeniz ticaret yolunu sekteye uğratmıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'e karşı cephe almasına sebep olmuştur.

Portekizlilerin Gücerat (Harita 5.7) ile Kalküta'daki Müslümanlara verdiği zararı ortadan kaldırmak ve kutsal yerleri Portekizlilerin tehdidinden kurtarmak amacıyla Osmanlı Devleti, Portekiz kuvvetlerine birçok sefer düzenlemiştir. Osmanlı Devleti, bu seferlerle Portekizlileri Hint Okyanusu'ndan ve Kızıldeniz'den uzaklaştırarak eski ticaret yolunun önemini artırmak istemiştir. Portekizlilere karşı yapılan seferler tam anlamı ile başarıya ulaşamamıştır. Buna rağmen Baharat Yolu canlanmıştır. Portekizliler, bu coğrafyada tehdit altında olduklarını anlayarak rahat hareket etme imkânı bulamamışlardır. Bu durum kutsal toprakların Portekiz tehdidinden kurtarılmasını sağlamıştır.

Harita 5.7: Gücerat

Şiilik: Hz. Muhammed sonrasında hilafetin sadece Hz. Ali'nin ve onun evladının hakkı olduğunu kabul edenlerin, onların haklarını aramak için bir araya gelenlerin meydana getirdiği siyasi zümreleşme hareketi ve bu hareketten doğan mezhep.

Osmanlı-Safevi Münasebetleri

Osmanlı Devleti'ni doğuda Safevi, güneyde ise Memlûk devletleri uğraştırmıştır. Safeviler'in Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri II. Bayezid Dönemi'nde başlamıştır. Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail, güvenebileceği güçlü bir ordu kurmak istiyordu. Bunun da ancak Anadolu'daki Türkmenlerle olabileceğine inanıyordu. Anadolu'da yaptığı çalışmalar neticesinde Osmanlı topraklarından Safevilere doğru bir göç başlamıştır. II. Bayezid bu göçü önlemeye çalışmıştır. Şah İsmail tüm Horasan'ı ele geçirmiştir. İyice güçlenen Şah İsmail, kendisine rakip olarak Osmanlı Devleti'ni görmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti, Sünni İslam'ı benimserken Safeviler Şiiliği benimsemiştir. İki devlet arasında bu ayrılığın yanında bölgede güç sahibi olma yarışı da bulunmaktadır. Safeviler, Şiilik propagandası ile Anadolu'da taraftar toplamış ve bu taraftarları, Osmanlı Devleti'ne isyan etmesi için kışkırtmıştır. Bu durum Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı-Safevi savaşlarının başlamasına neden olmuştur.

Yavuz Sultan Selim, Safevilerin Anadolu'da yaptığı Şiilik propagandasına karşı da birtakım tedbirler almıştır. Avrupa devletleri ile antlaşmalarını yenilediği gibi doğusundaki Müslüman devletlerin desteğini almaya çalışmıştır ayrıca ekonomik tedbirler de almıştır. Anadolu'dan Safevi Devleti'ne doğru giden tüccarlar sıkı denetim altına alınmıştır.

İki devlet arasındaki savaşlar Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde de devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın düzenlediği seferlerde başarılı olunmasına rağmen İran coğrafyasının zor şartlarından Safevi Devleti'ne son verilememiştir. İran ile 1555 yılında başlayan barış hâli, iki devlet arasında 1578 yılında başlayan savaş ile sona ermiştir. 1578'de başlayan savaş, 1590 yılına kadar devam etmiştir. XVI. yüzyıldaki Osmanlı-Safevi savaşları 1590 yılında imzalanan Ferhat Paşa Antlaşması ile sona ermiştir.

CEVAPLAYINIZ

Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasındaki mücadelenin siyasi, sosyal ve kültürel sebepleri nelerdir? Yazınız.

Osmanlı-Memlûk Münasebetleri

Batıda büyük zaferler elde eden Osmanlı Devleti'nin, doğuda Memlûk nüfuzunda olan Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları üzerindeki hâkimiyet mücadelesi iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermiştir. Bunun yanında halifeliği elinde bulunduran Memlûk Devleti'nin kendini İslam dünyasının lideri olarak görmesi ve Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesi iki devlet arasında savaşa sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetinin devam edebilmesi için Suriye'nin alınması gerekliydi. Suriye ise Memlûklerin elindeydi. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı dönüşü Dulkadiroğluları Beyliği'ne son vermesi ve Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) sonucu Mısır limanlarına gelen malların azalması nedeniyle Memlûk Devleti'nin ekonomik açıdan zayıf düşmesi, onun Mısır Seferi'ne çıkmasına sebep olmuştur. 1516 ve 1517 yıllarında Suriye ve Mısır üzerine yapılan seferler sonucunda Memlûk Devleti'ne tamamen son verilmiştir.

Batının Türk Algısı

İstanbul'un Fethi'nden sonra Batı âleminde Türkler ve Müslümanlar aleyhinde pek çok söylenti çıkmıştır. Hristiyan Batı dünyasında İstanbul'un kaybedilmesiyle birlikte Balkanlarda ve Akdeniz'deki Türk varlığı karşı konulamaz bir noktaya gelmişti. Türklerin Balkanlar üzerinden Avrupa kapılarına kadar dayanması ister istemez Avrupa'da bir Türk düşmanlığına sebep olmuştu. Ayrıca Türklerin Müslüman olması Hristiyan Avrupa devletlerinin İslam'a karşı da düşmanca hisler beslemelerine neden oldu. Türklere olan bu tepkiler aslında kavimler göçüyle başlamış, Attila'nın Avrupa'ya hükmetmesi ile doruk noktasına ulaşmıştı. Tanrı'nın Kırbacı Attila'nın korkusu hafızalardan silinmeye başlamışken Müslüman Türklerin Avrupa içlerine kadar fetihler gerçekleştirmesi Avrupalıları ciddi korkuya ve paniğe sevk ediyordu. Ayrıca İspanya'da hüküm süren Müslüman Endülüs Emevi Devleti de Avrupalıların İslamiyet'e karşı ciddi ön yargı beslemelerini sağlayan bir başka nedendi. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Anadolu'yu yurt edinmesi, Hristiyanların kutsal topraklara giderken Anadolu'da Türklerle karşılaşması, Türklerin önce Balkanları daha sonra İstanbul'u fethetmesi ve daha sonra Viyana kapılarına dayanması Türk korkusunu -Türk saplantısını- hortlatmıştı. Bu saplantıdan dolayı Türkleri yakından tanımak amacıyla birçok devlet görevlisi, seyyah, tüccar ve bilim adamı Osmanlı ülkesinde gözlemlerde bulunmuş, Türkler ve İslamiyet hakkında pek çok eser kaleme almıştır. Bu eserler, zamanla Avrupa'da Türklerle ilgili yazılan eserler furyasını başlatmış ve aynı zamanda oryantalizme kapı aralamıştır.

KONU ANALİZİ

Osmanlı savaş galibiyetleri Batı'nın Türk algısını nasıl etkilemiştir? Yazınız.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletlerine Karşı Uyguladığı Dinî ve Siyasi Politikalar

Osmanlı Devleti'nin amacı, İslami kurallar çerçevesinde çeşitli din, dil ve ırktan insanların adalet içinde bir arada yaşadığı büyük bir devlet olmaktı. Millet sisteminin temelini bu düşünce oluşturmaktaydı. XV. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın Doğu Kilisesi (Ortodoks) ve Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında belli bir miktar vergi veren Hristiyan halk, ibadet ve gelenekleri konusunda serbest bırakılmıştır.

Görsel 5.23: Fatih Sultan Mehmet ve Patrik Scholarius (temsilî)

Osmanlı Devleti, İstanbul'un Fethi'nden sonra Katoliklere karşı Ortodoks Kilisesinin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Fatih Sultan Mehmet, devletin uzun vadeli çıkarı doğrultusunda Katoliklerle Ortodoksların birleşmesine engel olmak amacıyla birleşme taraftarı olmayan Gennadius (Cenadius) lakabı ile patrik olan Georgios Scholarius'u (Georgios Şoloriyıs) Ortodoksların lideri olarak seçmiştir (Görsel 5.23). Patrik, saraya davet edilerek ağırlanmış ve ona bir berat verilmiştir.

berat: Osmanlı Devleti'nde bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu.

Fatih Sultan Mehmet'in başlattığı Ortodoks din adamlarına berat verme geleneği, yeni seçilen bütün piskoposlara da yerel yöneticilerin berat vermesi ile devam etmiştir. Verilen bu beratlara göre; hiçbir Ortodoks zorla Müslüman yapılmayacak, vergi vermek koşuluyla kilisenin yönetimine müdahale olmayacak, kilise malları kendisi tarafından yönetilecek, kilise kendi amacı için vergi koyabilecek, Ortodoksların evlenme ve boşanma işlemleri patrikhane tarafından sürdürülecek, aile ve miras işleri kilisenin yetkisi altında olacaktı.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerlemesi, Protestanlığı tanımasına ve bu konuda siyaset oluşturmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasındaki mücadele, Habsburg İmparatoru'nun iç işlerinde birliği sağlamak için Protestanlığı dinî ve siyasi bir müessese olarak kabul etmesine sebep olmuştur. Avrupa'da Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü yıllarda Protestanlar, Katolik Habsburg baskısından kurtulmuşlardır.

XVI. yüzyıl ortalarında Osmanlı himayesindeki Protestanların dinî hayatlarını serbestçe yaşamaları, Hristiyan devletlerin hâkimiyetinde yaşayanlar için "ideal" olarak görülmüştür. Osmanlı hâkimiyetinde olan Macaristan ve Erdel'de Protestanlık hızla yayılmaya başlamıştır. Osmanlı'nın dinî müsamahası Protestanlığın yayılmasını kolaylaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilerlemesi Avrupa'da siyasi ve sosyal birliği sağlamada, Almanya'da Protestanlığın yerleşmesinde ve nihayet 1555'teki Augsburg (Ogsburg) Barışı ile Protestanlığın resmen tanınmasında etkili olmuştur.

Görsel 5.24: Martin Luther (1483-1546) Sulu boya, Lutherhalle, Wittenberg / Almanya

Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişiyle Katolik-Protestan mücadelesi, Protestanların lehine sonuçlanmıştır. Osmanlılara karşı mücadele edebilmek için Almanya birlik içinde olmak durumunda kalmıştır. Bu mecburiyet, Katoliklerin Protestanlara daha çok taviz vermelerine neden olmuştur. Martin Luther'in (Görsel 5.24) liderliğindeki Protestanlık hareketinin başarılı olmasında Osmanlı Devleti'nin önemli bir etkisi olmuştur.

Osmanlı'ya Rakip Avrupa Monarşileri

XVI. yüzyılda İngiltere'nin dışa açılmasıyla Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri gelişmiştir. İngiliz ticaret gemileri doğrudan Osmanlı limanlarına uğramaya başlamıştır. 1553 yılı sonlarında Kanuni Sultan Süleyman, Nahçıvan Seferi için Halep'te iken İngiliz tüccarı Antony Jenkinson (Antoniy Jenkinsın), vergi ödemeksizin Osmanlı limanlarında alışveriş yapma imtiyazı veren özel bir ticaret izni almıştır. Jenkinson, aynı yıllarda Rus Çarı'ndan elde ettiği daha büyük garantiler dolayısıyla ticari faaliyetlerini Rusya üzerinden genişletmeyi tercih ettiği için bu imtiyazı kullanmamıştır.

İngiliz tüccarları, XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti sınırlarında ticari faaliyetlerine yeniden başlamıştır. Bunun en önemli sebebi, Fransa'da yaşanan din savaşları ile Hollanda-İspanya, Osmanlı-İspanya ve İspanya-Portekiz savaşlarının getirdiği çöküntü yüzünden diğer Avrupa devletlerinin Akdeniz'deki iktisadi hayattan çekilmesidir. Ortaya çıkan fırsatı değerlendirmek isteyen İngiliz tüccarlar,Fransız ve Venediklilere daha önceden verilen ticari kapitülasyonlardan yararlanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da gelişen Protestanlığa sıcak bakması ve İspanya'ya karşı bir sefer yapmayı düşünmesi, Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında siyasi yakınlaşmayı sağlamıştır. İngiltere açısından Avrupa'da gücünü devam ettirmek için Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak önemliydi. Osmanlı

Devleti açısından ise Hint Denizi'nde Portekiz sömürgelerinde faaliyet gösteren İspanya ve Avrupa'daki Katolik cepheye karşı Protestan İngilizlerin kendi yanında yer alması önemliydi.

Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl ile onun krallığını kabullenmeyen Fransa Kralı I. François (Fransuva) arasında başlayan savaş, Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasetine yönelmesine sebep olmuştur. I. François'nın V. Karl tarafından yenilgiye uğratılıp esir edilmesi, arkasından da İtalya ve İspanya'daki Fransız topraklarının işgal edilmesi, Fransızların Osmanlı Devleti'nden yardım istemesine sebep olmuştur. François, Osmanlı Devleti'ni V. Karl'a karşı Avrupa devletlerinin varlığını güven altına alabilecek güç olarak görmüştür. Osmanlı Devleti, Avrupa'ya Roma-Germen İmparatorluğu'nun hâkim olmasını önleyebilecek en önemli tedbirin Osmanlı-Fransa ittifakı olduğunu düşünmüştür.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1529 Viyana Seferi, Avrupa'da Hristiyan birliğinin kurulmasında etkili olmuştur. Osmanlı desteğini isteyen ve bu sayede Habsburg tehdidinden bir süre kurtulan Fransa dahi oluşturulan birliğe dâhil olmuş ve Osmanlılarla ilişkilerini inkâr etmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Macaristan'da ve Akdeniz'de Habsburglar ile giriştiği çatışmalarda bir başka Avrupa devletine nazaran Fransa ile daha yakın iş birliği içinde olmayı uygun bulmuştur. Osmanlı yönetimi, Kıbrıs Seferi'nden önce Avrupa'da kurulması muhtemel ittifakı parçalamak için 1569'da Fransa ile çok kapsamlı bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma ile ekonomik ve siyasi kapitülasyonlar genişletilmiştir.

Osmanlı Devleti ile savaş hâlinde bulunan İspanya, Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ni en büyük tehlike olarak görürken İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşı veren Hollandalı Protestan korsanlar ise Osmanlı Devleti'ne müttefik gözüyle bakmışlardır. Hilal şeklindeki madalyonlarının üzerine "Papa taraftarı olmaktansa, Katolik olmaktansa Türk olmayı tercih ederim." ibaresini yazmaları bunun bir göstergesiydi. Osmanlı Devleti, Hollandalıları Akdeniz'de İspanya'ya karşı ittifak kurabilecekleri bir deniz gücü olarak görmüş, Hollanda ile olan ilişkilerini daha çok siyasi olarak yürütmüştür.

korsan: Denizlerde kendi gemisiyle başka gemilere saldıran deniz haydudu.

Afrika'da Osmanlı Nüfuzu

Avrupalılar, Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) ile sömürgecilik faaliyeti içine girmiştir. Haçlı Seferleri'nden sonra Doğu Akdeniz'deki etkinliklerini kaybeden Avrupalıların Kuzey Afrika'dan İspanya'ya kadar yayılan Müslüman varlığıyla bölgelerinde hareket alanları daralmıştır. Endülüs Emevileri, Fâtımîler, Eyyubiler, Memlûkler ve nihayet Osmanlılar nedeniyle özellikle Akdeniz bölgesinde siyasi ve idari etkinlik kuramamışlar ancak bu durum XV. yüzyılın sonlarında değişmeye başlamıştır. 1490'lı yıllarda İspanya'daki Müslümanların yönetimine son verilmiştir. Ardından İspanyolların öncülüğünde Avrupalı güçler Akdeniz'e açılmış ve 1505 yılından itibaren Kuzey Afrika'da önemli kaleleri ve şehirleri ele geçirmeyi başarmışlardır.

Osmanlı Devleti; Kuzey Afrika'da İspanyollarla, Kızıldeniz ve Doğu Afrika sahillerinde de Portekizlilerle mücadele etmiştir. İspanyolların ele geçirdiği başta Cezayir olmak üzere Tunus ve Trablusgarp'ı birer birer geri almıştır. Mekke ve Medine'yi tehdit eden Portekiz'i Kızıldeniz'den uzaklaştırmıştır. Afrika kıtasını XVI. yüzyılda tamamen ele geçirmeyi amaç edinen Avrupalıların bütün planları Osmanlı Devleti tarafından boşa çıkarılmıştır. Osmanlı padişahını bütün

Müslümanların halifesi olarak gören Afrika'daki birçok sultanlığın Osmanlı Devleti'ne bağlılıkları XX. yüzyılın başına kadar devam etmiştir.

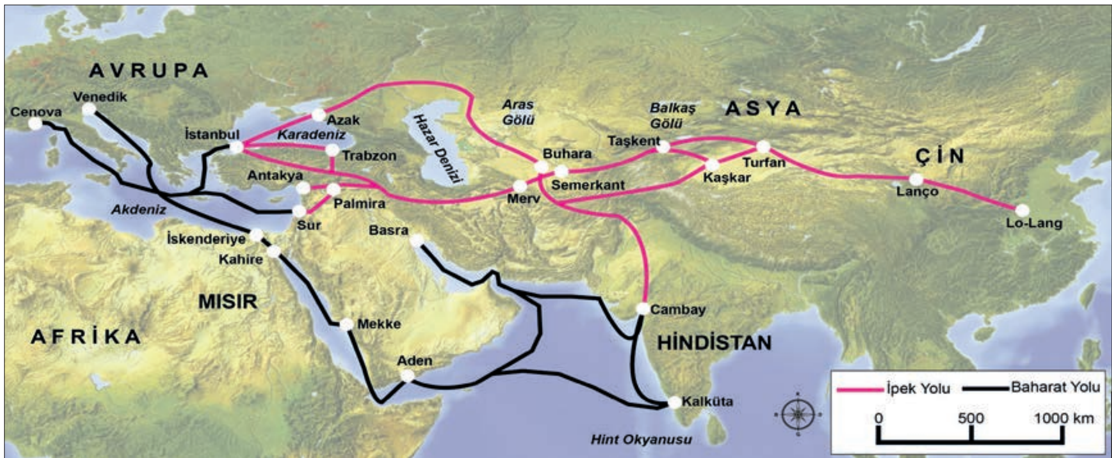
Doğu Ticaret Yolları

Devletlerin en önemli görevlerinden biri halkın refah seviyesini yükseltmektir. Osmanlı Devleti bu amaçla yol, köprü, han ve kervansaray gibi yapılar inşa etmiştir. Böylece bölgeler arası ticaret yollarının güvenliğini sağlamış, yolcu ve tüccarları korumuştur. Osmanlı Devleti bölgeler arası ticareti geliştirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda büyük şehirler arasında yol ağları kurmuş ve yeni ticaret yollarına sahip olmaya çalışmıştır. XIV. yüzyılda Anadolu, ticaret yollarının kavşak noktasıydı. Zamanla şehirlerin büyümesi, ticaret yollarının güzergâhlarının da değişmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti, XIV. yüzyıl sonuna doğru Anadolu'da Türk siyasal birliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu çabalar sonucu ele geçirdiği yerler, Osmanlı Devleti'nin ticaret yollarındaki denetimini önemli bir şekilde etkilemiştir.

I. Murat ve I. Bayezid dönemlerinde İpek Yolu'nun kontrolü için Bursa-Tebriz yolunun üzerindeki yerler ele geçirilmişti. Batı Anadolu'da ele geçirilen bu yerler ile İran'ın önemli ticaret merkezleri kontrol altına alınmıştı. Bu fetihler, Osmanlı ile Timur arasındaki mücadelenin kapısını aralamıştır. Osmanlı Devleti'nin 1402 yılında Timur'a Ankara Savaşı'nda yenilmesi doğu ticaret yollarının denetim altına alınmasını geciktirmiştir (Harita 5.8).

II. Mehmet'in İstanbul'un Fethi'nden sonraki stratejisi Akdeniz ve Karadeniz arasındaki ticarete hâkim olmaktı. Bu amaçla öncelikle Mora, Sırbistan ve Arnavutluk'u fethetmiştir. Karamanoğulları ve Akkoyunlular ile mücadele etmiştir. II. Mehmet, Karadeniz'in önemli ticaret merkezleri olan Amasra, Sinop, Trabzon, Kefe, Suğdak ile Kırım'ı fethetmiştir. Yine bu bağlamda Doğu Akdeniz'de de İmroz, Semadirek, Limni ve Midilli gibi adalar fethedilmiştir. Bu adaların Anadolu ile olan ticaretinin kontrolü Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.

II. Bayezid Dönemi'nde Boğdan'ın iki önemli limanı olan Kili ve Akkirman 1484 yılında fethedilmiştir. Karadeniz tamamıyla bir Türk gölü hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti, bundan sonra Akdeniz'e yönelerek İnebahtı, Modon, Koron ve Navarin'i almıştır. Akdeniz'deki fetihlerle beraber bu bölgedeki Venedik ve Ceneviz varlığına da son verilmiştir.

Harita 5.8: İpek Yolu ve Baharat Yolu (Doğu Ticaret Yolları)

Portekizliler, 1501 yılından itibaren Ümit Burnu'nu kullanarak Baharat Yolu'nu kontrol etmeye çalışmıştır. Portekizlilerin bu girişimi Osmanlı, Memlûk, Venedik ve Ceneviz devletlerinin ticaretini tehdit eder hâle gelmiştir.

I. Selim, bu sorunun halledilmesi için Memlûklere son vererek Mısır, Suriye ve Filistin topraklarını almıştır. Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz ticaret yolunun kontrolünü ele geçirip Portekizlilerin Kızıldeniz'e girmelerine engel olmuştur.

I. Süleyman Dönemi'nde ticaret yollarını denetim altına alma faaliyetlerine devam edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, 1533-1535 yıllarında Safevi Devleti'ne karşı düzenlediği Irakeyn Seferi'yle Tebriz ve Bağdat'ı fethetmiştir. Böylece Basra-Bağdat-Halep yolunun kontrolü sağlanmıştır. Hindistan ile Orta Doğu arasındaki ticaret, denetim altına alınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Hint Deniz Seferlerini düzenleyerek Portekizlileri Hint Okyanusu'ndan çıkarmaya çalışmıştır. Osmanlı, bu seferlerle transit ticareti tekrar Yakın Doğu'ya yönlendirmiştir. Osmanlı Devleti, Kızıldeniz'i mücadele ettiği devletlerin tüccarlarına kapatmıştır.

Osmanlı Devleti, 1571 yılında Kıbrıs'ı fethederek Doğu Akdeniz ticaretini kontrol altına almıştır. Akdeniz ticaretinin yön değiştirmesi sonucu zarara uğrayan Venedik Devleti ile barış antlaşması imzalamış ve Kuzey Afrika'da fetihler yapmıştır. Ticaret yollarının kontrolü için yönünü doğuya çeviren Osmanlı Devleti, Don-Volga Kanal Projesi ile Asya içlerinden gelen ticaret yolunu kontrol altına almaya çalışmıştır. XVII. yüzyılda da Osmanlı Devleti, Akdeniz ve Karadeniz ticaret yollarını büyük ölçüde kontrol altına almıştır.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Sokullu'nun Kanal Projeleri

Ticaret yollarının kontrolü ve denetiminin sağlanabilmesi, Hindistan tarafından hac ve ticaretin yapılabilmesi, Yemen, Hicaz ve Habeş vilayetlerinin Portekiz saldırılarından korunabilmesi, Akdeniz donanmasının gerektiğinde Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na geçebilmesi için Sokullu Mehmet Paşa Dönemi'nde Akdeniz ile Kızıldeniz arasında Süveyş Kanalı açılmak istenmiş ancak bu kanal açılamamıştır.

Sokullu'nun başka bir projesi ise Don-Volga Kanal Projesi'ydi. Sokullu bu projeyle Osmanlı donanmalarını Hazar Denizi'ne geçirmeyi hedeflemişti. Bu projenin amaçları; Rusların Kuzey Denizi'ne yönlendirdiği Türkistan üzerinden geçen uluslararası yolu tekrar Astrahan-Kırım üzerine çekebilmek, gerektiğinde donanmayı Hazar Denizi'ne ulaştırmak, Karadeniz'den Hazar'a gemilerle erzak ve mühimmat sevk ederek Gürcistan ve Azerbaycan'da tam kontrolü sağlamak, İran içlerine ve Türkistan'a kadar fetihleri sürdürebilmekti. Kırım Hanı'nın isteksizliği, olumsuz coğrafi şartlar ve hava koşulları nedeniyle kanal açılamamıştır.

Küpeli, 2008, ss.391-398.

Sokullu'nun kanal projeleri başarıya ulaşsaydı Osmanlı siyaseti ve ekonomisi nasıl bir değişim gösterirdi?

Kapitülasyonlar

Avrupalıların kendi ülkeleri dışında sürekli ya da geçici olarak ülkesinde bulundukları devletin kanunlarına değil de kendi devletlerinin kanunlarına tabi olmak biçiminde elde ettikleri ayrıcalıklarla, ticaret ve gümrük konularında elde ettikleri kolaylıklar ve ayrıcalıklar düzenine kapitülasyon denilmektedir.

Başka bir ifade ile kapitülasyonlar, Avrupa'daki Hristiyanların bir İslam ülkesinde geçici veya devamlı bulunmaları durumunda can ve mal güvenliğine sahip olarak yaşayabilmeleri için Müslüman hükümdarlar tarafından bu Hristiyanlara verilen imtiyazlardır. Bu imtiyazlar daha çok Osmanlı padişahları tarafından uygulanmış ve XX. yüzyıla kadar geçerliliğini sürdürmüştür.

Kapitülasyonlar adli, idari, ticari ve mali konuları kapsamıştır. Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren birtakım mali ve siyasi amaçlarla bazı devletlere çeşitli imtiyazlar vermiştir. Osmanlı'nın toprakları üzerinden transit geçen ve ihraç edilen mallardan vergi alarak hazineye gelir sağlamak kapitülasyonların amaçları arasındadır.

Kapitülasyonların siyasi amacı ise devletin emniyet ve çıkarlarını korumak için Batılı devletleri birbirlerine karşı kullanmak ve verilen imtiyazlarla bu devletlerin kendisine saldırmalarını önlemektir. Orhan Gazi Dönemi'nde Osmanlı Devleti, İtalyan şehir devletlerinden Venedik ile Cenova devletlerini verdiği imtiyazlarla kendi tarafına çekmiştir. Osmanlı Devleti, Venedik ile yaptığı mücadelede Cenova'yı kendi tarafına çekmiş ancak Venedik ile olan ilişkilerin sonlanmaması için Venedik'in ihtiyaç duyduğu çeşitli malların ihracatına da izin vermiştir.

Osmanlı Devleti, ilk ahitnameyi (kapitülasyon) 1353'te Rumeli'ye geçtiklerinde Venedik ile savaş hâlinde olan Cenevizlilere vermiştir. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Venedikliler, kapitülasyon elde etmek istemişlerdir. I. Bayezid ise ticaret imtiyazını bir diplomasi aracı olarak kullanmış ancak Venediklilere hububat ithali ve Üsküdar'a yerleşme izni vermemiştir. Fetret Devri'nde Süleyman Çelebi; Venedik, Bizans, Ceneviz ve Rodos Şövalyeleri'nin olduğu ittifaka imtiyazlar vermiştir.

Fatih Sultan Mehmet, Venedik'ten gelebilecek saldırıların önüne geçebilmek için Venediklilere İstanbul'da oturma izni vermiş ve Venedik tüccarlarına da gümrük vergisinin diğer tüccarlardan daha az ödenmesi koşuluyla ticaret yapma hakkını tanımıştır. Osmanlı Devleti, 1498 yılında Venediklilerle savaşa girmeden önce Napoli Kralı'na imtiyazlar vermiştir. Venediklilere 1513 ve 1524 tarihlerinde de imtiyazlar tanınmıştır.

XVI. yüzyılda Alman İmparatoru Şarlken, İspanya ve İtalya'nın bir kısmı, bugünkü Fransa'nın kuzey ve doğusunda yer alan bazı toprakları ve Avusturya'yı elinde tutuyordu. Etrafı çevrili hâle gelen Fransa ise bu durumdan oldukça rahatsızdı. Bu rahatsızlık bir süre sonra savaşa dönüşmüştür. Savaştan Şarlken galip çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, 1540 yılında Venediklilerin imtiyazlarını genişletmiştir. 1570 yılında Venedik Devleti'nin elinde bulunan Kıbrıs'ı almak için hazırlıklara başladığında Fransa ile iyi ilişkiler kurması gerekiyordu. Bu doğrultuda 1569 yılında Fransa'ya verilen kapitülasyonlar genişletilmiştir. Daha sonra Fransa'nın İspanya'nın etkisi altına girmesiyle Osmanlı Devleti, güçlenen İspanya'ya karşı İngiltere'ye kapitülasyon vererek İngiltere'yi kendi safına çekmiştir. Akdeniz'de

İspanya'nın gücünü kırabilmek için Fransa ve Venedik'e de imtiyazlar vermiştir. İnebahtı yenilgisinden sonra İspanya'ya karşı İngiltere ve Hollanda'yı destekleyen Osmanlı Devleti'nin bu ülkelere verdiği destek ve imtiyazlar, büyük bir siyasi başarıydı. Osmanlılar, verdikleri ticari imtiyazlar ile Akdeniz'de dengeyi yeniden kendi lehine çevirmiştir. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bu ülkelerle yaptığı barış ve ticaret antlaşmaları ile İspanya'nın Akdeniz'de faaliyet alanını iyice daraltmaya çalışmıştır.

XVIII. yüzyıla kadar Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, Osmanlı padişahlarının hükümdarlıkları süresince geçerliydi. Bu durum I. Mahmut (Görsel 5.26) Dönemi'nde (1730-1754) değişmiştir. Bu dönemde gelişen Türk-Fransız ilişkileri sayesinde Fransa; Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasındaki 1736-1739 savaşının sonunda etkin rol oynayarak Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasına yardımcı olmuştur. Bunun sonucunda 1740 yılında kapitülasyonlar sürekli hâle getirilmiştir.

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar kapitülasyonları kendi lehine kullanmışken XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ise kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin aleyhine işlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti, verilen bu imtiyazların zararlarını ortadan kaldırmak için kapitülasyonları kaldırmayı istediyse de başarılı olamamıştır. Böylece kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında önemli bir unsur olarak tarihteki yerini almıştır.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Neden Kapitülasyon?

İmtiyazlar rejimi olan kapitülasyonlar, ticari amaçlarla verilen uluslararası haklardır. Devletler arasında ticaret arttıkça ve geliştikçe ticaretin gittiği ülkelerde görevlendirilen yetkililer, bulundukları ülkede yaşayan kendi vatandaşları üzerinde hukuki yetkilere sahip olmaya başlamıştır. Bu durum, önceleri uluslararası ilişkilerden kaynaklanan bir ihtiyaç olarak düşünülmüş ancak daha sonraki devirlerde kapitülasyonların amacı değişmiş ve kapitülasyonlar güçlü devletlerin elinde bir sömürü aracı hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti, güçlü dönemlerinde büyük bir devlet olmanın ihtişamıyla kapitülasyonları tek taraflı olarak Avrupalı devletlere vermiştir. Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nin zayıflığını fırsat bilerek kapitülasyonları sonradan kötüye kullanmıştır. Öyle ki kapitülasyonlar nedeniyle Osmanlı Devleti'nin idari, ticari, adli ve mali konularda eli kolu bağlanmış ve kapitülasyon düzeni büyük ölçüde istismar edilmiştir.

Osmanlı Devleti, kapitülasyonlardan kurtulmak için önlem almaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Avrupalı devletlerin elde ettikleri imtiyazlardan vazgeçmek istememeleri, Osmanlı Devleti'ni giderek yıkılma noktasına getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasını fırsat bilen Osmanlı Devleti, kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını dünyaya ilan etse de Avrupalı devletler bu duruma sert tepki göstermiştir. Savaşın sonunda imzalanan Sevr Antlaşması ile kapitülasyon düzeni tekrar geri getirilmek istenmiştir. Avrupalı devletler, büyük ve güçlü bir Türk devletini karşılarında görmek istememişlerdir. Lozan Konferansı'nda kapitülasyonların kaldırılması konusunda Türk Heyeti'nin kararlı tutumu devam etmiş, Konferans'a katılan Batılı devletlerin kapitülasyonların devam etmesi yönündeki önerileri şiddetle reddedilmiştir. Sonuç olarak Lozan Antlaşması ile kapitülasyonlar kayıtsız şartsız olarak kaldırılmıştır.

Pamir, 2002, ss.79-116.

Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin sosyoekonomik yapısını nasıl etkilemiştir?

5.7. OSMANLI DEVLETİ'NİN KARA VE DENİZ POLİTİKALARI

Osmanlı ve Diğer Hâkim Kara Güçleri

Osmanlı Devleti XIV. yüzyılın başlarından itibaren bir kara gücü olarak ortaya çıkmıştır. Coğrafi konumu sebebiyle güçlü bir devlet olması güçlü bir kara ordusuna sahip olmaktan geçiyordu. Merkezî otoritesini güçlü tutan Osmanlı Devleti, birçok devlet ve beylikle savaşarak topraklarını genişletmiştir.

İstanbul'un fethedilmesi ile jeopolitik konumunu güçlendiren Osmanlı Devleti, üç kıtada etkin rol oynamaya başlamıştır. Güçlü bir kara devleti olmanın gereği olarak ordusunu sürekli yenilemiş ve güçlü silahlarla donatmıştır. Osmanlı Devleti, başta İstanbul olmak üzere birçok eyalette tophaneler ve baruthaneler inşa ettirmiştir. Böylece doğuda, batıda, kuzeyde ve güneyde birçok savaşı geliştirdikleri teknolojik silahlar sayesinde kazanmıştır. Osmanlı ordusu dünyanın en güçlü orduları arasında yerini almıştır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin karşısında birçok kara gücü mevcuttu. Osmanlı fetih politikasının batı yönlü ilerleyişi, birçok gayrimüslim devlet ile mücadeleyi zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarının en büyük tehdidi Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken'di. Macarlarla akrabalık bağı kuran Şarlken, Macaristan'ı kendisine bağlamak istemiştir. Macarları Osmanlı Devleti'ne karşı sürekli kışkırtmıştır. Fatih Dönemi'nde Balkanlarda önemli bir güç olan Sırp Krallığı ortadan kaldırılınca Belgrad, Macarların kontrolüne geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, Belgrad'ı ele geçirerek Macarların etkinliğini kırmıştır.

Görsel 5.25: Macar Kralı Janos Szapolyai (1487-1540) temsilî

Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken, Avrupa'da tek güç olmak amacıyla Fransa ile mücadeleye girmiş ve Fransa Kralı François'yı esir almıştır. Şarlken papanın da desteği ile kendisini bir dünya imparatoru olarak görmeye başlamıştır. Fransa Kralı'nın annesi, esir olan oğlu için Kanuni'den yardım istemiştir. Hristiyan bir devlet olan Fransa'nın Osmanlı'dan yardım istemesi Batı için bir kırılma noktası ve Osmanlı Devleti'nin sürdürdüğü mezhep politikasının da olumlu bir sonucuydu. Kanuni, Mohaç Zaferi'yle Macaristan topraklarının büyük bölümünü Osmanlı idaresine almıştır. Macar Krallığı'na ise Osmanlı taraftarı Janos Szapolyai (Janos Zapolya) getirilmiştir (Görsel 5.25).

Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi, Habsburg hanedanı idaresi altında olan Avusturya ile Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. Macaristan, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu bünyesinde Osmanlı ile mücadele etmeye başlamıştır. Macaristan'ın kuzey ve kuzeybatı topraklarının Avusturya'nın elinde olması bu mücadelenin yüzyıllar boyunca sürmesine sebep olmuştur. XVI. yüzyılda yapılan savaşlarda Osmanlı, üstünlüğünü sürekli korumuştur. Osmanlı Devleti'nin Viyana önlerine kadar ilerleyişini Avusturya arşidükleri ve Alman imparatorları durduramamışlardır. Yapılan antlaşmalarla ağır vergiler ödemeyi kabul etmişlerdir.

arşidük: Avusturya'da imparator ailesi prenslerine verilen unvan.

Osmanlı Devleti'ne karşı XVI. yüzyıldaki Hristiyan ittifakının tek galibiyeti İnebahtı'da kazandıkları deniz savaşıydı. Osmanlı Devleti ile sınır mücadelesi veren Avusturya'ya bu başarı hiçbir fayda sağlamamıştır.

Avusturya, Osmanlılara karşı, XVI. yüzyılda sınır boylarında savunma hattı oluşturmuştur. Avusturya'nın oluşturduğu hatların etkisi ile Osmanlı Devleti de aynı yerde bir sınır hattı oluşturmuştur. Bu sınırlardaki küçük çatışmalar

dahi iki devlet arasında büyük savaşlara sebep olmuştur. Bu savaşlar bölgede güç mücadelesinin bir göstergesiydi.

Avusturya Arşidükü Ferdinand, Kutsal Roma Germen İmparatoru Şarlken'in kışkırtması ile Macar Krallığı'nı Kanuni Sultan Süleyman'dan defalarca istemiştir. Kanuni Sultan Süleyman hem Avusturya'nın hem de Şarlken'in kışkırtıcı faaliyetlerine son vermek için sefere çıkmış ancak ne Avusturya Arşidükü Ferdinand ne de Şarlken Kanuni Sultan Süleyman'ın karşısına çıkmıştır. Bu durum dönemin en güçlü kara ordusunun Osmanlı Devleti'ne ait olduğunun göstergesiydi. 1533 İstanbul Antlaşması'nda Osmanlı sadrazamı ile Avusturya arşidükünün protokol olarak birbirine eşit sayılması da Osmanlı Devleti'nin gücünü Avrupa'ya kabul ettirmiştir.

XVI. yüzyılın başında kurulmuş olan Safeviler uzun bir süre İran, Azerbaycan, Irak, Afganistan ve Güneydoğu Anadolu'da hüküm sürmüş bir Türkmen devletiydi. Safevilerin temel amacı bölgede büyük bir devlet olarak etkili olmaktı. Safeviler, Şiilik propagandası yaparak Osmanlı Devleti'nin doğusunda etkin olmaya çalışmıştır. Osmanlı topraklarında birçok isyanın çıkmasında etkili olduğu için Osmanlı ile sık sık karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Devleti, Çaldıran Savaşı ile Safevilerin askerî gücünü önemli ölçüde zayıflatmıştır.

Memlûk Devleti; Mısır, Suriye ve Hicaz'da hüküm süren Müslüman Türk devletiydi. Moğolların, Abbasi halifeliğini ortadan kaldırması üzerine Abbasi ailesinden birini halife ilan ederek İslam dünyasında güç kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hızla büyük bir güç hâline gelmesi iki devleti karşı karşıya getirmiştir. Doğu Akdeniz'de önemli bir güç hâline gelen Memlûkler, Fatih Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti ile sorun yaşamıştır. Bölgedeki güç mücadelesi 1517 Ridaniye Savaşı ile sona ermiştir. Yavuz Sultan Selim bu savaş ile Memlûklere son vererek bölgenin hâkim kara gücü olmuştur.

Kıbrıs'taki Türk Varlığının Tarihsel Önemi

Kıbrıs, hemen hemen her dönemde büyük devletlerin ilgisini çekmiştir. Geçmişte güçlü devletler arasında el değiştiren ada, 1571-1878 yılları arasında Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Venediklilerin hâkim olduğu dönemde, Türkler, adada küçük bir koloni olarak yaşamaktaydı. Latinler özellikle Venedikliler Kıbrıs'ı hem politik hem de ticarî amaçlar için üs olarak kullanıyorlardı. Kutsal topraklara giden Avrupalı hacılar için ada, Avrupa ile Kudüs arasında önemli bir ara durak idi. Osmanlılar, adayla ciddi olarak on beşinci yüzyılın sonlarında ilgilenmeye başladılar. İstanbul ve çevresinde hâkimiyetlerini sağlamlaştırdıktan sonra, Memlûkler ve Venediklilerle olan ilişkilerini yeniden gözden geçirdikleri vakit, adanın kendi toprakları için ne denli önem arz ettiğinin farkına vardılar. 1571 senesinde Akdeniz'in üçüncü büyük adası Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildi. Ancak Osmanlı Kıbrıs'ı fethettikten sonra feodal sistemi kaldırıp millet sistemini tatbik etmiştir. Bu sistem sayesinde gayrimüslimler de kendi dinî yetkilileri tarafından yönetilmiştir. Fetihten sonra adanın eski ticarî önemine kavuşturulması için gereken imar ve iskân çalışmaları bir devlet politikası olarak ele alındı.

Adada Osmanlı hâkimiyetinden önce hem Mısır'dan hem de Anadolu'dan göçen Türkler olmuştur. Üç asır Türklerin egemenliğinde kalan Kıbrıs Adası'ndaki Türk nüfusu, 1878 senesinde adanın İngiliz hâkimiyetine girmesiyle sistematik olarak azaltılmıştır. Bu sistematik nüfus azaltılmasındaki

amaç, esasında Girit örneğinde olduğu gibi adadaki Türk nüfusunun yok edilerek adanın Rumlaştırılmasıdır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla bu oyuna dur denilmiş ve Kıbrıs Türklerinin yaşama hakkı teminat altına alınmıştır.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Doğu Akdeniz hâkimiyeti ve Mavi Vatan güvenliği açısından Kıbrıs'taki Türk varlığının nasıl bir tarihsel önemi vardır? Yazınız.

Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'in Osmanlı Devleti'ne Etkileri

İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih Sultan Mehmet, Anadolu sahillerinden başlayarak İtalya'ya kadar devam eden bir Akdeniz politikası sürdürmüştür. Anadolu sahillerine yakın adaların bir kısmı doğrudan hâkimiyet altına alınarak bir kısmı da vergiye bağlanarak Rodos'a kadar kontrol altına alınmıştır. Enez, İmroz, Semadirek, Limni ve Midilli adaları alınarak Türk sahilleri korsanlık faaliyetlerinden arındırılmıştır. İtalya'ya asker çıkarılarak Otranto kuşatılmıştır.

II. Bayezid Dönemi'nde Venedik ve müttefikleriyle yürütülen deniz savaşları, Osmanlı gemi teknolojisinde birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Venedik ve İspanya gemilerini yakından inceleyen Osmanlı denizcileri, bu devletlerin gemileri tarzında savaş gemileri inşa etmiştir. Donanmasını güçlendiren Osmanlı Devleti İnebahtı, Modon, Koron ve Navarin'i alarak Doğu Akdeniz'deki Venedik gücüne büyük darbe indirmiştir.

Osmanlı Devleti, Akdeniz'de ticaretin merkezi hâline gelen Suriye ve Mısır limanlarını ele geçirerek Doğu Akdeniz kıyılarını hâkimiyeti altına almıştır. Portekiz tehlikesi ve yeni fethedilen bölgelerin sahillerini koruyup denizleri kontrol altında tutma zorunluluğu deniz faaliyetlerine son derece önem vermeyi gerektiriyordu. Kanuni Dönemi'nde Rodos Adası'nın fethi ile başlayan Akdeniz hâkimiyeti, Orta ve Batı Akdeniz'e doğru yönelmiştir. Barbaros Hayrettin Paşa idaresindeki Osmanlı donanması, 1538 yılında Preveze Deniz Savaşı'nda (Görsel 5.26) Haçlı donanmasını bozguna uğratmıştır. Bu zafer sonrasında Akdeniz hâkimiyeti Osmanlı'nın eline geçmiştir.

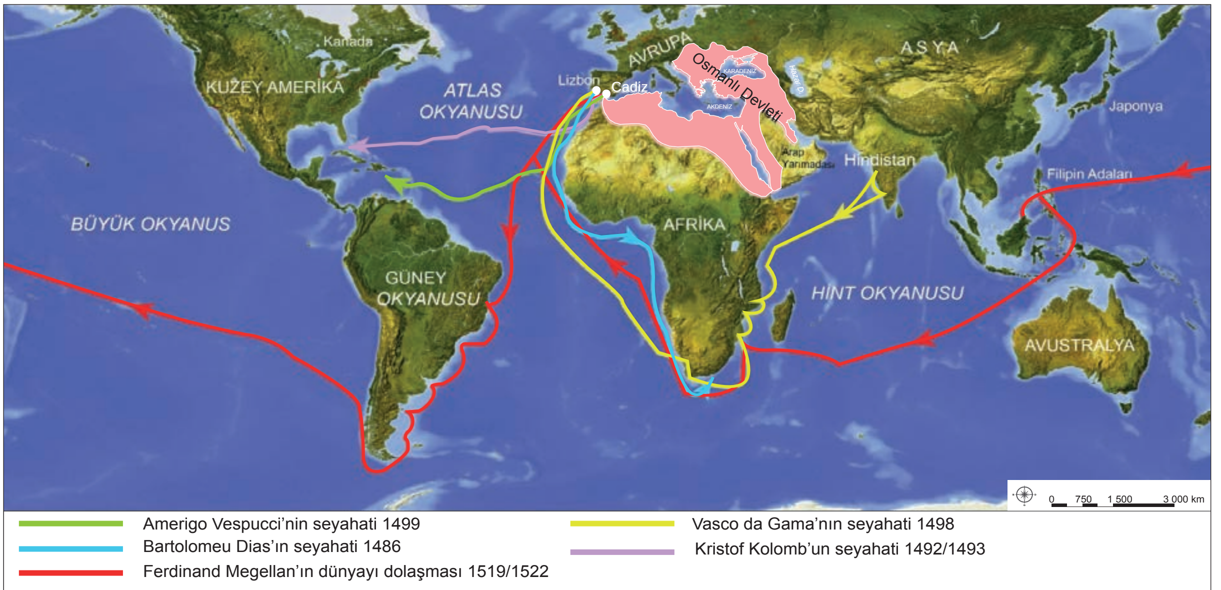
Görsel 5.26: Osman Nuri Paşa'nın Preveze Deniz Muharebesi Tablosu, İstanbul Deniz Müzesi, İstanbul

Osmanlı Devleti, İpek ve Baharat yollarını kontrolü altına almıştır. Ekonomik olarak zor duruma düşen Avrupalılar, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın ortalarına kadar ilerlemesi karşısında yeni arayışlara yönelmişlerdir. Haçlı Seferleri sırasında Doğu'nun zenginliklerini ve medeniyetini tanıyan Avrupalılar, Doğu'ya ulaşmak için yeni yollar araştırmaya başlamıştır. Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) sonrası yeni ticaret yolları bulunmuş ve yeni kıtalar, yeni ülkeler tanınmıştır. İpek ve Baharat yolları önemini kaybettiği için Osmanlı ekonomisi önemli ölçüde zarar görmüştür.

Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri), Osmanlı Devleti'nin aleyhine işlemiştir. Keşifler ile dünyanın pek çok alanı Avrupa'nın kontrolü altına girmiştir. Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) sonrasında jeostratejik rekabetin ortaya çıktığından söz etmek mümkündür. Bu rekabetin ilki Ümit Burnu'nun keşfedilmesi ile Portekizli denizcilerin Hindistan'a ulaşarak kadim ticaret yollarını değiştirmesiydi. Osmanlı Devleti başta olmak üzere ticaret yolları üzerinde olan devletler bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'den sonra Atlas Okyanusu'na kıyısı olan ülkeler (İspanya, İngiltere, Portekiz, Fransa ve Hollanda) yaptıkları baharat, tütün, şeker, pamuk ve ipek ticaretiyle birer sömürge imparatorluğuna dönüşmüştür. Avrupalı devletlerin kurdukları denizaşırı şirketler, Avrupa'nın zenginleşmesini sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) (Harita 5.8) sonrası dış ticareti sekteye uğramış ancak Akdeniz ticareti ve Akdeniz devletlerinin ticari faaliyetleri Ümit Burnu'nun keşfinden sonra hemen bitmemiştir. Osmanlı Devleti, ticarete önem vermeyi sürdürmüş; ticari mallara ağır vergi koymamaya gayret gösterip ticaret yollarının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. XVII. yüzyılda İngilizlerin Levant Kumpanyası, Osmanlı Devleti'yle yüklü miktarlarda kumaş ticareti yapmıştır. Ticaret yollarının değişmesi ile Osmanlı Devleti, Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarını en iyi şekilde değerlendirmiş, bunun için birtakım kararlar almıştır. Osmanlı Devleti, İstanbul'a ve diğer bölgelere yapılan baharat ticaretini Suriye ve Mısır limanlarından sevk etmiştir. Bu durum Akdeniz'de bir ticari canlanmayı beraberinde getirdiği için Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'in etkisini bir süreliğine kırmıştır.

Harita 5.8: Coğrafi Keşifler(Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)

Osmanlı Devleti, baharat ticaretini kesintisiz devam ettirebilmek için birtakım politik hamleler yapmıştır. Bunun en güzel örneği Osmanlı-Açe ittifakıdır. Müslüman olan Açe Sultanlığı, Portekiz istilalarına karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Osmanlı Devleti de Açe Sultanlığı'na yardım etmeyi kabul etmiştir. Bu ittifak sayesinde ticaret anlaşması yapılarak baharat, Kızıldeniz

mit: Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos.

üzerinden Mısır'a oradan da İstanbul'a veya Venedikliler aracılığıyla Avrupa'ya gönderilmiştir. Osmanlı Devleti bu durumla Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'in etkisini azaltmıştır. XV. yüzyılda Hicaz bölgesini ve Asya'daki lüks ipek ve baharat ticaretini ele geçirmek amacıyla uzun süre çaba harcayan Portekizlilerin XVI. yüzyılın ortalarında faaliyetlerinde gerilemeleri, Osmanlı Devleti'nin bu dönemde ne kadar başarılı olduğunu gösterir. Ekonomik faaliyetler bakımından Osmanlı Devleti çağının gereklerine cevap verebilmiş ve sahip olduğu geniş coğrafyada ticari faaliyetleri hem karadan hem de denizden etkili bir şekilde organize etmiştir.Ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması, donanmanın güçlendirilmesi ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunan stratejik bölgelerde hâkimiyetin sağlanması için geliştirmiş olduğu stratejiler, Osmanlı Devleti'nin bu konudaki becerisini ortaya koymuştur.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Coğrafi Keşifler(Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri) 'in Nedenleri

XV ve XVI. yüzyıllarda Coğrafi Keşifler gerçekleşene kadar Avrupalıların, kıtaları dışındaki dünya ile ilgili bildikleri daha çok mitler ve efsanelere dayanmaktaydı. Keşifler çağına girerken Avrupa'da Orta Çağ'ın garip ama halkın hayallerindeki yerini koruyan inanışları ve hikâyeleri hâlen etkiliydi. Hristiyan Avrupa, Müslümanlardan çok şey öğrenmiştir. Orta Çağ boyunca kendi klasik kaynaklarından oldukça uzaklaşan Avrupalılara rağmen İslam dünyası, Yunan bilim ve felsefesine ait eserlerin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Keşifler öncesi keşiflere de katkı sağlayacak bilimsel ve teknolojik buluşların Hindistan ve Çin'den Avrupa'ya iletilmesinde Müslümanların payı büyüktür.

Avrupa; Asya ve Afrika kıtasının fakir komşusu olarak görülüyordu. Hâliyle zengin Afrika ve Asya kıtalarından Avrupa'ya pazarlanan ürünler, Avrupa'nın dünyanın bu bölgelerine olan ilgisini artırıyordu. Birçok ham maddenin kaynağı olan Afrika ve Asya kıtaları, Avrupa'da merak ediliyordu. İpek ile baharat ürünlerinin yanında diğer Uzak Doğu mallarını Avrupa'ya taşıyan ticaret yolları çok işlekti. Avrupa'nın kendi tekstil ürünlerini geliştirmesiyle İpek Yolu eski önemini kaybetmişti. Avrupa'da Asya'nın baharatı yerine konulabilecek bir ürün yoktu. Bu nedenle baharat ticareti, bir şekilde Avrupa'nın Asya'ya ihtiyaç duymasına yol açıyordu.

Portekizlilerin ve İspanyolların görünüşte dinî amaçla yola çıktıkları keşifler, zamanla siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan kendi nedenlerini hazırlayarak küresel ve küçülen dünya için atılan ilk adımlar olmuştur. Keşiflere daha sonra İngiltere, Hollanda, Fransa ve diğerleri de katılmıştır.

Hanilçe, 2010, ss.47-70.

Bölgeler ve kültürler arası iletişimin siyasi, sosyal, ve ekonomik gelişmeler üzerindeki etkileri neler olabilir? Yazınız.

Yeni Kıtalardaki Zenginliklerin Avrupa'ya Taşınması

Avrupalıların Coğrafi Keşifler (Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetleri)'deki asıl amacı, Hindistan'a doğrudan ulaşarak Avrupa'ya mal ve para akışı sağlamak ve birçok yerde ticaret üssü (koloni) kurarak bu bölgelerin yer altı ve yer üstü kaynaklarını ele geçirmekti.

Avrupalılar, Afrika'nın batı sahillerini Amerika'nın keşfinden önce sömürgeleştirmiş ve insanları köleleştirmeye başlamıştı. Ümit Burnu'nun keşfinden sonra Avrupalıların sömürgeleştirme ve köleleştirme faaliyetleri Hindistan'a yayıldı. İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve Hollanda sömürgecilik faaliyetlerini zamanla Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının büyük bir bölümüne taşıdı. Askerî

ve teknik üstünlüğe sahip olan bu devletler baskı, şiddet ve katliamlarla bu kıtalardaki halkları köleleştirmiş ve bu bölgelerin yer üstü ve yer altı zenginliklerini Avrupa'ya taşımıştır. Avrupalılar, keşfedilen bölgelerdeki yerli halkı vahşi, barbar ve cahil olarak nitelemiştir. Hristiyanlığı yaymak amacıyla sömürgeleştirdikleri bölgelerdeki insanların inançlarına ve kültürlerine de saygı göstermemiş, onların dinî inançlarını, gelenek ve göreneklerini de yok etmiştir.

Keşifler sonrası insan gücüne olan ihtiyaç nedeniyle Avrupa'dan yeni keşfedilen yerlere insan göçü olmuş böylece Avrupa'daki işsizlik sorunu çözülmüş, klasik ticaret yolları önemini yitirmiş, burjuvazi etkisini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Zenginlik ölçütü olarak madenlerin miktarı esas alınmış, ekonomik ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Amerikan gümüşü ve altını, enflasyonu körükleyerek bankerlerin faaliyetlerini arttırmıştır. Eski Dünya ile Yeni Dünya arasında tropikal hayvan türleri ile mısır, patates, manyok, domates, fasulye, kabak gibi bitkiler yeni ticaret metaları olmuştur.

Atlantik Güçlerinin Akdeniz'e Nüfuz Çabaları

Doğu Akdeniz ticaretini tümüyle kontrolü altında bulunduran Osmanlı Devleti, ekonomik alanda yükselişe geçen ve dünya ticaretinde etkinliğini arttırmaya başlayan Hollanda, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini geliştirerek yeni politikaları devreye sokmuştur. XV. yüzyılda Güney Avrupa'da Venedik ve Cenevizlilere verilmeye başlanan kapitülasyonlar, daha sonra İngiltere ve Hollanda'ya da belirli ekonomik ve politik amaçlar doğrultusunda verilmiştir.

Gelişmeleri yakından izleyen Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerini Doğu Akdeniz'deki Halep, İskenderiye, İzmir ve İstanbul gibi ticaret merkezlerine çekmek konusunda başarılı siyasi ve ekonomik politikaları devreye sokmuştur. Atlantik limanlarından gelen Avrupalı gemiler, Batı Akdeniz'deki limanlarda yüklerini boşalttıktan sonra yüklendikleri değerli madenlerle Doğu Akdeniz'deki Osmanlı limanlarına demir atmışlardır. Avrupalı tüccarlar, Osmanlı Devleti tarafından üretilen pamuk, ipek, yapağı gibi tekstil ham maddelerini Osmanlı limanlarından gümüş karşılığında satın almışlardır. Bununla birlikte İran, Hindistan ve Çin gibi doğu ülkelerinde üretilen ürünleri Akdeniz limanlarından alarak gemilerle Atlantik limanlarına götürmüşlerdir. Kaynağı Amerika kıtası olan Avrupa'nın altın ve gümüşleri, Atlantik ile Doğu Akdeniz arasındaki ticaret bağları sayesinde Osmanlı bölgelerine ulaşmış ve bunun Osmanlı ekonomisinde önemli sonuçları olmuştur. Bu dönemde Doğu Akdeniz ile Atlantik arasındaki ilişkilerin giderek güçlenmesiyle Avrupa paralarının Osmanlı bölgelerinde giderek bollaştığı görülmüştür. Yeni uygulamalarla Osmanlı Devleti, Amerika'dan da beslenen Avrupa sermayesini çekmeyi başarmıştır.

Avrupalı tüccar devletlerin paraları Doğu Akdeniz'de sadece mal mübadelesinde değil kredi ve finansman alanlarında da yoğun olarak kullanılmıştır. Ekonomi merkezinin Akdeniz'den Atlantik'e kaydığı dönemlerde Osmanlıların hayata geçirdikleri politikalar sonuç vermiştir. Osmanlı Devleti, erken modern dönemde Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi yeni yükselen ekonomik aktörleri kendi ekonomik alanına çekmeyi başarmıştır.

Hint Okyanusu'nda Osmanlılar

Vasco da Gama'nın (Vasko da Gama) 1498'de Ümit Burnu'nu keşfetmesi ile Portekizlilerin Hint Okyanusu'ndaki hâkimiyeti güçlenmeye başlamıştır. Akdeniz üzerinden yapılan ticaret, okyanusa taşınınca başta Osmanlı Devleti

olmak üzere birçok Müslüman ülke bundan zarar görmüştür. Gücerat Sultanı, Portekizlilerin Kızıldeniz ve Aden Körfezi'ndeki yıkıcı faaliyetleri nedeniyle Memlûklerden yardım istemiştir. Gücerat Sultanlığı, Memlûkler'in yardım göndermesine rağmen Portekizliler karşısında başarılı olamamıştır.

Portekizlilerin Basra ve Kızıldeniz'i kontrol altına alması Basra, Bağdat, Yemen, Hicaz ve Mısır'a sahip olan Osmanlı Devleti'ne siyasi ve ekonomik zarar vermeye başlamıştır. Gücerat Sultanı, Portekizlilerin yaptığı zulümlere karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Osmanlı Devleti, Hint Deniz Seferleri için ilk olarak Hadım Süleyman Paşa'yı görevlendirmiştir.

Hadım Süleyman Paşa, Süveyş'te büyük bir donanma hazırlayarak 1538'de sefere çıkmıştır. İlk olarak Aden alınmıştır. Osmanlı donanması Hindistan'a geldiğinde Gücerat Sultanı Bahadır Şah öldürülmüş, yerine III. Mahmut getirilmişti. III. Mahmut Şah, Portekizlilerle hareket ederek Osmanlı Devleti'nin karşısında yer almıştır. Hadım Süleyman Paşa, Portekizlilerle birçok mücadelede bulunmuştur. Müslüman yöneticilerin yardımını da sağlayarak Aden, Kızıldeniz ve Yemen'de hâkimiyet kurup İstanbul'a dönmüştür. Hadım Süleyman Paşa döndükten sonra da mücadele devam etmiştir. Portekizliler Kızıldeniz'e girip Cidde Limanı'nı işgal etmek istemiş ancak Osmanlılar Mekke Şerifi'nin yardımı ile Portekizlileri mağlup etmiştir.

Görsel 5.27: Piri Reis haritası

Piri Reis (Görsel 5.27), Portekizlilerle mücadele etmek amacıyla Süveyş donanmasının başına getirilmiş ve Portekizlilerin Aden'e saldırılarını geri püskürtmüştür. Piri Reis, Portekizlilerle Hürmüz Boğazı'nda mücadele etmiştir. Kalenin fethinin uzun süreceğinin anlaşılması ve kuşatma sırasında Portekizlilerin donanma ile yapacağı ani bir saldırısından duyulan endişe nedeniyle kuşatmayı kaldırmış, Basra'ya çekilmiştir. Piri Reis, Basra'da bulunduğu sırada Portekizlilerin Basra Körfezi'ni kapatacağını haber alınca burada mahsur kalmamak için denize açılmıştır. Asker ve gemilerin bir kısmı Basra'dan çıkamamıştır. Bu durum Piri Reis'in idamına neden olmuştur. Piri Reis'ten sonra Süveyş Kaptanlığı Murat Reis'e verilmiştir. Murat Reis, Portekizlilerle giriştiği mücadelede başarısız olmuştur.

Seydi Ali Reis, Murat Reis'ten sonra Basra Körfezi'nde mahsur kalan Süveyş donanmasının kaptanlığına Seydi Ali Reis getirilmiştir. Donanmaya hâkim olduktan hemen sonra Portekiz donanması ile karşılaşmıştır. Bu mücadelede bazı gemileri batırılan Portekiz filosu geceden yararlanarak kaçmıştır. Seydi Ali Reis, Portekizlilerle bir süre sonra yeniden savaşmış fakat iki ordu birbirine üstünlük sağlayamamıştır. Şiddetli fırtınalar Seydi Ali Reis komutasındaki Osmanlı donanmasını Hindistan'a kadar sürüklemiştir.

Hint Deniz Seferleri sonucunda Aden, Eritve, Yemen ve Habeşitan'ın bir kısmı Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bu seferlere gereken önemin verilmemesi gemilerin büyük sulara göre yapılmaması, Osmanlı gemicilerinin okyanusla yeni tanışması, Gücerat Sultanlığı'nın gereki yardımı yapmaması ve İslâm coğrafyasından Portekizlilerin uzaklaştırılması gibi nedenlerden dolayı istenilen amaca ulaşılamamıştır.

KONU ANALİZİ

Osmanlılar niçin deniz aşırı ticaret yollarına yönelmemişlerdir? Yazınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-8. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. Tarih boyunca geçilmez olan bu surları yıkabilecek güçte …… topları, Sultan II. Mehmet ve Macar asıllı Urban'ın mühendislik çalışmaları ile Edirne'de döktürülmüştür.

2. Avrupa'da krallar, Osmanlı'nın güçlü topları feodal beylerin hâkim olduğu yerlerde kullanmışlar böylece ………….. rejiminin çözülme süreci başlamıştır.

3. Safevilerin …….. ………. üzerinde denetim kurmaya başlaması, Yavuz Sultan Selim'in Safeviler üzerine sefer düzenlemesine sebep olmuştur.

4. Askerî ve teknik üstünlüğe sahip ………. devletler baskı, şiddet ve katliamlarla yeni kıtalardaki halkları köleleştirmiş ve bu bölgelerin yer üstü ve yer altı zenginliklerini Avrupa'ya taşımıştır.

5. 1533 İstanbul Antlaşması ile Habsburglar, Osmanlı üstünlüğünü resmen kabul etmiş ve elinde tuttuğu ………….. toprakları için Osmanlı Devleti'ne vergi vermeye başlamıştır.

6. Osmanlı Devleti; Kuzey Afrika'da …………..'yla, Kızıldeniz ve Doğu Afrika sahillerinde de Portekiz'le mücadele etmiştir.

7. II. Bayezid Dönemi'nde Boğdan'ın iki önemli limanı olan Kili ve Akkirman kalelerinin fethedilmesiyle ……………. tamamıyla bir Türk gölü hâline gelmiştir.

8. Kış mevsiminin yaklaşması, kuşatmaya büyük topların getirilmemesi, ordunun erzak sıkıntısı çekmesi 1529 …………….. Kuşatması'nın kaldırılmasına neden olmuştur.

Aşağıda verilen savaşların hangi padişah döneminde, kaç tarihinde ve nerede gerçekleştiğini örnekte verildiği gibi doğru bir şekilde eşleştiriniz.

9.

1. Amasra'nın Alınması		1517	
2. Mohaç Muharebesi	A. Kanuni Sultan Süleyman	1459	Anadolu
3. Çaldıran Savaşı		1514	
4. Kırım'ın Fethi →	B. Fatih Sultan Mehmet	1538	
5. Ridaniye Savaşı		1526	
6. Preveze Deniz Savaşı	C. Yavuz Sultan Selim	1473	→ Anadolu Dışı
7. Otlukbeli Muharebesi		→ 1475	

10-15. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	Kanuni		Turnadağ		Safevi		Kıbrıs		Rumeli Hisarı
	Kapitülasyon		Muhaberat		Amasya				

10. II. Mehmet fetih hazırlığı olarak Anadolu Hisarı'nın karşısına 1452 yılında inşa ettirdiği sur.
11. Avrupalıların siyasi manevralarla ticaret ve gümrük konularında elde ettikleri kolaylıklar ve ayrıcalıklar düzenine verilen ad.
12. Dulkadiroğluları Beyliği'ne son verilerek Anadolu Türk siyasi birliği büyük ölçüde sağlandığı savaş.
13. Osmanlı Devleti Doğu Akdeniz'i kontrol altına almak için 1571'de fethettiği ada.
14. Geniş bir bakış açısı ve güçlü bir adalet anlayışına sahip olan I. Süleyman'a çok sayıda kanun düzenlediği için verilen unvan.
15. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve İran coğrafyasında uzun süre mücadele ettiği devlet.

16- 19. soruları metni okuyarak cevaplayınız.

Baba-Oğul Taht Mücadelesi

Şehzade Selim, Trabzon'dayken babasının hükümdar olarak gücünün iyice zayıfladığını ve abisi Ahmet'in babasından sonra tahta çıkabileceğini fark etmişti ancak Yavuz böyle bir durumu kabul edemezdi. Bu yüzden taht için hazırlıklara başladı. Trabzon'da vali iken komşu ülkelere yaptığı başarılı gaza hareketiyle yeniçeriler arasında ünlenmeye başlamıştı. Onun bu başarıları gaza hareketinin tekrar canlanacağına ve Safevi tehdidinin bertaraf edilebileceğine olan inancı güçlendiriyordu. Şehzade Selim, Trabzon dışında sancak istediyse de kendisine Giresun çevresi gösterilince iktidarı zorla ele geçirmeye karar verdi. Babasından izinsiz oğlu I. Süleyman'ın bulunduğu Kefe'ye gitti. Bu durum padişahı tedirgin edince Selim'i durdurabilmek için kendisine Menteşe Sancağı verildiyse de Şehzade Selim buna yanaşmayarak Rumeli'nde bulunan Silistre Sancağı'nı istedi. Bu isteği mümkün değildi çünkü Fetret Devri'nin kötü izleri sebebiyle Rumeli'nde hiçbir şehzadeye sancak verilmiyordu. Şehzade Selim ise buradan yer isteyerek ciddi bir hesaplaşmayı babasıyla yapacağını hissettirmişti.

Yanındaki orduyla Akkirman'ı kuşatan Selim, burayı alamayınca Kili civarına geçti. Beraberindeki 3 bin kişiyle Edirne'ye doğru yola çıktı. Çukurçayır denilen yerde babasıyla karşılaştı. Onunla yüz yüze görüşmek istediyse de bu isteği kabul edilmedi ancak iki taraf arasında mutabakat sağlandı. Şehzade Selim'e sancak olarak Semedire sancağı verildi ve Macarlar ile savaşmak için izin verildi. Bunun yanında babası, Selim'e kendisi padişah olduğu müddetçe şehzadelerden herhangi birini saltanat makamına geçirmeyeceğine dair söz verdi. Buna rağmen II. Bayezid, tahta Şehzade Ahmet'in oturmasını istemekteydi. Bu durumu anlayan Şehzade Selim, babası ile yüz yüze görüşmek istedi. Şehzade Selim'in Çorlu yakınlarında kalabalık ve silahlı bir şekilde babasının yanına gelmesi, II. Bayezid'i sinirlendirdi ve oğlunun ordusuna saldırarak kolay bir şekilde orduyu dağıttı ancak Selim'i destekleyen yeniçeriler, padişaha baskı yaparak Selim'in tahta çıkmasını sağladılar. Böylece II. Bayezid, daha sağken oğlu lehine tahttan çekilmek zorunda kaldı.

16. **Şehzade Selim'in Rumeli'de sancak istemesinin nedenleri neler olabilir?**

17. Yeniçeri Ocağında Şehzade Selim'in hükümdar olması fikrinin oluşmasının sebebi nedir?

18. Şehzade Selim'in, babası sağken ona karşı taht mücadelesine girmesinin sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kut anlayışı gereği tahtın gerçek sahibi olması
B) Babasının hükümdarlık vazifelerini yapamadığını düşünmesi
C) Bazı devlet adamlarının Selim'in tahta çıkmasını istemesi
D) Doğu'da Safevi tehlikesinin baş göstermesi
E) II. Bayezid'in, taht için Şehzade Ahmet'i uygun görmesi

19. II. Bayezid, Şehzade Selim'in Rumeli'de ısrarlı sancak talebini reddetmiştir. Bu isteği geri çevirmesinin nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fetret Devri'nde olumsuz tecrübenin yaşanması
B) Rumeli'nin İstanbul'a yakın olması
C) Şehzade Selim'in devleti bölmek istemesi
D) Kardeşlerinin Rumeli'de sancaklarının olması
E) Şehzade Selim'in yönetimde tecrübesiz olması

20-24. soruları metni okuyarak cevaplayınız.

Tunus'un Alınması

XVI. yüzyılda İspanya ve Osmanlı Devleti tarih sahnesinde hızla yükselmiştir. İspanya altın çağını Osmanlı Devleti ise muhteşem yüzyılını yaşıyordu. İspanya 1492 yılında, Müslümanların İspanya'daki son sığınağı olan Gırnata'yı işgal ederek iç sorunlarını hızla çözmüştür. İspanya Haçlı savaşını Endülüs'ten Kuzey Afrika'ya taşımıştır. Bu amaçla Katolik İspanyol kralları, Fas'tan Mısır'a kadar Kuzey Afrika'da yer alan birçok İslam şehrini işgal etmiştir. Akdeniz'i kontrol altında tutmak için yoğun çaba harcamışlardır. Aynı dönemde İslam ülkeleri içinde ön plana çıkan Osmanlı Devleti, özellikle Mısır'ı ele geçirdikten sonra (1517) Kuzey Afrika ve Akdeniz üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Barbaros kardeşlerin yardımıyla önce Cezayir, bir süre sonra da Trablusgarp ve Tunus'u ele geçirerek Kuzey Afrika'da söz sahibi olmuştur. Akdeniz hâkimiyeti için stratejik öneme sahip Rodos, Malta ve Kıbrıs gibi adaların fethedilmesi için çalışılmıştır. Malta hariç diğer iki adayı hâkimiyetine almıştır. Osmanlı ve İspanya devletleri XVI. yüzyıl boyunca Akdeniz, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'da hâkimiyet mücadelesi vermiştir. Bu rekabet alanlarının en önemlilerinden birisi de jeopolitik ve stratejik konumu sebebiyle Tunus topraklarıydı. Tunus'un kaybedilmesi İspanya açısından Akdeniz ticareti ve Güney İtalya topraklarının tehdit altına girmesi demekti. Osmanlı Devleti için ise Kuzey Afrika'daki eyaletleriyle bağlantılarının kesilmesi ve Akdeniz'deki ticari faaliyetlerin zarar görmesi anlamına gelmekteydi. Tunus Müslümanların elindeyken bir süre sonra İspanya Tunus'u ele geçirmiştir. Cezayir ve Trablusgarp arasında güçlü bir Haçlı üssü kurulmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti sefer düzenleyerek 1574 yılında Tunus'u kesin olarak sınırlarına katmıştır.

20. **İspanya, Kuzey Afrika'daki İslam beldelerini neden işgal etmiştir?**

21. **Osmanlı Devleti ile İspanya'nın karşı karşıya gelmesinin sebepleri nelerdir?**

22. **Osmanlı Devleti, Rodos ve Kıbrıs adalarını niçin ele geçirmiştir?**

23. **Tunus, XVI. yüzyılda Kuzey Afrika'da nasıl bir jeopolitik öneme sahipti?**

24. **Tunus'un İspanya'nın eline geçmesinin Osmanlı Devleti'ne etkileri neler olmuştur?**

25-33. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

25. **Osmanlı Devleti'nin, Kuzey Afrika'da bulunan Tunus'u almak istemesinin sebepleri arasında**

I. Kuzey Afrika'daki eyaletlerle bağlantıyı kolaylaştırmak
II. Akdeniz'deki ticaret faaliyetlerini kolaylaştırmak
III. İspanya'daki Müslümanlara yardımı kolaylaştırmak

hangileri gösterilemez?

A) Yalnız I B)Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

26. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra Fener Rum Patrikhanesine son vermemiş ve II. Gennadios'u patrik ilan etmiştir.

Fatih'in Osmanlı Devleti'nde patrikhanenin devam etmesini istemesinde aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

A) Hristiyanlığın Katolik mezhebini koruma altına almak
B) Osmanlı Devleti'ndeki tüm azınlıkları temsil edecek bir merkez bırakmak
C) Ülke içinde çıkabilecek mezhep savaşlarına son vermek
D) Devlete karşı oluşabilecek Hristiyan birliğini bölmek
E) Ülkesindeki Ortodoks mezhebi ile Katolik mezhebini birleştirmek

27. Yavuz Sultan Selim, şehzadeliği döneminde Trabzon'da iyi bir idarecilik tecrübesi kazandı. Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit olan Şah İsmail'in faaliyetlerini yakından takip etti. Bu doğrultuda sınır hatlarındaki kalelerin tamir edilip sahillerin emniyeti için gemi yapımının gerekliliğini babası II. Bayezid'e rapor etti.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Yavuz Sultan Selim, Trabzon'u imar etmiştir.
B) Şah İsmail ile sınır çatışmaları yaşamıştır.
C) II. Bayezid, şehzadenin fikrine değer vermemiştir.
D) Yavuz Sultan Selim, babası ile iktidar mücadelesine girmiştir.
E) Sancağa çıkma uygulamasının birçok faydası vardır.

28. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un Fethi'nden sonra Amasra, Sinop, Trabzon ve Kırım'ı topraklarına kattı. Yine Ege adalarında fetih hareketi yürüten Fatih, Rodos'u kuşattıysa da alamadı.

Fatih Dönemi ile ilgili verilen bilgilerden aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) İstanbul'un Fethi'yle Osmanlı donanması zirve dönemini yaşamıştır.
B) Fatih, Karadeniz'i bir Türk gölü hâline getirmek istemiştir.
C) Fatih, Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirme amacıyla adımlar atmıştır.
D) Karadeniz ve Akdeniz'de Osmanlı donanması savaşlar yapmıştır.
E) Fatih, Anadolu Türk birliğini sağlama yolunda birtakım fetihler yapmıştır.

29. Kanuni Sultan Süleyman, batıda Habsburglara karşı başarılı savaşlar yaparken doğuda da Safevi Devleti'ne karşı başarılı seferler düzenlemiştir. Osmanlı donanması, Akdeniz'de de ciddi bir güç hâline gelmiştir.

Metindeki bilgilere göre

I. Osmanlı Devleti'nin doğuda ve batıda karşısına çıkacak bir güç kalmamıştır.
II. Osmanlı Devleti doğudaki ve batıdaki devletlere üstünlüğünü kabul ettirmiştir.
III. Osmanlı Devleti karada bir güç olduğu gibi denizde de güçlü bir devlet olmuştur.

verilenlerden hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

30. Osmanlı Devleti, doğuda ve güneyde Akkoyunlar, Safeviler ve Memlûk Devleti ile mücadele etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bu mücadelesinin sebepleri arasında

I. Türk İslam birliğini gerçekleştirmek
II. Ticaret yollarının güvenliğini sağlamak
III. Mutlak monarşiyi hâkim kılmak

hangileri bulunmaz?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) II ve III

31. Avrupalılar, Yeni Dünya'dan getirdikleri tarımsal ürünlerden domates, patates ve mısır gibi bitkiler sayesinde halkın açlık sorununu büyük oranda çözmüşlerdir. Altın, gümüş gibi değerli madenleri taşıyarak Avrupa'nın zenginleşmesini sağlamışlardır.

Bu bilgilere göre

I. Yeni Dünya, Eski Dünya'yı ekonomik ve sosyal yönden etkilemiştir.
II. Avrupalılar, Yeni Dünya'ya sömürge amacıyla gitmişlerdir.
III. Altın ilk kez Yeni Dünya'da ortaya çıkmıştır.

hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

32. Bir gayrimüslimin Osmanlı Devleti'nde kalabilmesi ancak padişahın izniyle olmuştur. Padişahtan ahitname alan bir gayrimüslim, Osmanlı ülkesine güven içerisinde rahatça girmiştir. Osmanlı Devleti istediği herhangi bir devlete siyasi, sosyal ve ekonomik katkılar sunan kapitülasyonlar vermiştir. Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'ne müttefik olabilecek devletlere verilmiştir. Başlangıçta her padişah döneminde yenilenen kapitülasyonlar sonradan sürekli hâle getirilmiştir. Osmanlı Devleti güçlü iken verilen kapitülasyonlardan fayda sağlamıştır. Kapitülasyonlar, Sanayi İnkılabı'ndan sonra Osmanlı ekonomisine büyük zararlar vermiş ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışında etkili olmuştur.

Kapitülasyonlarla ilgili verilen bilgiye dayanılarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Osmanlı Devleti istediği bir devlete kapitülasyon vermiştir.
B) Kapitülasyonların içeriği verilen devletlere göre değişmiştir.
C) Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'ne olumlu katkıları da olmuştur.
D) Osmanlı Devleti kapitülasyonları siyasi bir araç olarak kullanmıştır.
E) Kapitülasyonlarda karşılıklı eşitlik ilkesi her dönemde ön planda tutulmuştur.

33. Barbaros Hayrettin Paşa, donanmayı yeniden düzenleyerek Fransa'nın desteği ile Habsburgların deniz gücüne karşı mücadeleye başlamıştır. Fransa, Osmanlı Devleti'ni İspanya'ya karşı özellikle İtalya kıyılarına çekmek isterken Osmanlı Devleti, ağırlığı Kuzey Afrika'ya vermiştir.

Bu parçaya göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Fransa ile İspanya'nın ortak çıkar bölgeleri yoktur.
B) Fransa, Osmanlı Devleti'nin menfaatine çalışmak istememiştir.
C) İtalya, Fransa'nın stratejik politikası arasında yer almamıştır.
D) Osmanlı Devleti, Fransa'nın stratejik isteğine uymuştur.
E) Kuzey Afrika sömürge alanları arasında yer almamıştır.

34. soruda soruların altında bırakılan boşlukara cevaplarını yazınız.

34.

İstanbul'un Fethi (1453)

Osmanlı Devleti'nin Fetih İçin Yaptığı Hazırlıklar

Bizans'ın Savunma İçin Yaptığı Hazırlıklar

İstanbul'un Fethi'ni Gerekli Kılan Nedenler

İstanbul'un Fethi'nde Uygulanan Savaş Taktikleri

İstanbul'un Fethi'nin Türk-İslam Dünyası Açısından Sonuçları

İstanbul'un Fethi'nin Dünya Tarihi Açısından Sonuçları

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

6. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

ÜNİTE KONULARI

6.1. SARAY VE ŞEHİR KÜLTÜRÜ
6.2. TEK HANEDAN ANLAYIŞI VE GELENEKLER IŞIĞINDA DEVLET İDARECİSİ

ANAHTAR TERİMLER

Divân-ı Hümâyun, kapıkulu, lala, kanunname, Birun, Enderun, Harem, sancak, müsadere, kafes usulü, şehzade, âmin alayı.

ÜNİTEYE BAKIŞ

Topkapı Sarayı, Osmanlı sultanlarının ikametgâhı, devletin yönetim ve eğitim merkezidir. Topkapı Sarayı aynı zamanda şehir kültürünün gelişmesinde kilit rol oynamıştır. Birun, Enderun ve Harem olmak üzere üç bölümden oluşan sarayın her bölümünde farklı görevliler bulunmaktadır. Enderun, yüksek dereceli devlet memurlarının yetiştirildiği bir okuldur. Devşirilen çocuklar, Saray'a alınır ve burada tahsil gördükten sonra kabiliyetlerine göre çeşitli devlet hizmetlerine tayin edilirlerdi. Harem'de tahsil ve terbiye gören kadınlar, Saray hizmetlerinde istihdam edilirdi. Şehzadeler, devrin önemli âlimlerinden dersler alır ve lalaları eşliğinde tayin edildikleri sancaklarda devlet idaresi hakkında tecrübe kazanacağı bir eğitim görürlerdi. Topkapı Sarayı'nın Kubbealtı dairesinde toplanan Divân-ı Hümâyun, önemli devlet işlerinin görüşüldüğü ve karara bağlandığı yerdir. Osmanlı Devleti'nde merkezî otoriteyi güçlendirmek için zamanla veraset anlayışında değişiklikler yapılmıştır.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Yetenekli devlet adamlarının yetiştirilmesi devlet idaresini ve kültürünü nasıl etkiler?
2. Kadim devlet geleneğinden ders çıkarmanın devlet yönetimine yansımaları neler olabilir?
3. Kanunların zamanın şartlarına göre yenilenmesi neden gereklidir?

Ünite Kapak Görseli: Divân-ı Hümâyun toplantısı (temsilî)

6.1. SARAY VE ŞEHİR KÜLTÜRÜ

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

Osmanlı'da şehir yönetim merkezi olmanın yanında sosyal hayatın her yönünü kapsayan çeşitli faaliyetlerin görüldüğü, ekonomik ve kültürel birikimin yoğunlaştığı önemli yerleşim birimleri olup fiziksel ve sosyal çevre ile toplumsal hayatın merkezini teşkil etmektedir. Anadolu'da şehrin ilk örneğini Karacahisar'da meydana getiren Osmanlılar, Bursa'nın fethedilmesi ve şekillenmesiyle erken dönem Osmanlı şehrinin temelini atmışlardır. Osmanlı şehirlerinin kuruluşunda, imarında ve iskânında vakıfların önemli rolü vardır. Cami, bedesten ve imaret ilk dönem Osmanlı şehir planına hâkim unsurlardır. Şehir bu yapılar etrafında gelişerek genişlerdi. Genel olarak şehirlerin fethinde görev alan fatihlerin ve gazilerin kurdukları vakıflar, şehirlerin dönüşümünde önemli rol üstlenmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde şehir kültürünün temeli, Türkiye Selçuklu Devleti'nin şehir mirasına dayanmaktadır. Şehir hayatında halkın geçim kaynağı zanaat ve ticaret üzerinden gelişmiştir. Bizans'a yüzlerce yıl başkentlik yapmış çok kültürlü bir yapıya sahip olan İstanbul'da şehir hayatı, kendi içerisinde farklı zenginlikler barındırmıştır. Fetihten sonra İstanbul'da, sosyokültürel hayat başta olmak üzere birçok sahada Türk İslam geleneğine göre yeni bir şehir yapılanması görülmüştür.

Osmanlılar hem eski dönemlerden süregelen yerleşik geleneklerden hem de Türkiye Selçuklu Devleti'nin ve Anadolu beyliklerinin birikimlerinden istifade etmiştir. İstanbul, bir cihan devleti olan Osmanlı Devleti'nin kendine has özelliklerinin en fazla görüldüğü şehirdir (Görsel 6.1).

GÖRSEL ANALİZ

Aşağıdaki görseli inceleyerek çalışmayı yapınız.

Görsel 6.1: Osmanlı şehir hayatı (temsilî)

Osmanlı'da ticaretin mahalle kültürüne etkisi hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle siyasi bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümün merkezinde yer alan Topkapı Sarayı, devlet adamlarının yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sarayda verilen eğitimlerle devlet idaresinin uygulayıcısı olan devlet adamları, padişahlara yardımcı olmuşlardır. Bu sayede Osmanlı merkezî idaresinin daha güçlü olması sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde kültürün en önemli oluşum merkezi Topkapı Sarayı ve konaklardır. Saray ve konaklarda oluşan Osmanlı kültürü, doğal olarak şehir kültürüdür. Sanat ve bilim alanında önde gelen şahsiyetlerin toplandığı saray ve konaklar, kültürel alanda halka öncülük eden önemli mekânlar hâline gelmiştir.

Padişah, vezir, paşa ve beylerin saray ve konaklarında, bilim adamları ve sanatçılar himaye edilmiştir. Bu sebeple saray ve konaklar, bulundukları çevreyi yemek kültürü, güzel konuşma, şiir, musiki gibi alanlarda etkilemiştir. Kul sistemi içerisinde yetişen ve taşraya subaşı, sancak beyi ve beylerbeyi olarak atanan devlet memurları da görevli olarak gittikleri yerlerde İstanbul'daki sarayın daha küçük çaptaki benzerini kurmuşlardır. Bu memurlar, Osmanlı kültürünün yaşatılmasında ve geniş bir coğrafyaya yayılmasında önemli rol oynamıştır.

ARAŞTIRINIZ

Topkapı Sarayı'na gezi/sanal gezi yaparak Topkapı Sarayı'nın Osmanlı medeniyetine etkisine kanıtlar gösteren tanıtım rehberi hazırlayınız.

Saray Halkı

İlk Osmanlı sarayı Bursa'da inşa edilmiştir. Rumeli'ye geçildikten sonra başkent olan Edirne'de de yeni saraylar yapılmıştır. Sınırlar genişledikçe daha büyük saraylara ihtiyaç duyulmuştur.

İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından şehrin merkezine "Eski Saray" adı verilen saray inşa edilmiş fakat bir süre sonra yeni bir sarayın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Marmara Denizi ile Haliç arasındaki tepede, tarihî yarımada olarak bilinen bölgede, Topkapı Sarayı yaptırılmıştır (1478). Osmanlı hükümdarları bu tarihten itibaren surlarla çevrili olan ve "Saray-ı Cedit" adıyla anılan bu sarayda yaşamıştır. Topkapı Sarayı (Görsel 6.2), ilerleyen dönemlerde yapılan bazı ilavelerle genişletilmiştir.

Topkapı Sarayı'nda, eğitim dairesi olan Enderun, dış hizmet ile alakalı daire olan Birun ve padişahın ailesine mahsus Harem adı verilen üç bölüm vardır. Sarayın oturum planı, saray törenleri, saray mekânları bu bölümlere göre düzenlenmiştir. Topkapı Sarayı; Bâb-ı Hümâyun, Bâbüsselâm ve Bâbüssaâde adlı üç ana kapı, dört avlu, Harem, Hasbahçe (Gülhane) ve diğer bahçelerden oluşur. Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nde sadece idarenin ve ordunun değil ekonomik, sosyal ve kültürel hayata dair birçok faaliyetin merkezi olmuştur.

Görsel 6.2: Topkapı Sarayı

Birun

Birun, Farsça bir kelime olup “dışarı” anlamına gelmektedir. Bu kelime, Enderun’un zıddı olarak kullanılmıştır. Bâbüssaâde kapısından başlayan bu bölüme ek olarak Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde arz odası yaptırılmıştır. Bayram tebrikleri, elçilerin kabulü, ayak divanı gibi toplantı ve törenler Birunda gerçekleştirilirdi.

Birunda yer alan görevliler, devşirme sisteminden gelen ve üst kademelere geçmemiş görevlilerden oluşmaktaydı. Ayrıca Birunda sarayın dış hizmetleriyle uğraşan, devşirme olma özelliği aranmayan ve sarayda kalma mecburiyeti olmayan görevliler de bulunmaktaydı. Birun görevlileri sarayın dışında, saraya yakın evlerde yaşardı. İstanbul’da evi ve ailesi olup her gün saraya hizmet için gelen Birun görevlilerinin atamaları sadrazam tarafından yapılmaktaydı. Sarayın bu bölümünde “Darphane Eminliği” de yer almaktaydı. Kendi mesleğinde en üst kademeye gelen görevliler Birunda bir araya getirilirdi.

nakkaş: Yapıların duvar ve tavanlarına süslemeler yapan usta, bezekçi.

Enderun

Görsel 6.3: Enderun Kütüphanesi, İstanbul

Farsçada “iç” anlamına gelen bölümdür ve devşirme sisteminden gelen seçilmiş kişilerin hizmete alındığı dairedir. Bu bölüm ayrıca padişahın günlük hayatının geçtiği yerdir. Enderundaki mektepte (Enderun Mektebi) çeşitli alanlarda eğitim alan görevliler, devlette yönetici zümresine atanırdı. Osmanlı Devleti’nde Topkapı Sarayı’nın, devlet adamı yetiştirilmesinde önemli bir yeri vardır. Sarayda yer alan mektepte verilen eğitimlerle devletin seyfiye ve kalemiye sınıfları için görevliler yetiştirilmiştir. Enderundan (Görsel 6.3) elli altı sadrazamın yetişmesi bu mektebin önemini göstermektedir. Enderun Mektebinden sadece idareci ve asker değil birçok tanınmış âlim, hattat, nakkaş ve sanatkâr da yetişmiştir.

Enderunda yaşayanlar görevlerini farklı dairelerde yapmaktaydı. Başarılı olanlar ise bir üst odaya geçmekteydi. Has Oda, bu odalar içerisinde en yüksek dereceye sahip yönetim birimiydi. Büyük ve küçük odalar alt derecede yer alan dairelerdi. Enderunda farklı görevler için Seferli Koğuşu, Hazine Koğuşu ve Kiler Koğuşu bulunmaktaydı. Her cülus töreninde veya yedi yıllık dönemlerde Enderun görevlileri dış görevlere tayin edilirlerdi. Bu faaliyete “çıkma” adı veriliyordu.

cülus: Hükümdarlık tahtına çıkma, tahta oturma.

Enderun Mektebi Sultan II. Murad tarafından kurulmuş ve Fatih Sultan Mehmet tarafından asıl nizam ve önemine kavuşmuştur. Osmanlı Devleti’nin en parlak dönemlerinde bu kurumda yetişen devlet adamları devletin en üst düzey görevlerinde yer almış ve bu kademelerde etkili olmuşlardır.

Osmanlı Devleti, devletin yetkili makamlarında görev alacak insan gücünü özenle seçmiş ve onlara seçkin bir eğitim imkânı sunmuştur. Verilen eğitim sonucu bu insanları en üst devlet makamlarına layık görmüştür. Osmanlılar, devletin liyakat sahibi ve devletine sadakat ile bağlı yöneticiler sayesinde ayakta kalacağını fark etmiş, bu düşünce ile idari işleri yürütmüştür.

TARTIŞINIZ

Devlet adamı yetiştirilmesinde Enderunun rolünü tartışınız.

KONU ANALİZİ

Devlet adamı yetiştirilmesinde Enderunun rolü hakkında çıkarımlarda bulununuz.

Kapı Halkı (Kapu Halkı)

Kapı halkı, Osmanlı Devleti'nde devletin yüksek makamlı sivil ve resmî her türlü işlerinde hizmet gören insanları tanımlayan bir kavramdır. Türk İslam devletlerinde "kapı" kelimesi genellikle devleti ifade etmiştir. Bugün de kamu hizmetinde olmak "devlet kapısında çalışmak" anlamındadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda "kapı halkı" tabiri önde gelen bir kişinin hizmetindeki kimseleri nitelemekteydi. Zamanla bu ifade; yeniçeriler, doğrudan padişaha bağlı askerler ve hizmet bölüğündeki diğer askerleri de içerisine almıştır. XVI. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmaya devam eden bu tabir, bu yüzyılın sonlarında kapı kulunu da içerisine almıştır. XVII. yüzyılda "kapı halkı" ifadesinin anlamı bütün saray halkını kapsayacak şekilde genişlemiştir. XIX. yüzyıldan itibaren kapı halkı sistemi zayıflamaya başlamıştır. Tanzimat Dönemi'yle idari yapıda gerçekleşen ıslahatlarla bu sistem aşamalı bir şekilde kaldırılmıştır.

Divân-ı Hümâyun

Saraya dâhil bir kurum olan Divân-ı Hümâyun, "padişahın hükûmeti" anlamına gelmektedir. Divân-ı Hümâyun, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasından itibaren devlet işlerinin görülmesinden birinci derecede sorumlu kurumdu. Orhan Bey Dönemi'nde kurulan divanda devletin siyasi, idari, mali, hukuki ve her türlü işleri padişah adına görüşülür, onun adına kararlar alınırdı. Devlet işlerinin divan kurularak yürütülmesi geleneği Osmanlılara İslam ve Türk İslam devletlerinden geçmişti. Türkiye Selçuklularının divanı, Osmanlı Divân-ı Hümâyununu önemli ölçüde etkilemiştir.

Birundaki Kubbealtı olarak adlandırılan bölümde Divân-ı Hümâyun toplantıları yapılırdı (Görsel 6.4). Kubbealtı salonu üç kubbeli, üç bölümlü odalardan meydana geliyordu. Birinci kubbenin altındaki odada padişahın gözetiminde divan toplantıları yapılırdı. Diğer iki odadan birinde divan kâtipleri dairesi diğerinde ise mali kayıtların bulunduğu defterhane bulunmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılan düzenlemelerle Divân-ı Hümâyunun işlevi artırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ne kadar divana padişahlar başkanlık etmiştir. 1475'ten itibaren padişahın divana başkanlık etme geleneği kaldırılmıştır.

Görsel 6.4: Divân-ı Hümâyun toplantısı (temsilî)

1454 senesine kadar her gün yapılan divan toplantıları bu tarihten itibaren haftada dört gün yapılmıştır. Divan toplantıları, XVII. yüzyılda haftada iki güne daha sonraları da haftada bir güne düşürülmüştür. Bu tarihten sonra divan toplantılarına padişah adına sadrazamlar başkanlık etmeye başladı. Osmanlı Devleti'nde dönemsel olarak farklı ve özel gündemlerle de divan toplantıları düzenlenmiştir.

Görsel 6.5: Vezir-i âzam (temsilî)

Görsel 6.6: Defterdar (temsilî)

Görsel 6.7: Kazasker (temsilî)

Divân-ı Hümâyun Üyeleri

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren Divân-ı Hümâyun üyelerinin sayısı ve divan üyelerinin devletin idaresindeki yetkileri değişmiştir. Divân-ı Hümâyun içerisinde yer alan görevliler şunlardır:

Vezir-i âzam (Sadrazam): Padişahın mutlak vekili olan ve padişah mührünü taşıyan devlet adamıdır. Vezirlerin sayısının artmasıyla bu makam oluşmuştur. Vezir-i âzam, devletin iç ve dış siyasetinin yürütülmesinden, devlet politikalarının belirlenmesinden sorumluydu (Görsel 6.5). Askerî ve siyasi konularda geniş yetkilere sahipti. Fakat devletin kaynak ve kuvvetlerinin kullanımı tamamen vezir-i âzama ait değildi. Padişah, maliye konusunda defterdara, adalet meselelerinde ise kazaskere yetki vererek vezir-i âzamın yetkilerini bu üçlü makam arasında paylaştırma yolunu tercih etmiştir.

Kubbealtı vezirleri: Vezir, padişahtan sonra gelen yetkili kişidir. XV. yüzyıldan itibaren vezir sayısı arttığı için birinci vezire, vezir-i âzam denildi. Vezir-i âzamdan sonra gelen diğer vezirlerin sayıları XVI. ve XVII. yüzyıllarda artmaya devam etmiştir. Divanın birer üyesi olan vezirlerin temel görevi vezir-i âzama yardımcı olmaktı. Vezir-i âzam sefere çıktığında ikinci vezir, onun vekili olur ve kaymakam olarak İstanbul'da kalırdı. Vezirlere başkent dışında görev verildiğinde vezirler, geniş yetkileri olan "serdar" unvanıyla görevlerini yürütürlerdi.

Defterdar: Mali işlerden sorumlu olan görevlidir. Mali meseleler görüşülürken defterdarın görüşü esas alınırdı. Defterdara tuğra ile hüküm yazdırma ve hüküm gönderme yetkisi Fatih Kanunnamesi'yle verilmiştir. Maliye bakanı konumunda olan defterdarların sayısı zamanla üçe çıkarılmıştır. Defterdarlar (Görsel 6.6), divan toplantılarında hazır bulunup maliye ile ilgili konularda faaliyet yürütmüşlerdir.

Kazasker: Türk İslam devletlerindeki "Kadıü'l-kuzzât" makamı olan bu kurumun Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı kazaskerliktir (Görsel 6.7). Devletin genişlemesiyle Anadolu Kazaskerliğine ilaveten 1480'de Rumeli Kazaskerliği kurulmuştur. Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskerinden önce geldiği için biraz daha ayrıcalıklı bir konumdaydı. Divandaki adli ve hukuki meselelere kazaskerler bakardı. Kazaskerin görevlerinden biri de müderrislerin tayin ve azil işlerini yürütmekti. Kazalardaki mahkemelerde çözümlenemeyen konular divana gönderilir ve burada karara bağlanırdı. Şeri ve örfi hukuka hâkim olmak, ihtisas sahibi ve tecrübeli olmak kazaskerlerde aranan en temel niteliklerdi. Daha öncesinde İstanbul kadılığı görevinde bulunmayanlar kazasker olamazdı. Kadıların atanması ve denetlenmesi gibi görevler kazaskerin görevleri arasında sayılırdı.

Nişancı: Divana ait yazışmaları yapmak, padişah fermanlarına tuğra çekmek ve tahrir işlerini yürütmekle görevli kişilere nişancı denir. Divandan çıkan kararların ferman, berat, hüküm, name-i hümâyun vb. şekillere getirilmesi asıl görevleri arasında sayılırdı. Divan kararlarını mühimme defterlerine kaydederdi. Nişancı, XVI. yüzyıla gelindiğinde örfi hukukun yüksek otoritelerinden biri hâline gelmiştir.

Reisülküttap: Nişancıya bağlı olan reisülküttap divan kâtiplerinin yetkilisi konumundaydı. Reisülküttabın önemi XVI. yüzyıldan itibaren artmaya başlamıştır. Divanın asli üyesi olmamakla birlikte divan toplantılarının bir düzen içerisinde yapılması, toplantılardan önce gerekli evrakların hazırlanması ve divanda alınan kararların uygulanması için gerekli işlemlerin yapılmasından sorumluydu.

Yeniçeri ağası: Yeniçeri Ocağının komutanı olan yeniçeri ağası, vezir-i âzama değil doğrudan padişaha bağlı bir görevlidir. Yeniçeri ağası arz günlerinde, protokolde vezir-i âzamın önünde padişahın huzuruna çıkma hakkına sahipti. Yeniçeri ağası, devşirme sisteminin yürütülmesinden sorumlu olan kişiydi. Yeniçeri ağası, divana müracaat eder ve devşirme memurlarına bilgi verip devşirme ihtiyacını belirlerdi. Vezir rütbesindeki yeniçeri ağası divanın asil üyelerindendir.

Şeyhülislam: II. Murat Dönemi'nde ilk kez oluşturulan şeyhülislamlık kurumu, Fatih Kanunnamesi'nde ilmiye sınıfının yöneticisi olarak kabul edilmiştir. Esas itibarıyla başkent müftüsü de sayılan şeyhülislamın görevi, Müslümanların şeri konularda veya dinle ilgili diğer mevzularda karşılaştığı meselelere çözüm bulmak ve dinî suallere cevap olarak İslam dininin görüşlerini açıklamaktı. Şeyhülislam, meseleler hakkındaki görüşünü yazılı olarak fetvalarla açıklardı. Divanın asil üyesi olmayan şeyhülislam, divanda alınan kararların dine uygunluğunu kontrol etmek için divana davet edilirdi.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Seferde Divân-ı Hümâyun

Padişah ve ordu sefere çıktığı dönemlerde, Topkapı Sarayı'nda gerçekleştiği şekilde, ihtiyaç hâlinde ve toplantı için uygun şartlar sağlandığında toplanırdı. Ordudaki Divân-ı Hümâyun, padişahın katılmadığı seferde vezir-i âzam başkanlığında toplanırdı. Bununla birlikte Divân-ı Hümâyunun asıl başkanı padişah olduğu için Divan-ı Hümayun padişahın bulunduğu merkezde de ayrıca toplanırdı. Sadrazamın yerine merkezde kalan sadaret kaymakamının başkanlığındaki bu divana merkezde kalan divan üyeleri ile sefere gidenlerin yerine vekil olarak kalanlar katılmaktaydılar.

Sefer zamanlarında Divân-ı Hümâyun toplantılarının yapıldığı mekanlar da belli bir düzen üzerine hazırlanmaktadır. Vezir-i âzama ait dört çadır bulunur, bunlardan bir tanesi bir sütunlu on iki direkli olur ve otak adı verilir. Bu çadırda divân toplantıları gerçekleştirilirdi. Sefere çıkan hükümdar ise çadırına Otağ-ı Hümâyun denilirdi.

1. Seferde Divan-ı Hümâyunun toplanmasının gerekçeleri neler olabilir?

2. Seferde toplanan Divan-ı Hümâyunun merkezde toplanan Divan-ı Hümâyundan ne gibi farklılıkları vardır?

6.2. TEK HANEDAN ANLAYIŞI VE GELENEKLER IŞIĞINDA DEVLET İDARECİSİ

Görsel 6.8: Fatih Sultan Mehmet (Bellini, Fatih Sultan Mehmet portresi, Nationel Gallery, Londra, 1480)

İslamiyet öncesi Türk devletlerinin yönetim anlayışında, devlet hanedanlığın ortak mülkiyetiydi. Bu anlayışın kaynağı ise ülüş sisteminden gelmekteydi. Türkçede "üleşmek" kökünden türetilen ülüş, "pay" anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nden önce kurulan Türk devletlerinde bu sistemden dolayı devlet, hanedan ailesinin ortak malı sayılmıştır. Bu anlayışın sonucunda çeşitli coğrafyalarda kurulan bazı Türk devletlerinde taht kavgaları çıkmış ve bu kavgalar sonucunda devletlerin ömrü kısa olmuştur.

Osmanlılar, bu anlayışın getirdiği olumsuz sonuçları etraflıca tahlil etmiştir. Osmanlı Devleti'nde de I. Murat'a kadar ülke hanedan üyelerinin ortak malı sayılmıştır. I. Murat Dönemi'nden itibaren "Devlet padişah ve oğullarınındır." anlayışı öne çıkmıştır. Fatih Sultan Mehmet (Görsel 6.8) ile "tek hanedan anlayışı" daha da pekişmiştir. Sultan, bu amaç doğrultusunda yeni düzenlemelerle devleti, merkezî bir yapıya kavuşturmuştur. Bu düzenlemeler Kanunnâme-i Âl-i Osman (Fatih Kanunnamesi) olarak bilinen kanunnamede ayrıntılarıyla belirtilmiştir. "Teşkilat Kanunnamesi" adıyla da anılan Fatih Kanunnamesi üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler devlet teşkilatı, resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabul kaideleri ve bir kısım suçlarla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Fatih Sultan Mehmet'in merkezî otoritenin güçlenmesi amacıyla yaptığı düzenlemeler:

Divân-ı Hümâyun Başkanlığının Vezir-i Âzama Devredilmesi

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren padişahlar, Divân-ı Hümâyuna (devleti yöneten kurula) başkanlık yapmaktan çekilmişlerdir. Padişahlar, Fatih'ten itibaren divan toplantılarını kafesle ayrılan bir bölümde oturarak takip etmişlerdir. Divana başkanlık etme görevini vezir-i âzama devretmişlerdir. Bu uygulamayla Divân-ı Hümâyun bir karar organı olmaktan daha çok bir danışma kurulu hâline dönüşmüştür.

Harem'den Evlenme Usulünün Getirilmesi

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde padişahların ve şehzadelerin Harem'den evlenme geleneği başlatılmış, bu gelenek daha sonraki padişahlar tarafından da uygulanmıştır. Harem'den evlenme geleneğinin başlatılmasındaki amaç, sonraki dönemlerde veraset sorunlarının yaşanmasına engel olmaktır. Şehzadelerin büyük ailelerin veya devlet erkânının kızlarıyla evlenmesi engellenerek evlilik bağı ile oluşacak akrabalıkların ve bazı odakların yönetimdeki siyasi etkinliği engellenmiştir. Bu uygulama ile devletin tek elden yönetilmesine tehdit oluşturabilecek bir durum ortadan kaldırılmıştır.

Padişaha Kardeşlerini Öldürme Yetkisinin Verilmesi

Fetret Devri'nde (1402-1413) padişah çocukları arasında yaşanan taht kavgaları, Osmanlı devlet yönetiminde siyasi boşluk oluşturmuştur. Bu devrin sarsıcı etkileri sebebiyle Anadolu Türk birliğinin yeniden tesis edilmesi gecikmiştir. Şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelelerini fırsat bilen bazı devletler, Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmeye çalışmıştır. Bizans başta olmak üzere birçok yabancı devlet bu mücadeleleri destekleyerek, Osmanlılarda parçalanmış bir yönetim oluşturarak devleti zayıflatmaya çalışmıştır. Öte yandan isyancı şehzadeler, affedilmelerine rağmen yeniden isyan etmişlerdir. Tüm

bu gelişmelerin neticesinde Fatih Sultan Mehmet, çıkardığı kanunname ile kardeş katlini yasallaştırmıştır. Bu sayede devletin merkezî otoritesi sağlam bir yapıya kavuşmuştur.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Kardeş (şehzade) Katli Meselesi

Osmanlılarda kardeş (şehzade) katli meselesini doğru anlayıp değerlendirebilmek için öncelikle İslam-Osmanlı hukukunu ve siyaset geleneğini bilmeye ihtiyaç vardır. Hadisenin çok esaslı tarihî, siyasi ve hukuki sebepleri bulunmaktadır. Türklerde iktidarın, hanedan mensuplarının müşterek malı olduğu yolunda eski bir siyasi gelenek (ülüş sistemi) vardır. Bu gelenek, tarih boyunca menfi neticeler doğurmuş, ülkelerin parçalanmasına ve Türk devletlerinin yıkılmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti'nde de bu geleneğin tesiriyle başlangıçta muayyen bir veraset sistemi yoktu. Bazı şehzadeler arkasına düşman devletlerin desteğini alarak ayaklanmış, binlerce insan ölmüş, ülke harap, millet perişan olmuştu. Osmanlılar gerek kendinden önce ve gerekse kendi devirlerinde yaşanan tecrübelerden ders almış, bu musibete uğramamak için bizzat aile mensuplarını feda etmekten gayri bir yol bulamamıştır. Fatih Sultan Mehmet, kanunnamesinde şehzade katlini düzenleyen bir hüküm vermiştir. Alınan tedbirlerle eski Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti de parçalanmaktan kurtulmuş ve Osmanlı Devleti'nde Avrupa'daki gibi veraset savaşları yaşanmamıştır. Bu sayede devlet altı yüzyılı aşkın bir zaman ayakta kalmayı başarmıştır. XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yeni bir veraset usulü olan "ekber ve erşed" sistemi getirilmiştir. Bu usule göre hanedanın en yaşlı üyesi tahta çıkmıştır. Bundan sonra şehzade katli nadiren görülmüştür.

Ekinci, 2006, ss.1116-1117.

1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'ndeki veraset sisteminin olumsuz etkileri nelerdir?

2. Kardeş katli, ekber ve erşed kanunlarının Osmanlı veraset sistemine getirdiği değişimler nelerdir? Çıkarımlarınızı sınıf ortamında paylaşınız.

Müsadere Sistemi

Müsadere, devlet tarafından bir malı koruma altına almak üzere ceza veya tedbir olarak o mala el konulmasıdır. Müsadere, kamu görevlilerinin haksız yollarla elde ettikleri gelir veya mülkün tamamına veya bir kısmına devletin el koymasını da ifade eder. El konulan mal, hazineye gelir olarak kaydedilirdi. Müsadere sistemi, Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde yalnız devlet malını zimmetine geçirenler ve isyancılar hakkında uygulanan bir ceza türüydü. Devletin kuruluşundan XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden bu süreçte müsadere uygulamasının örnekleri bulunmaktadır. Bu sistemin kalıcı hâle gelmesi, kurumsallaşması Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde olmuştur. Osmanlı tarihinde müsaderenin yaygın ve sistemli bir şekilde uygulanması, Vezir-i Âzam Çandarlı Halil Paşa'nın mal varlığının müsadere edilmesiyle başlamıştır. Bu dönemden başlayıp Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar yaklaşık dört asır boyunca müsadere sistemi çeşitli şekillerde uygulanmıştır.

ARAŞTIRINIZ

Müsadere sisteminin siyasi ve sosyal etkileri hakkında araştırma yaparak ulaştığınız bilgileri sınıf ortamında paylaşınız.

Lalanın Talebeleri: Osmanlı Şehzadeleri

hattıhümâyun: Osmanlı diplomasisinde padişahın kendi el yazısı ile yazılmış emirleri için kullanılan bir tabir.

Sarayda dünyaya gelen şehzadeler için devlet genelinde kutlamalar yapılırken doğum bir hattıhümâyunla sarayda bulunan sadrazama bildirilirdi. Sadrazam ve diğer devlet görevlileri padişaha tebriklerini sunmak için saraya gelirdi. Şehzadenin ilk kaydı, doğum sicillerine işlenirdi. Şehzade doğduğunda bir daire kendisi için ayrılır ve şehzadenin bakımı için sütnine ile kalfalar görevlendirilirdi. Şehzadenin bu dönem eğitimiyle annesi, dadısı ve kalfası ilgilenirdi. Saray geleneğine göre dört yaşına gelen şehzade ve sultanların (padişahın kızları) temel eğitimi sarayda başlardı.

Görsel 6.9: Âmin alayı (temsilî)

Osmanlı toplumunda mektebe başlayacak çocuklar için yapılan "âmin alayı"na (Görsel 6.9) benzeyen, bütün devlet erkânının katıldığı "bedibesmele merasimi" yapılırdı. Eğitimin ilk aşamaları okuma yazma, Kur'an-ı Kerim ve ilmihâl dersleridir. Bu dersler, Dârüssaâde ağasının dışarıdan getirttiği hocalar tarafından verilirdi. Bedibesmele merasiminde şehzadeye ilk dersi şeyhülislam verirdi. İlk ders besmelenin öğretilmesiyle başlardı. Merasime, bedibesmele denilmesi de buradan gelmektedir. Şeyhülislamın davetlilerin huzurunda şehzadeye alfabeyi ilk defa okutmasından sonra yapılan dua ile merasim sona ererdi.

Görsel 6.10: Şehzade eğitimi (temsilî)

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin yetiştirilme usulü, devletin kuruluş yıllarına kadar uzanır. Osman Bey Dönemi'nden itibaren şehzadelerin yanına tecrübeli bir devlet adamı görevlendirilmiştir. Osman Bey, oğlu Orhan Gazi'ye Karacahisar sancakbeyliğini vermiştir. Orhan Gazi, Karacahisar'a Saltuk Alp ile memur tayin edilmiştir. Bu tayin örneği "lala-vezir" vazifesinin çok erken dönemlerde başladığına işaret etmektedir. Osmanlı şehzadeleri lalalarının refakatinde eğitime alınırlardı.

Padişah çocuklarına Şehzadegân Mektebinde farklı hocalar denetiminde dersler verilirdi (Görsel 6.10). Sarayda, şehzadelere Kur'an-ı Kerim'i okuyup yazma eğitiminin yanında Arapça, Farsça dil eğitimi, tarih ve coğrafya bilimlerine yönelik eğitimler de veriliyordu. Dinî ve ilmî alanların dışında şehzadelere, istek ve yeteneklerine göre güreş, okçuluk, cirit, avcılık gibi ata sporları öğretilirdi. Ayrıca şehzadelere güzel yazı yazma sanatı, ok ve yay yapmak gibi zanaatlar da öğretiliyordu.

ARAŞTIRINIZ

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin yetiştirilme usulünün tarihsel önemi hakkında araştırma yaparak ulaştığınız sonuçları sınıf ortamında paylaşınız.

Şehzadeler, “lala” adı verilen hocaları tarafından eğitilirdi. Lalalar, şehzadelerin yöneteceği sancağın beyi ile eşit statüdeydi. Lala, şehzadenin eğitiminin yanı sıra devlet yönetimi ve devlet yöneticisi olarak yetişmesinde de önemli katkıda bulunmuştur. Şehzadeler tahta çıkmadan önce gerekli olan bilgi, beceri, sorumluluk alma ve yöneticilik yapabilme gibi birçok önemli özelliğe bu eğitimler vasıtasıyla ulaşmaktaydı. Padişahlarda vücut bulan yetenek, bilgi, tecrübe ve becerilerin açığa çıkmasında sarayda aldıkları eğitimin etkisi son derece önemliydi.

Görsel 6.11: Şehzade (temsilî)

Lalanın belli başlı vazifeleri şunlardır:

- Şehzadelerin eğitim ve öğretimine nezaret etmek.
- Şehzadelerin siyasi meselelere hâkim olmasına yardımcı olmak.
- Şehzadenin divanına, vezir makamında başkanlık etmek.
- Şehzade adına serdar sıfatıyla ordunun başında sefere çıkmak.
- Gerekli konularda şehzade hakkında padişaha bilgi vermek.
- Şehzade sorumluluğundaki mali ve iktisadi işlerle ilgilenmek.

İdari, siyasi ve askerî konuları uygulamalı bir şekilde öğrenmeleri için şehzadeler, büyük bir törenle kendileri için uygun görülen sancaklara, sancak beyi olarak törenle gönderilirdi. Yapılan törenlere ise “şehzade alayı” denirdi. Osmanlı Devleti’nde şehzadelerin (Görsel 6.11) sancağa çıkma yaşı başlangıçta yedi veya sekizken bu yaş kademeli olarak yirmi bir yaşa kadar çıkmıştır.

Sancağa çıkan şehzade, devlet yönetimine dair kuralları öğrenerek tahta hazırlanırdı. Şehzadelerin gönderildiği sancaklar, genellikle Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da topraklarına kattığı beyliklerin başkentleri arasından seçilirdi. Bunlara Amasya, Kütahya, Trabzon, Konya, Manisa, Balıkesir, Antalya, Kefe şehirleri örnek verilebilir. Şehzadelere ayrıca sancağa gönderilirken “teşrif” verilirdi.

teşrif: Sancağa çıkan şehzadeye verilen eşyanın, şehzadenin maiyetindeki görevli memurların yapacağı işler ve alacakları maaşların yazılı olduğu defter.

XVI. yüzyıl sonlarına kadar şehzadeler, gittikleri sancaklarda başkentteki gibi Divân-ı Hümâyuna benzeyen şehzade divanlarını toplamışlardır. Bu divanlarda sancakla ilgili konular tartışılıp karara bağlanmıştır. Şehzadeler divan toplantılarına geldiklerinde yanlarında lalaları da bulunurdu.

Şehzadelerin sancaklara çıkma geleneğinin son temsilcisi Sultan III. Mehmet’tir. III. Mehmet’in çocukları (I. Ahmet ve I. Mustafa) sancağa gönderilme yaşına ulaşamadıkları için sarayda kalmaya devam ettiler. Sancağa çıkma usulünde yaşanan bu değişimle sancak idaresine gönderilen son şehzade III. Mehmet, kafesten tahta çıkan ilk şehzade ise I. Ahmet’tir. Kafes usulü ile şehzadeler sarayda inziva hayatı yaşamaya başladılar. Padişahların şehzadelik dönemlerinde “kafes” adı verilen ayrı bölümlerde dış dünyadan habersiz kalmaları devlet idaresi için vazgeçilmez mahiyetteki tecrübelerden de uzak kalmalarına neden olmuştur.

Padişah I. Ahmet Dönemi’nde kardeş katli geleneğine son verildi. Bu uygulamanın yerine hanedanın en yaşlı ve olgun erkek üyesinin padişah olması ilkesine dayanan “ekber ve erşed” sistemine geçildi. Bu sistem ile birlikte taht mücadelelerinin önüne geçilmiş oldu.

KONU ANALİZİ

Kafes usulünün Osmanlı devlet yönetimine tarihsel süreç içerisindeki etkileri neler olabilir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-6. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. ………………….. padişahın mutlak vekili olup onun mührünü taşıyan devlet adamıdır.
2. Osmanlı şehzadeleri ………….. adı verilen hocaları tarafından eğitilirdi.
3. İlk Osmanlı sarayı ………………… inşa edilmiştir.
4. Harem'in idare görevini, ………………… adı verilen padişah anneleri yürütmektedir.
5. Divân-ı Hümâyun toplantıları ……………………… adı verilen bölümde yapılırdı.
6. Kapıkulu ocaklarına maaş verilmesi ve yabancı elçilerin kabul edilmesi amacıyla toplanan divana ………………………….. denir.

7-11. soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

7. Osmanlı şehir hayatında halkın geçim kaynakları nelerdir?
8. Osmanlıların Bursa, Edirne ve İstanbul gibi farklı şehirlere saraylar inşa etmelerinin gerekçeleri nelerdir?
9. Lalanın görevleri nelerdir?
10. Osmanlılarda müsadere sisteminin uygulanmasının gerekçeleri nelerdir?
11. Osmanlı Devleti'nde devlet adamı yetiştirilmesinin devletin bekası açısından önemi nedir?

12-16. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	İstanbul		Bursa		Enderun		IV. Murat		III. Mehmet
	Kubbealtı		Harem		Eski saray				

12. Osmanlıların yüksek dereceli devlet memurlarının yetiştirildiği okuldur.
13. Osmanlı Devleti'nin kendine has özelliklerinin en çok görüldüğü şehirdir.
14. İstanbul'un Fethi'nden sonra şehrin merkezine inşa edilen saraydır.
15. Topkapı Sarayı'nda padişahın ailesi ile yaşadığı dairedir.
16. Şehzadelerin sancağa çıkma geleneğinin son temsilcisidir.

17. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

Topkapı Sarayı, İstanbul Sarayburnu'nda 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin idare merkezi olarak kullanılan ve Osmanlı padişahlarının yaşadığı saraydır.

D: Birun, Farsçada iç anlamına gelen bölümdür ve devşirme sisteminden gelen seçilmiş kişilerin hizmete alındığı dairedir.

- D: Bayram tebrikleri, elçilerin kabulü, ayak divanı gibi toplantı ve törenler Birunda gerçekleştirilirdi.
  - D → 1. Çıkış
  - Y → 2. Çıkış
- Y: Enderunda yer alan görevliler, devşirme sisteminden gelen ve üst kademelere geçmemiş görevlilerden oluşmaktaydı.
  - D → 3. Çıkış
  - Y → 4. Çıkış

Y: Topkapı Sarayı Birun, Enderun ve Harem olmak üzere üç bölümden oluşur.

- D: Harem, padişahın ailesiyle yaşadığı dairedir.
  - D → 5. Çıkış
  - Y → 6. Çıkış
- Y: Has Odabaşı, Harem-i Hümâyunun masraflarıyla ilgilenen kişidir.
  - D → 7. Çıkış
  - Y → 8. Çıkış

1. Çıkış	2. Çıkış	3. Çıkış	4. Çıkış	5. Çıkış	6. Çıkış	7. Çıkış	8. Çıkış
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

18- 21. soruları metni okuyarak cevaplayınız.

Topkapı Sarayı (Saray-ı Cedide-i Âmire)

II. Mehmet'in Yeni Saray inşası, sarayın ana girişi olan Bâb-ı Hümâyun'un üstündeki kitabede belirtildiği gibi 1478 senesinde bitirilmiştir. II. Mehmet'in kurduğu saray, XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin idare merkezi ve hanedanın yaşam alanı olmuştur. Hanedan, 1856 senesinde resmen hizmete açılan Batılı tarzda inşa edilmiş Dolmabahçe Sarayı'na geçmiştir. Topkapı Sarayı yine de tamamen terk edilmemiş, bayram, cülus, cenaze ve elçi kabulleri gibi resmî devlet törenlerinde zaman zaman kullanılmaya devam edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar, padişahların naaşları Sofa-i Hümayun'daki Hırka-ı Saadet Çeşmesi'nde gasledilirdi. Ramazan'ın 15. gününde, Kutsal Emanetler Dairesi'ndeki hırka-ı şerif ziyarete açılırdı. 1924'te müzeye dönüştürülen saray 1934 senesinde, Hırka-ı Saadet (Kutsal Emanetler) Dairesi ise 1962'de halka açılmıştır. Bugün Topkapı Sarayı, dünya mimarisinin en önemli müze saraylarından biridir. Yapının kendisi bir mimari müze olmakla beraber, değişik mekânlarda Osmanlı hanedanının kıyafetleri, özel eşya ve onlara verilen hediyeler, sarayın zengin porselen ve silah koleksiyonları sergilenmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi, XV. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasına tarihlenen inanılmaz zenginlikte ahşap, metal, kumaş, mücevher gibi malzemelerden zamanla oluşmuş koleksiyonlara da sahiptir. Sarayda korunan İslam tarihinin erken dönemlerine ait ve "Kutsal Emanetler" olarak bilinen eşyalar, sarayı Müslüman ziyaretçilerin gözünde kutsal bir mekân hâline getirmektedir. Sarayda, aynı zamanda dünyanın en değerli minyatürler, el yazmaları ve arşiv malzemelerini içeren bir kütüphane de bulunmaktadır.

18. II. Mehmet, Topkapı Sarayı'nın inşasına neden ihtiyaç duymuş olabilir?

19. Dolmabahçe Sarayı'nın inşa edilmesinden sonra bazı resmî devlet törenlerinin Topkapı Sarayı'nda devam etmesinin gerekçeleri neler olabilir?

20. Topkapı Sarayı'nda değerli minyatürler, el yazması eserler ve kıymetli arşiv malzemelerini barındıran bir kütüphanenin bulunması Saray'a hangi açıdan önem katmıştır? Gerekçeleriyle açıklayınız.

21. Türkiye'de farklı amaçlarla inşa edilmiş olup müzeye dönüştürülen başka mimari yapılar var mıdır? Düşüncelerinizi açıklayınız.

22-30. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatında bugünkü kabinenin görevini yerine getiren bir kurumdur. Bu kurumda devletin siyasi, idari, askerî ve mali işleri görülür ve her türlü davalara, şikâyetlere bakılırdı. Dini ve ırkı ne olursa olsun herkes halledilmesi gereken meseleleri için bu kuruma danışabilirdi. Ülkenin bütün önemli işleri burada müzakere edilir, her çeşit dava burada karara bağlanırdı.

Bu parçada adı geçen Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatındaki kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) Birun
B) Divân-ı Hümâyun
C) Defterhane
D) Enderun
E) Harem

23. Aşağıdakilerden hangisi Divân-ı Hümâyunun özellikleri arasında gösterilemez?

A) Divân-ı Hümâyun, Orhan Bey Dönemi'nde kurulmuştur.
B) Divân-ı Hümâyunun üyeleri kalemiye sınıfından seçilmiştir.
C) Kubbealtı'nda Divân-ı Hümâyun toplantıları yapılmıştır.
D) Divân-ı Hümâyuna Fatih'ten itibaren sadrazamlar başkanlık etmiştir.
E) Divân-ı Hümâyunda alınan kararlar mühimme defterlerine kaydedilmiştir.

24. Osmanlı Devleti'nde devlet memurlarının haksız bir şekilde elde ettikleri gelir veya mülklerinin tamamına veya bir kısmına devlet tarafından el konulmaktaydı. El konulan mülkler, devlet hazinesine aktarılırdı. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde bu usul etkin biçimde uygulanmaya başlandı. Osmanlılarda bu usulün yaygın ve sistemli bir şekilde uygulanması, Vezir-i Âzam Çandarlı Halil Paşa'nın mal varlığına el konulmasıyla başlamıştır.

Metinde sözü edilen usul aşağıdakilerden hangisidir?

A) Müsadere
B) Sancağa çıkma
C) Kafes
D) Erşed
E) Ekber

25. Osmanlı şehri ulu cami, kale ve pazar etrafında kümelenir. Camiler bu manzara içinde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Camiler, Osmanlı şehrinin odak noktasını teşkil eder. Şehrin merkezine mahalleler, mahallelerin merkezine ise camiler konularak şehrin cami etrafında inşa edildiği bile söylenir. Cami, sadece dinî ibadetlerin yerine getirildiği bir mekân değil toplumun çeşitli sosyal tabakalarının bir buluşma noktası olarak kabul edilmiştir.

Bu parçaya göre Osmanlı şehri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Ticaret, şehrin geçim kaynaklarından birisidir.
B) Şehrin savunması için yapılar inşa edilmiştir.
C) Hamam, her şehirde bulunması gereken bir yapıdır.
D) Camiler, Osmanlı şehrinin en karakteristik yapılarıdır.
E) Camiler, şehirde sosyalleşmeyi sağlayan bir özelliğe sahiptir.

26. Türklerde bir devlet idarecisinin sahip olması gereken özellikler, Osmanlı Devleti'nde kaleme alınan eserlerde genişçe işlenmiştir. Bu eserlerde padişahın halkına karşı olan sorumlulukları hatırlatılmış ve devlet yöneticilerinin adaletli olması gibi birçok konuda yöneticilere nasihatler verilmiştir. Bu eserlerde padişahlara, ordunun ve halkın ihtiyaçlarını karşılamaları, ahlaki yönden güçlü olmaları ve müsrif olmamaları hatırlatılmıştır.

Buna göre

I. halkı zulümden korumalı,
II. emirler sorgulanmadan yerine getirilmeli,
III. gereksiz masraftan kaçınmalı,
IV. ordunun eksiklerini gidermeli

verilenlerden hangileri devlet idarecisinde olması gereken vasıflar arasında gösterilebilir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I, II ve III
D) I, II ve IV
E) I, III ve IV

27. Aşağıdakilerden hangisi Enderunda bulunan görevlilerden biri değildir?

A) Has odabaşı
B) Silahdar ağa
C) Darphane emini
D) Rikabdar
E) Çuhadar ağa

28. Osmanlı Devleti'nde I. Murat zamanında "Ülke padişah ve oğullarınındır." anlayışı benimsenmiştir.

Osmanlı veraset anlayışında yapılan bu değişiklikle

I. ülkeyi yönetim birimlerine ayırmak,
II. merkezî otoriteyi korumak,
III. taht kavgalarını önlemek

verilen ifadelerden hangileri amaçlanmıştır?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III

29.

I. Padişahın mutlak vekilidir.
II. Askerî ve siyasi konularda geniş yetkilere sahiptir.
III. İç ve dış siyasetten, devlet politikalarından sorumludur.

Yukarıda bazı özellikleri verilen Divân-ı Hümâyun üyesi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Defterdar
B) Kazasker
C) Nişancı
D) Şeyhülislam
E) Vezir-i âzam

30. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Kitâb-ı Güldeste* adlı eserinde "Devlet düzeni, ricâl (devlet adamları) iledir ve askerin ayakta durması hazine parası iledir ve hazine toplamak ülkenin bayındırlığı iledir ve iyi hâl iledir ve ülkenin bayındırlığı da adalet, iyilik ve zalimlere karşı koyma siyaseti iledir. Başka türlü olmaz." şeklinde nasihatlerde bulunmaktadır.

Bu parçaya göre devlet düzenini sağlamak için aşağıdakilerden yargılardan hangisi <u>çıkarılamaz</u>?

A) Güçlü bir ekonomi oluşturmak
B) Caydırıcı bir orduya sahip olmak
C) Yetenekli yöneticiler yetiştirmek
D) Komşularla iyi ilişkilerde bulunmak
E) Zulmü engelleyen bir sistem kurmak

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

7. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞ'DA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

ÜNİTE KONULARI

7.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MİLLET SİSTEMİ
7.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN FETHETTİĞİ YERLERDEKİ KÜLTÜREL DEĞİŞİM
7.3. OSMANLI'DA DEVLETİN TOPRAK ÜZERİNDEKİ MÜLKİYETİ VE ÇİFTHANE SİSTEMİ
7.4. LONCA TEŞKİLATININ OSMANLI EKONOMİK SİSTEMİ VE TOPLUM YAPISINDAKİ YERİ
7.5. OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIFLARIN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

ANAHTAR KAVRAMLAR

Millet sistemi, mirî toprak, zimmi, lonca teşkilatı, cizye, vakıf sistemi, tebaa, külliye, gayrimüslim, narh sistemi, çifthane sistemi, haraç, ahitname, bîve.

ÜNİTEYE BAKIŞ

Çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altında bulundurduğu toplulukları din veya mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmiştir. Osmanlı'ya özgü bu sisteme "millet sistemi" adı verilmektedir. Osmanlı toplum hayatında mahalleler, medrese ve mektepler, cami ve mescitler, tekke ve zaviyeler, kilise, sinagog ve manastırlar, pazar ve çarşılar toplumsallaşmayı ve iletişimi sağlayan ortamlardır.

Osmanlı Devleti'nde mirî toprak sistemi, yöneticilere çiftçileri ve tarım ekonomisini kontrol etme ve düzenleme yetkisi vermekteydi. Osmanlı Devleti'nde ticaret; denetim, yardımlaşma ve imtiyaz usullerine dayanmaktaydı. Üretim, geleneklere bağlı olarak yapılır ve esnaf teşkilatı tarafından denetlenirdi. Osmanlı Devleti, vakıflar aracılığıyla dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesini, yeni fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesini, ordunun donatılmasını, eğitim işlerinin yürütülmesini sağlamıştır.

Ünite içeriğine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1. Millet ve ümmet kavramları hakkında neler biliyorsunuz?
2. Osmanlı Devleti'nin fethettiği yerlerde kültürel değişimin yaşanması beklenir mi? Neden?
3. Osmanlı Devleti'nde esnaf neden teşkilatlanma yoluna gitmiş olabilir?

Ünite Kapak Görseli: Osmanlı'da şenlik minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi, 2010 KP 131 DN.6235

7.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MİLLET SİSTEMİ

Osmanlı Devleti; çok dilli, çok dinli, çok kültürlü bir toplum yapısına sahipti. Üç kıtada beş asra yakın bir süre hâkimiyeti altında bulundurduğu toplulukları, din veya mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmiştir. Osmanlı'ya özgü bu sisteme "millet sistemi" adı verilmiştir. Farklı inançlara sahip insanlara kendi inançlarının ve hukuklarının gerektirdiği şekilde yaşama imkânı tanıması, Osmanlı millet sisteminin en temel özelliğidir. Dolayısıyla Osmanlı idaresi altındaki gayrimüslim milletler başlarındaki patrik, hahambaşı ve metropolitleri ile kendi dinî ve sosyal işlerinde hür yaşamıştır. Bu milletler, hürriyetlerinin korunması ve savaş durumunda düşmanlara karşı güvenliklerinin sağlanması karşılığında Osmanlı'ya vergi olarak sadece cizye (baş vergisi) vermişlerdir. Böylece insanların onurları, can ve malları emniyete alınmış ve insanlar asırlarca huzur içinde yaşamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren iç içe yaşamış olan Müslüman Türkler ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler, hukuki bir zemine oturtulamamıştır. Bunun nedeni fethedilen yerlerdeki hukuki usullere uyum sürecinin uzamasıdır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde ise diğer alanlarda olduğu gibi gayrimüslim reayanın statüsü konusunda da hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet önce Ortodoks Rum reayaya daha sonra da Galata zimmilerine bazı idari, adli ve hukuki özerklikler tanımıştır. Tanınan bu özerklikle Ortodoks Rumlar, Patrik Gennadios'un (Genadiyus) ruhani reisliği altında bir cemaat hâline getirilmiştir. Galata zimmilerine hitaben Fatih'in verdiği fermanın bugüne ulaşan metni, verilen muhtariyetlerin kapsamının İslam hukukuna uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet, İslam hukukuna göre zimmet akdi ile gayrimüslimlere din ve ibadet özgürlüğü tanımakta, onların can ve mal emniyetlerini garanti altına almaktadır.

zimmi: İslam ülkesinde semavi dinlere inanarak yaşayan gayrimüslimlere verilen ad.

zimmet akdi: İslam ülkesinde yaşamak isteyen zimmilerle yapılan vatandaşlık sözleşmesine verilen ad.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Fatih ve Osmanlı Müsamahası

"Ben ki Sultan Mehmet Han'ım.

Dünyaya ilan ediyorum ki bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum: Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve onlara zarar vermesin. Göçmen durumuna düşen bu insanlar devletimizde huzur, özgürlük ve güvenlik içinde yaşasınlar. Devletimize dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler. Ne padişahlık eşrafından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan ne vatandaşlarımdan hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın, onları hor görmesin ve tehlikeye atmasın hatta bu insanlar, başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir. Allah ve Resulü Peygamberimiz Hazreti Muhammed adına yemin ediyorum ki emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazanların aksini yapmayacaktır."

Bosna–Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri,1992, s.37.

Millet sistemini ihtiva eden Fatih'in bu fermanını değerlendiriniz ve bu fermandan hareketle Osmanlı'daki insan haklarına dair çıkarımlarda bulununuz.

Osmanlı Devleti, gayrimüslimlerin toplum içerisindeki konumlarını İslam hukukuna göre belirlemiştir. İslam devletinde gayrimüslimler, devletin himayesi altındadır. Bu himayeye karşılık olarak bazı vergi mükellefiyeti (haraç) altına girdiklerinden devlete cizye ödemişlerdir. Cizye vergisi Roma, Bizans, Sasani devletlerinde de devletin resmî dini dışındaki unsurlardan alınmıştır. Cizye, İslam hukukunun esasları içinde askerlik muafiyetine karşılık alınan bir vergidir.

Millet sistemi, bir bölgenin İslam devletine katılmasından sonra burada yaşayan Yahudi ve Hristiyanların haklarını sözleşme ile koruyan bir teşkilat ve bir hukuki yapıdır. Millet sistemi, etnik aidiyet ve lisan aidiyeti yerine din ve mezhep aidiyeti esasına dayanır. Farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimleri "millet sistemi" sayesinde yüzyıllarca birbirleriyle barışık hâlde yönetilmiştir (Görsel 7.1).

Görsel 7.1: Gayrimüslim tebaa (temsilî)

Ümmet ise ayrı milletlerden aynı dine inananların bütünü demektir. Hristiyanlığa inanıp Osmanlı Devleti'nde yaşayan Bulgarlar, Yunanlar, Arnavutlar ve Macarların hepsi Hristiyan ümmeti olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde devletin içinde yaşayan ve Müslüman olan Türk, Arap, Fars gibi milletler de İslam ümmetinden kabul edilmektedir.

METİN ANALİZİ

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Galata Zimmilerine Verilen Ahitname

Ben şahların şahı ulu padişah, Sultan Murat oğlu Sultan Mehmet Han'ım. Yeri göğü yaratan ve bütün yaratılanları besleyen ve yetiştiren Tanrı hakkı için, Hz. Resul'ün pak, nurlu ve temiz ruhu için, getirdiği Mushaf hakkı için, yüz yirmi dört bin peygamber hakkı için, dedemin ve babamın ruhu için, benim ve oğullarımın başı için ve kılıç hakkı için yemin ederim ki; Galata halkı ve insanları yüksek makamıma dostluk için kalelerinin anahtarını bana göndererek boyun eğmiş ve itaat etmişlerdir. Ben de kendilerinin ibadet etme ve toplanma âdetleri hangi üslup üzerine ise aynı şekilde yerine getirmelerini kabul ettim. Üzerlerine harekât düzenleyip kalelerini yıkmayacağım. Buyurdum ki; Kendilerinin malları, mülkleri, mahzenleri, rızıkları, bağları, değirmenleri, gemileri, sandalları, bütün eşyaları, kadınları, çocukları ve cariyeleri kendilerinin ellerinde kalacaktır. Bu konuda onlara muhalif davranacağımdan endişe etmesinler. Onlar da rençberlik edebileceklerdir. Onlar dahi rençberlik edeler. Çan çalmamak şartıyla kiliseleri kendilerine ait olacak ve ibadet edip kitaplarını okuyacaklar. Kiliseleri ellerinden alınıp mescit yapılmayacak ve Müslüman olmaları için herhangi bir zorlama olmayacaktır. Kendi içlerinden kimi tayin ederlerse devletle olan işlerinde o görevli olacaktır. Ve buyurdum ki; evlerine hiçbir devlet görevlisi müdahale etmeyecektir. Kale halkları ve tüccarları angarya işlerden mükellef olmayıp bunlardan muaftırlar.

Bulunur, 2010, s.76.

Osmanlı Devleti'nde etnik ve dinî gruplara verilen hakların toplumsal barışa katkısını değerlendiriniz.

7.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN FETHETTİĞİ YERLERDEKİ KÜLTÜREL DEĞİŞİM

ARAŞTIRINIZ

Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerdeki gayrimüslimlerin nasıl bir toplumsal değişim geçirmeleri beklenir?

Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslimler, kendi gelenekleri etrafında örgütlenen ve toplumsal bütünlüklerini koruyan imkânlara ve araçlara sahipti. Ortak yaşama zorunluluğu nedeniyle sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda Türk unsuru ile yoğun bir etkileşim hâlinde bulunmuşlardır. Gerek yöneticilerin gerekse halkın gayrimüslimlere özellikle de Hristiyanlara İslam'ın hoşgörü anlayışı gereği sıcak davranması, toplum içinde ihtida (din değiştirerek Müslüman olma) hadiselerinin sıkça görülmesini sağlamıştır. Türkçenin devlet dili olması dolayısıyla pek çok Türkçe kelime Balkan milletlerinin dillerine geçmiştir. Balkan milletleri arasında Türk kıyafetlerinin taklidi yaygın olarak görülmüştür. Bu milletlerden bazılarının Türkçe konuşması, aralarında Türk sanat müziğinin yaygın olması ve folklor ortaklığı Osmanlı'daki toplumların kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığını ortaya koymuştur.

Gayrimüslim tebaa, kamu hukuku açısından tamamen İslam kurallarına bağlıydı. Gayrimüslimler kişi hukuku açısından ise hem kendi dinî hukukuna hem de İslam hukukuna müracaat edebilme hakkına sahipti. Gayrimüslim bir kişi istediği takdirde kendi cemaat hukukunun yetki alanına girse bile davasını Osmanlı kadı mahkemesine götürme hakkına sahiptir. Gayrimüslim aileler evlenme ve mirasla ilgili meselelerini sıklıkla şeri mahkemelere götürmüşlerdir. Osmanlı'nın ilk döneminde gayrimüslimler din değiştirmeden askerî sınıflara girebilirken bu durum zamanla kısıtlanarak kaldırılmıştır.

Görsel 7.2: Osmanlı'da panayır minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi, 2010 KP 157 DN.6261

Osmanlı Devleti'nde Şehir ve Mahalle Hayatı

Osmanlı toplum hayatında mahalleler, medrese ve mektepler, cami ve mescitler, tekke ve zaviyeler, kilise, sinagog ve manastırlar, pazar ve çarşılar toplumsallaşmayı ve iletişimi sağlayan ortamlardı. Dervişlerin ve tarikatların Osmanlı toplum hayatında çok önemli bir yeri vardı. Özellikle büyük şehirlerde çok sayıda tekke ve zaviye mevcuttu. Tekke ve zaviyeler dinî hayat üzerindeki etkileri yanında eğitim sağlıyor, kültür aktarımını da gerçekleştiriyordu.

Osmanlı'da pazarlar ve panayırlar (Görsel 7.2) şehir ve mahallelerindeki çok kültürlü yapının bir araya geldiği yerlerdir. Pazarlar, vilayetlerde haftanın farklı günlerinde farklı semtlerde kurulurken kazalar ve diğer küçük yerleşim birimlerinde ise haftada bir gün kurulmuştur. Bugünün pazarlarına benzerlik gösteren pazarlarda yiyecek, içecek, tarım mahsulleri, kıyafet vb. ihtiyaçlara cevap verecek ürünler satılmıştır. Pazarlar genellikle mahallî idareler tarafından organize ve idare edilmiştir. Pazarların daha uzun süreli ve uluslararası nitelikli olanlarına da "panayır" denilirdi. Panayırlar, her devletin alıcılarına ve satıcılarına açıktı. Osmanlı'nın büyük panayırları, daha çok Rumeli'de kurulmaktaydı. Uzuncaabad,

Filibe, İslimye, Silivri, Siroz panayırları bunların en önemlileriydi. Rumeli'nin en büyük panayırı Uzuncaabad Panayırı'ydı. Bu panayır eylül ayının başında başlar ve bir bir buçuk ay devam ederdi. Yabancı tüccarlardan İngilizler, Fransızlar, Avusturyalılar ve Saksonyalılar panayıra ürün getirirlerdi. Anadolu'da da Yapraklı, Zile, Amasya, Buca, Balıkesir ve Manyas panayırları büyük panayırlardı. Panayırlar, merkezî idare tarafından organize ve idare edilirdi.

Görsel 7.3: Osmanlı'da şenlik minyatürü, Topkapı Sarayı Müzesi, 2010 KP 177 DN.6281

Padişahın isteğiyle düzenlenen büyük şenlikler payitahtta ve diğer büyük şehirlerde düzenlenirdi. Osmanlı'nın Klasik Dönem'inde şehzadelerin sünnet törenleri ve hanım sultanların düğünleri vesilesiyle de şenlikler yapılırdı (Görsel 7.3). XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı padişahları diğer devletlerden veya Türk ailelerden kız alırlardı. Bu durum padişah düğünlerinin görkemli şenliklerle yapılmasını gerektiriyordu. Fatih Dönemi'nde saray içinden evlenme geleneği ilkesinin getirilmesiyle halkın katıldığı gösterişli düğün törenleri yapılmadı. Şehzadelerin sünnet düğünleri ise herkesin katılacağı bir şekilde düzenlenirdi. Çeşitli malzemeden süslemeler yapılır ve gelenlere şekerleme, yiyecek ve içecek ikram edilirdi. Padişah, çocuklarını düğünün ilk gününde şehir dışında hazırlanan bu şenlik süslemelerini görmeye götürürdü. Sünnet düğünlerinde veya ordunun sefere çıktığı zamanlarda lonca alayları düzenlenirdi. Şehzadelerin doğumunda, bir yerin fethinde veya kandillerde "donanma" denilen ışık gösterileri düzenlenirdi.

Gösterilerde evlere kandiller asılır, minareler arasına mahyalar kurulurdu. Şenliklerde ise geceleri havai fişek gösterileri yapılırdı. İstanbul'da ve taşranın büyük şehirlerinde şenlikler padişah adına yapılırdı. Şenlikler padişahın şanını yücelten etkinliklerdi. Sefer dönüşü düzenlenen şenliklerde yer alan padişah, diğer şenliklere sadece bir seyirci olarak katılırdı. Padişah, diğer şenliklerin kendi otoritesini meşrulaştırma araçlarından biri olduğunun bilincindeydi. Bu törenlerde padişah ve tebaası arasında hediyeleşme de önemli bir yer tutardı. Şenliklerde toplumsal kurallar ve devlet teamülleri biraz daha esnetilirdi. Mesela şenlikler dışındaki zamanlarda kadınların, herkesin bulunduğu yerlere gitmesi hoş karşılanmazken şenliklere katılmaları olağandı ve onlara şenliklerde yer ayrılırdı.

KONU ANALİZİ

Osmanlı Devleti'nde pazar ve panayırların sosyokültürel hayata etkilerini analiz ederek bununla ilgili çıkarımlarda bulununuz.

Müslüman ahali için önceliği olan bayramlar; Ramazan ve Kurban bayramlarıydı. Mevlit törenleri, düğünler ve sünnet düğünleri de önceliği olan törenlerdendi. Seyyahların eserlerinden anlaşıldığı üzere halk sık sık mesire yerlerine de giderdi.

Osmanlı Yemek Kültürü

Osmanlı sarayı mutfak kültüründe kuzu veya koyun etiyle hazırlanan kebap, yahni, külbastı, kızartma ve köfteler; pirinç pilavı çeşitleri, tahıl ve baklagillere dayanan et suyu ile pişirilmiş çorbalar vardı. Etli dolmalar, sebzelerle hazırlanan bazı tencere yemekleri, tavuk ve balık kebapları ve börekler vardı. Yemekler genellikle tereyağı ile pişirilmekteydi. Yaş ve kuru meyveler ile hazırlanan hoşaf, şerbet, şurup ve reçeller vardı. Helvalar, sütlü tatlılar, baklava, güllaç ve kadayıf gibi tatlı çeşitleri Osmanlı mutfağının zenginlikleriydi.

Görsel 7.4: Osmanlı'da yemek kültürü (temsilî)

Erken dönem Osmanlı mutfağında kuru ve yaş meyveler et ve pilavlarda baharat olarak kullanılırken Klasik Dönem'de bu gelenek giderek azalmıştı. Et çeşitleri içinde dana eti tercih edilmemekteydi. Mevsiminde kuzu eti diğer zamanlarda ise koyun eti kullanılmaktaydı. Tavuk ve piliç gibi kümes hayvanlarının yanı sıra keklik, kaz, bıldırcın, ördek ve balık Osmanlı mutfağında tüketilen lezzetler arasında yer almaktaydı (Görsel 7.4).

Bozahane de kahvehane ve hamam gibi Osmanlı'da sosyalleşmeyi sağlayan mekânlarından biriydi. Boza, çoğunlukla darıdan yapıldığı gibi buğday, arpa ve pirinçten de yapılırdı. Boza, Türklerin Orta Asya'dan beri bildikleri bir içecektir. XV. yüzyılda Amasya, Bursa ve İstanbul'da, XVI. yüzyılda Mardin'de bozahaneler kurulduğu bilinmektedir. Trakya bozacıları ve Ankara bozacıları da bu dönemlerde meşhurdur. Kahvehaneler öncesi Osmanlı toplumunda şehirlerde yaşayanlar bozahanelerde bir araya gelip sohbetler etmişler, çeşitli konuları tartışmışlar, dertleşmişler ve görüş alışverişlerinde bulunmuşlardır. Kahvehane ve bozahane sahiplerinin çoğu Türk'tür.

XVI. yüzyılda kahvenin Osmanlı Devleti'ne Yemen'den gelişi ve ilk kahvehanenin açılması Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne rastlar. Nitekim XVI. yüzyılda namaz vaktinden önce camiye gelenler veya iki namaz arasında vakit geçirmek isteyenlere camilerin yanında bulunan bekleme yerlerinde kahve ikram edilmesi de âdet hâlini almıştı. Artık halkın toplanma yerlerine kahvehaneler de eklenmiştir. Buralar Osmanlı toplumunun sosyal buluşma yerleri hâlini alınca sayıları da hızla artmıştı. Kahvenin ve tütünün Osmanlı topraklarına girişinde, bu maddelerin dinî açıdan haram mı helal mi oldukları tartışılmıştır. Bütün bunlara rağmen bu maddeler, sosyal ve siyasi hayat bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Zamanla Osmanlı ülkesine özgü bir kahve ve kahvehane kültürü gelişmiştir. Hemşehriler, aynı meslekten olanlar, şairler, kâtipler, kadılar ve müderrisler buralarda buluşurlardı. Buralarda özellikle akşam ile yatsı namazları arasında *Hamzanâme, Battalnâme* gibi halk kitapları okunur; saz şairleri ve meddahlar halk hikâyeleri anlatır; orta oyunu ve Karagöz oyunları icra edilir; dama, tavla, satranç oynanırdı. Bu mekânlara halk arasında "mektebiirfan" denirdi.

KONU ANALİZİ

Osmanlı kahvehaneleri ile bugünün kahvehanelerinin ortamları karşılaştırıldığında tarihsel süreç içerisinde kahvehanelerin geçirdiği değişim hakkında neler söylenebilir?

Osmanlı Toplumunda Giyim Kuşam

Türklerin millî başlığı börktür (Görsel 7.5). Kalpak börkten çıkmıştır. Kışlığı kürkten, yazlığı kumaştan yapılır. Börk, kalpak gibi uzun değildir, yayık ve başa oturur şekildedir. Sipersiz şapka gibidir. X. yüzyılda İslam dinini kabul etmeye başlayan Türkler, XVI. yüzyıla kadar börk giymeye devam etmiştir. Bunun yanında Müslümanların geleneksel başlığı olan sarığı da kullanmışlardır.

Görsel 7.5: Börk giyen Türk

Devlet adamları sarığı kavuk üzerine sarmıştır. Sarığın sarılış şekli, biçimi, rengi, sarılan kumaşın cinsi devlet adamlarının devletteki statüsü ve mevkilerine göre değişmiştir. Basit sarık herkesin hakkıydı. Bunun dışında vatandaş, istediği başlığı giyemezdi. Osmanlı toplumunda Müslüman ve gayrimüslimlerin giyim ve kuşamları belirli esaslara bağlanmıştır. Osmanlı'da gayrimüslim tebaa için sarı çizme ve sarı pabuç yasağı konulmuştur. Yine sarık ve kavuk, Müslüman tebaanın örfü olduğundan hiçbir gayrimüslim tebaa tarafından kullanılamazdı.

Erkek ve kadınlar tarafından çok kullanılan bir giyim türü de kürktü. Müslüman kadınlar, ferace (kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi) giyiyorlar, yaşmak tutunuyorlardı. Feracenin altına kışın çuhadan, kadifeden, atlastan; yazın sandal denilen ince atlastan ve başka ince kumaşlardan kıyafetler giyerlerdi. Genellikle boyanmış ve cilalanmış keçi derisinden yapılan pabuçlar; ökçesiz, altı düz ve burnu yukarıya doğru kıvrık olurdu.

Paşmak denen ayakkabı, erkeklere mahsustu. Kışları kalın kumaşlı elbiseler, potur, hırka, cepken; yazları yakasız gömlek, uzun cepken giyerlerdi. Gençler arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon olan potur veya şalvar giyerlerdi. Pabuçlar atlas veya kadife astarlıydı. İnce beyaz çorap giyerlerdi.

Gayrimüslim kadınlardan Rumlar siyah, Ermeniler kırmızı, Yahudiler mavi pabuç giyerler; yaşmak tutmazlar, ince tülbent örtüsü örterlerdi. Gayrimüslimler yeşil renk kıyafetler giyemezlerdi (Görsel 7.6). Gayrimüslim erkekler kırmızı, siyah şapka ve siyah ayakkabı giyerlerdi.

Görsel 7.6: Gayrimüslim kıyafetleri

DÜŞÜNCELERİNİZ

Osmanlı toplumundaki giyim kuşamın tarihsel önemi hakkında neler söylenebilir?

7.3. OSMANLI'DA DEVLETİN TOPRAK ÜZERİNDEKİ MÜLKİYETİ VE ÇİFTHANE SİSTEMİ

saban: Çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı.

Mezopotamya uygarlıklarından beri kuru tarım ile arpa, buğday ekimi yapılan iklim kuşaklarında bir çift öküzle çekilen saban, en ileri tarım teknolojisi olmuştur. Ahşap ve demirden yapılan sabanın yapım tekniği ve kullanımı zamanla değişmiştir fakat öküz gücünün yerini makine gücü alıncaya kadar tarım teknolojisinde önemli bir değişiklik görülmemiştir. Çift öküz, geleneksel tarımın traktörüdür.

Köylerde geleneksel tarımın temeli ailedir. Çiftçi ailesi; baba, anne, çocuk ve çoğu zaman evlenmiş oğullar ve torunlardan oluşurdu. Baba, aile ekonomisinin son söz sahibi ve örgütleyicisiydi. Devlet, vergi mükellefi olarak onu tanırdı.

bîve: Eşi ölmüş veya eşinden ayrılmış kadın.

Çifthane sisteminde, kocası ölen kadının erkek evladı yoksa arazisi elinden alınır ve başka köylüye verilirdi. Eşi vefat eden kadın, oğulları çalışma çağına gelinceye kadar ırgatla idare edebilirse onu "bîve" olarak nitelendirir ve araziyi ondan almazdı.

Osmanlı Devleti'ndeki mirî toprak rejimi, devlete bütün köylü sınıfını ve tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu. Mirî arazi, devletin mutlak mülkiyet hakkını elinde tuttuğu arazidir. Bu arazi bütün tarım topraklarını kapsamazdı. Mirî arazi, yalnız hububat ziraatı yapılan ve tarla olarak kullanılan araziydi. Bağlar, bahçeler bu arazinin dışında kalırdı. Büyük kitlelerin geçimi, asgari geçinme ihtiyacının karşılanması, ordunun ve şehirlerin iaşesi, hububat ekimine (buğday, arpa, vb.) dayanırdı. Hububat ekimindeki noksanlıktan ileri gelen darlık ve açlıktan dolayı devlet; tarla ziraatını, hububat ekimini kontrol altında tutma zorunluluğunu duymuştur.

Görsel 7.7: Osmanlı çiftçisi (temsilî)

Osmanlı kanunnamelerinde bulunan "Tarla, bağ ve bahçe hâline getirilemez." maddesi ile tarlaların devamlı işletimi, kanunla garanti altına alınmıştır. Aile-toprak ilişkisini devlet daima kontrol altında tutardı. Bir çift öküzü olan aile, bir işletme birimi sayılırdı. Bir çift öküzün işleyebileceği toprak, ekonomik bakımdan en önemli işletme olarak tanımlanırdı.

Devletin mutlak kontrolündeki ekonomik ve sosyal düzene "çifthane sistemi" denirdi. Devlet kanunlarla sürekli çiftçinin (Görsel 7.7) emek ve haklarını korur, hürriyetini garanti altına alırdı. Toprağını izinsiz terk eden veya üç yıl üst üste topraklarını ekmeyenlerden ceza olarak "çift bozan vergisi" alınırdı. Bu durum devlet için tarım ekonomisinin en önemli unsuruydu.

CEVAPLAYINIZ

Osmanlı Devleti'nde uygulanan "çift bozan vergisi"nin tarımsal üretime nasıl bir etkisi olmuştur?

7.4. LONCA TEŞKİLATININ OSMANLI EKONOMİK SİSTEMİ VE TOPLUM YAPISINDAKİ YERİ

ARAŞTIRINIZ

Günümüzde, kurallara uymayan üreticiler hakkında hangi denetimlerin yapıldığını, usulsüz üretim yapanlara karşı hangi yaptırımların uygulandığını araştırarak elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.

Osmanlı Devleti'nde ticaret hayatı serbest rekabete değil karşılıklı denetim, yardımlaşma ve imtiyaz usullerine dayanıyordu. Üretim, geleneklere bağlı olarak yapılmaktaydı. Gelenekler, esnaf teşkilatı içindeki hiyerarşinin de bir bakıma garantisi olarak kabul edilmişti. Osmanlı toplumunda loncalar, tarikat bağlantılarını kullanarak bireyin ekonomik yaşam içerisinde denetlenebilmesini sağlıyordu. Meslek sahiplerinin rekabet imkânı bulunmayan bir ortamda yaşayabilmeleri için lonca sistemi içinde bulunmaları zorunluydu.

Osmanlı üretim ve pazarlama sistemi, Orta Çağ'ın yerel kasaba ekonomisi kurallarını izliyordu. Bu ekonomi sisteminde üretim, kasaba ve köylerdeki nüfusa göre yapılırdı. Pazar ve üretim sınırlı idi. İhtiyaç fazlası üretim, fiyatların düşmesine, eksik arz ise fiyatların artmasına neden olacağından üretici sayısının dengede olması gerekiyordu. Bu nedenle lonca sisteminde şehir veya kasabanın büyüklüğüne göre zanaat erbabının sayısı belli bir oranı aşmamalıydı.

Devlet, her şehir ve kasabada hirfet (üretim yapan esnaf) sayısını tespit etmişti. Devlet ve esnaf teşkilatı bu sayıyı titizlikle sınırlandırmaktaydı. Bunun amacı tüketici ve üreticiyi korumaktı. Bu sistem, tüketimle üretimi dengeli tutmaya çalışan, kısıtlı bir pazar ekonomisini yansıtmaktaydı. Lonca düzeni diye bilinen hirfetler nizamında üretici sayısını ve üretim miktarını sınırlayan şartlardan en önemlisi, şehir ve bölgeler arası ulaşım ve taşıma imkânlarının kısıtlı olmasıydı.

Esnaf Birlikleri ve Narh Sistemi

Osmanlı'da küçük sanayi ve iç ticaret ile uğraşan esnaf birlikleri "lonca teşkilatı" adı ile teşkilatlanmıştı. Selçuklu esnaf birliklerinin devamı olan lonca teşkilatı, fütüvvet ve ahiliğin ilkelerinden beslenmiştir. Esnaf birlikleri, kalite kontrol ve standartlaşma ile fiyat istikrarını sağlayıcı; haksız rekabeti, aşırı üretimi ve işsizliği önleyici bir anlayışa dayanıyordu. Bu birlikler, yarı özerk yapısıyla devletin uyguladığı narh sisteminin en önemli yürütme ve denetim mekanizmasını oluşturmuştur.

narh: Tüketiciyi korumak amacıyla özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.

Sanayi Devrimi'yle kapitalizm, Orta Çağ ticaret sistemini Anglosakson ülkelerinde ortadan kaldırmıştır. Osmanlılarda ise sistem, kapitalizme geçmeden kendini yeni şartlara uydurarak varlığını sürdürmüştür.

Esnaf birlikleri özerk ve demokratik kuruluşlardı. Bu birlikler, iç işlerinde büyük bir serbestliğe sahipti. Zanaat ve ticaretin düzenlenmesinden anlaşmazlıkların giderilmesine kadar öncelik birliklere aitti. Özellikle fiyat ve kalite denetimi ile standartlaşma sağlanması demek olan narh sistemini, bu teşkilat denetlerdi. Bir şehirdeki esnaf teşekkülleri birbirleriyle temasta bulundukları gibi ülkedeki bütün teşekküller, Kırşehir'deki Ahî Evran Zaviyesine bağlıydı.

Osmanlı Devleti'nde aynı esnaf sınıfına mensup olan Müslim ve gayrimüslim tüccarlar, zanaatkârlar aynı haklara sahiplerdi. Yahudi, Rum ve Ermeni

zengin tüccarlar, Müslümanlar gibi davranır; giyinir ve ata binerlerdi. Lonca örgütleri, Osmanlı şehirlerinde ekonomik yaşamın varlık nedeni olup lonca üyeleri şehirdeki nüfusun büyük bölümünü oluştururdu. Lonca, sadece ekonomik bir teşkilat değildi. Loncalar, güçlü toplumsal bağlarla birbirine bağlı, teşkilatın kurallarına saygılı olan sosyal bir örgüttü. Geleneklerini temsil eden bu teşkilatın liderlerine “pir” denirdi.

BİLGİ KUTUSU

Pabucu Dama Atılmak

Ahi teşkilatında dış denetimi örneklendiren önemli konu da rutin esnaf denetimleriydi. Ahi Baba veya yiğitbaşı her fırsatta esnafları gezer, yapılan işlerin temizliğini ve sağlamlığını kontrol ederdi. Hata yapan esnafın sağ ayağındaki pabucu, işyerinin damına atardı. Herkes, “Bugün falan ustanın pabucu dama atıldı.” derdi. Bu sözler o ustanın kalitesiz mal ürettiği manasına gelirdi. Müşterinin de zararı ödenirdi. Günümüzde kullanılan “pabucu dama atılmak” deyimi buradan gelmektedir.

50 Soruda Ahilik, s.15.

Görsel 7.8: Osmanlı‘da usta-çırak (temsilî)

Üretim ve pazar arasında dengeyi korumak için kendi dükkânlarını açma hakkı, yalnız ehliyetli ustalara verilirdi. Usta olmak hele bağımsız bir dükkân açmak oldukça güçtü. Adaylar, ancak deneyim ve hüner kazanmakla geçirilmiş birkaç yıllık bir dönemden sonra ustalık elde edebilirlerdi. Adaylar, ustaların gözetiminde bir nevi sınava tabi tutulurlardı. Sınavda başarılı olmaları durumunda bu adaylara ustalık simgesi olan bir peştamal takılırdı. Ustalar, çıraklık (Görsel 7.8) döneminde adaylara hem meslek kurallarına hem de lonca kurallarına mutlak itaat, iş ve yaşam disiplini öğretilirdi. İş ahlakı olarak alçak gönüllülük hoş karşılanırken zenginlikle övünme ve açgözlülük büyük bir kusur olarak görülürdü.

TARTIŞINIZ

Narh ile serbest piyasa ekonomisi usullerinin tarihî koşullarını ve etkilerini münazara grupları oluşturarak karşılaştırınız.

Osmanlı Şehirlerindeki Başlıca Meslekler ve Üretimde Çeşitlilik

Osmanlılar’da el sanatları ile uğraşanlara, geçimlerini mal ve hizmet üretimi ve bunların alım ve satımı ile sağlayanlara esnaf denilirdi.

Osmanlı şehirlerinde kalaycılık, kuyumculuk, demircilik, dericilik, dokumacılık, marangozluk, terzi, mürekkepçi, kâğıtçı, çilingir, kürkçü, kazancı, saraç, hattat, keçeci, dülger, camcı, çizmeci, debbâğ, abacı, kandilci doğramacı, cerrah, hallaç, semerci, nalbant, keçeci vb. meslekler ve bu meslekleri icra eden zanaatkarlar vardı.

Deri sanayisinin Selçuklulardan beri gelişmiş olduğu bilinmektedir. Osmanlı ekonomisinde derici esnafının (debbağ) yeri ve önemi devam etmekteydi. İstanbul, Edirne, Kayseri, Ankara, Bursa, Konya gibi şehirler dericilikte önceliğe sahiptiler. Ham dericiler, kendilerine tahsis edilen derileri sahtiyan ve köseleye çevirip bunları renklendirdikten sonra diğer derici esnafına satmaktaydılar.

sahtiyan: Tabaklanarak boyanmış ve cilalanmış keçi derisi.

Bursa ve Ankara başta olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde ipekli ve yünlü dokuma sanayileri özellikle savunma sanayisine sipariş üzerine üretim yapıyordu. Bu uygulama, Osmanlı Devleti'nde kapitalist işletmeye ve sanayiye dönüşmemiştir.

Osmanlı'da dokuma sanayi esnafı üç kısımda ele alınabilir: Keten, kenevir, pamuk gibi lif bitkilerini ham madde olarak kullananlar, yünlü kumaş üretenler, ipekli dokumacılar.

Pamuklu dokumacılık, Anadolu'nun her tarafında yaygındı. Batı, Orta ve Güneydoğu Anadolu ile Suriye'nin pamuklu dokumaları oldukça tanınmıştı. İzmir, İstanbul ve Kastamonu çevresinde gelişmiş bir keten dokuma sanayisi vardı. Üsküdar'dan Pendik'e kadar uzanan topraklarda geniş bir keten tarımı ve ticareti yapılmaktaydı.

Bursa ve Bilecik ipekli dokuma ve kadife merkeziydi. İran'dan gelen ipek ham maddesi, XVI. yüzyıl başlarında bile önemliydi. Mora ipeği de bu sanayiyi beslemekteydi. Bursa alacası, peştamal, elvan renk, nefti, mavi bez, çeşitli renklerde kadifeler ve kemha denen havsız kadifeler, kutni denen pamuklu, ipekli kumaş Bursa'nın tanınmış kumaşları arasındaydı. İhtiyaç duyulan pamuk ipliği dışarıdan sağlanmaktaydı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Bursa'da yünlü dokuma sanayisi de kurulmuştu. Osmanlı'da dokumacılık gibi boyacılık da gelişmişti.

Bursa'da altın (sırma) ve gümüş telli (sim) kumaşlar dokunmaktaydı. Para basımı konusunda da önemli olan sırmakeşler ve simkeşler yalnız İstanbul, Bursa ve Selânik'te bulunuyordu. Bu şehirler dışında sırmakeşhane ve simkeşhane açılması yasaktı.

İstanbul'da dış pazarlar için de kaliteli basma imalathaneleri bulunuyordu. Fener Tahta Minare'de iltizamla işletilen bir çuha fabrikası vardı. İstanbul ve Edirne'de belli kalite ve standartlara uygun olarak üretimde bulunan kürkçü esnafın faal olduğu bilinmektedir.

Ankara ve çevresinde dokunan yünlü dokumaya (sof) fazla miktarda iç ve dış talep vardı. Sofların elbiselik olmak üzere kırmızı, fıstıki yeşil, cübbelik, şalvarlık, menevişli, nakışlı, şali türleri vardı.

Selânik'te de çuha ve keçe üretilmekteydi. Yeniçerilerin giyimi için Selânik ve çevre köylerindeki tezgâhlara her yıl belirli miktarda yapağı verilip yünlü kumaş dokutulmaktaydı.

yapağı: Kırkılmış koyun tüyü, yapak.

Halıcılığın Orta Asya dönemlerinden beri önemli olduğu, Selçuklular zamanında ihracata dönük halı üretimi yapıldığı bilinmektedir. 1271-1272 yıllarında Anadolu'dan geçen Marko Polo, Konya ve Karaman'da dünyanın en güzel ve en iyi cins halıların dokunduğunu söyler. Geometrik motiflerin hâkim olduğu Selçuklu halıcılık geleneği, XVII. yüzyılda dahi Bergama halıcılığı şeklinde devam etmişti. Bu dönemde Uşak, Gördes, Kula, Milas ve Lâdik halıcılığı meşhurdur. Buralarda dokunan halılara Avrupa'dan fazla talep olduğu bilinmektedir.

DÜŞÜNCELERİNİZ

Osmanlı imalathanelerinde üretilen mamuller, toplumsal hayatta giyim kuşamı nasıl etkilemiştir?

Başlıca Ticari Mekânlar

Kervansaray, han, liman, pazar, panayır, bedesten ve kapanlar Osmanlı Devleti'nde ticaretin yapıldığı başlıca mekânlardır.

Kervansaray, Han

Kervansaraylar ve hanlar, Türk devletlerinde sosyoekonomik müesseselerdendir. Kervansaraylar, 30-40 km aralıklarla ticaret yolları üzerindeki durak yerlerinde, şehirlerde ve kasabalarda inşa edilirdi. Ortasında avlu ve çevresinde ağaçtan yapılmış yüksek ve geniş yatacak yerleri olan yapılara kervansaray denir. Kervansarayın (Görsel 7.9) odaları yoktu. Herkes kervansarayın etrafını çevreleyen yüksek yerlerde oturup yatardı. Genellikle şehirden uzakta yapılırdı.

Görsel 7.9: Iğdır Kervansarayı, Iğdır

Kervansarayların aksine hanlar, şehirlerde yapılan ve içinde odalar bulunan yapılardı. Hanlarda mal alışverişi yapılabilirdi.

Kervansaray ve hanlarda konuk olanların bütün malları ve hayvanları kayıt altına alınır; hangi millet, din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar konuklar üç gün boyunca ücretsiz yiyip içip yatabilirlerdi. Develerinin, atlarının masraflarına dahi para ödemezlerdi. Kervanların ve yolcuların dar vadi ve ıssız yerlerden geçerken bir baskına uğramamaları için buralar devlet tarafından vergilerden muaf tutulurdu. Buralara "derbentçi" denen bekçiler konmuştu. Buna rağmen herhangi bir yerde kervana bir saldırı olursa veya kervandaki eşyalar gasbedilirse devlet, kervanın en son bulunduğu kervansaray kayıtlarına göre kervanın zararını öderdi.

Limanlar

Türkler Anadolu'ya geldiklerinde ticari ve askerî işlerde belli bir döneme kadar kara ulaşımına göre daha hızlı olan deniz ulaşımını tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin deniz ticaret filosu veya gemileri yoktu. Ticari gemilerin tamamı özel sektöre aitti. En büyük liman kenti olan İstanbul'dan Karadeniz'e açılan bir gemi Tuna Nehri'ne 3-4 günde (Görsel 7.10), Kırım'a 6 günde, Trabzon'a 7-8 günde ulaşabiliyordu. Kervanlarla ise bu süre coğrafi şartlara göre katlanarak artıyordu (Trabzon 40 gün). İstanbul'dan İskenderiye deniz yoluyla 7-8 günde, kervanla 5 ayda ulaşılabiliyordu. Denizlere hâkimiyet hem askerî hem ticari olarak çok önemli olduğundan Osmanlı Devleti liman şehirlerini alarak Marmara'nın, Karadeniz'in, Ege'nin tamamında; Akdeniz'in de büyük bir bölümünde hâkimiyet kurmuştur.

Görsel 7.10: Osmanlı'da liman, İzmir, TTK Kütüphanesi B.I/4267

Pazar, Pazar Yeri

Pazar kelimesi hem alışveriş yapmayı hem de alışveriş yapılan mekânı ifade eder. XVI. yüzyıl sonlarına kadar kaynaklarda çoğunlukla pazar kelimesi

geçerken daha sonra çarşı kelimesi ön plana çıkmış ve pazar kelimesi kırsal kesimlerde mevsimlik oluşturulan alışveriş mekânları, köy ve kasabalarla şehirlerde açık alışveriş yerleri için kullanılmıştır. Duruma göre yılda birkaç defa kurulan, yerli ve yabancı tüccarların katıldığı büyük pazarlara "panayır" denilmektedir. Pazarlarda daha çok gündelik ihtiyaçlar, ev eşyası, giyim, dayanıksız tüketim malları, tahıl ve şifalı bitkiler satılırdı (Görsel 7.11).

Görsel 7.11: Pazar yerinde satılan ürünlerden bazıları

Bedesten

Osmanlı Dönemi Türk şehirlerinde değerli malların saklanıp satıldığı bir yapı türüdür. Bedestenler başta değerli kumaşlar, mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silahlar, süslü koşum takımlarının satıldığı yerlerdir. Bir şehirde, birden fazla han bulunmasına karşın bedesten bir tane yapılırdı. Bu genellemenin tek istisnası devletin başşehri İstanbul'dur. Burada ikisi şehrin merkezinde, biri de Galata'da olmak üzere üç bedesten inşa edilmiştir. Buralarda tüccarların kıymetli malları dışında çarşı esnafının, tüccarların kasaları, evrakları, defterleri, esnaf ve zanaatkâr loncalarının belgeleri muhafaza ediliyordu. Bu yüzden bu yapılar taş veya tuğladan yapılmış sağlam yapılardı.

Kapan, Kapan Hanı

Osmanlı Dönemi'nde büyük şehirlerde özellikle tahıl türünden ihtiyaç maddelerinin toptan alınıp satıldığı yerdir. Osmanlılarda kapan, daha ziyade un kapanı, bal kapanı, yağ kapanı vb. satılan malın adıyla birlikte kullanılmıştır. Un, yağ ve baldan başka tahıl, kahve, tütün, ipek, pamuk, kumaş ve çeşitli dokumalar üreticiden satın alınarak başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerdeki kapanlara getirilirdi. Buralarda kadı naibinin nezaretinde esnaf temsilcilerinin de hazır bulunmasıyla mallar tartılır; ağırlık, kalite ve çeşidine göre vergi ve narha tabi tutulduktan sonra esnaf aracılığıyla tüketiciye arz edilirdi.

Dericilik ve dokuma sanayisindeki gelişme boyacılığın da gelişmesini sağlamıştı hatta Avrupa'nın lüks kumaşlarının bile Bursa boyahanelerinde boyanması söz konusuydu. III. Murat Dönemi'nde (1574-1595) İngiltere'ye dokuma ve boyama teknolojisi ihraç edildiği bilinmektedir.

KONU ANALİZİ

Ticaret mekânlarının Osmanlı ekonomisine etkileri nelerdir?

7.5. OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIFLARIN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

tekâmül: Olgunlaşma, olgunluk, zaman içinde meydana gelen gelişime, evrime verilen ad.

E içeriğe ulaşmak için karekodu okutunuz.

İslam devletlerinde büyük önemi olan vakıf müessesesi, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler bırakmış, dinî-hukuki bir müessesedir. Bütün Türk İslam devletlerinde âdeta bir yarış hâlinde gelişen vakıflar, bilhassa Osmanlı Devleti'nde tekâmülünü tamamlamıştır. Osmanlı Devleti, vakıflar aracılığıyla dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesini, yeni fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesini, ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasını, sefer vergilerinin giderilmesini ve eğitim işlerinin yürütülmesini sağlamıştır.

Türk İslam kültürünün gelişmesinde çok önemli olan vakıflar, hayat şartları bakımından insanlar arasında büyük ölçüde sosyal adaletin sağlanması ve farklılıkların kaldırılması açısından da mühim bir role sahiptir. Bugün belediyelerin görevleri arasında bulunan hizmetler, vakıflarca gerçekleştirilmiştir. Bunların başında şehirlerin su ihtiyacının karşılanması gelmektedir. Bunun için su bentleri, su kuyuları, çeşme ve sebiller vb. yaptırılmıştır. Sokakların aydınlatılması, temizlenmesi ve şehirlerin güzelleştirilmesini gaye edinen vakıflar bulunduğu gibi yol, köprü, konak yerleri tesisi için de vakıflar kurulmuştur.

Türklere Anadolu'nun kapısını açan 1071 Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra bu topraklar üzerinde vakıflar tarafından zaviyeler, imaretler, sebiller, çeşmeler, hamamlar, hanlar, camiler, mescitler, mektepler, medreseler, darüşşifalar ve bu yapılar topluluğunun tamamından oluşan külliyeler tesis edilmiştir. Bu yapılar bütünlüğü sayesinde çevrenin fiziki ve sosyal alt yapısı tamamlanmıştır. Yaşanabilir ortamların hazırlanmasından sonra boylar, aşiretler ve obalar hâlinde Orta Asya içlerinden batıya doğru akınlar düzenleyen Türkler, iskân ettirilmiş ve yerleşik bir düzen kurmaları sağlanmıştır.

Görsel 7.12: II. Bayezid Medresesi, Edirne

Türklerin Anadolu topraklarına ayak bastıktan sonra ilk tutunma merkezleri Ahlat, Harput ve Niksar olmuştur. XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar kurulan Niksar'daki vakıfların %75'i zaviye vakıflarıydı. Vakfiyelere göre buralar âlimin, yolcunun, yoksulun, yerlinin ve yabancının bir araya geldiği yerlerdi. Zaviyelere gelmekten hiç kimse menedilmemekteydi. Herhangi bir haberleşme imkânının bulunmadığı o dönemlerde toplumun bütün kesimlerinin bir araya gelmesini sağlayan bu merkezlerin, istikrar ve huzurun sağlanmasında, toplumun belirli gayeler etrafında bütünleşmesinde büyük etkisi olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren başlayan ve devletin siyasi ve mali kudretinin artmasıyla orantılı olarak gelişen vakıflar iki kısımda ele alınabilir: Bunlardan birincisi bizzat kendisinden yararlanılan vakıflardır. Bu grup içerisine camiler, mescitler, medreseler (Görsel 7.12), mektepler, imaretler, kervansaraylar, zaviyeler, hastaneler, kütüphaneler, sebiller ve mezarlıklar gibi yapılar girmektedir. İkinci kısım ise birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemesini temin eden bina, arazi, nakit para vb. gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır. Birbirini tamamlayan bu vakıflar bilhassa Osmanlılarda büyük bir gelişme göstermiştir. 1540'ta yalnız Anadolu eyaletinde vakıf yoluyla 45 imaret, 342 cami, 1055 mescit, 110 medrese, 626 zaviye, 154 muallimhane, 1 kalenderhane, 1 mevlevihane, 2 darulhuffaz, 75 büyük han ve kervansaray işletilmekteydi. Kastamonu, Alanya, Teke, Hamid ve Karahisar-ı

Sahip sancaklarından meydana gelen Anadolu eyaletinde 1530-1540 seneleri arasında eyaletin toplam gelirinin %17'sini vakıfların geliri oluşturmaktadır. Rumeli eyaletindeki Türk vakıfları cami, mescit, medrese, mektep, tekke, zaviye, imaret, köprü, kervansaray, hamam, türbe, çeşme, sebil, kütüphane gibi hayır eserlerinden oluşmaktaydı.

Vakıflar eliyle meydana getirilen yapılar bütününün en gelişmiş şekli külliyelerdir (Görsel 7.13). Vakıf sistemiyle meydana getirilen külliyeler yeni fethedilen beldelerin İslam mimarisine göre ihya edilmesinde, boş ve ıssız sahaların iskâna açılmasında, konargöçer insanların bir şehir medeniyetine ulaşmasında etkili olmuştur. Külliyeler, medreselerde üretilen bilgilerin halka aktarılmasıyla toplumda kültür bütünlüğünü sağlamış, erişilmez tarzda tasarlanan mimari yapılarıyla devletin kudretini sergilemiştir. Külliyelerin inşasında ve tezyinatında gösterilen itina sebebiyle külliyeler güzel sanatlardaki yeteneklerin sergilenmesinde, sosyal hayatta, birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

İbadetlerin topluca yapılabilmesi için külliyelerin merkezine camiler inşa edilmiştir. Camiler aynı zamanda manevi etkileşim ve bilgi iletişim merkezleriydi ve konferans salonları fonksiyonunu icra ediyorlardı. Ahlaki değerler topluma buralarda öğretiliyordu.

Külliyenin daha inşaatı başlamadan önce inşaat alanına su getirmek üzere su yolları şebekesi inşa ediliyor, diğer bütün birimlerden önce çeşmeler ve hamam yapılıyordu. Gaye, işçilerin banyo ihtiyaçlarını gidererek rahat çalışmalarını temin etmekti. Külliyenin esas bölümlerinin inşasından sonra ise vakıf kurucusunun türbesinin yapımı ilgili diğer insanların ebedî istirahatleri için mezarlık ve bahçeler tesisiyle çevre düzenlemesi tamamlanıyor ve böylece külliyenin tabiatla uyumu sağlanıyordu.

ARAŞTIRINIZ

Osmanlı'da farklı alanlarda tesis edilen vakıfların toplumsal hayata etkilerini araştırarak elde ettiğiniz bilgileri sınıfta paylaşınız.

Görsel 7.13: II. Bayezid Külliyesi, Edirne

Vakfiye Örnekleri

Osmanlı Devleti’nde vakıflar, çeşitli gayelere hizmet etmek için kurulmuştur. Hastane, kervansaray, medrese, cami, tekke, aşevi, köprü, içme suyu şebekesi, sulama bentleri, yollar, imarethane yaptırma vakıfları, evlenme çağına gelen fakir kızların çeyizini almak için çeyiz vakıfları, devlet adamlarının geçmediği kenar mahallelere kaldırımlar yapılması için kaldırım vakfı, çeşme vakıfları, hamam vakıfları, okul ve kütüphane vakıfları gibi vakıflar bulunmaktadır. Bu vakıflara ilaveten hayvanlar için yapılmış vakıflar da vardır. Hayvanlar için leylekleri koruma vakıfları, güvercin ve diğer kuşlar için yem vakıfları, kışın aç kalan her türlü hayvan için yem, yiyecek vakıfları vb. vakıflar kurulmuştur.

Tüm bu vakıfların kendine ait birer vakfiyesi-vakıfnamesi vardır. Bu vakfiyeler şahitler huzurunda ve kayıt altına alınarak yazılır, en ince ayrıntılarıyla vakfedilen meralar, tarlalar, dükkânlar vb. gelir getiren her şey ayrıntılı bir şekilde tarif edilirdi. Kurulacak vakfın binaların ve köprülerin (Görsel 7.14) nasıl inşa edileceği, mimarının kim olacağı, kaç işçi çalışacağı, hangi işte çalışan işçinin ücretinin kaç akçe olacağı, bina yapımından sonra yöneticilerin, çalışanların özellikleri, hizmet alanları, harcamaların ne şekilde yapılacağı, sonraki zamanlarda binanın bakım, tamir giderlerinin nasıl karşılanacağı belirtilirdi.

Görsel 7.14: Drina Köprüsü, Bosna-Hersek

Değişik amaçlara hizmet etmek için kurulan bazı vakıfların vakfiyeleri şöyledir:

Yıldırım Bayezid’in Bursa Vakfiyesi

Yıldırım Bayezid’in 1400 tarihli vakfiyesinde tamirat masrafları için günde iki dirhem ayrılacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra vakfiyede binaların tamirine tayin edilen mimar sayısı ve alacakları maaşları da tespit edilmiştir. Vakfiyeye konulan şarttan tamirat işleri ile uğraşacak iki mimar tayin edildiği ve bunların her birine günde iki dirhem ve her ay bir müd (832 g) buğday tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Kendilerine gündelik bağlanmasından bu mimarların devamlı hizmetliler kadrosunda yer aldıkları belirlenmektedir.

Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul Vakfiyesi

Fatih Sultan Mehmet’in vakıfnamesinde hasta, şehit yakınları, fukara insanların ihtiyaçlarının karşılanması istenmiştir.

“Ben ki İstanbul Fatihi abd-i aciz (aciz kul) Fatih Sultan Mehmet, bizatihi alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul’un Taşlık

Mevkii'nde kaim ve malumu'l hudut olan 136 bap dükkânımı aşağıdaki şartlar muvacehesinde vakfı sahih eylerim.

Bu gayrimenkulatımdan elde olunacak nemalarla İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki ellerindeki bir kap içinde kireç tozu ve kömür külü olduğu hâlde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin, tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki yevmiye yirmişer akçe alsınlar ayrıca on cerrah, on tabip ve üç de yara sarıcı tayin ve nasp eyledim.

Bunlar ki ayın belirli günlerinde İstanbul'a çıkalar, bilaistisna her kapuyu vuralar ve o evde hasta olup olmadığını soralar. Var ise şifası şifayap olalar. Değilse kendilerinden hiçbir karşılık beklemeksizin Darülacezeye kaldırılarak orada salah bulduralar. Maazallah herhangi bir gıda maddesi buhranı da vaki olabilir. Böyle bir hâl karşısında bırakmış olduğum 100 silah, ehli erbaba verile. Bunlar ki hayvanat-ı vahşiyenin yumurtada veya yavruda olmadığı sıralarda Balkanlara çıkıp avlanalar ki zinhar hastalarımızı gıdasız bırakmayalar ayrıca külliyemde bina ve inşa eylediğim imarathanede şehit ve şühedanın harimleri ve Medine-i İstanbul fukarası yemek yiyeler ancak yemek yemeye veya almaya bizatihi kendüleri gelmeyup yemekleri güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle."

İstanbul Rumeli Hisarı semtinde kurulmuş Seyit Hacı Mustafa Vakıfnamesi'nde "... Her gün taze ekmek alınacak ve sokak hayvanlarına yedirilecek." denilmektedir.

Kanuni'nin İlaç Vakfiyesi

Kanuni, ilaç yapımında gerekli malzemenin hekim tarafından belirlenmesini, ilacı yapanların ehil kişiler olmasını ve ilaç malzemesinin korunmasını vakfiyesinde belirtmiştir. "Bitkilerin isimlerini bilen ve bunlardan hastalıklara göre karışım yapabilen, bu işler için gerekli malzemenin başhekim tarafından alınmasını ve bunların kilere konulmasını sağlayan bir kişinin şifalı bitkiler uzmanı olarak atanmasını, bu kişinin aldırdığı malzemenin yeni olmasını, eski ve bozuk malzeme kullanmamasını ve bu kişiye günlük dört akçe; bitkilerin dövülmesi ve çekilmesi için iki kişi dövücü tayin edilmesini ve bu kişilere görevleri karşılığı günlük üçer akçe verilmesini şart kıldım (İstanbul-1547)."

METİN ANALİZİ

Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı (LÖSEV)

1998'de kurulan Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı (LÖSEV), lösemili ve kan hastası çocukların, sağlık ve eğitim başta olmak üzere her türlü ihtiyaçlarının sağlanmasına yardımcı olmak, bunun yanı sıra, kalıtsal ve edinsel kan hastalıkları konusunda ulusal düzeyde tedavi, eğitim ve araştırma kurumları kurmak ve işletmek amacıyla kurulmuştur. "İnsanlık ölmesin, insanlar da ölmesin" sloganıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Vakfın faaliyetleri arasında; gelir elde etmenin yanı sıra, lösemi hastalığını tanıtmayı, köklü çözümler bulmayı, lösemili çocukların ve ailelerinin sıkıntılarını topluma aktarmayı, toplumsal ve kalıcı hizmetler vermeyi ve bu vesileyle toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yazalar tarafından hazırlanmıştır.

Metinde verilen vakıf ile Osmanlı Dönemi vakıflarının benzer ve farklı yönlerini karşılaştırarak çıkarımlarınızı yazınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-8. sorularda boş bırakılan yerlere uygun sözcüğü / sözcükleri yazınız.

1. İslam ülkesinde yaşayan ve semavi dinlere inanan gayrimüslimlere ……………………………….. adı verilmiştir.
2. Osmanlı Devleti'nde devletin himayesi altında bulunan gayrimüslimler bu himayeye karşılık devlete ………………………………. vergisi öderdi.
3. Millet sisteminde, etnik ve dil aidiyeti yerine ……….........……….. ve ………………………….. aidiyeti esas alınmıştır.
4. Osmanlı Devleti'nde kahvenin XVI. yüzyılda Yemen'den gelişi ve ilk kahvehanenin açılması Osmanlı padişahı ………………………………………………………. döneminde olmuştur.
5. Osmanlı Devleti'nde dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesi, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim ve sağlık işlerinin yürütülmesi kurulan …………………………… aracılığıyla sağlanmıştır.
6. Osmanlı'da küçük sanayi ve iç ticaret ile uğraşan esnaf birlikleri ……………………………………… adı altında örgütlenmişti.
7. Osmanlı Devleti, gayrimüslimlerin toplum içerisindeki konumlarını .... hukukuna göre belirlemiştir.
8. İslam ülkesinde yaşamak isteyen zimmilerle yapılan vatandaşlık sözleşmesine .... denir.

9-18. sorularda verilen ifadeleri okuyarak doğru kavramlar ile eşleştiriniz.

	Millet sistemi		Şenlik		Bîve		Mirî arazi		Börk		Paşmak
	Tımar		Çift bozan vergisi		Zimmet akdi		Kapıkulu		Zeamet		
	Lonca teşkilatı		Ulufe		Gayrimüslim						

9. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulundurduğu toplulukları, din veya mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmesi
10. İslam hukukuna göre gayrimüslimlere din ve ibadet özgürlüğü tanıyan bir tür vatandaşlık sözleşmesi
11. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Müslüman olmayan topluluklara verilen genel ad
12. Osmanlı'nın Klasik Dönem'inde şehzadelerin sünnet törenleri ve hanım sultanların düğünleri vesilesiyle düzenlenen eğlence
13. Türklerin millî başlığı
14. Erkeklere mahsus bir tür ayakkabı
15. Eşi ölmüş veya eşinden ayrılmış kadın
16. Devletin mülkiyet hakkını elinde tuttuğu topraklar
17. Toprağını izinsiz terk eden veya üç yıl üst üste ekmeyenlerden alınan vergi
18. Osmanlı Devleti'nde esnaf birliklerinin genel adı

19. **Aşağıda birbiriyle bağlantılı Doğru / Yanlış şeklinde ifadeler içeren bir soru verilmiştir. İlk ifadeden itibaren doğruları takip ederek çıkışa ulaşınız.**

OSMANLI'DA LONCA TEŞKİLATI

Osmanlı'da küçük sanayi ve iç ticaret ile uğraşan esnaf birlikleri "Ahi Teşkilatı" adı ile teşkilatlanmıştır.

D: Selçuklu esnaf birliklerinin devamı olan lonca teşkilatı, fütüvvet ve ahiliğin ilkelerinden beslenmiştir.

- **D:** Osmanlı ülkesindeki bütün esnaf birlikleri Kırşehir'deki Bektaşî Zaviyesine bağlıydı.
  - D → 1. Çıkış ☐
  - Y → 2. Çıkış ☐
- **Y:** Bu birlikler, devletin uyguladığı narh sisteminin en önemli yürütme ve denetim mekanizmasını oluşturmuştur.
  - D → 3. Çıkış ☐
  - Y → 4. Çıkış ☐

Y: Osmanlı'da aynı işi yapan esnaf, tüccar ve zanaatkârların oluşturduğu birliklere "Lonca Teşkilatı" adı verilmiştir.

- **D:** Lonca teşkilatında üretim sürecinin her aşamasında rutin esnaf denetimlerini tımarlı sipahi yapardı.
  - D → 5. Çıkış ☐
  - Y → 6. Çıkış ☐
- **Y:** Zanaat ve ticaretin düzenlenmesinden anlaşmazlıkların giderilmesine kadar öncelik lonca teşkilatına aitti.
  - D → 7. Çıkış ☐
  - Y → 8. Çıkış ☐

20-22. soruları metni okuyarak cevaplayınız.

Avarız Vakıfları

Bir köy veya mahalle halkının ödemekte güçlük çektiği ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan para vakıflarına avarız vakfı denirdi. Avarız vakıfları, Osmanlı'da mahallenin sosyal dayanışma sandığı olarak hizmet vermiş ve XIX. yüzyılın sonlarına doğru ortadan kalkmıştır. Bu vakıflar, Osmanlı toplumunun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan manevi unsurlardandı.

Avarız vakıflarının gelirleri köy veya mahalle heyetleri kararıyla uygun yerlere aktarılırdı. Nitekim bu şekilde elde edilen gelir halkın karşılaştığı yangın, deprem, su baskını, salgın hastalık gibi afetlerle fakir, dul ve yetimlerin ihtiyaçlarına, kimsesiz kızların evlendirilmesine, sahipsiz cenazelerin masraflarının karşılanmasına ve iş hayatına atılanların sermaye ihtiyacına sarf edildiği gibi ayrıca su yolu, kaldırım, sıbyan mektebi tamiri gibi amme hizmetleri için de kullanılmaktaydı. Böylece zamanla değişik bir mahiyet kazanan avarız vakfı daha sonra "avarız akçesi" ve "avarız sandığı " olarak da adlandırılmıştır. Müslim ve gayrimüslimlerin karışık olarak oturdukları mahalle veya köylerde avarız vakfı, her iki zümrenin de ihtiyaçlarına sarf edilirdi.

20. Avarız vakıflarının Osmanlı toplum hayatına katkıları nelerdir?

21. Avarız vakıf uygulamaları, bugünkü hangi uygulamalar ile benzerlik göstermektedir?

22. Metne göre Avarız vakıfları ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Köy ve mahalle yöneticilerinin maaşları toplanan para ile ödenirdi.
B) Yardımlar sosyal dayanışma anlayışıyla köy ve mahallelerden toplanırdı.
C) İş yeri açmak isteyen esnaf veya zanaatkârlar da bu paradan yararlanabilirdi.
D) Toplanan para eğitim kurumlarının bakım ve onarım işleri için de harcanırdı.
E) Toplanan para Müslüman olsun olmasın ihtiyaç sahibi herkese dağıtılırdı.

23-26. çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

23. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin davalarına cemaat mahkemeleri, yabancılar arasındaki anlaşmazlıklara konsolosluk mahkemeleri, Müslümanların davalarına da şeri mahkemeler bakıyordu. İsteyen gayrimüslim, kendi davasını şeri mahkemelere de götürebilirdi.

Buna göre, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Osmanlılarda azınlıklarla Müslümanlar eşit tutulmuştur.
B) Osmanlı Devleti'nde hukuk birliği yoktur.
C) Osmanlı yargı sistemi Batı hukukunun etkisinde kalmıştır.
D) Osmanlı'da adalet anlayışı çağdaşlarından ileridedir.
E) Osmanlı Devleti yabancılara hukuki, ekonomik, siyasi ayrıcalıklar vermiştir.

24. Osmanlı Devleti'nde mesleki eğitim veren kurumlar ile bilimsel-dinî eğitim veren kurumlar aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak eşleştirilmiştir?

Mesleki	Bilimsel-Dinî
A) Zaviye	Birun
B) Tekke	Enderun
C) Lonca	Medrese
D) Dergâh	Darülfünun
E) Enderun	Darülfünun

25. Osmanlı Devleti'nde esnaf ve sanatkârların oluşturduğu loncalar

I. iltizam sistemini uygulamak,
II. haksız ticari rekabeti önlemek,
III. üretimin kalitesini kontrol altında tutmak

yetkilerinden hangilerine sahiptir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

26. İstanbul'un Fethi'nden sonra Fatih Sultan Mehmet'in Ortodoksların patriğini seçmesi ve kiliselerine dokunmaması aşağıdakilerden hangisiyle ilgili değildir?

A) Ortodoksları, Katoliklere karşı desteklemek
B) Hristiyanlara müsamahalı davranıldığını göstermek
C) Ortodoks Kilisesini kontrol altında tutmak
D) Hristiyanlık mezheplerini birbiriyle iyi geçindirmek
E) Balkan fetihlerinde Rumların desteğini sağlamak

Daha fazla soru için karekodu okutunuz.

SÖZLÜK

A

abdal: Gezgin derviş, dilenci kılıklı, üstü başı perişan kimse.

abluka: Kuşatma.

ahitname: Antlaşma belgesi.

akide: Bir şeye inanarak bağlanış, inanç, din inancı.

amanname: Gayrimüslimlere güvenlik içinde olduklarını bildirmek üzere verilen belge.

aristokrasi: Soylu zümrenin egemen olduğu yönetim biçimi.

asesbaşı: **1.** Yeniçeri Ocağında görevli asker. **2.** Başkentin düzenini korumakla yükümlü görevli.

aşiret: Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, oymak.

B

bâbüssaâde: Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı.

bedesten: Kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı çarşı.

bürokrasi: Devlet kurumlarında çalışan üst düzey yöneticiler topluluğu.

C-Ç-D

cizye: İslam devletlerinde Müslüman olmayan ve askerlik çağı gelmiş, sağlıklı erkeklerden alınan koruma vergisi, kafa vergisi.

cürüm: Suç.

darphane: Madenî para basılan yer.

derviş: Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse.

E-F

Elhasa: Arap Yarımadası'nın doğusunda bulunan Osmanlı eyaleti.

eyalet: Çoğunlukla valilerce yönetilen ve yönetim bakımından bir tür bağımsızlığı olan yönetim bölgesi.

fakih: Fıkıh bilgini.

fetih: Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma.

fıkıh: İslam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünü.

fıtrat: Yaradılış, hilkat.

figür: Resim ve heykel sanatlarında varlıkların biçimi.

filo: **1.** Bir arada ve bir komuta altında bulunan savaş gemilerinin veya uçaklarının bütünü. **2.** Toplu olarak aynı hizmeti yapan ve bir merkezden yönetilen kara, deniz ve hava taşıtlarına verilen ad.

finansman: Bir girişime, işleyebilmesi ve gelişebilmesi için gereken para-kredi sağlama işi.

Frenk: Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse.

G-Ğ-H

ganimet: Savaşta düşmandan alınan savaş esirleri, sivil esirler, menkul ve gayrimenkul mallar.

havale kulesi: Alınması zor bir kaleyi sıkıştırmak, gelebilecek olan yardımı engellemek ve düşmanın durumunu gözetlemek amacıyla stratejik bir yere inşa edilen ileri karakol türü yapılanma.

hil'at: Osmanlı Dönemi'nde, padişahların, gönül almak veya ödüllendirmek için bir kimseye giydirdikleri, çok değerli bir kumaştan veya kürkten yapılmış kaftan.

hisar: Bir şehrin veya önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde hendekler bulunan küçük kale.

hünkâr: Osmanlılarda yalnız padişahlar için kullanılan bir unvan.

I-İ-J

intisap: Bir ailenin, bir iş yerinin, bir topluluğun içinde yer alma, oraya mensup duruma gelme, oranın ferdi olma.

inziva: Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama, dış dünyayla bütün bağlarını keserek Allah ile birleşebilmek için insanın kendi içine kapanması.

itikâf: **1.** Bir kenara çekilme, ortalıkta görünmeme. **2.** Ramazan ayının son on gününde Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak üzere dünya işlerinden ilgiyi kesip camiye kapanarak ibadet etme.

K

kadı: Tanzimat'a kadar her türlü davaya, Tanzimat ile Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkemelerin başkanları.

karaborsa: Piyasada olmayan bir malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi.

keşif: **1.** Ortaya çıkarma, meydana çıkarma. **2.** Var olduğu bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması.

kibir: Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur.

knezlik: Prenslik.

kozmopolit: Çeşitli uluslardan kimseleri barındıran, içinde bulunduran.

kut: Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç.

kündekâri: Sekizgen, beşgen, yıldız gibi geometrik şekillerde kesilmiş küçük ahşap parçalarının çivi ve tutkal yardımı olmaksızın yalnızca birbirlerine geçirilmeleriyle düz yüzeyler elde etmeyi amaçlayan bir tekniktir.

L-M

lala: Osmanlılarda şehzadelerin yetiştirilmesinden sorumlu görevli.

mamur: Bayındır, gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş.

manastır: Bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapı, keşişhane.

manevra: **1.** Hareket, gidiş geliş. **2.** İstenilen amaca ulaşmak için tutulması gereken yol

mefkûre: Ülkü, ideal.

Melamilik: Her türlü gösteriş ve dünya kaygılarından uzak kalmayı öğütleyen Sünni tarikatı.

menakıpname: **1.** Din uluları ile ermiş kimselerin, yaşantılarını ve yaptıkları olağanüstü olayları anlatan eser. **2.** Menkıbeleri konu edinen eserlerin ortak adı.

merasim: Resmî işlerde yol yöntem, yol yordam.

meşruiyet: Dine, kanuna uygun olan, meşru olma durumu.

metropolit: Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı.

mevzi: **1.** Yer, mahal. **2.** Bir askerî birliğin yeri veya bu birlik tarafından ele geçirilen bölge.
mezkûr: **1.** Kısa süre önce anılmış bulunan. **2.** Az önce adı geçen. **3.** Anılan.
milis kuvvet: Genel olarak silahlı sivillerden oluşturulmuş düzensiz askerî güç.
minber: Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.
mirza: Bazı Türk topluluklarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk unvanı.
mistik: **1.** Gizemci. **2.** Gizemsel.
muharebe: Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri.
mukavemet: Dayanma, karşı durma, karşı koyma, dayanırlık.
mutasavvıf: Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Allah'a adamış kimse, İslam gizemcisi, sûfî.
muteber: Saygın, itibarı olan, hatırı sayılır, sözü geçer.
müderris: Medresede veya camide öğretmen.
müsamaha: Görmezlikten gelme, göz yumma, hoşgörü.
müstahkem: Sağlam, dayanıklı, metin, muhkem.

N

naip: Bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici bir zaman için yüklenen, ona vekalet eden kimse, vekil.
nasihatnâme: Dinî konularda öğüt veren eser.
nikris: Damla, gut hastalığı.
niş: Duvar içinde bırakılan oyuk.
nöker: Hizmetkâr, yardımcı, kul, arkadaş.

O-Ö-P-R

örf: Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek.
pir: **1.** Yaşlı, koca, ihtiyar kimse. **2.** Bir tarikat veya sanatın kurucusu.
ricat etmek: Savaşta taktiksel olarak geri çekilmeye verien ad.
Protestan: Hristiyanlıkta reform hareketi sonucu doğan mezhep.
protokol: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.
riyazet: **1.** Nefsin isteklerini kırma. **2.** Dünya lezzetlerinden sakınmak suretiyle nefsi terbiye etme, ahlâkı güzelleştirme.

S-Ş

sancak: **1.** Bayrak, liva. **2.** Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık.
sekban: **1.** Eyalet paşaları ve sancak beylerine bağlı olarak görev yapan bir asker sınıfı. **2.** Osmanlılarda, sınır boylarında görev yapan bir asker sınıfı.
sema: **1.** İşitme, duyma. **2.** Mevlevi dervişlerinin ney, nısfiye vb. çalgılar eşliğinde, kollarını iki yana açıp dönerek yaptıkları ayin.
sibernetik: Canlılarda ve makinelerde kontrol, iletişim ve işleyişi inceleyen bilim dalı.
sipahi: Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf, atlı asker.
siyasetnâme: Siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser.
söve: Kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve.
subaşı: Şehirlerin güvenlik işlerine bakan görevlilerin başı.
sûfî: Mutasavvıf, tasavvuf ile uğraşan.

şövalye: **1.** Eski Roma'da üç sınıftan ikincisinin üyesi olan yurttaş. **2.** Orta Çağ Avrupası'nda özel eğitimle yetişmiş, belli ülküler taşıyan, soylu, atlı savaşçı.

T

tabiiyet: **1.** Tâbi olma, tâbilik, bağlı olma. **2.** Bir milletin tebaasından olma, uyrukluk.

taktik: Türlü savaş araçlarını belli bir sonuca ulaşmak amacıyla etkili biçimde birleştirerek ve kullanarak kara, deniz veya hava savaşını yönetme sanatı.

tampon bölge: İki devlet arasında, hudut boyunca, askerden arındırılmış toprak parçası.

tarikat: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.

teçhizat: Silah dışındaki savaş gereçleri, donatı.

tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.

telakki: **1.** Anlayış. **2.** Kabul etme, sayma.

telkin: Bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama.

temlik: **1.** Mülk olarak verme. **2.** Bir hakkın diğer bir kimseye geçirilmesi.

tersane: Gemi yapılan yer, gemilik, tezgâh.

tetkik: **1.** İnceleme. **2.** Araştırma.

tevekkül: Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

U-Ü-V-Y-Z

ulufe: Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret.

ülüş: Kesilen hayvanın etinden alınan pay.

vakayiname: Günü gününe yazılmış olayları içine alan eser, kronik.

vasal: Birine bağlanan, tabi olan kişi.

yağma: Birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, talan.

zaviye: Küçük tekke.

Genel Ağ Kaynakçası, Görsel Kaynakçası ve E İçerik Kaynakçasına karekodu okutarak ulaşabilirsiniz.

Cevap anahtarına karekodu okutarak ulaşabilirsiniz.

KAYNAKÇA

- *50 Soruda Ahilik*, (tarihsiz), Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Yayınları.
- Acun, F. (2002), "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.9, s.1664), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Afyoncu, E. (2011), *Muhteşem Süleyman-Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan,* İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Ahıshalı, R., Eren G. (edt.) (1999), "Divan-ı Hümayun Teşkilatı", *Osmanlı Ansiklopedisi içinde,* (c.5, ss.535-528), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ak, C. (1987), *Muhibbi Divanı,* 5-7, Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aka, İ. (2012), "Timurlular", *İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.41, s.177), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A., Öztürk, S. (1999), *Bilinmeyen Osmanlı,* İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Akıncı, T. (2008), *1560 Cerbe Deniz Savaşı'nın Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akkuş, M. (1986) "Hacı Bayram-ı Veli'nin Hayatı, Tasavvuf Anlayışı ve Hakkında Yayınlanmamış Medhiyeler." *Vakıf Haftası Dergisi,* c.4, ss.161-166.
- Akman, M. (1997), *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli,* İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Aksoy, M. (2015), "Damga (Tamga) Kavramı Bağlamında, Oğuz Damgaları mı, Türk Damgaları mı?", *Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Akşin, S. (1997), *Türkiye Tarihi,* (c.1,2), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aktaş, Ç. (2000), "Hacı Bektaş Veli", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* 14, s.358.
- Alikılıç, D. (2004), *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi,* İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları Yayınevi.
- Altan, E. (2002), "Myriokephalon Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler Ansiklopedisi* içinde, (c.6, ss.630-634), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Altıntaş, H, (1986), *Tasavvuf Tarihi*, Ankara*:* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Altundağ, Ş. (1944), "Türklerde Disiplin ve Adalete Dair Bir Kaç Örnek" *Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 2/3, 385-386.
- Anadol, C. (1991), *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler,* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Atik, K. (2002), "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Aydınlarına Göre İlmiye Teşkilatındaki Çözülmeye İlişkin Tespit ve Teklifler", *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c.11, s.70), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Avcı, İ. (2016), "Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm" *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13/35, ss.427-438.
- Aydoğmuşoğlu, C. (2015), *Safevi Devleti Tarihi,* Ankara: Kimlik Yayınları.
- Azamat, N. (1996), "Hacı Bayram-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde (c.14, ss.447-442), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.*
- Bal, F. (2011), "XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İktisadî İlişkileri: Akdeniz'de Rekabet", *Öneri Dergisi,* 9, 206-208.
- Bal, S. M. (2005), "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlukleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* içinde, 17, ss.295-310.
- Ballı, A., Gökçe, A.F., (2021), "Yahudi Göçleri ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu", *İletişim ve Diplomasi*, S.5, ss.57-80.

• Bardakçı, M. N. (1999), “Osmanlı Devleti’nin Fetret Dönemi ve Şeyh Bedreddin Hareketi”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi,* S.4, ss.55-62.

• Barkan, Ö. L. (1980), *Kolonizatör Türk Dervişleri,* İstanbul: Hamle Yayınları.

• Başar, F. (1995), “Fetret Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.12, ss.480-482), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

• Başkan, Y. (2017), “Orhan Bey’in Bizans İmparatoru Kantakuzeneos’un Kızı Theodora İle Evliliği”, *Tarih Dergisi*, S.66, ss. 47-61.

• Baştav, Ş. (2004), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa”, *BELLETEN*, (c.68, S.251, ss.63-104).

• Bayır, Ö. (2002), “Çağ Açan Fetih İçin Yapılan Hazırlıklar”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, ss.591-605), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

• Baykara, T. (1999),“Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet Midir”, *Osmanlı Ansiklopedisi içinde,* (c.5, s.528-535), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

• Beydilli, K, (1991a), “Avrupa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.4, ss.138-139), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

• Beydilli, K. (1991b), ”Avusturya’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.4 ss.174-177), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

• Beydilli, K. (2007), “Osmanlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.33, s.502), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

• Bilgin, F. (2013), “Tunus Üzerinde Osmanlı-İspanyol Hâkimiyet Mücadelesi (XVI. Asır)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 12/44, 182-196.

• Bilkan, A. F., İsen M., Durmuş, T. I. (2012), *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları,* İstanbul: Kapı Yayınları.

• *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, (1992), Ankara: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı.

• Bostan, İ. (2002), “Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.10, ss.224-232), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

• Bozatay, Ş. A., Konur, A. D, (2014), “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, *Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6/10, ss.71-89.

• Bozkurt, N. (1998), “Hilal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.18, ss.13-15), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

• Bozkuş, M. (2001), “Anadolu Selçuklularında Sosyal, Dinî ve Mezhebî Yapı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi içinde,* 5, ss.258-249.

• Bulunur, K.İ., (2009), “II. Mehmet Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahitnâmesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler”, *Tarih Dergisi*, S. 50, ss.85-59.

• Bulut, M. (1999), “Osmanlı Devleti’nde Dinî Teşkilatlanma ve Yaygın Din Eğitimi”, *Diyanet İlmi Dergisi*, 35/2, ss.110-111.

• Bulut, M. (2011), “Gelişen Avrupa Genişleyen Osmanlı’dan Günümüze Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler ve Yeni Merkez’’, *Adam Akademi Dergisi*, 1, ss.18-21.

• Cebecioğlu, E. (2002), *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Felsefesi,* Ankara: Altındağ Belediyesi Kültür Yayınları.

• Cogito, (2001), “Anadolu’da Selçuklu Çağı”, *Cogito dergisi (Selçuklular),* Sayı:29, ss.5-8, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

• Çakmak, M. (2014), “Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi”*, Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 7/13, s.7.

• Çalık, S. (2002), “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası: Anadolu’daki Yer Adlarının Tarihi Gelişimi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 43, ss.410-417.

• Çalışkan, Y., İkiz, M. L. (1993), *Kültür, San’at ve Medeniyetimizde Ahilik,* Ankara: kültür Bakanlığı Yayınları.

- Çavdaroğlu, B. E. (2017), “Askeri Dönüşüm Çağında Mercidabık ve Ridaniye Savaşları Üzerine Bir Tahlil”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi,* 5, s.14.
- Çubukçu, İ. A. (1982) “Yunus Emre’nin Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 25/1, ss.77-78.
- Çubukçu, İ. A. (1984), “Mevlâna Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 26/1, ss.115-118.
- Çubukçu, İ. A. (1987), *Türk İsim Kültürü Üzerinde Araştırmalar ve Görüşler,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- David, G. (2003), “Macaristan’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.27, s.289), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demir, İ. Vd. (1992), *Bosna – Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri,* Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları.
- Demirkent, I. (1992), “Bizans”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.6, s.230), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirkent, I. (2002a), “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.6, ss.651-668), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demirkent, I. (2002b), “Haçlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 14, ss. 525-545), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Duran, G, (2012) “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 41, ss.63-65), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğan, S. N. (2021), “Osmanlı Siyasetnamelerinin Müellifleri İtibarıyla Mahiyeti Bakımından Tahlili”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı:34, ss.86-98.
- Eke, N. U. (2015), “Muhibbî Dilinden Kanûnî Sultan Süleyman’ın Adalet Anlayışı”, *Tübar Dergisi,* 37, 146.
- Ekinci, E. B. (2006), *Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi,* Ankara: Yetkin Yayınları.
- Emecen, F. (1996a), “Haçova Meydan Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.14, s.547), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. (1996b), “Irakeyn Seferi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.19, ss.116-117), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M. (2001), “İstanbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.23, s.216), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M. (2002), “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,*(c.9, ss.938-943), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Emecen, F. M. (2005), “Mohaç Meydan Muharebesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.30 s.234), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M. (2009), “I. Selim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.36, ss.411-412), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M. (2010), “I. Süleyman ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.38, ss.62-73), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M. (2011a), *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I,* İstanbul: İSAM Yayınları.
- Emecen, F. M. (2011b), *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Eraydın, S. (1994), *Tasavvuf ve Tarikatlar,* İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ercan, Y. (2002), “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, s.787), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdem, İ. (2002), “Doğu Anadolu Türk Devletleri”, *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.6, ss.383-424), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdoğan, E. (1999), “16. Yüzyıl Ortalarında Avrupa’da Mezhep Mücadeleleri ve Osmanlılar”, *Dini Araştırmalar,* 2/5, ss.317-329.

• Erdoğdu, M. A. (2014), “Kanuni Sultan Süleyman’ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XXIX/1, ss.167-169.
• Ergin, K. (2016), “Osmanlı Devleti’nde Kanunnamelerden Nizamnamelere Geçiş”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 39, s.11.
• Eroğlu, H. (2004), “Osmanlıların 1453 Öncesi İstanbul Kuşatmaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 22/35, ss.90-101.
• Eroğlu, H. (2012), “Osmanlının Rumeli’deki Göç Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine”, *38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* c.III, Ankara.
• Ertuğ, Z.T. (2012), “Topkapı Sarayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.41, ss.256-261), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
• Fidan, S., Kâmil, Ş., Çelik, F. (2011), “ Osmanlı Modernleşmesinin Temel Olgularından Biri: Bürokrasi Osmanlı Modernleşmesinde Bürokrasinin Etkinliği ve Önemi” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 23, ss.113-128.
• Gökbilgin, T. (1977), *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış,* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
• Gökdoğan, M. D. (2002), “Osman Gazi’den Mehmed Vahideddin’e Osmanlı Bilimi ve Kültürü”, *Türkler Ansiklopedisi içinde, (c.11, s.311),* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• Göyünç, N. (1999), Kuruluş Devrinde Askeri Teşkilat Ve Devşirme Düzeni, *Osmanlı* içinde (c.6, s.558) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• Gülsoy, E. (2002), “XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz’de Osmanlı Hâkimiyeti”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, ss.1082-1084), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• Gündoğan, Z. (2011), *Samatya’da Tarihi Çevre Koruma,* İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
• Gündüz, A. (2008a), “İstanbul’un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk-İslam ve Avrupa Açısından Önemi”, *Karadeniz Araştırmaları,* 5/17, ss.51-66.
• Gündüz, T. (2008b), “Karakoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.35, ss.451-457), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
• Halaçoğlu, Y. (1995), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
• Halaçoğlu, Y. (2002), “Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Türkler Ansiklopedisi içinde* (Cilt 9, ss.1520-1522), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• Hanilçe, M. (2010), “Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakma”, *Tarih Okulu Dergisi,* VII, ss.47-70.
• Irmak, A. (1994), *Osman Gazi ve Orhan Gazi Devri Osmanlı Bizans Münasebetleri,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
• İbn Bîbî, (1941), *Selçuknâme,* (çev. M. Nuri Gençosman), Ankara: Uzluk Basımevi.
• İbn-i Battuta (tarihsiz), *Büyük Dünya Seyahatnamesi,* (çev. Muhammed Şerif Paşa, sadeleştiren Mümin Çevik), İstanbul: Üçdal Neşriyat.
• İhsanoğlu, E., Kaçar, M. (2002), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihçesi”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.11, ss.278-279), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• İlgürel, M. (1993), “Çaka Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.8, ss.186-188), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
• İnalcık, H. (1988), “Fatih Sultan Mehmet Tarafından İstanbul’un Yeniden İnşası”, (çev. Fahri Unan), *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, ss.215-225.
• İnalcık, H. (1999), “Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı içinde* (c.1, s.38) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• İnalcık H. (2002a), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, ss.66-88), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
• İnalcık, H. (2002b), “Rumeli’ye Geçiş”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.1, ss.148-149), Ankara: Yeni

Türkiye Yayınları.
- İnalcık, H. (2003a), “Osmanlı’nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret”, *Doğu Batı Dergisi,* 24, s.66.
- İnalcık, H. (2003a), *Osmanlı Devleti Klasik Çağ 1300-1600,* (çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2005), *Bal-Tam Türklük Bilgisi,* Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, H. (2009), *Devlet-i ‘Aliyye,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2010a), *Devlet-i Aliyye* (Cilt 1), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnalcık, H. (2010a), *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları 1302-1481*, İstanbul: İsam Yayınları.
- İnalcık, H. (2013a), *Osmanlı Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2013b), *Osmanlı ve Modern Türkiye,* İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnalcık, H. (2014), *Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti Üzerine Araştırmalar,* (c.1, ss.4-9), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, K. (2002), ” Fatih Sultan Mehmet-İstanbul’un Fethi ve Etkileri”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, ss.512-532), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- İpşirli, M. (2001a), “Avarız Vakıfları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.4, s.109), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (2001b), “Kapı Halkı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.24, ss.343-344), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (2002), “Kazasker”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.25, ss.140-143), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İpşirli, M. (2006) “Müderris” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.31, ss.468-470), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafadar, C. (1996), “Gaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içind*e, (c.13, ss.427-428), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1972), *Selçuklu Tarihî,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kafesoğlu, İ. (1992), *Selçuklu Tarihi,* İstanbul: MEB Yayınları.
- Kapanşahin, M. (2008), *Kanuni’nin Batı Politikası,* İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Kara, M. (1992), *Tasavvuf ve Tarikatlar,* İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Karadeniz, H. B. (2011), *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele,* İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Karakaş, M. (1991), *Müsbet İlimde Müslüman Âlimler,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karasu, C. (2002), “Osmanlı Vekâyinamelerindeki Soy kütükleri Hakkında Notlar”, *Türkler Ansiklopedisi içinde*, (c.1, s.161), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kasımlı, C. (2008), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Hipotezler”, *Kardelen Dergisi*, 56, 16-18.
- Kaya, A. (2014), “Başlangıcından 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *EKEV Akademi Dergisi*, 18,ss. 211-232.
- Kayadibi, F. (2003), “Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, ss.4-5.
- Kazıcı, Z. (2004), *Osmanlı’da Vakıf Medeniyeti*, İstanbul: Bilge Yayınları.
- Keskin, M. (2016), “Gâzilik-Alplik: Âşık Paşa’ya Göre Gaziliğin-Alpliğin Maddi Ve Manevi Şartları”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Kitabı içinde*, (ss.301-311), Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Kılıç, C. (2006), “Hacı Bayram Velî’de İnsanın Ontolojik Varlığı Ve Olgunlaşması Süreci”, *Tasavvuf: İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi,* 16, ss.42-43.

- Kılıç, O. (2002), “Osmanlı Devleti’nde Meydana gelen Kıtlıklar”, *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.10, s.1340), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kılıç, R. (2008), *Osmanlı Devleti’nin İran politikası (16. ve 17. Yüzyıllar), Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi I*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Kızıloğlu, S. (2012), “İsrail Devletinin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, ss.35-64.
- Kızıltoprak, K. (2003), *Fatih Sultan Mehmet Han’ın Liderlik Sırları*, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.
- Kızıltoprak, S. (2004), “Memlûklar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde,* (c.29, ss.90-100), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koca, S. (2008), “Diyar-ı Rum’un Türkiye Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi içinde*, 23, ss.1-53.
- Koç, Y. (2010), “Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8/16, ss.177-178.
- Koçak, K. (2012), “Bozkır Kültüründe Alp Karakterinin Ortaya Çıkışında Türk Geleneklerinin Etkisi”, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, ss.125-135.
- Koçu, R. E. (2004), *Yeniçeriler*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Kolçak, Ö., Emecen, F. M. (2013), *Osmanlı Tarihi 1300-156*6, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, F. (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, F. (1991), *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köprülü, O. F., Uzun M. İ. (1989), “Akşemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.2, ss.299-302), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurtaran, U. (2014), “Osmanlı Devleti’nde Şehzadelik Kurumuna Yeni Bir Bakış: Şehzadelerin Doğumu, Yetiştirilmesi ve Tahta Çıkış Süreçleri Hakkında Bir Değerlendirme” *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4 Spring 2014, pp.759-778.
- Kuşat, A. (2003), “Fatih Sultan Mehmet’in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım)”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/1, s.143.
- Kut, G. (2000), “Payitaht İstanbul’un Sultan Şairleri (Seyf ve’l Kalem Sahipleri)”, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, ss.161-178.
- Küçük, C. (1998) “Hollanda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.18, ss.221- 222), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küpeli, Ö. (2008), *Osmanlılar ve Doğu Ticaret Yolları Üzerine (XV- XVII. yüzyıllar) Prof. Dr. Necmi Ülker’e Armağan*, (Haz. Nilgün Nurhan Kara-Latif Daşdemir-Özer Küpeli), ss.391-398, İzmir: Meta Basım Yayın.
- Leslie P. Pierce, (1998), *Harem-i Hümayun*, (çev. Ayşe Berktay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2018), *Ortaöğretim Tarih Dersi Öğretim Programı* (19.01.2018 Tarih ve 28 Karar Sayılı), Ankara.
- Mumcu, A. (1991), “Divan-ı Hümâyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c. 9, ss.430-432), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1991), “Babaîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.4, ss. 373-374), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996), *Türk Sufîliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2000), “Babaîler İsyanı’ndan Kızılbaşlığa”, *Belleten*, 239, 135-137.
- Ortaylı, İ. (1979), *Türk İdare Tarihi*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Öğün, T. (2006), “Müsâdere ve Osmanlılarda Müsâdere Usulü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c. 32, ss.65-68), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, R. (2011), “Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma*

dergisi, 40, 119-126.

- Özaydın, A. (1991), “Aynıcalud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.4, ss.275-276), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özbaran, S. (1977), “Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu On altıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih dergisi*, 31, ss.96-98.
- Özbilgen, E. (2011), *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Âdâb-ı Osmaniyye)*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özcan, A. (1994), “Devşirme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.9, ss.254-257), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A., (2019), *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, (Ed. Sefa Özkaya), İstanbul: Kronik Yayınları.
- Özdemir, M. Ç. (2009), “Halk Edebiyatı ve Millî Kimlik”, *Türk Kimliği, Ayvaz Gökdemir’e Armağan-2*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Özdemir, R. (1994), “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi dergisi*, V / ss.270-276.
- Özköse K. (2008), *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Konya: Ensar Yayıncılık.
- Özköse, K. (2003), “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, 7/1, ss.249-279.
- Özköse, K. (2008), *“Anadolu Tasavvuf Önderleri” Ahilik Ansiklopedisi içinde* (c.1/109, s.80), Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları.
- Özköse, K. (2008), *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Konya: Ensar Yayıncılık.
- Öztuna, Y. (tarihsiz), *Kanuni Sultan Süleyman*, İstanbul: BKY Ajans.
- Öztuna, Y. (1994), *Büyük Osmanlı Tarihi (Cilt 9)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öztuna, Y. (2011), *Osmanlı Devleti Tarihi-Siyasi Tarih*, c.1, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztürk, N. (2002a), “Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi”, *Türkler Ansiklopedisi içinde*, (c.9, s.409), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztürk, N. (2002b), “Osmanlı Dönemi’nde Vakıflar”, *Türkler Ansiklopedisi içinde* (Cilt 10, ss.797-808), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Pamir, A. (2002), “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51/2, s.90.
- Reyhan, C. (2012), “Siyasal İktidar ve Seyfiyye Sınıfı Osmanlı Devleti’nde”, *OTAM*, 31, ss.210-224.
- Sakaoğlu, S. (1997), “Halk Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.15, ss.345-350), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sander, O. (2008), Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Saray, M. (1989), “Altınorda Devleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.1, ss.538-540), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Savaş, S. (1999), “Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Yeri”, *Osmanlı Ansiklopedisi içinde*, (c.9, ss.72-81), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Saydam, A. (1995), *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon: Kemal Matbaacılık.
- Sevim, A., Merçil, E. (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Seyitdanlıoğlu, M., Eren G. (edt.) (1999), “Divan-ı Hümâyundan Meclis-i Mebusan’a Osmanlı İmparatorluğu’nda Yasama”, *Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı*, (c.6, s.17), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sezgin, İ. (1999), “Osmanlı’nın Rumeli’ye Geçişi ve İlk Fetihler”, *Osmanlı Ansiklopedisi içinde*, (c.1, ss.212-213), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Stephenson, Norman E, (2005), *Çocukların Haçlı Seferi Bilinmeyen Bir Haçlı Seferinin Öyküsü*, (çev. Orhan Düz), İstanbul: Koridor Yayıncılık.

- Sümer, F. (1972), *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara: DTCF Yayınları.
- Sümer, F. (1989), "Akkoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.2, ss.270-274), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sümer, F. (2001), "Karakoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.24, ss.434-438), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, H. (2009), "Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı- Fransız İlişkileri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40, ss.280-281.
- Şakiroğlu, M. H. (1996), "Haç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c.14, ss.524-525), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Şentürk, M. H. (1993), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde İskân Siyaseti ve Neticeleri", *BELLETEN*, (c.57, S.218, ss.89-112).
- Şenel, A. (2006), *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şimşirgil, A., Emecen, F. M. (edt.) (2013), *Osmanlı'da İskân ve Göç 1300-1566*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1999), "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı içinde* (c.4, ss.17-32), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2002), "Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi", *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.10, ss.1260-1262), Ankara: Yeni Türkiye Yayıncılık.
- Taş, K. Z. (1998), *Osmanlılarda Lalalık Müessesi*, Isparta: Kardelen Kitapevi.
- Taşağıl, A. (2015), "Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri", *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı içinde*, (ss. 21-31), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Taşkın, Ü. (2012), "Rüsûm-ı Örfiye", *Tarih Okulu Dergisi,* 14, ss.55-73.
- Taşkıran, C. (1999), "Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu", *Osmanlı içinde* (c.6, s.561), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tatçı, M. (2017), Divan-ı Hikmet Hoca Ahmed Yesevî, *UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına*, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Tatçı, M. (2005a), "Âşık Yunus" *Türk Edebiyatı Yunus Emre Külliyatı*, (c.4), İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatçı, M. (2005b), "Yunus Emre Divanı Tahlil", *Türk Edebiyatı Yunus Emre Külliyatı içinde* (c.1, ss.86-93), İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatlılıoğlu, D. (2011), "Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma dergisi*, 9, ss.99-128.
- Tekin, S. (2014), "Kent, Yönetim, Din, Siyaset Ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupa'sına İlişkin Genel Bir Değerlendirme", *Tarih Okulu Dergisi*, S.17, ss.189-219.
- Turan, N. S. (2011), "Kimlik Sorunu Üzerine Bir Yaklaşım: Roma'nın Varisi Olmak "İhmal Edilmiş Bir Osmanlı Kimliği Olarak Rumilik" ",*Türkoloji Kültürü*, IV/8, ss.13-28.
- Turan, O. (1971), "II. Gıyaseddin Keyhüsrev", *İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.4, s.622), İstanbul: MEB Yayınları.
- Turan, O. (1996), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan, R. (2002), "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilât", *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.7, ss.151-168), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Türkmen, Z. (1995), *"Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış"*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi dergisi, 6, 326.
- Uğur, A. (2001), *Osmanlı Siyâset-Nâmeleri*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uluçay, M. Ç. (1977), *İlk Müslüman Türk Devletleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Unan, F. (2002), "Osmanlı Medrese Ulemâsı: İlim Anlayışı ve İlmî Verim", *Türkler Ansiklopedisi içinde* (c.11, ss.811-818), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (1975), “Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzadeleri” *Belleten*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (1984), *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (1988a), *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (1988b), *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

• Uzunçarşılı, İ. H. (1988c), *Osmanlı Tarihi* (c.1 ss.134-135), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (2007), *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (tarihsiz), *İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar Osmanlı Tarihi,* 2, 7.Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Uzunçarşılı, İ. H. (2012), *İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar, Osmanlı Tarihi*, 3, I. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

• Ünal, M. A. (2002a), *Osmanlı Müessesleri Tarihi*, Isparta: Fakülte Yayınevi.

• Ünal, M. A. (2002b), “Osmanlı Devri Türk Kültür ve Medeniyetinin Temel Özellikleri”, *Türkler Ansiklopedisi içinde,* (c.9, ss.96-100), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

• Ünver, G., Ecer A. V. (1999), *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

• Wittek, P., (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuş*u, (çev. Fatmagül Berktay), İstanbul: Pencere Yayınları.

• Yarani, C. (2003), “Mevlana'nın Yedi öğüdü, Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler ve Aidiyet Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 16, ss.7-26.

• Yaşa, R. (2016), “Türk Kültüründe Alp”, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Kitabı içind*e (ss.313-324), Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

• Yılmaz, F. (2014), “Fatih Sultan Mehmet Dönemi Topları ve Değişen Üretim Paradigması”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4, ss.223-230.

• Yılmaz, H. K. (2004), *Ana hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları.

• Yılmaz E. (2015), *Tasavvufun Anadolu'ya Yayılmasında Moğol İstilası'nın Etkisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

• Yiğit, İ. (2004), “Memlukler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (c.29, ss.90-97), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

• Yurt, A. İ. (1972), *Fatih'in Hocası Akşemseddin*, İstanbul: Fatih Yayınları.

• Yurtseven, Y. (2007), “Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XI/1-2, ss.1255-1283.

• Yuvalı, A. (1991), “İlhanlılar”, *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi içinde* (c.5, ss.55-62), İstanbul: Milliyet Yayınevi.

(Kaynakça APA stiline göre düzenlenmiştir.)

TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE
KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elazığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 Km
KARADENİZ
AKDENİZ
EGE DENİZİ
MARMARA DENİZİ
HAZAR DENİZİ
ROMANYA
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
ACARA Ö.C.
İRAN
IRAK
SURİYE
LÜBNAN
İSRAİL
FİLİSTİN Batı Şeria
FİLİSTİN Gazze Şeridi
MISIR
LİBYA
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
Bükreş
Sofya
Atina
Tiflis
Erivan
Bağdat
Şam
Beyrut
Tel Aviv
Doğu Kudüs
Lefkoşa
Erenköy
Gökçeada
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Kocaeli
Yalova
Sakarya
Düzce
Bolu
Zonguldak
Bartın
Karabük
Kastamonu
Sinop
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Ardahan
Kars
Iğdır
Ağrı
Erzurum
Bayburt
Gümüşhane
Erzincan
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Bitlis
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Diyarbakır
Elazığ
Malatya
Adıyaman
Şanlıurfa
Gaziantep
Kilis
Hatay
Osmaniye
Adana
Kahramanmaraş
Mersin
Karaman
Niğde
Aksaray
Nevşehir
Kırşehir
Kayseri
Sivas
Tokat
Amasya
Çorum
Yozgat
Kırıkkale
Çankırı
Ankara
Konya
Eskişehir
Bilecik
Bursa
Çanakkale
Balıkesir
Kütahya
Afyonkarahisar
Uşak
Manisa
İzmir
Aydın
Muğla
Denizli
Burdur
Isparta
Antalya
Tuz Gölü
Van Gölü
Urumiye Gölü
Tuna N.
Meriç N.
Kura N.
Aras N.
Çoruh N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Sakarya N.
Fırat N.
Dicle N.
Ceyhan N.
Seyhan N.
Göksu N.
Asi N.
Gediz N.
Bakırçay N.
Küçük Menderes N.
Büyük Menderes N.
Nil N.
Süveyş K.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1,000 1,500 2,000 Km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İS
KARADAĞ KD
KOSOVA KS
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SR
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
HİNDİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
NAHÇIVAN Ö.C.
KIRIM Ö.C.
Barents Denizi
Kara Denizi
Norveç Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Manş Denizi
Karadeniz
Akdeniz
Hazar Denizi
Kızıldeniz
Umman Denizi
Yemen Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Tiren Denizi
Adriyatik Denizi
Ege Denizi
Azak Denizi
Cebelitarık B.
Hürmüz B.
İZLANDA
İRLANDA
BİRLEŞİK KRALLIK
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
HOLLANDA
ALMANYA
FRANSA
PORTEKİZ
İSPANYA
İTALYA
POLONYA
BELARUS
UKRAYNA
MOLDOVA
ROMANYA
MACARİSTAN
AVUSTURYA
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
FAS
CEZAYİR
TUNUS
LİBYA
MISIR
NİJER
ÇAD
SUDAN
SURİYE
FİLİSTİN
ÜRDÜN
IRAK
KUVEYT
SUUDİ ARABİSTAN
KATAR
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
UMMAN
YEMEN
BANGLADEŞ
JAMMU VE KEŞMİR
Tarafsız Bölge
Moskova
Ankara
Astana
Bişkek
Taşkent
Duşanbe
Aşkabat
Bakü
Tiflis
Tahran
Kâbil
İslamabad
Yeni Delhi
Dakka
Pekin
Ulanbator
Bağdat
Şam
Amman
Kahire
Riyad
Kuveyt
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Lefkoşa
Trablus
Tunus
Cezayir
Madrid
Lizbon
Paris
Londra
Brüksel
Amsterdam
Berlin
Varşova
Kiev
Kişinev
Bükreş
Sofya
Oslo
Stokholm
Helsinki
Kopenhag
Lena N.
İndigirka N.
Yenisey N.
Obi N.
İrtiş N.
Ural N.
Volga N.
Don N.
Peçora N.
Usa N.
Severnaya Dvina N.
Onega G.
Ladoga G.
Rıbinsk Bri G.
Baykal G.
Balkaş G.
Aral G.
Issık G.
Sarıkamış G.
Urumiye G.
Van G.
Tuz G.
Seyhan N.
Sirderya N.
Amuderya N.
Hotan N.
Hulun G.
Sarı N.
İndus N.
Ganj N.
Nil N.
Fırat N.
Dicle N.
Sen N.
Po N.
Tuna N.